

ОБРАЗОВАНИЕ,

**НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ
В МИРЕ**

международный научный электронный журнал

*Выпуск журнала № 53
Часть-4_ Сентябрь -2024*

OPEN ACCESS

ОБРАЗОВАНИЕ НАУКА И ИННОВАЦИОННЫЕ ИДЕИ В МИРЕ

международный научный электронный журнал

Сентябрь - 2024 год

ЧАСТЬ - 4

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALAR UCHUN BOG'CHADA PSIXOLOGIK MUHITNI TA'MINLASH

Dadabayeva Hayotxon

O'zbekiston davlat jahon tillari universiteti

4-bosqich talabasi

Tel: +998971102284

E-mail: dadabayevahayotxon@gmail.com

Annotatsiya: Kelajagimiz bo'lgan bolajonlarimizga yoshligidan e'tibor berib, ularni sifatli ta'lim olishlari uchun ham ruhan ham jismonan sog'lom bo'lib ulg'ayishlarida kerakli sharoitlarni yaratib berish davlatimiz bilan birgalikda otionalarning ham zaruriy burchi hisoblanadi. Ularga har qanday sharoitda sog'lom psixologik muhitni yaratib berish darkor. Bu ularni kelajakda o'ziga ishongan, muvaffaqiyatli, yetuk kadr, jamiyatda o'z o'rniga ega fuqaro bo'lib ulg'ayishida muhim ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: ta'lim, islohotlar, konsepsiya, kompleks, bog'cha, psixologik ta'lim, ma'rifat, diagnostika, psixologik muhit, individuallashtirish, maslahat, ishonch, mehr.

Abstact: It is a necessary duty of our state and parents to pay attention to our future children from a young age and to create the necessary conditions for them to receive quality education and grow up mentally and physically healthy. They need to create a healthy psychological environment under any circumstances. This is important for them to grow up as self-confident, successful, mature staff, citizens with their own place in society in the future.

Key words: education, reforms, concept, complex, kindergarten, psychological education, enlightenment, diagnosis, psychological environment, individualization, counseling, trust, affection.

Yurtimizda bo'layotgan islohotlar ta'lim tizimida ham o'z aksini topmoqda. Xususan, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2016-yil 29-dekabdagi "2017-2021 yillarda maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish chora tadbirlari to'g'risida"gi PQ-2707-sonli qarori, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 30-sentabdagi "Maktabgacha ta'lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to'g'risida" PF-5198-sonli Farmoni, O'zbekiston Respublikasi maktabgacha ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi 2019-yil 10-maydagi PQ-4312/3106-sonli qarori maktabgacha ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha kompleks chora tadbirlarni o'z ichiga oladi. Ushbu bir qator hujjatlarda maktabgacha ta'lim tashkilotlarini tubdan isloh qilish, ularni zamonaviy binolar va texnologiyalar bilan ta'minlash, malakaviy pedogoglarni jalb etish, innovatsiyalarni joriy etish vazifalari belgilab berilgan. Buning uchun maktabgacha ta'lim muassasalarida sog'lom psixologik muhitni yaratish, psixologik xizmat sohasini yo'lga qo'yishni takomillashtirish muhim hisoblanadi. Ta'lim- tarbiya ishlarini takomillashtirish, uni jahon standartlariga mos ravishda rivojlantirish, fan sohasidagi yangiliklarni amaliy hayotga tadbiq etish muhim masalalardan biri bo'lib

qolmoqda. Yosh avlodga ta'lim tarbiya berish, ularda fan asoslariga nisbatan bilim, ko'nikma, malakalarini shakllantirish davlat siyosatining ustuvor vazifalaridan. Psixologiya fanini o'qitishning asosiy maqsadi o'quvchilarning psixologiya fanining asoslari, tarixiy taraqqiyoti, hozirgi zamon psixologlarining ilmiy yondashishlari bilan, shuningdek, turli yoshdagi insonlarda o'qish jarayonida jarayonida shaxs fazilatlarini shakllantirish qonuniyatlari va kasbiy malakalarini egallash xususiyatlari bilan tanishtirishdir. Hozirgi kunda zamonaviy tarbiyachi ijtimoiy-kasbiy vazifalarini bajarish uchun yuksak ma'naviy xislatlarga ega bo'lishi, umumiy va kasb madaniyati, ziyoliligi, axloqiy pokligi, faolligi, shaxsiy hissiyotlarga berilmasligi, ijodiy tasavvur egasi, psixik jihatdan sog'lom, davlatimiz fuqarosi sifatida ma'suliyatli bo'lishi lozim.

Bolalar psixologiyasida psixologik ta'lim umumiy ma'lumotlar bilan chegaralanmaydi, balki, maktabgacha ta'lim tashkilotining o'ziga xos xususiyatlarini, ota-onalar va bolalarning o'ziga xosligini hisobga oladi. Ta'lim tizimidagi psixologik xizmatni rivojlantirishdan ko'zlangan asosiy maqsad bolaning ruhiy va aqliy salomatligini ta'minlashdir. Bolalar bog'chasidagi-psixolog bu aqliy rivojlanishning umumiy qonunlari va ushbu rivojlanishning yosh xususiyatlarini hamda uning individual variantlarini tushunadigan, bolani yaxshi biladigan va chuqur his qiladigan shaxs. Maktabgacha psixologik yoshdagi davrda individuallashtirilgan shaxsiy xususiyatlarini (kuch, tezlik, hajm, sur'at, ritm) takomillashtirish, rivojlanish mazmun jihatdan va rasmiy-dinamik xususiyatlar davri hisoblanadi. Bolalikda biz bilan sodir bo'lgan barcha voqealar bizning keying rivojlanish davrimizda chuqur iz qoldiradi. Bolaning qiyinchilik va yordamga muhtoj chog'ida ota-ona sezgirligi va farzandiga nisbatan mehr-muhabbatning yetarlicha bo'lishi katta ahamiyat kasb etadi. Bolalar psixolog xizmatidan foydalangandan so'ng va uning natijasi ijobiy tomonga o'zgarganini his qilsalar, nafaqat maktabgacha ta'lim tashkiloti psixologiga nisbatan ishonch, mehr, sevgi, hayrixohlik va albatta yuksak hurmat bildiradilar. Shu sababdan psixolog individual va guruhli ishlash jarayonida hech bir holatni va bolalar xususiyatini ko'zdan qochirmasligi lozim. Bunda maktabgacha ta'lim tashkiloti psixologi quyidagi yo'nalishlar asosida ish olib borsa samarali natija oladi. Psixologik xizmatning asosiy yo'nalishlari:

1. Psixologik ma'rifat.
2. Psixologik oldini olish.
3. Psixologik diagnostika.
4. Psixologik tuzatish.
5. Psixologik maslahat.

Maktabgacha ta'lim tashkilotida o'quv-tarbiyaviy jarayonini individuallashtirish psixologning har bir bolaning ruhiy salomatligi va rivojlanishining to'laqonli ruhining individual, rasmiy-dinamik xususiyatlarini hisobga olish alohida o'rin tutadi, bolalarning aqliy holati, jarayonlari, xatti-harakatlari va faoliyatining dinamikasini aniqlaydigan temperamentdagi bolalar bilan muayyan strategiya va taktikalarni ishlab chiqarish hisoblanadi.

Psixologik muhit- bu salomatlik psixologiyasi, sevgi, kasbiy muvaffaqiyat, pulga munosabat va boshqalar kabi muhim va qiziqarli mavzularni muhokama qilish, foydali va qiziqarli ma'lumotlar, amaliy tavsiyalar, bolalikdan tanish bo'lgan stereotiplarda "haqiqat va yolg'onning" ulushini baholash, tanish narsalarga "nigoh

burchagini o'zgartirish" qobiliyati, qiziqarli va qiziquvchan odamlar bilan muloqot qilish. Bolalar uchun har qanday joyda sog'lom psixologik muhit zarur. Bog'chalarda bolalar o'zlarini yaxshi his qilishlari uchun ularga to'g'ri sog'lom munosabatlarni tashkil qila olishimiz kerak bo'ladi. Bolalar bog'chaga nima uchun borgisi kelmaydi? Bu bog'chada sog'lom muhitni yo'qligi emas, bolaga sog'lom psixologik munosabatlarni tashkil qila olmasligimizda bo'ladi. Birinchidan, biz kattalar bolalarni kattalardan ajratib turadigan o'ziga xos xususiyatlarga ega ekanligini tushunishimiz kerak. Bolalar hali o'z shaxsiyatini shakllantirmagan va rivojlanish jarayonida. Shuning uchun ota-onalar, o'zlari kutganidek tutmasa, sabr-toqatli va tushunadigan bo'lishlari kerak. Ikkinchidan, bolalar mehr-e'tiborga muhtoj. Bolalar ota-onalari tomonidan sevilishini, qadrlanishini his qilsa, u o'ziga ishonchi baland muvaffaqiyatli shaxs bo'lib ulg'ayishi mumkin. Uchinchidan, bolalar atrof-muhitga juda sezgir bo'ladilar. Ular har doim yangi bilim va ko'nikmalarni o'rganadilar va o'zlashtiradilar. Shuning uchun uyda ijobiy muhit yaratish, bolalar bilan hurmat va mehr bilan munosabatda bo'lish muhimdir. To'rtinchidan, bola psixologiyasi bolani tarbiyalashda bevosita ota-onalarga yordam berishi mumkin. Agar bolaning tarbiyasida biron nojo'ya o'zgarish bo'lsa albatta psixologga murojaat qilish kerak. Ota-onaning xulq-atvori va hayotga bo'lgan munosabati bolaning rivojlanishiga ta'sir qiladi. Shunday ekan, farzandiga yaxshi o'rnak bo'lish, bolani tinch-totuv yashashga o'rgatish lozim. Bolani tarbiyalash sabr-toqat, sevgi, e'tibor talab qiladigan doimiy jarayon ekanligini unutmaslik kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Shamshetova A.K, Saipova M.L. Bolalar psixologiyasi. O'quv qo'llanma. T.2022 y.
2. Oila psixologiyasi. (Shoumarov G'.B. tahriri ostida). T.2000.
3. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta'lim vazirligi faoliyatini tashkil etish to'g'risidagi Nizom. T-2018.
4. David G. Myers Psychology, 2010 by Worth Publishers.
5. В.В. Екимова, Воспитание бережного отношения к природе у детей дошкольного возраста. Санкт-Петербург, 2012 г.
6. www.lex.uz-O'zbekiston Respublikasi Qonun hujjatlari ma'lumotlari.

MENTAL DEVELOPMENT IN PRESCHOOL CHILDREN

Dadabayeva Hayotxon

Uzbek State World Language University

Student of English in Preschool and Elementary Education

Tel: +998971102284

E-mail: dadabayevahayotxon@gmail.com

Abstract: This article explores the critical aspects of mental development in preschool children, typically aged three to five years. During this formative period, children experience significant growth in cognitive, emotional, and social domains, which lay the groundwork for future learning and personal development include language acquisition, understanding basic concepts, and emergence of symbolic thought. Emotional and social development focuses on self-regulation, empathy, social skills, and independence. The role of play in fostering these developmental milestones is emphasized, highlighting the benefits of free, guided, and social play. Strategies for supporting mental development through engaging conversations, a stimulating environment, encouraging curiosity, setting consistent routines, and modeling positive behavior are also discussed. This comprehensive understanding of preschool mental development can guide parents, caregivers, and educators in creating nurturing environments that promote healthy growth and lifelong learning.

Key words: preschool children, mental development, cognitive development.

Introduction: Preschool years are a critical period for mental development in children, typically ranging from ages three to five. During this time, children undergo significant cognitive, emotional, and social growth, laying the foundation for their future learning and development. Understanding the key aspects of mental development in preschool children can help parents, educators, and caregivers provide the necessary support to foster a healthy and stimulating environment.

Cognitive Development during the preschool years is marked by rapid growth in thinking, reasoning, and understanding. Children begin to develop memory, attention, and problem-solving skills. Key milestones in cognitive development for preschool children include:

- 1. Language Acquisition:** By the age of three, most children have a vocabulary of around 900-1,000 words, which expands rapidly. They start forming more complex sentences and can follow multi-step instructions. Storytelling and imaginative play are crucial for language development.

- 2. Understanding Concepts:** Preschool children begin to grasp basic concepts such as colors, shapes, numbers, and letters. They learn to categorize objects

and understand the concept of time, such as the difference between past, present, and future.

3. Symbolic Thought: The ability to use symbols, such as words or drawings, to represent objects and ideas is a significant milestone. This skill is the foundation for literacy and numeracy, enabling children to engage in pretend play and storytelling.

Emotional and Social Development is equally important during the preschool years. Children start to manage their emotions and build relationships with others. Key aspects include:

1. Self-Regulation: Preschoolers learn to control their emotions and behaviors. They develop coping mechanisms to deal with frustration and disappointment, which is essential for social interactions and learning.

2. Empathy and Social Skills: At this age, children begin to understand other people's feelings and share, take turns, and collaborate with peers, which are crucial skills for building friendships and functioning in a group setting.

3. Independence: Preschool children strive for greater independence, wanting to do things on their own. Encouraging this independence while providing appropriate guidance helps build self-confidence and problem-solving abilities.

The role of play. Play is a vital component of mental development in preschool children. Through play, children explore the world around them, experiment with new ideas, and practice social skills. Different types of play contribute to various aspects of development:

Free Play: Unstructured playtime allows children to use their imagination and creativity. It helps develop problem-solving skills and fosters independence.

Guided Play: Activities led by an adult, such as puzzles or educational games, help reinforce specific skills like counting, letter recognition, and fine motor skills.

Social Play: Interacting with peers through group activities, such as playing house or building a block tower together, helps children learn cooperation, negotiation, and conflict resolution.

Supporting Mental Development Parents, caregivers, and educators play a crucial role in supporting the mental development of preschool children. Here are some strategies to foster a nurturing environment:

1. Engage in Conversations: Regularly talking to children and listening to their thoughts and feelings enhances language development and emotional intelligence.

2. Provide a Stimulating Environment: Offer a variety of age-appropriate toys, books, and activities that encourage exploration and learning.

3. **Encourage Curiosity:** Answer children's questions and encourage them to explore their interests. This fosters a love for learning and critical thinking skills.

4. **Set consistent routines:** Establishing predictable routines helps children feel secure and understand the concept of time and order.

5. **Model Positive Behavior:** Demonstrate and reinforce positive social behaviors, such as sharing, empathy, and cooperation.

Conclusion. Mental development in preschool children is a multifaceted progress that encompasses cognitive, emotional, and social growth. By understanding the key aspects of this development and providing a supportive environment, parents, caregivers, and educators can help children build a strong foundation for future learning and personal growth. Through engagement, encouragement, and the power of play, we can nurture the potential of every preschool child.

References

1. Piaget, J. (1964). Part I: Cognitive Development in children: Piaget development and learning. *Journal of research in science teaching*, 2(3), 176-186.
2. Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in Society: The Development of Higher Psychological Processes*. Harvard University Press.
3. Ginsburg, K. R. (2007). The Importance of play in promoting healthy child development and maintaining strong parent- child bonds. *Pediatrics*, 119 (1). 182-191.
4. Ericson, J, P, & Phillips, D, A. (2000). *From Neurons to Neighborhoods: The Science of Early Childhood Development*.

USE OF ADVANCED TECHNOLOGIES OF FOREIGN COUNTRIES IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE

Dadabayeva Hayotxon

Uzbek State World Language University

Student of English in Preschool and Elementary Education

[Tel:+998971102284](tel:+998971102284)

E-mail:dadabayevahayotxon@gmail.com

Abstract: The integration of advanced technologies in teaching the English language has revolutionized educational methodologies globally. This article explores how various foreign countries implement cutting-edge technologies to enhance English language acquisition. Through case studies from the United States, United Kingdom, and South Korea, we examine the effectiveness, benefits, and challenges of these technological advancements. The findings suggest that while advanced technologies provide significant improvements in engagement and learning outcomes, there are also challenges that educators must address to maximize their potential.

Key words: Advanced technologies, English language Teaching, language learning, Online learning platforms, language learning Apps, virtual reality, AI, interactive multimedia, personalized learning, digital tools, educational technology, United States, United Kingdom, South Korea, language education.

Introduction. In an increasingly globalized world, proficiency in the English language is essential for communication, education, and career advancement. Advanced technologies from various countries are being leveraged to improve the teaching and learning of English. This article investigates the use of these technologies and their impact on language education, providing insights into best practices and potential challenges. **Technologies in language learning.** Technological advancements have brought forth a myriad of tools and platforms designed to facilitate language learning. These include:

Online learning platforms: Websites like Coursera, edX, and FutureLearn offer structured English courses from top universities worldwide, often incorporating interactive elements such as quizzes, peer discussions, and assignments.

Virtual Reality (VR): VR platforms like Mondly VR and ENGAGE allow learners to immerse themselves in virtual environments where they can practice English in realistic settings, improving their speaking and listening skills.

Augmented Reality (AR): AR apps such as AR Flashcards and BlippAR provide interactive experiences that overlay digital information onto the real world, making vocabulary learning more dynamic.

Artificial Intelligence (AI) Tutors: AI-driven platforms like ELSA Speak and Google Assistant provide personalized feedback on pronunciation and conversation skills, helping learners refine their speaking abilities.

Interactive Multimedia Resources: Tools like Kahoot! and Nearpod offer interactive presentations, quizzes, and collaborative activities that can be used in classrooms to enhance engagement and reinforce learning.

The United States has been at the forefront of incorporating technology into education. Here are a few notable examples:

Duolingo: This language learning app uses AI to adapt lessons to the learner's proficiency level, providing a gamified experience that keeps users engaged. It offers bite-sized lessons and immediate feedback.

Rosetta Stone: Known for its immersive method, Rosetta Stone uses images, text, and sound to teach vocabulary and grammar without translation, simulating the natural language learning process.

Coursera and edX: These platforms offer a range of English language courses from prestigious universities, combining video lectures, interactive quizzes, and peer-reviewed assignments.

Kahoot! and Nearpod! These interactive platforms are used in classrooms to create engaging quizzes and presentations, fostering a participatory learning environment.

In the United Kingdom, the use of advanced technologies in language education is characterized by the integration of VR and AR to create immersive learning environments:

Mondly VR: This app offers VR language lessons where learners can interact with virtual characters in different scenarios, such as ordering food in a restaurant or checking into a hotel.

VIVE: Partnering with language learning platforms, VIVE provides VR experiences that simulate real-life conversations, enhancing the practical use of language skills.

ELSA Speak: This AI-driven app helps learners improve their pronunciation by providing instant feedback and detailed analysis of their speech patterns.

South Korea is renowned for its high educational standards and innovative use of technology. The country's educational system incorporates a variety of digital tools:

Memrise: This app uses spaced repetition and mnemonic techniques to help learners retain vocabulary and grammar structures.

ROYBI Robot: An educational robot that uses AI to provide personalized lessons, engaging children with interactive storytelling, songs, and language exercises.

Smart Classrooms: Many Korean schools are equipped with interactive whiteboards, digital textbooks, and online assessment tools to create a tech-savvy learning environment.

Benefits of Advanced Technologies in Teaching English. Advanced technologies offer several benefits in teaching English:

Personalization: AI and adaptive learning technologies tailor lessons to individual student needs, providing customized learning paths that address specific strengths and weaknesses.

Engagement: Interactive and gamified platforms increase student motivation and participation by making learning fun and rewarding.

Accessibility: Online resources make language learning accessible to a wider audience, regardless of geographical location, socioeconomic status, or physical ability.

Efficiency: Automated assessment tools provide instant feedback, allowing for more efficient learning processes and freeing up educators time for more personalized instruction.

Challenges and Considerations. Despite the numerous benefits, the integration of advanced technologies in language education also presents challenges:

Digital Divide: Access to advanced technologies is not uniform across all regions, potentially exacerbating educational inequalities and leaving some students behind.

Training: Educators need adequate training to effectively implement and utilize these technologies, which can be a significant investment of time and resources.

Cost: High costs associated with cutting-edge technologies can be a barrier for some educational institutions, particularly in underfunded areas.

Data Privacy: The use of digital tools raises concerns about data privacy and security, requiring stringent measures to protect students personal information.

Conclusion: The use of advanced technologies from foreign countries in teaching English has the potential to significantly enhance language learning outcomes. While the benefits are substantial, it is crucial to address the associated challenges to ensure equitable and effective implementation. Continued innovation and research are essential to further integrate these technologies into educational systems worldwide, ensuring that all learners can benefit from these advancements.

References

1. Blake, R. J. (2013). **Brave new digital classroom: Technology and Foreign Language Learning.** Georgetown University Press.

2. Godwin-Jones, R. (2015) **Emerging Technologies: The Evolution of Language Learning**. *Language Learning & Technology*, 19(1), 5-28.
3. Kessler, G. (2018). **Technology and the Future of Language Teaching**. *Foreign Language Annals*, 51(1), 205-218.
4. Levy, M, & Stockwell, G. (2013) **Call Dimensions: Options and Issues in computer –assisted language learning**. Routledge.
5. Pappas, C. (2019). **How to use AI in eLearning: Benefits, Examples, and more**. eLearning Industry.

CREATIVE METHODS IN EFFECTIVE TEACHING OF ENGLISH TO PRESCHOOL CHILDREN

Dadabayeva Hayotxon

Uzbek State World Language University

Student of English in Preschool and Elementary Education

Tel: +998971102284

E-mail: dadabayevahayotxon@gmail.com

Abstract: The early childhood period is critical for cognitive and linguistic development, making it an ideal time to introduce a second language. This article delves into creative and effective methods for teaching English to preschool children. By utilizing approaches such as play-based learning, storytelling, songs, interactive games, and sensory-rich experiences, educators can create engaging and immersive environments that support language acquisition. The article also emphasizes the importance of aligning teaching strategies with the developmental stages of preschoolers, ensuring that learning remains both effective and enjoyable. Furthermore, the article discusses the role of parental involvement and the use of multimedia tools to reinforce language learning outside the classroom. Through a synthesis of contemporary research and practical examples, the article argues that creative teaching methods significantly enhance English language proficiency in early childhood.

Keywords: Creative teaching, preschool education, English language learning, play-based learning, early childhood education, language acquisition, multimedia tools, parental involvement.

Introduction. Introducing English to preschool children requires methods that are not only educational but also engaging and developmentally appropriate. Traditional teaching methods, which often rely on rote memorization and repetitive drills, may not resonate with young learners who are at a stage of life where play and exploration are central to their understanding of the world. As such, educators must employ creative and innovative teaching strategies that cater to the unique needs of preschoolers. This article explores various methods that have been shown to effectively teach English to young children, focusing on approaches that are both engaging and educational.

Creative Methods in Teaching English. 1. Play-Based Learning is grounded in the understanding that play is a fundamental part of early childhood development. Through play, children explore their environment, make sense of new concepts, and develop social skills. In the context of language learning, play-based activities allow

children to acquire new vocabulary and language structures in a natural, stress-free environment. For example, setting up a “market” where children role-play as buyers and sellers can introduce them to vocabulary related to food, numbers, and polite expressions. Such activities encourage spontaneous use of the English language in context that feels relevant and enjoyable to the child. **2. Storytelling** not only introduces children to new language to new language but also to new cultures, ideas, and moral lessons. Stories that are rich in repetitive phrases and predictable patterns can help children grasp new vocabulary and sentence structures. For example, classic tales like “Goldilocks and the Three Bears” or “The Very Hungry Caterpillar” are excellent for teaching English because they combine simple language with repetitive sequences that reinforce learning. Additionally, involving children in the storytelling process, such as by asking them to predict what happens next or by having them act out parts of the story, can enhance their understanding and retention of the language. **3. Songs and Rhymes** Music and rhythm are powerful tools in early language acquisition. Songs and rhymes often contain repetitive language patterns that help children internalize new words and phrases. Additionally, the melody and rhythm make the language more memorable. Songs like “Twinkle, Twinkle, Little star” or “The Wheels on the Bus” are not only fun but also rich in vocabulary and simple grammatical structures. Incorporating actions into songs further helps children make connections between words and their meanings, enhancing comprehension and retention. **4. Interactive Games** provide opportunities for children to practice English in a fun and dynamic way. Games like “Simon Says”, where children must follow commands given in English, help reinforce vocabulary related to actions and body parts. Board games that involve colors, numbers, and simple sentences can also be effective. The competitive and cooperative elements of games motivate children to participate actively, often without realizing they are practicing their language skills. **5. Sensory-**

Rich Experiences Young children learn best when multiple senses are engaged. Activities that involve touch, sight, sound, and movement can help children make connections between English words and their meanings. For instance, a sensory bin filled with objects of different textures and shapes can be used to teach descriptive language. Cooking activities, where children follow simple English instructions to make a snack, engage multiple senses and provide practical language use in a context that is meaningful to them.

Parental Involvement is a crucial factor in reinforcing what children learn in preschool. Encouraging parents to engage in English language activities at home can significantly enhance a child’s language acquisition. Simple practices like reading English storybooks together, singing songs, or using English during daily routines can provide additional exposure to the language. Furthermore, parents can be guided on how to create a supportive language-learning environment at home, using resources

such as educational apps, games, and videos that reinforce what the child is learning in school.

Use of Multimedia Tools. Incorporating multimedia tools into the teaching process can make language learning more interactive and engaging. Educational apps and videos designed for preschoolers often combine visual, auditory, and interactive elements, making them ideal for reinforcing language skills. For example, apps that feature animated stories or language games provide children with additional opportunities to hear and practice English in a fun and engaging way. The use of multimedia also allows for the inclusion of diverse cultural content, helping children develop a more global perspective.

Tailoring Methods to Developmental Stages. It is essential to adapt teaching methods to the developmental stages of preschool children. Younger children may benefit from simple activities that focus on basic vocabulary and phrases, while older preschoolers can handle more complex language structures and interactive activities. For instance, while three-year-olds might engage more with songs and simple naming games, five-year-olds might enjoy more structured role-playing or storytelling sessions. Understanding these developmental differences allows educators to create a more effective and personalized learning experience.

Conclusion. The use of creative methods in teaching English to preschool children is essential for effective language acquisition. Play-Based learning, storytelling, songs, interactive games, and sensory-rich experiences provide a holistic approach that caters to the needs and interests of young learners. Additionally, involving parents and using multimedia tools can reinforce learning outside the classroom. By tailoring these methods to the developmental stages of preschoolers, educators can create a rich and engaging environment that supports both language development and a lifelong love of learning.

References

1. Brown, H. D. (2007). *Principles of Language Learning and Teaching*. Pearson Education.
2. Ellis, G. (2012). *Teaching English to Young Learners*. Cambridge University Press.
3. Gordon, T. (2015). *Teaching English to Young Children a Second Language*.
4. McCarthy, M. (2016). *Creative English Language Teaching*. Routledge.

INTERNATIONAL ASSESSMENT SYSTEM PISA

*Dadabayeva Hayotxon**Uzbek State World Language University**Student of English in Preschool and Elementary Education**Tel: +998971102284**E-mail: dadabayevahayotxon@gmail.com*

Abstract: The Programme for International Student Assessment (PISA) is a critical tool for evaluating educational systems globally. Administered every three years by the Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), reading, mathematics, and science. Unlike traditional assessments, PISA emphasizes real-world application of knowledge, offering insights into how well students are prepared to meet the challenges of today's societies. The data collected PISA informs policymakers and educators, guiding reforms and strategies aimed at improving educational outcomes. This article delves into the methodology, scope, and influence of PISA on global education policy, discussing its strengths, challenges, and implications for future educational practices.

Key words: PISA, OECD, international education assessment, student competencies, educational policy, global education, reading literacy, educational reform.

Introduction. The Programme for International Student Assessment (PISA) was launched by the OECD in 2000 with the objective of providing comparable data to assist countries in improving their education systems. PISA tests the abilities of 15-year-old students across various countries, focusing on three main domains: reading, mathematics, and science. The assessment aims to evaluate not just whether students can reproduce knowledge, but whether they can extrapolate from what they have learned and apply it in unfamiliar settings, both in and out of school.

Objectives of PISA. PISA's primary goal is to provide data that will assist governments in creating policies to enhance their educational systems. It seeks to:

1. Measure the ability of student to apply their knowledge in practical, real-world situations.
2. Offer a comparison across different countries to see how well students in one country perform relative to their peers worldwide.
3. Identify best practices and policies that contribute to high-performing educational systems.

Methodology. PISA is unique in its approach to assessing students' skills. Every three years, students from participating countries undergo a two-hour test, which includes multiple-choice questions as well as open-ended tasks that require creative and critical thinking. The assessment does not focus solely on the curriculum taught in schools but on real-life applications of knowledge. The test results are reported in several proficiency levels, indicating not just whether students got the right answers, but also the complexity of the questions they were able to solve. In addition to the core domains (reading, mathematics, and science), each PISA cycle has a specific focus

area. For example, reading literacy was the focus in 2018, while mathematical literacy was the primary focus in 2022.

Global Reach and Impact. PISA includes participation from over 80 countries, making it one of the most extensive and influential educational assessments in the world. The results are closely monitored and used by policymakers to shape educational reforms. Countries like Finland, Singapore, and South Korea, which consistently perform well in PISA, often become models for educational strategies globally. The findings from PISA highlight not only academic achievement but also equity in education. The data reveals disparities between different socio-economic groups within countries and provides evidence on how these gaps can be bridged.

Criticisms and Challenges. While PISA is widely respected, it is not without its critics. Some argue that the test's focus on 15-year-olds does not capture the full picture of an education system's effectiveness, particularly concerning younger students and lifelong learning. Others point out that the cultural biases inherent in the test can disadvantage students from non-Western countries. Additionally, the pressure to perform well in PISA can lead some countries to narrow their curricula to focus only on the tested subjects, potentially neglecting other important areas of education.

Pisa Methodology. PISA's methodology is highly sophisticated and designed to assess not only what students know but also their ability to use that knowledge in real-world contexts. Every PISA cycle tests students from over 80 countries, with approximately 600,000 students participating globally. Each cycle focuses on one of the three core subjects (reading, mathematics, and science) while still including questions from the other two domains.

Test Design. The assessment consists of a two-hour test that includes multiple-choices, short answer, and essay-style questions. The tasks are often scenario-based and designed to gauge the student's ability to think critically, reason logically, and solve problems, all of which are essential skills for navigating real-life challenges. This format emphasizes deeper learning and application, unlike traditional tests that prioritize memorization. Each cycle also includes a focus on cross-curricular competencies. For instance, the 2018 PISA cycle introduced a measure of global competence, which assesses students' ability to engage with global issues and diverse cultures. The introduction of this new metric reflects the OECD's evolving focus on skills that are relevant in today's globalized world.

Finland as a Model. Finland, for instance, has garnered considerable attention for its consistently high PISA performance. The country's approach to education, which includes a heavy focus on equity, minimal standardized testing, and the professional autonomy of teachers, has been studied extensively by educators worldwide. Finnish schools emphasize a holistic, student-centered approach that promotes critical thinking and creativity, aligning closely with the competencies measured by PISA.

Singapore and East Asian Countries. Singapore and several other East Asian countries have also gained recognition for their strong performance in mathematics and science. These countries emphasize rigorous academic standards, intensive teacher preparation, and strong performance in mathematics and science. These countries emphasize rigorous academic standards, intensive teacher preparation, and a strong

cultural focus on education. While some critics argue that such system place excessive pressure on students, their success in PISA underscores the benefits of high expectations and well-structured curricula.

The Future of PISA. As education system evolve, so too must PISA. The future of PISA is likely to focus more heavily on digital skills, collaborative problem-solving, and global competence. Given the growing importance of technology in education and the workplace, PISA will likely increase its emphasis on how well students can navigate digital environments. Furthermore, with global challenges like climate change and political instability on the rise, PISA may expand its assessment of students' ability to engage with global issues and collaborate across.

Conclusion. PISA plays a crucial role in understanding and improving global education systems. Its emphasis on real-world applications of knowledge helps countries recognize not just the academic abilities of their students, but also their readiness to face the challenges of modern society. While it faces some criticisms, the impact of PISA on educational policy and reform is undeniable. As the world continues to evolve, PISA will likely remain a key tool in shaping the future of education, driving countries towards better and more equitable outcomes for all students.

Referances

1. OECD. (2019). PISA 2018 Results. Retrieved from <https://www.oecd.org/pisa/publications/pisa-2018-results.htm>
2. Schleicher, A. (2020). PISA. 2022 Mathematics Framework. OECD Publishing.
3. OECD. (2020). PISA 2018 Global Competence. Retrieved from <https://www.oecd.org/pisa/global-competence/>
4. Sahlberg, P. (2015) *Finish lessons 2.0: What Can the World Learn from Educational Change in Finland?*. Teachers College Press.
5. OECD. (2016). *Equity in Education: Breaking Down Barriers to Social Mobility*. OECD Publishing.
6. Kamens, D H., & McNeely, C.L. (2010). Globalization and the Growth of International Educational Testing and National Assessment. *Comparative Education Rewiew*, 54(1), 5-25.

KASB-HUNAR MAKTABLARIDA “ELEKTROLIZDAN TURMUSHDA VA TEXNIKADA FOYDALANISH. GAZLARDA ELEKTR TOKI.” O‘QUV MASHG‘ULOTINI SAMARALI TASHKIL ETISH

Rajabov Javohir Iqboljon o‘g‘li

Namangan shahar 2-sonli kasb-hunar maktabi

Annotatsiya: Mazkur maqolada kasb-hunar maktablarida “elektrolizdan turmushda va texnikada foydalanish. gazlarda elektr toki.” o‘quv mashg‘ulotini samarali tashkil etish masalalarga to‘xtalib o‘tilgan. Shuningdek sohada amalga oshirilayotgan isloxotlar va huquqiy hujjatlar mazmuniga e‘tibor qaratilgan.

Kalit so‘zlar: aniq fanlar, fizika, elektroliz, gaz, elektr toki professional ta‘lim, taqdimot, bilim, metodika

Kirish

Mamlakatimiz yildan yilga dunyoga yuz tutmoqda va o‘zining xalqaro imidjini yaratmoqda. Shu sababdan xam xalqaro standartlar bilan xam hisoblashmoqda.

Respublikamizda tayyorlanayotgan kadrlar jaxon talablariga xam javob berishi dolzarb masalalardan biriga aylangan.

O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 15 maydagi “O‘zbekiston Respublikasida Kasbiy malakalar, bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirish milliy tizimi faoliyatini tashkil etish choralari to‘g‘risida”gi 287-sonli qarori bilan Kasbiy malakalar, bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirish milliy tizimi amal qilishining huquqiy va tashkiliy asoslari hamda tartibini, shuningdek ishsizlar va band bo‘lmagan aholini kasbga tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirishni tashkil etish tartibini belgilash maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Kasbiy malakalar, bilim va ko‘nikmalarni rivojlantirish milliy tizimi to‘g‘risidagi nizom tasdiqlandi.

Asosiy qism

O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligining 2020-yil 4-sentabrda “Professional ta‘lim muassasalari uchun “**O‘qitish materiallari to‘plamlarini yaratishni tashkil etish to‘g‘risida**”gi 465-son buyrug‘i professional ta‘lim muassasalari uchun o‘qitish materiallari to‘plamini ishlab chiqishga xizmat qiladi. Unda berilgan tavsiyalar professional ta‘lim muassasalarida o‘quv rejalari asosida o‘qitiladigan gumanitar, umumkasbiy, maxsus fanlar va o‘quv amaliyotlari uchun o‘qitish materiallari to‘plamini ishlab chiqishga xizmat qiladi.

Unga ko‘ra darsning nazariy o‘quv mashg‘ulotining o‘qitish texnologiyasi quyidagi tartibda ishlab chiqish belgilangan.

“ELEKTROLIZDAN TURMUSHDA VA TEXNIKADA FOYDALANISH. GAZLARDA ELEKTR TOKI.” NAZARIY O‘QUV MASHG‘ULOTINING O‘QITISH TEXNALOGIYASI

MAVZU: Elektrolizdan turmushda va texnikada foydalanish. Gazlarda elektr toki.

Nazariy mashg‘ulotining o‘qitish texnologiyasi

Mashg‘ulot vaqti-2 soat

O‘quvchilar soni-30-32 nafar

Mashg'ulot shakli	Nazariy-to'liq o'quv mashg'uloti
Mashg'ulot rejasi	1. Sof moddalarni ajratish. 2. Galvonotexnika. 3. Galvonostegiya. 4. Elektrolizning tibbiyotda qo'llanilishi.
O'quvmashg'ulotining maqsadi: Elektrolizning texnikada qo'llanilishiga oid malakavako'nik malarin ishakllantirish;	
<p>Pedagogik vazifalar:</p> <ul style="list-style-type: none"> Sof moddalar haqida tushuncha berish; Sof moddalarni ajratish usullarini yoritish; Galvonotexnika haqidagi ma'lumotlarni berish; Galvonostegiya va galvonoplastikaning mohiyatini ochib berish; Mavzu savollari bo'yicha izohlash va shakllantirish jarayonini tashkil qilish. 	<p>O'quv faoliyatini natijalari:</p> <ul style="list-style-type: none"> Sof moddalar haqida tushunchaga ega bo'ladilar; Sof moddalarni ajratish usullarini yoritadilar; Galvonotexnika haqida ma'lumotga ega bo'ladilar; Galvonostegiya va galvonoplastikaning mohiyatini ochib beradilar; Tadbiiq eta oladilar; Mavzu asosida hulosalar chiqaradilar;
O'qitish usullari	Tushuntirish, yo'riqnoma berish, taqdimot.
O'qitish vositalari	Ma'ruzalar matni, doska, slaydlar, tarqatma materiallar; Grafik organayzerlar: "Qanday?" va "Venna" diagrammalari; Esse
O'qitish shakli	Kichik guruhlarda ishlash
O'qitish shart-sharoitlari	Texnik vositalardan foydalanishga va kichik guruhlarda ishlashga mo'ljallangan auditoriya;
Qaytar aloqaning usul va vositalari	Og'zaki so'rov: tezkor so'rov, taqdimot; Yozma so'rov: tarqatma materiallar asosida

“Elektrolizdan turmushda va texnikada foydalanish. Gazlarda elektr toki.” mavzusidagi nazariy mashg'ulotining texnologik xaritasi

Faoliyat bosqichlari	Faoliyat mazmuni	
	O'qituvchi	O'quvchi
1-bosqich O'quv mashg'ulotiga kirish (10 minut)	1.1 Mavzuning nomi, maqsadi va rejasini e'lon qiladi. (1-Ilova) Mavzuga oid tayanch iboralar bilan tanishtiradi 1.2 Mashg'ulotda baholash mezonlari bilan tanishtiradi. 1.3 Mashg'ulot shiori asosida ma'naviyat saboqlarini beradi;	Tinglaydilar; Yozadilar; Aniqlashtiradilar;
2-bosqich Asosiy (60 minut)	2.1 O'quvchilarning o'tilgan mavzu bo'yicha egallagan bilimlarini “Qanday?” usuli orqali tekshiradi. (2-Ilova) Xar bir kichik	Guruhlarda ishlaydilar, taqdimot qiladilar;

	<p>guruhga (4 ta kichik guruh) ekspert varag'ini tarqatadi, nazorat qiladi va taqdimotini tashkillashtiradi; (<i>“Qanday” usuli qoidasi 24-Mavzu, 4-Ilovada mavjud</i>)</p> <p>2.2 Mashg'ulotning rejasi va tuzilishiga muvofiq slaydlarni Power point tartibida (<i>3-Ilova</i>) namoiyish va sharxlash bilan mavzu bo'yicha asosiy nazariy holatlarni bayon qiladi. Asosiy ma'lumotlarni daftarga qayd etishlarini aytadi; Eng zarur joylarga o'quvchilar diqqatini jalb etadi;</p> <p>2.3 Mavzuni “Venna” diagrammasidan foydalanib mustahkamlaydi (<i>4-Ilova</i>) Guruhlarga o'quv topshirig'i uchun tarqatma materiallarni tarqatadi, nazorat qiladi, taqdimotini tashkillashtiradi;</p>	<p>Eshitadilar, yozadilar; savollar beradilar;;</p> <p>Guruhlarda ishlaydilar; Taqdimot qiladilar;</p>
<p>3-Bosqich Yakuniy (10 minut)</p>	<p>3.1 Mavzuni rejasi asosida hulosa qilib, eng muhim ma'lumotlarga o'quvchilar diqqatini jalb qiladi.</p> <p>3.2 Guruhdagi ish jarayonini baholaydi;</p> <p>3.3 Mustaqil ishlash uchun vazifa beradi. <i>Uyga vazifa:</i> Mavzu bo'yicha “Esse” yozish; (<i>5-Ilova</i>)</p>	<p>Tinglaydilar</p> <p>Vazifani yozadilar;</p>

Ko'rib turganimizdek mazkur mag'ulot 4 ta reja asosida 3 bosqichdan iborat tarzda tashkil etilishi rejalashtirilmoqda.

Shuningdek, Pedagogik vazifalar, O'quv faoliyatini natijalari, O'qitish usullari, O'qitish vositalari, O'qitish shakli, O'qitish shart-sharoitlari, Qaytar aloqaning usul va vositalari ham aniq belgilab qo'yilishi talab etiladi.

Mashg'ulotining texnologik xaritasida esa har bir bosqich vaqtlar doirasida qadamma-qadam ko'rsatib berilishi zarur bo'ladi.

Shundan so'ng maqzuning nazariy ma'lumotlari ma'ruza matni kiritiladi. Masalan:

**“MAVZU:Elektrolizdan turmushda va texnikada foydalanish.
Gazlarda elektr toki.**

REJA:

1. Sof moddalarni ajratish.
2. Galvonotexnika.
3. Galvonostegiya.
4. Elektrolizning tibbiyotda qo'llanilishi.

Elektroliz hodisasi texnikada va sanoatda qo'llaniladi. Bu usul bilan toza moddalar: temir, marganes, mis, rux, xlor, ftor va boshqa moddalar ajratib olinadi.

Metallardan yasalgan detallar va asboblarni zanglaydigan qoplama bilan qoplash usuli *galvanotexnika* sanoatda keng qo'llaniladi. Tez

oksidlanadigan metallardan yasalgan narsalarning sirti qiyin oksidlanadigan: nikel, kumush, rux va boshqalar bilan qoplanadi. Nikellangan buyumlar: samovar, choynak, pichoq, qoshiq, sanchqilar shu usul bilan hosil qilinadi.” Кўринишида давом этиши мумкун.

Xulosa

Mashg‘ulotlarni shu ko‘rinishda aniq rejalar asosida tashkil etish mashg‘ulot vaqtidan samarali foydalanishni ta‘minlaydi.

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, Elektrolizdan turmushda va texnikada foydalanish. Gazlarda elektr toki bizning jismoniy dunyoni tushunishimizga katta ta‘sir ko‘rsatdi. Ularning merosi fizika va muhandislik sohalarida yaqqol namoyon bo‘lib, ular sanoqsiz ilmiy yutuqlar uchun poydevor bo‘lib xizmat qilishda davom etmoqda.

Bu kabi mavzularni yoshlarga o‘rgatish mamlakatimizda aniq va texnik fanlar rivojiga xissa qo‘shadi. Bu esa yangi innovatsiyalarga, iqtisodiy rivojlanishlarga sabab bo‘lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI

1. Mirziyoev Sh.M. Milliy tiklanishdan – milliy yuksalish sari. 4-jild.– T.: “O‘zbekiston”, 2020. – 400 b.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021-yil 26-fevraldagi “Professional ta‘lim muassasalarining boshqaruv hamda pedagog kadrlarini qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 106-son qarori.
3. O‘zbekiston Respublikasi Oliy va o‘rta maxsus ta‘lim vazirligining 2020-yil 4-sentabrda “Professional ta‘lim muassasalari uchun “O‘qitish materiallari to‘plamlarini yaratishni tashkil etish to‘g‘risida”gi 465-son buyrug‘i
4. www.bimm.uz Bosh ilmiy-metodik markaz.
5. www.lex.uz O‘zbekiston Respublikasi qonunchilik ma‘lumotlari milliy bazasi.

ВЗАИМОСВЯЗЬ РЕАЛИЗМА И ДЕКАДАНСА В АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ КОНЦА XIX — НАЧАЛА XX ВЕКА

*Каримова Оминахон Махмудовна - студентка 3-го курса
Национальный университет Узбекистана имени Мирзо Улугбека,
г. Ташкент, Узбекистан*

Научный руководитель: д.ф.н. (DSc)

Арустамян Я. Ю.

E-mail: omishka13@gmail.com

Аннотация

В данной статье исследуется взаимодействие реализма и декаданса в английской литературе конца XIX - начала XX века. Представлен всесторонний анализ этих двух литературных движений, рассматриваются их определения, исторический контекст и тематические элементы. Реализм характеризуется приверженностью детальному изображению повседневной жизни, социальных проблем и опыта среднего класса, возникнув как реакция на идеализм романтизма. Проанализированы ключевые фигуры, такие как Джордж Элиот и Чарльз Диккенс, за их использование детализированных описаний и объективного повествования. В отличие от реализма, декаданс, акцентирующий внимание на эстетизме, индивидуализме и отрицании традиционных моральных ценностей, представлен такими писателями, как Оскар Уайльд и Обри Бирдсли. Анализ произведений Уайльда "Портрет Дориана Грея" и Элиота "Мидлмарч" показывает, как каждое произведение воплощает принципы определенного литературного движения, при этом работа Уайльда демонстрирует темы гедонизма и моральной неоднозначности, а роман Элиота отражает реалистические проблемы через социальный комментарий и исследование жизни среднего класса. Понимание взаимосвязи между этими движениями позволяет глубже осознать более широкие литературные и культурные изменения того периода.

Ключевые слова: литературные движения, эстетизм, гедонизм, моральная неоднозначность, социальный комментарий, Викторианская эпоха.

THE CONNECTION BETWEEN REALISM AND DECADENCE IN ENGLISH LITERATURE OF THE LATE 19TH AND EARLY 20TH CENTURIES

Karimova Ominaxon Maxmudovna

3rd year student

National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek,
Tashkent, Uzbekistan

Academic supervisor: DSc **Arustamyan Y. Y.**

E-mail: omishka13@gmail.com

Abstract

This article explores the interplay between realism and decadence in English literature of the late 19th and early 20th centuries. It provides a comprehensive analysis

of these two literary movements, examining their definitions, historical contexts, and thematic elements. Realism is defined by its commitment to the detailed portrayal of everyday life, social issues, and the middle-class experience, emerging as a reaction to the idealism of Romanticism. Key figures such as George Eliot and Charles Dickens are analyzed for their use of detailed descriptions and objective narration. In contrast, decadence, characterized by its focus on aestheticism, individualism, and the rejection of traditional moral values, is exemplified by writers like Oscar Wilde and Aubrey Beardsley. The analysis of Wilde's **The Picture of Dorian Gray** and Eliot's **Middlemarch** illustrates how each text embodies the principles of its respective movement, with Wilde's work showcasing themes of hedonism and moral ambiguity, while Eliot's novel reflects realist concerns through its social commentary and exploration of middle-class life. Understanding the relationship between these movements provides insight into the broader literary and cultural shifts of the period.

Keywords: literary movements, aestheticism, hedonism, moral ambiguity, social commentary, Victorian era.

Realism, as a literary movement, emerged in the 19th century as a reaction against the idealized narratives of romanticism, with a focus on the accurate representation of everyday life. In contrast to the often exaggerated emotions and fantastical elements of romantic literature, realism sought to depict the ordinary, mundane aspects of human existence. It was consciously adopted as an aesthetic program in France in the mid-19th century, when interest arose in recording previously ignored aspects of contemporary life and society. The realist emphasis on detachment and objectivity, along with lucid but restrained social criticism, became integral to the novel in the late 19th century. The word has also been used critically to denote excessive minuteness of detail or preoccupation with trivial, sordid, or squalid subjects. [1; 12 p.] This movement is characterized by its commitment to verisimilitude, portraying life without embellishment or distortion. Realist writers emphasize the complexities of social relationships, the moral struggles of individuals, and the often harsh realities of life, making their works socially and psychologically grounded. Realism, in essence, aims to provide an objective and comprehensive view of society, capturing its nuances and imperfections. The rise of realism in English literature can be traced back to the mid-19th century, when writers began to reject the escapism of romanticism and turned instead toward depicting life as it was, particularly in response to the social and economic changes brought about by the Industrial Revolution. Realism reflected the increasing attention paid to the socio-political issues of the time, such as class conflict, poverty, and the shifting roles of individuals in an industrializing society. In addition, the fact that the novel was in prose as the language of the practical people, made it possible for its writer to free himself from the necessities of the elevated language of the romance. So, the simple flow of the prose language into the smallest nooks and corners of the human consciousness allowed the novelists to represent the minutest details of life experiences of the average man. [4; 1628 p.]

George Eliot (Mary Ann Evans) and Charles Dickens are two of the most significant figures associated with this movement. Eliot's "Middlemarch" stands as a quintessential example of realist literature, with its meticulous depiction of provincial

life and the moral dilemmas of its characters. Dickens, while often incorporating melodramatic elements, contributed to the movement through his detailed portrayal of London's underclass and the social injustices that plagued 19th-century Britain, most notably in works like "Oliver Twist" and "Bleak House". Their works signaled a departure from romantic idealism, emphasizing instead the moral complexity of ordinary people and the often stark realities of urban life.

Realist literature is grounded in the portrayal of everyday experiences, with particular attention given to the lives of the middle and lower classes. Thematically, realism often explores the struggles of individuals within a rapidly changing society, addressing issues such as poverty, class conflict, and moral ambiguity. Realist authors eschew the extraordinary or heroic, instead focusing on the ordinary and the commonplace. This shift allowed for a more democratic representation of life, wherein the experiences of everyday individuals were deemed worthy of literary exploration. In terms of technique, realism is marked by detailed descriptions of settings, characters, and events. Authors employ objective narration, often adopting an omniscient point of view to present a balanced and nuanced portrayal of their characters' lives and motivations. The use of free indirect discourse, where the narrator conveys the inner thoughts of characters without overt commentary, became a hallmark of realist prose. This technique allowed authors to explore the psychological depth of characters while maintaining narrative distance. Furthermore, realism often emphasizes the material conditions of life, representing the physical environment and social context as integral to the development of character and plot. The industrial city, the countryside, and domestic spaces are all meticulously described to situate characters within the socio-economic forces that shape their lives.

Decadence, as a literary movement, is defined by its preoccupation with aestheticism, individualism, and a fascination with moral and cultural decline. Emerging in the late 19th century, decadence was characterized by a deliberate rejection of the societal and moral constraints that realism embraced. The socio-cultural upheavals of the 1880s and 1890s, which shook the seemingly unshakeable edifice of Victorianism, became a source of psychological discomfort that could not but influence the creative activity of writers and, consequently, the art of the word. During this period, a new understanding of the goals of art was formed, new aesthetic theories appeared, replacing the traditional classical ideal. [5; 209 p.] Instead, it championed the pursuit of beauty and pleasure above all else, often at the expense of conventional values such as morality, responsibility, and societal duty. The group of "Francophiles" that emerged in England among the proponents of the "new art" sought to emphasize their closeness to French literature. O. Wilde, A. Symons, O. Berdles, and E. Dawson perceived French influence as a means of intellectual improvement. By the time when decadence as an aesthetic category began to make itself heard in England, it had already dominated French art for decades, finding its admirers among various groups of artists. [3; 2 p.] Writers associated with the decadent movement sought to explore the darker, more sensual aspects of human experience, reveling in artifice, excess, and the subversion of established norms. In contrast to realism's focus on the everyday and the ordinary, decadence celebrated the extraordinary, the unnatural, and the self-indulgent, often highlighting the inherent instability of human desires.

Decadence arose as a counter-movement to realism in the late 19th century, particularly in response to the rigidity and moral seriousness of realist literature. It was closely tied to the broader cultural movement of aestheticism, which prioritized "art for art's sake" and emphasized the pursuit of beauty over didactic or moral concerns. While realism focused on social realities and objective representations of life, decadence turned inward, celebrating individual experience, sensation, and the exotic. The movement was closely associated with figures like Oscar Wilde and Aubrey Beardsley. Wilde, whose "The Picture of Dorian Gray" became one of the defining works of decadence, epitomized the decadent spirit with his provocative exploration of beauty, corruption, and the rejection of conventional morality. Beardsley, known for his illustrations and collaborations with Wilde, exemplified decadence through his provocative and often grotesque art, which challenged societal expectations and embraced excess and ornamentation.

Decadence, therefore, was both a reaction against the social and moral rigidity of Victorian England and a rebellion against the realist movement's focus on the ordinary. Its practitioners sought to create works that were elaborate, highly stylized, and often shocking to mainstream audiences. Thematically, decadence is deeply fascinated with artifice, excess, beauty, and the critique of societal norms. Decadent literature often portrays a world in which moral decay is intertwined with aesthetic beauty, where characters pursue pleasure, luxury, and sensation to the point of destruction. It is marked by a conscious rebellion against the moral and social structures of the time, presenting individuals who prioritize their personal desires and experiences over societal obligations. This often leads to a sense of moral ambiguity, where traditional notions of right and wrong are questioned, if not entirely discarded. One of the central themes in decadent literature is the idea of "artifice". Decadent writers and artists prized the artificial over the natural, believing that beauty and art were superior to nature and reality. Excess is another key theme, often portrayed through the characters' indulgence in luxury, pleasure, and forbidden desires. Decadent literature frequently showcases characters who live extravagant, self-indulgent lives, their pursuit of pleasure pushing them to the fringes of society. This preoccupation with excess also extends to language and imagery, with decadent works often featuring elaborate descriptions and heightened, sensual imagery to evoke the richness of the characters' experiences.

Finally, decadence engages in a critique of societal norms, particularly those related to morality, sexuality, and social expectations. Writers like Wilde used their works to challenge Victorian ideals, presenting characters who defied societal conventions and explored taboo subjects. This critique was often veiled in irony and wit, making decadence both a celebration of beauty and an intellectual rebellion against societal repression. In terms of technique, decadence often employs elaborate, highly stylized prose, with a focus on sensory description and rich, evocative imagery. Symbolism and metaphor are heavily utilized, particularly in works like "The Picture of Dorian Gray", where Dorian's portrait serves as a symbol of his inner moral decay. Decadent literature frequently blurs the lines between reality and illusion, creating worlds in which characters are caught between the pursuit of pleasure and the inevitable consequences of their indulgences.

Though often seen as opposites, realism and decadence share key thematic overlaps, particularly in their exploration of social change, individual experience, and morality. Both movements responded to the transformations of 19th-century society, with realism focusing on the everyday lives of individuals and the impact of industrialization, while decadence critiqued societal norms through indulgence in beauty, pleasure, and moral ambiguity. Both realism and decadence engage with themes of social transformation and individual moral conflict. Realism, as seen in George Eliot's "Middlemarch", portrays characters navigating social change and personal dilemmas within the confines of societal norms. Decadence, exemplified by Oscar Wilde's "The Picture of Dorian Gray", also deals with moral questions, though often in the context of self-indulgence and aestheticism, highlighting the tension between personal desire and societal expectations. Some works exhibit traits of both realism and decadence. Wilde's "The Picture of Dorian Gray" combines decadent aestheticism with realist moral critique, addressing themes of vanity, corruption, and societal hypocrisy. Eliot's "Middlemarch", though a realist novel, also explores deeper existential questions about ambition, fulfillment, and moral responsibility, creating a subtle interplay between the two movements. The mutual influence and tension between realism and decadence enriched the literature of the late 19th and early 20th centuries. Decadence emerged as a reaction to realism's social and moral earnestness, prioritizing individual pleasure and beauty over social reform. Yet, even decadent works critiqued society in ways that mirrored realist concerns. The detailed descriptions found in decadence borrowed from realism, pushing the aesthetic boundaries while still engaging with themes of moral and social critique. Thus, the movements influenced each other, creating a complex, dynamic literary landscape.

To understand how decadence is articulated in "The Picture of Dorian Gray", we will examine key passages that reveal Wilde's emphasis on aestheticism, the pursuit of pleasure, and the subversion of traditional moral boundaries, highlighting the novel's reflection of decadent values.

The only way to get rid of a temptation is to yield to it." [6] - this famous line, spoken by Lord Henry, encapsulates the hedonistic philosophy that pervades the novel. Lord Henry, a character who embodies the pursuit of pleasure above all else, suggests that yielding to temptation is not only inevitable but also necessary for a fulfilling life. This mindset reflects the decadent values of the time, where the pursuit of pleasure and beauty was often prioritized over moral considerations.

"To define is to limit." [6] - another thought-provoking statement from Lord Henry, this sentence reflects the characters' rejection of traditional moral boundaries and societal norms. In the world of "The Picture of Dorian Gray," definitions and limitations are seen as hindrances to the pursuit of pleasure and self-indulgence. This rejection of boundaries is a key aspect of decadence, as it allows the characters to justify their increasingly immoral behavior.

"There is something terribly morbid in the modern sympathy with pain. One should sympathize with the color, the beauty, the joy of life." [6] - Dorian Gray expresses this sentiment, highlighting the characters' disdain for anything that detracts from their pursuit of pleasure. The rejection of empathy for suffering and the

glorification of beauty and joy demonstrate the characters' shallow and self-centered worldview, which is characteristic of decadence.

"I don't want to be at the mercy of my emotions. I want to use them, to enjoy them, and to dominate them." [6]- this statement by Dorian Gray reflects the decadent desire for complete control over one's experiences and emotions. Dorian's pursuit of pleasure and avoidance of pain lead him to seek dominance over his feelings, highlighting the hedonistic and self-centered nature of decadence.

"Nowadays people know the price of everything and the value of nothing." [6] - this famous quote by Lord Henry critiques the materialistic values of society, which prioritize wealth and possessions over deeper, more meaningful aspects of life. This materialistic mindset is often associated with decadence, as it can lead to a shallow and superficial existence.

"There is no such thing as a moral or an immoral book. Books are well written, or badly written. That is all." [6] - in this quote, Wilde challenges traditional notions of morality, suggesting that art should be judged solely on its aesthetic merit rather than its moral content. This rejection of moral judgment reflects the decadent belief in the autonomy of the individual and the rejection of external standards of behavior.

"The world is changed because you are made of ivory and gold. The curves of your lips rewrite history." [6] - Lord Henry's description of Dorian Gray illustrates the decadent fascination with beauty and aestheticism. Dorian is portrayed as an almost otherworldly figure, whose beauty has the power to transform the world around him. This emphasis on beauty as a transformative and transcendent force is a central theme in decadent literature.

In contrast, the analysis of "Middlemarch" will focus on how George Eliot uses realist techniques to provide a nuanced exploration of social issues, personal morality, and the intricacies of middle-class life, showcasing the novel's commitment to depicting the realities of 19th-century society.

"But the effect of her being on those around her was incalculably diffusive: for the growing good of the world is partly dependent on unhistoric acts; and that things are not so ill with you and me as they might have been, is half owing to the number who lived faithfully a hidden life, and rest in unvisited tombs." [2] - this quote from the novel reflects Eliot's belief in the importance of ordinary, "unhistoric" acts in shaping the world. The focus on the everyday lives of characters, rather than grand historical events, is a key aspect of realism. Eliot suggests that the impact of individuals on society is often subtle and unnoticed, highlighting the realistic portrayal of human experience in the novel.

"The troublesome ones in a family are usually either the wits or the idiots." [2] - this humorous observation by Eliot's narrator reflects the novel's attention to the complexities of family life and relationships. The characters in "Middlemarch" are portrayed with all their flaws and quirks, making them relatable and believable. Eliot's realistic depiction of family dynamics adds depth to the narrative, showing the influence of social structures on individual lives.

"To be born the son of a Middlemarch manufacturer, and inevitable heir to nothing in particular." [2] – this sentence highlights the novel's exploration of social class and inheritance.

"No story is the same to us after a lapse of time; or rather, we who read it are no longer the same interpreters." [2] - Eliot's narrator acknowledges the subjective nature of storytelling and interpretation, suggesting that our understanding of a story changes over time. This reflects the realist notion that the meaning of events and experiences is shaped by individual perspectives and experiences, highlighting the complexity of human nature and the passage of time.

"But the effect of her being on those around her was incalculably diffusive: for the growing good of the world is partly dependent on unhistoric acts" [2] - this quote underscores the novel's emphasis on the importance of small, everyday actions in shaping society. It suggests that significant change can result from seemingly insignificant acts, highlighting Eliot's focus on the realistic portrayal of human agency and social change.

In summary, the analysis of "The Picture of Dorian Gray" and "Middlemarch" highlights how these works illustrate the distinct yet interrelated characteristics of decadence and realism. Oscar Wilde's "The Picture of Dorian Gray" exemplifies decadence through its exploration of aestheticism and hedonism, as seen in Lord Henry's provocative statements about yielding to temptation and the rejection of moral boundaries. Wilde's focus on the pursuit of beauty and pleasure underscores the era's preoccupation with self-indulgence and superficial values. Conversely, George Eliot's "Middlemarch" exemplifies realism with its detailed depiction of middle-class life and social issues. Eliot's portrayal of characters' everyday actions and its nuanced social commentary reflect a commitment to representing the complexities of 19th-century society. The contrast between Wilde's celebration of aestheticism and Eliot's focus on social realism illustrates the broader literary and cultural shifts of the period, emphasizing the importance of understanding these movements' interplay in appreciating their impact on English literature.

In conclusion, this analysis has illuminated the nuanced relationship between realism and decadence in English literature from the late 19th to the early 20th centuries. The study elucidates how realism, with its focus on the accurate representation of daily life, societal issues, and middle-class experiences, stands in contrast to decadence, which emphasizes aestheticism, individualism, and a critique of moral norms. Through detailed examination of key figures like George Eliot and Charles Dickens, realism's commitment to objective narration and social commentary is clearly articulated. On the other hand, decadence, as represented by writers such as Oscar Wilde and Aubrey Beardsley, is characterized by its preoccupation with beauty, pleasure, and the rejection of conventional morality. The comparative analysis of Wilde's "The Picture of Dorian Gray" and Eliot's "Middlemarch" demonstrates how each work exemplifies the core principles of its respective movement, with Wilde's novel embodying the themes of hedonism and moral ambiguity, and Eliot's work reflecting realist concerns through its intricate social critique and exploration of middle-class life. This study underscores the importance of recognizing the interplay

between these movements to fully grasp the literary and cultural shifts of the period. Understanding their relationship enhances our comprehension of the era's broader literary landscape and its ongoing influence.

References

1. Arpit D. Social Realism in English Literature. The Refereed & Peer Review International Journal. 2019
2. Eliot G. Middlemarch. <https://www.gutenberg.org/files/145/145-h/145-h.htm>
3. Savel'ev K. N. Angliyskiy dekadans: frantsuzskiy faktor Informatsionnyy gumanitarnyy portal 'Znanie. Ponimanie. Umenie' / 2008 / №5 2008
4. Taghizadeh A. A Theory of Literary Realism. Theory and Practice in Language Studies, Vol. 4, No. 8, pp. 2014
5. Tsurganova E. A. Dekadans v Anglii. Literaturovedcheskiy zhurnal — №1. 2016
6. Wild O. The Picture of Dorian Grey <https://www.gutenberg.org/files/174/174-h/174-h.htm>

FARMASEVTIK TERMINOLOGIYASI CHOG'ISHTIRMA TADQIQI

Rahimova Nigora Polvonnazirovna
Katta o'qituvchi Xorijiy filologiya fakulteti
O'zMU

Annotatsiya

Maqolada ingliz tilidagi farmatsevtika terminologiyasi, jumladan, farmatsevtika atamalarining nomlari, dorivor o'simliklarning nomlari, dori vositalarining nomlari ko'rib chiqiladi. Farmatsevtik lug'atning paydo bo'lishi va faoliyatining tarixiy jihatlari tahlil qilinadi. Ingliz tilidagi ko'plab farmatsevtik atamalar yunon-lotin ildizlariga ega va xalqaro ahamiyatga ega ekanligi ko'rsatilgan.

Kalit so'zlar: etimologiya, terminologiya, farmatsevtika lug'ati, tarixiy jihatlar.

Abstract

The article discusses studies of pharmaceutical terminology in English, including the names of pharmaceutical terms, names of medicinal plants, names of drugs. The historical aspects of the emergence and functioning of pharmaceutical vocabulary are analyzed. It is shown that many pharmaceutical terms in English have Greek-Latin roots and are international.

Key words: etymology, terminology, pharmaceutical vocabulary, historical aspects.

Аннотация

В статье рассматривается исследования фармацевтической терминологии в английском языке, включающей наименования фармацевтических терминов, названия лекарственных растений, названия лекарственных препаратов. Проанализированы исторические аспекты возникновения и функционирования фармацевтической лексики. Показано, что многие фармацевтические термины в английском языке имеют греко-латинские корни и являются интернациональными.

Ключевые слова: этимология, терминология, фармацевтическая лексика, исторические аспекты.

Kirish

Lotin tili anatomiya va farmakologiya sohalarida alohida o'rin tutadi. Tibbiyot va farmatsevtika maktablari talabalari birinchi kursdanoq inson tanasining barcha a'zolari va qismlari lotin tilida nomlanganini yoki ularning nomlarida lotin ildizlariga ega ekanligini bilishadi. Ikkinchisi, shuningdek, dori nomlari qiziqish uyg'otadigan farmatsevtika sohasiga ham tegishli. Ushbu ixtisoslashgan sohada terminologik lug'at va nomenklatura birliklarini birlashtirish juda muhim ko'rinadi, aks holda ko'p miqdordagi dori vositalarini boshqarish imkonsiz bo'ladi. Farmatsevtlar uzoq vaqtdan beri lotin tilida retseptlar yozishgan va bu ma'lum qoidalarga muvofiq amalga oshiriladi, shuning uchun mamlakatimizda yozilgan har qanday retsept, masalan, AQSh yoki Evropada oson tushunilishi mumkin [3].

Ilmiy terminologiya, bir tomondan, ko'pincha xalqaro xarakterga ega, ya'ni asosan ingliz tilidagi farmasevtik terminologiya lotin tili va uning shakllari asosida qurilgan [2]. Farmasevtik terminologiya lug'at, qoida tariqasida, butun dunyodagi ma'lumotli

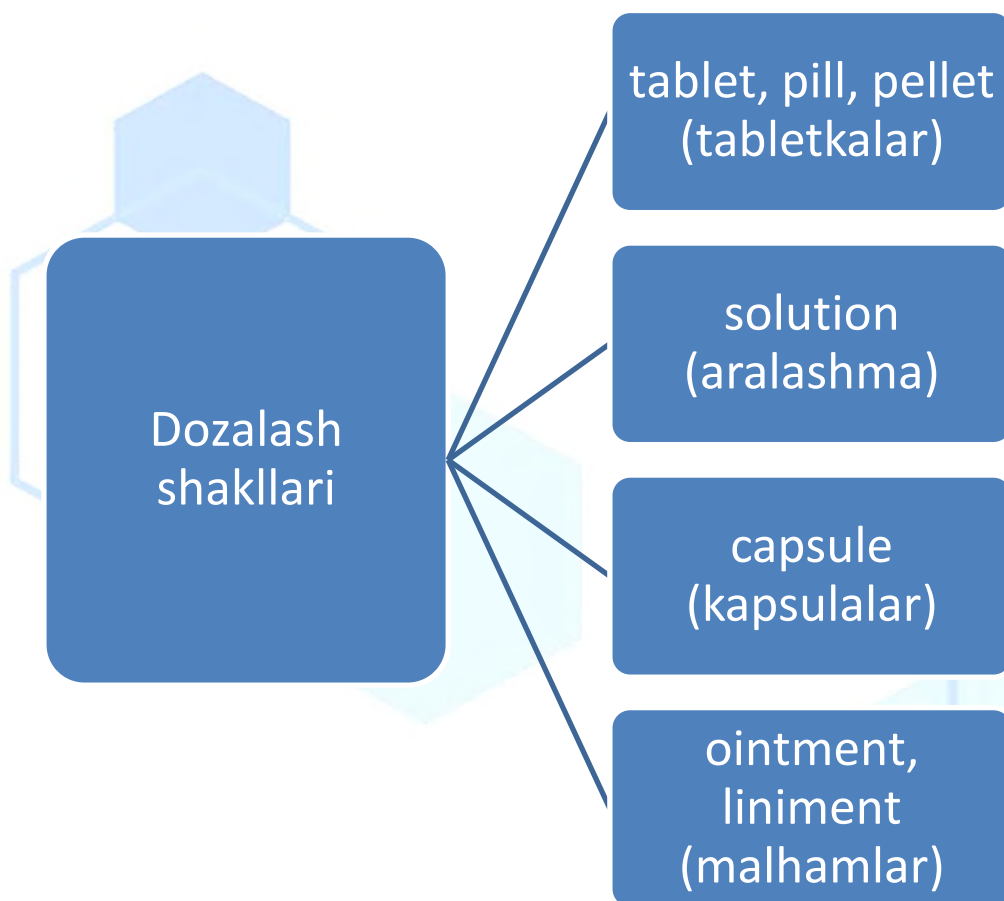
odamlar uchun bir xil darajada tushunarli. Aynan xalqaro lug'atda ko'p qo'llaniladigan, asosan ijtimoiy-siyosiy ahamiyatga ega bo'lgan, hamma uchun ma'lum va tushunarli bo'lishi kerak bo'lgan so'zlardan iborat ma'lum bir umumiy qatlam mavjud. Bu guruh lotin tilidan olingan yoki uning shakllaridan foydalangan holda tuzilgan leksik birliklarni o'z ichiga oladi, masalan, abituriyent, forum, assistent, stajyor, talaba, stipendiya, laborant va boshqalar [1]. Boshqa tomondan, ilmiy (tibbiyot va, xususan, farmatsevtika) terminologiyasining muhim qismi o'ziga xos xususiyatga ega: bu juda kam odamga ma'lum, faqat maxsus ma'lumotga ega bo'lgan ba'zi odamlar uni yaxshi bilishadi. O'zlashtirishlar natijasida lotin tilidan tashqari, ingliz tilidagi farmasevtik lug'atning ma'lum bir qismi ham yunon tilidan va kamdan-kam hollarda asosiy zamonaviy tillardan olingan.

Natijalar va muhokama.

Keling, farmatsevtika sohasini va tegishli terminologiya va nomenklaturani batafsil ko'rib chiqaylik. "Dorixona" va "farmatsevtika" ("dorilarni olish, qayta ishlash, saqlash va tarqatish bo'yicha amaliy fanlar to'plami") atamalarining o'zi qadimgi yunoncha kelib chiqqan bo'lib, "tibbiyot" degan ma'noni anglatuvchi "*pharmakon*" so'ziga borib taqaladi. Shu bilan birga, *pharmakia* (yunoncha, so'zma-so'z tarjimai "dori") va *pharmakeutike* (yunoncha, so'zma-so'z tarjimai "dorivor") so'zlari "bemorlarni davolash uchun dori vositalarini yasash va ulardan foydalanish mahorati" ma'nosida qo'llanilgan [5]. Lotin tili orqali ikkala atama ham barcha Yevropa tillariga, birinchi bo'lib ingliz tiliga kirdi. Lotin va lotinlashtirilgan yunoncha so'zlar bir necha asrlar davomida Evropa tibbiyotida qo'llanilgan: dori vositalarini ishlab chiqarish uchun xom ashyo nomlarida, tayyor, ishlab chiqarilgan dori vositalarining nomlarida va retseptida, ya'ni ulardan foydalanish bo'yicha tavsiyalarda ham qo'llanilgan. Farmatsevtika terminologiyasi, asosan, retseptlarda qo'llaniladigan dori vositalari va preparatlar nomlari, dozalash shakllari, shuningdek, yordamchi so'zlardan iborat bo'lgan [4].

Dori vositalari (inglizcha: Medicinal agents, drugs) — odam yoki hayvon organizmi bilan aloqa qiladigan, odam yoki hayvon tanasining a'zolari, to'qimalariga kirib boruvchi, kasallikning oldini olish, tashxis qo'yish..., davolash uchun ishlatiladigan moddalar yoki ularning birikmalari, rehabilitatsiya, homiladorlikni saqlash, oldini olish yoki tugatish uchun va qon, qon plazmasi, organlar, inson yoki hayvon tanasining to'qimalari, o'simliklar, mineral moddalardan sintez qilish yoki biologik texnologiyalar yordamida olingan. Dori vositalariga farmatsevtik moddalar (Pharmaceutical substances) va dorilar (pharmaceuticals; drugs) kiradi [1]. Farmatsevtik moddalar, dorilar (*Praeparatum medicinale, praeparatum farmaceuticum, medicamentum*) - dozalash shakli formulasi ko'rinishidagi sintetik yoki tabiiy kelib chiqadigan moddalar yoki moddalar aralashmasi, eritma, malham va boshqalar, kasalliklarning oldini olish, tashxislash va davolash uchun ishlatiladi [2].

Tabiiyki, farmatsevtika terminologiyasi va nomenklaturasi rivojlanmoqda, ba'zilari eskirgan va boshqa dori vositalari yoki dozlash shakllari bilan almashtirilmoqda, shuning uchun farmatsevtika atamalarining ro'yxati, shu jumladan o'zbek va ingliz tillariga lotin tilidan o'zlashtirilgan va lotin ildizlari va elementlari asosida shakllantirilib, qayta ko'rib chiqilgan va yangilangan.

Shuni ta'kidlash kerakki, zamonaviy ingliz tilida farmatsevtika sohasida ham aktual (dolzarb) lotin atamalari, ham lotin tilidan kelib chiqqan terminologik birliklari qo'llaniladi:

medicamentum – >*medicine, medication;*

remedium – >*remedy;*

substantia farmaceutica – >*pharmaceutical substance;*

forma medicamentorum – >*medicinal form;*

preparatum – > (*medicinal*) *preparation;*

tincture – >*tincture;*

sirupus – >*syrup, sirup;*

herba – >*herb, herbage;*

folia – >*foliage;*

fructus – >*fruits;*

baccae – >*bacca;*

flores – >*flowers;*

rhizome – >*rhizome;*

cortex – >*cortex va boshqalar.*

Terminologik birliklardan tashqari, ilmiy botanika nomlari, xususan, o'simlik nomlari zamonaviy ingliz tiliga kirib bormoqda. Xalqaro botanika nomenklaturasi - bu bo'ysunuvchi sistematik guruhlar - taksonlar (ingliz *taxon*) nomlarining qat'iy ro'yxati. Bunda taksonomik tasnifning asosiy birligi *tur* hisoblanadi (ingliz *species*, lotincha *Nomen specium*). Muayyan umumiy belgilarga ega turlar turkumlarga birlashtirilgan (lotin va ingliz *genus*, lotincha *Nomen genericum*). Karl Linneyning "*Speciesplantarum*" ilmiy ishida o'simliklarni nomlashning umumiy qabul qilingan binomial printsipi (ingliz *Binomial nomenclature*) berilgan [2]. Keling, ba'zi misollar keltiraylik:

Lotin tilidan o'zlashtirilgan	Inglizcha atama/nomen
Leonurus quinquelobatus	quinquelobate motherwort
Arnica montana	mountain arnica
Mentha piperita	Peppermint
Atropa Belladonna	belladonna, banewort
Primula veris	spring primula
Artemisia Absinthium	absinth(e), absinthium, common wormwood
Artemisia Cina	santonica wormwood, santonica, Levant wormwood
Rubus idaeus	Raspberry
Chamomilla	chamomile, camomile
Frangula	bearwood, buckthorn

Ko'rib turganimizdek, zamonaviy ingliz tilida o'simliklarning lotincha nomlari ham, lotin tili asosida ingliz tilida paydo bo'lgan nomlari ham qo'llaniladi, masalan:

Absinthium – >*absinthium, absinth(e)*;

Mentha piperita – >*peppermint*;

Chamomilla – >*chamomile, chamomile va boshqalar*.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Доткулова З.О., & Аликаев Р.С. (2019). Англоязычная фармацевтическая терминология: латинские истоки. Актуальные проблемы филологии и педагогической лингвистики, (1), 93-101.

2. Mulikova N. (2022). Terminological studies of pharmaceutical discourse: a linguodidactic review. *Multilingualism and transcultural practices*, (1), 24-30.
3. Rasulov B.S. Terms recommended for pharmacovigilance" Safety and risk of pharmacotherapy, no. 4 (9), 2023, pp. 32-44.
4. Yuldashev O.V. (2023). Etymological analysis of pharmaceutical vocabulary in English. // *Bulletin of Humanities and Social Sciences*, 2, 184-187.
5. Sharipova T. (2022) Streamlining pharmaceutical terminology: technology and practical examples // *Bulletin of Moscow State University*. No. 3. P. 112

BOSHLANG'ICH FUNKSIYA VA ANIQMAS INTEGRAL TUSHUNCHASI

Xoldarova Navruza Muhtorjon qizi
Rasulova Maftuna Xursanboy qizi

Annotatsiya:

Ushbu maqolada boshlang'ich funksiya va aniqmas integral tushunchalari yoritiladi. Boshlang'ich funksiya berilgan funksiyaning hosilasi bo'lgan funksiya sifatida aniqlanadi, aniqmas integral esa funksiyaning barcha boshlang'ich funksiyalarini topish jarayonidir. Aniqmas integral funksiyaning o'zgarish tezligini tahlil qilish va differensial tenglamalarni yechishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada matematik formulalar va bu tushunchalarning amaliy qo'llanilishi haqida batafsil ma'lumot berilgan.

Kalit so'zlar: Boshlang'ich funksiya, aniqmas integral, hosila, matematik analiz, integral hisoblash, konstanta, differensial tenglamalar.

Boshlang'ich Funksiya va Aniqmas Integral Tushunchasi

1. Boshlang'ich Funksiya (Primitive Function):

Boshlang'ich funksiya — bu berilgan funksiyaning hosilasi bo'lib, u integral hisoblashda muhim rol o'ynaydi. Agar funksiyaning hosilasi bo'lsa, ya'ni $f'(x)$, unda $F(x)$ ni boshlang'ich funksiyasi deb ataymiz.

Formulaga ko'ra:

$$F'(x) = f(x)$$

Bu degani, agar siz $f(x)$ ni bilsangiz, uni integrallashtirish orqali $F(x)$, ya'ni boshlang'ich funksiyaning topishingiz mumkin.

Boshlang'ich funksiyalar oilasi har doim bir konstanta bilan farqlanadi, chunki hosilasi nol bo'lgan har qanday funksiya bu konstantadir. Shuning uchun umumiy holda:

$$F(x) = \int f(x) \, dx = F(x) + C$$

Bu yerda C — erkin konstanta.

2. Aniqmas Integral (Indefinite Integral):

Aniqmas integral bu funksiyaning barcha boshlang'ich funksiyalarini ifodalovchi umumiy tushuncha. Agar biz $f(x)$ ning hosilasini hisoblashni teskari yo'lda bajarsak, uni integrallash orqali boshlang'ich funksiyaning topamiz. Aniqmas integral quyidagicha yoziladi:

$$\int f(x) \, dx = F(x) + C$$

Bu yerda:

- integral belgisidir.
- integrallanishi kerak bo'lgan funksiya.
- funksiyaning boshlang'ich funksiyasi (aniqmas integral natijasi).
- integralga erkin qo'shiladigan konstanta.

Aniqmas integral funksiyaning umumiy holda integrallash jarayonidir, ya'ni natijada aniq bir qiymat emas, boshlang'ich funksiyalar oilasi olinadi. Bu qiymatga

qo'shiladigan konstanta, hosiladan nolga teng bo'lganligi sababli, integrallash jarayonida har xil boshlang'ich funksiyalarni hosil qilish imkonini beradi.

Boshlang'ich Funksiya va Aniqmas Integral o'rtasidagi Aloqa

Boshlang'ich funksiya va aniqmas integral bir-biri bilan uzviy bog'liqdir. Aniqmas integral bu boshlang'ich funksiyalar oilasini topish jarayonidir. Masalan, agar bo'lsa, uning boshlang'ich funksiyasi bo'ladi, bu yerda — erkin konstanta.

Shunday qilib, aniqmas integral orqali biz funksiyaning barcha boshlang'ich funksiyalarini topamiz va ularni konstanta yordamida ifodalaymiz.

Xulosa

Boshlang'ich funksiya — bu hosilasi berilgan funksiya bo'lgan funksiya, aniqmas integral esa ushbu boshlang'ich funksiyalar oilasini topish jarayonidir. Har qanday funksiyaning integrallashtirish natijasida hosil bo'lgan natija bir konstanta farqi bilan turli xil boshlang'ich funksiyalarni ifodalaydi. Bu tushunchalar integral hisoblash va matematik analizda muhim ahamiyatga ega.

Adabiyotlar:

1. Apostol, T. M. (1974). *Mathematical Analysis*. Addison-Wesley Publishing Company.
2. Stewart, J. (2015). *Calculus: Early Transcendentals*. Cengage Learning.
3. Spivak, M. (2008). *Calculus*. Cambridge University Press.
4. Thomas, G. B., Weir, M. D., & Hass, J. R. (2014). *Thomas' Calculus*. Pearson.
5. Kline, M. (1985). *Calculus: An Intuitive and Physical Approach*. Dover Publications.

HOSILA. UNING GEOMETRIK VA FIZIK MA'NOSI

Rasulova Maftuna Xursanboy qizi
Xoldarova Navruza Muhtorjon qizi

Annotatsiya

Ushbu maqola hosila tushunchasining geometrik va fizik ma'nolarini yoritadi. Geometrik jihatdan hosila funksiya grafigidagi nishabni, ya'ni funksiya qanday o'zgarayotganini ifodalaydi. Fizikada esa hosila vaqtga nisbatan o'zgarishlarni, xususan, tezlik va tezlanishni aniqlashda ishlatiladi. Maqolada hosilaning matematik formulalari va ularning fizik qonunlardagi qo'llanilishi haqida batafsil ma'lumotlar keltirilgan. Ushbu tushunchalar ilmiy tadqiqotlarda va kundalik hayotdagi fizik jarayonlarni tushunishda muhim ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: Hosila, geometrik hosila, fizik hosila, tezlik, tezlanish, funksiya, matematik analiz, harakat qonunlari, nishab

Hosila tushunchasi geometriya va fizika sohalarida turli xil ma'nolarda ishlatiladi. Ushbu maqolada biz hosilaning har ikkala ma'nosini ham batafsil yoritamiz.

1. Hosilaning Geometrik Ma'nosi

Geometriya va matematik analizda hosila – bu funksiya o'zgarishi tezligini o'lchashning bir usuli. Hosila, odatda, berilgan funksiyaning bir nuqtadagi tangentining nishabini ifodalaydi. Tangent chiziq – bu funksiya grafigiga tegib o'tuvchi tekis chiziq bo'lib, u funksiyaning o'sha nuqtada qanday o'zgarayotganini ko'rsatadi.

Geometrik jihatdan, hosila funksiyaning grafigi bo'yicha qanday tezlikda ko'tarilishini yoki tushishini tushunish uchun ishlatiladi. Agar hosila musbat bo'lsa, funksiya ko'tariladi, agar manfiy bo'lsa, funksiya pasayadi. Matematik ifodada bu quyidagicha bo'ladi:

$$f'(x) = \lim_{\Delta x \rightarrow 0} \frac{f(x + \Delta x) - f(x)}{\Delta x}$$

Bu formula funksiyaning o'sha nuqtadagi o'zgarish tezligini beradi va uni "funksiyaning hosilasi" deb ataymiz.

2. Hosilaning Fizik Ma'nosi

Fizikada hosila tezlik, tezlanish va boshqa fizik kattaliklarni aniqlashda keng qo'llaniladi. Masalan, biror jismin joylashuvi va vaqt o'rtasidagi bog'lanishni ko'rsatuvchi funksiya berilgan bo'lsa, hosila yordamida jismining tezligini aniqlash mumkin. Tezlik bu vaqt bo'yicha joylashuvning hosilasi:

$$v(t) = \frac{d}{dt} x(t)$$

Bu yerda – bu tezlik, esa vaqt bo'yicha o'zgaruvchi joylashuv.

Hosila, shuningdek, tezlanishni aniqlashda ham ishlatiladi. Tezlanish bu tezlikning vaqt bo'yicha o'zgarishi:

$$a(t) = \frac{d}{dt} v(t) = \frac{d^2}{dt^2} x(t)$$

Bu tenglama fizikada harakat qonunlarini tahlil qilishda asosiy rol o'ynaydi.

Xulosa:

Hosila geometriya va fizika sohalarida muhim tushunchalardan biri hisoblanadi. Geometriyada u funksiya grafigining nishabini, ya'ni funksiya qanday o'zgarayotganini o'lchaydi. Fizikada esa hosila harakat, tezlik va tezlanish kabi kattaliklarni aniqlashda qo'llaniladi. Ushbu tushunchalar matematik va fizik tadqiqotlarda va amaliyotda keng qo'llaniladi.

Adabiyotlar:

1. Apostol, T. M. (1974). *Mathematical Analysis*. Addison-Wesley Publishing Company.
2. Stewart, J. (2015). *Calculus: Early Transcendentals*. Cengage Learning.
3. Halliday, D., Resnick, R., & Walker, J. (2014). *Fundamentals of Physics*. Wiley.
4. Spivak, M. (2008). *Calculus*. Cambridge University Press.
5. Feynman, R. P., Leighton, R. B., & Sands, M. (1963). *The Feynman Lectures on Physics*. Addison-Wesley.

IMPROVEMENT OF INTERNAL AUDIT ACTIVITIES IN THE GOVERNMENT SECTOR

Nabiyev Farrux Safarovich
The student of Banking and Finance
Academy of the Republic Uzbekistan

Annotation: This article addresses the critical need for enhanced accountability, transparency, and efficiency within governmental operations. Internal audits play a vital role in evaluating and improving the effectiveness of risk management, control, and governance processes. Developing robust frameworks that establish clear policies and procedures for internal auditing can ensure consistency and reliability in the audit process. Providing training and resources for internal auditors to keep them updated on best practices, emerging risks, and technological advancements is essential. Utilizing advanced data analytics and audit management software can streamline audit processes, improve accuracy, and enhance the ability to identify issues proactively. Promoting collaboration between internal audit teams, management, and external stakeholders can foster a culture of accountability and responsiveness to audit findings. Establishing metrics to assess the effectiveness and impact of internal audits can guide continuous improvement efforts and demonstrate value to taxpayers. Enhanced internal audit activities in the government sector not only protect public resources but also contribute to building trust in governmental institutions, ultimately leading to improved public service delivery.

Аннотация: В этой статье рассматривается острая необходимость повышения подотчетности, прозрачности и эффективности правительственных операций. Внутренний аудит играет жизненно важную роль в оценке и повышении эффективности процессов управления рисками, контроля и управления. Разработка надежных рамок, устанавливающих четкую политику и процедуры внутреннего аудита, может обеспечить последовательность и надежность процесса аудита. Крайне важно обеспечить обучение и ресурсы для внутренних аудиторов, чтобы держать их в курсе передового опыта, возникающих рисков и технологических достижений. Использование расширенного программного обеспечения для анализа данных и управления аудитом может упростить процессы аудита, повысить точность и расширить возможности превентивного выявления проблем. Содействие сотрудничеству между группами внутреннего аудита, руководством и внешними заинтересованными сторонами может способствовать развитию культуры подотчетности и реагирования на результаты аудита. Установление показателей для оценки эффективности и воздействия внутреннего аудита может направлять

усилия по постоянному совершенствованию и демонстрировать ценность для налогоплательщиков. Расширение деятельности по внутреннему аудиту в государственном секторе не только защищает государственные ресурсы, но и способствует укреплению доверия к правительственным учреждениям, что в конечном итоге приводит к улучшению предоставления государственных услуг.

Key words: Internal audit, risk management, stakeholders, collaboration, consistency and reliability.

Ключевые слова: Внутренний аудит, управление рисками, заинтересованные стороны, сотрудничество, последовательность и надежность.

Internal auditing is a crucial mechanism for ensuring the efficiency and effectiveness of operations within government entities. As public institutions face increasing pressures to act transparently and responsibly with taxpayer money, the role of internal audits becomes more significant. This text explores various strategies for improving internal audit activities in the government sector, addressing challenges, best practices, innovation, and the potential impact of such improvements. Internal audits serve as an independent, objective assurance and consulting activity designed to add value and improve an organization's operations. In the government sector, internal auditing contributes significantly to governance, risk management, and control processes. Identifying risks that could impact the achievement of governmental objectives, thus enabling management to formulate appropriate responses. Ensuring that government bodies adhere to laws, regulations, and policies, safeguarding against misconduct and financial irregularities. Internal auditing plays a pivotal role in ensuring that government entities operate efficiently, transparently, and in alignment with legal obligations and public expectations. As governments worldwide face growing demands for accountability and effective resource management, the importance of robust internal audit practices has never been more critical. This article delves into the strategies for enhancing internal audit activities in the government sector, addressing existing challenges, and outlining best practices that can lead to significant improvements.

Internal audit functions in government serve several essential purposes, including:

1. *Risk Management:* Internal auditors are tasked with identifying and mitigating risks that could hinder the achievement of organizational objectives. This proactive approach helps to safeguard public resources and enhance decision-making processes.

2. *Compliance and Accountability:* The government must adhere to numerous regulations, laws, and policies. Internal auditors play a vital role in monitoring compliance and facilitating accountability, ensuring that public funds are used appropriately.

3. *Operational Efficiency*: By evaluating processes and systems, internal auditors can identify inefficiencies and recommend improvements. This focus on operational effectiveness can lead to better service delivery for citizens.

4. *Enhancing Public Trust*: Transparency is a cornerstone of public governance. Effective internal audits help build trust between government agencies and the public by demonstrating accountability and integrity.

Despite their critical role, internal auditors in the government sector face several challenges that impede their effectiveness:

1. Resource Constraints.
2. Limited Independence.
3. Inadequate Skill Development.
4. Resistance to Audit Findings.
5. Technological Challenges.

Many government agencies operate on limited budgets, often resulting in under-resourced internal audit departments. This scarcity restricts the capacity for comprehensive audits and may compromise audit quality. Internal auditors might encounter pressures from management that can influence their objectivity. These pressures may derive from political considerations or personal interests that compromise the impartiality of the audit process. Rapid changes in regulations, technology, and government operations can outpace the training and skill development of internal auditors. Consequently, auditors may lack the technical competencies required to conduct effective audits. Government organizations can be resistant to audit recommendations, viewing them as criticism rather than as constructive feedback. This resistance can hinder the implementation of necessary improvements. The integration of advanced technologies in auditing processes, such as data analytics and automation, is often underutilized. Many auditors may lack access to the tools or the training needed to leverage these innovations effectively. Improving internal audit activities within government entities is essential for enhancing transparency, accountability, and operational efficiency. By addressing the current challenges through strategic approaches such as strengthening audit frameworks, investing in auditor training, embracing technology, fostering a culture of collaboration, and ensuring leadership support, governments can significantly enhance their internal audit effectiveness. As public expectations continue to evolve, the integration of innovative practices and technologies will be crucial in shaping the future of internal auditing within the government sector. A commitment to continuous improvement will not only benefit government agencies, but will serve the wider public interest and promote trust in governmental operations. The improvement of internal audit activities in the government sector is vital to advancing good governance, accountability, and efficiency in public service delivery. By addressing the challenges faced, implementing

key strategies, and leveraging available resources effectively, government entities can enhance their internal audit functions. The result will be a more transparent, efficient, and responsible government that meets the expectations of its stakeholders and serves the public interest effectively. As government entities continue to navigate complex challenges, ongoing improvements in internal audit activities will be essential. Embracing technological advancements, promoting a culture of accountability, and fostering strong leadership commitment will form the foundation for building robust internal audit functions that can adapt to changing needs and expectations. By investing in the future of internal audits, governments can ensure better oversight, enhanced operational performance, and a stronger foundation of trust with their citizens.

The internal audit plays a pivotal role in enhancing accountability, transparency, and efficiency within the government sector. As public resources are limited and entrusted to government agencies for the benefit of citizens, it is imperative to ensure that these resources are utilized effectively. Improvement of internal audit activities in this sector can lead to better governance, increased public trust, and enhanced performance outcomes. One of the key ways to improve internal audit functions is by adopting modern auditing standards and methodologies. Traditional audit techniques, while still relevant, may not always address the complex challenges faced by government entities today. By integrating risk-based auditing approaches, internal auditors can focus their efforts on the most critical areas of operations. This means identifying potential risks associated with governmental activities and prioritizing audits accordingly. Risk assessments should be conducted regularly to adapt to the changing landscape of government operations and emerging risks. Moreover, internal audits must be viewed as a value-adding activity rather than a mere compliance exercise. To foster this perception, auditors should engage with management and staff to understand the operational ecosystems of their agencies. This collaboration can help identify areas for improvement and opportunities for innovative practices. Furthermore, auditors can provide insights that lead to operational efficiency, effective program implementation, and cost savings. Building a culture of continuous improvement will go a long way in enhancing the effectiveness of internal audit activities in the government sector. Training and development are essential components for improving internal audit activities. Auditors must be equipped with the necessary skill set to navigate the complexities of government operations, including financial management, compliance requirements, and technological advancements. Regular professional development opportunities, such as workshops, certification programs, and knowledge-sharing forums, can help auditors keep pace with industry best practices. This investment in human resources is critical for building capable audit teams that can deliver quality assurance and advisory services. Technology also plays a substantial role in the enhancement of internal audit functions. By leveraging data

analytics, internal auditors can access and analyze large datasets to uncover trends, identify anomalies, and provide more objective insights. This approach allows for more effective monitoring and evaluation of government programs, ultimately leading to improved decision-making. Additionally, the incorporation of automated auditing tools can streamline the audit process, reduce manual errors, and help auditors focus on higher-value tasks.

Furthermore, cooperation and communication among various governmental entities can strengthen internal audit functions. Establishing frameworks for inter-agency collaboration can create synergies where best practices can be shared and challenges addressed collectively. This not only improves consistency and reliability in audits but also fosters an environment of shared accountability. Securing the independence and objectivity of internal audit functions is crucial for their success. To truly serve as a check and balance within the government sector, auditors must operate without undue influence from management. This independence enables auditors to conduct thorough reviews and present findings without fear of repercussion, thereby upholding the integrity of the audit process. Legislative frameworks and organizational policies must be in place to protect auditors and enhance their credibility. The enhancement of internal audit activities in the government sector is not just a matter of administrative efficiency; it is a fundamental requirement for fostering accountability, transparency, and trust in public governance. As governments around the world face increasing scrutiny from the public, regulatory bodies, and international watchdogs, the role of internal auditors becomes critical in safeguarding public resources and ensuring that governmental operations align with established legal and ethical standards. To effectively improve internal audit functions, government entities must first acknowledge and address existing challenges. Resource constraints often hinder the effectiveness of audit teams, limiting their ability to conduct thorough reviews and implement necessary changes. A commitment to providing adequate funding and staffing is vital in overcoming these limitations. By empowering auditors with the necessary tools and human resources, governments can pave the way for a more robust audit framework that can confront contemporary challenges head-on. Moreover, fostering a culture of independence within internal audit functions is essential. This entails establishing clear protocols that protect auditors from undue influence, allowing them to perform their duties objectively. Senior leadership must champion audit independence, stressing its importance to the integrity of governmental operations. When auditors feel secure in their roles, they are more likely to provide candid assessments and actionable recommendations that benefit the organization and, ultimately, the public. Investing in ongoing training and professional development is another cornerstone for improvement in internal audit activities. The rapid evolution of technology and the increasing complexity of government regulations necessitate that

auditors advance their skills and knowledge continuously. Government agencies should prioritize professional education, ensuring that auditors are equipped with the latest tools and techniques for effective evaluation. This includes training in data analytics, compliance standards, and emerging audit methodologies—enhancing auditors' ability to identify and address risks proactively. Technology also plays a transformative role in internal auditing. Integrating advanced software and data analytics into audit processes allows for a more streamlined and effective approach to risk assessment and compliance verification. By automating routine tasks and leveraging analytical tools, auditors can focus their efforts on higher-risk areas, delivering deeper insights and facilitating informed decision-making. Governments that embrace these technological advancements will likely find improvements in efficiency and effectiveness, ultimately leading to better service delivery for citizens. Additionally, fostering a culture of collaboration and open communication between auditors and management is critical. By building bridges rather than barriers, government entities can ensure that audit findings are not viewed as mere reports but as valuable contributions to organizational improvement. Promoting a constructive dialogue surrounding audit outcomes—where recommendations are actively discussed and implemented—instills a shared commitment to accountability and continual enhancement.

Conclusion:

In conclusion, the improvement of internal audit activities within the government sector is a multifaceted endeavor requiring commitment, resources, and innovation. By prioritizing independence, investing in training, leveraging technology, fostering collaboration, and ensuring strong leadership support, governments can enhance their internal audit functions significantly. This transformation will not only streamline operations and improve compliance but also rebuild and enhance public trust in government institutions—an invaluable asset in today's democratic society. Improving internal audit activities in the government sector requires a multi-faceted approach, focusing on modern methodologies, continuous training, technological advancements, inter-agency collaboration, and independence. With these improvements, internal audit can better serve the government's objectives, leading to enhanced public accountability and trust, ultimately contributing to a more effective and efficient public sector. Investing in these areas will yield dividends in governance and public service delivery. Finally, the commitment of government leaders is the linchpin for the successful transformation of internal audit practices. Leaders who emphasize the importance of auditors' roles, advocate for necessary resources, and celebrate successes can cultivate an environment where internal auditing not only thrives but evolves. When the leadership actively supports and engages in the audit process, it sends a powerful message about the value placed on transparency and accountability.

Bibliography:

1. Abdulloyev, S. (2020). Internal Audit in the Government Sector of Uzbekistan: Current Challenges and Future Perspectives. *Journal of Public Administration*, 12(1), 45-59.
2. World Bank. (2021). *Enhancing Internal Audit Functions in Uzbekistan's Public Sector*. Washington, DC: World Bank Publications.
3. Ismoilov, A. (2019). Role of Internal Audit in Strengthening Governance in Uzbekistan. *Journal of Economic Studies and Research*, 23(4), 78-90.
4. Uzbekistan Ministry of Finance. (2022). *Strategic Framework for Strengthening Internal Audit in the Public Sector*. Tashkent: Ministry of Finance of Uzbekistan.
5. Dashkova, G. (2018). Best Practices in Government Auditing: Lessons for Uzbekistan. *International Journal of Public Sector Management*, 31(2), 132-145.
6. OECD. (2020). *Public Sector Integrity: A Framework for Assessment in Uzbekistan*. Paris: OECD Publishing.
7. Mansurov, F. (2023). The Impact of Internal Auditing on Financial Accountability in Uzbek Government Institutions. *Asian Journal of Public Affairs*, 15(1), 102-117.
8. Sattorov, D. & Rakhmatov, B. (2021). Evaluating the Effectiveness of Internal Audit Activities in Uzbek State Agencies. *Public Policy and Administration Review*, 9(3), 67-86.
9. National Audit Office of Uzbekistan. (2022). *Annual Report on Internal Audit Activities in Government Agencies*. Tashkent.
10. Yakubov, R. (2020). Strengthening Internal Audit Frameworks: A Case Study from Uzbekistan. *International Journal of Public Sector Accounting and Management*, 6(2), 145-159.
11. Tashkent State University of Economics. (2021). *Research on the Development of Internal Audit in the Government Sector of Uzbekistan*. Tashkent.
12. Khudoyberdiyev, U. (2019). Public Administration Reforms and Internal Audit in Uzbekistan: An Analysis of Policy Changes. *Journal of Governance and Regulation*, 8(4), 65-81.

IMPROVEMENT OF INTERNAL AUDIT ACTIVITIES IN THE GOVERNMENT SECTOR

Nabiyev Farrux Safarovich
The student of Banking and Finance
Academy of the Republic Uzbekistan

Annotation: This article addresses the critical need for enhanced accountability, transparency, and efficiency within governmental operations. Internal audits play a vital role in evaluating and improving the effectiveness of risk management, control, and governance processes. Developing robust frameworks that establish clear policies and procedures for internal auditing can ensure consistency and reliability in the audit process. Providing training and resources for internal auditors to keep them updated on best practices, emerging risks, and technological advancements is essential. Utilizing advanced data analytics and audit management software can streamline audit processes, improve accuracy, and enhance the ability to identify issues proactively. Promoting collaboration between internal audit teams, management, and external stakeholders can foster a culture of accountability and responsiveness to audit findings. Establishing metrics to assess the effectiveness and impact of internal audits can guide continuous improvement efforts and demonstrate value to taxpayers. Enhanced internal audit activities in the government sector not only protect public resources but also contribute to building trust in governmental institutions, ultimately leading to improved public service delivery.

Аннотация: В этой статье рассматривается острая необходимость повышения подотчетности, прозрачности и эффективности правительственных операций. Внутренний аудит играет жизненно важную роль в оценке и повышении эффективности процессов управления рисками, контроля и управления. Разработка надежных рамок, устанавливающих четкую политику и процедуры внутреннего аудита, может обеспечить последовательность и надежность процесса аудита. Крайне важно обеспечить обучение и ресурсы для внутренних аудиторов, чтобы держать их в курсе передового опыта, возникающих рисков и технологических достижений. Использование расширенного программного обеспечения для анализа данных и управления аудитом может упростить процессы аудита, повысить точность и расширить возможности превентивного выявления проблем. Содействие сотрудничеству между группами внутреннего аудита, руководством и внешними заинтересованными сторонами может способствовать развитию культуры подотчетности и реагирования на результаты аудита. Установление показателей для оценки эффективности и воздействия внутреннего аудита может направлять

усилия по постоянному совершенствованию и демонстрировать ценность для налогоплательщиков. Расширение деятельности по внутреннему аудиту в государственном секторе не только защищает государственные ресурсы, но и способствует укреплению доверия к правительственным учреждениям, что в конечном итоге приводит к улучшению предоставления государственных услуг.

Key words: Internal audit, risk management, stakeholders, collaboration, consistency and reliability.

Ключевые слова: Внутренний аудит, управление рисками, заинтересованные стороны, сотрудничество, последовательность и надежность.

Internal auditing is a crucial mechanism for ensuring the efficiency and effectiveness of operations within government entities. As public institutions face increasing pressures to act transparently and responsibly with taxpayer money, the role of internal audits becomes more significant. This text explores various strategies for improving internal audit activities in the government sector, addressing challenges, best practices, innovation, and the potential impact of such improvements. Internal audits serve as an independent, objective assurance and consulting activity designed to add value and improve an organization's operations. In the government sector, internal auditing contributes significantly to governance, risk management, and control processes. Identifying risks that could impact the achievement of governmental objectives, thus enabling management to formulate appropriate responses. Ensuring that government bodies adhere to laws, regulations, and policies, safeguarding against misconduct and financial irregularities. Internal auditing plays a pivotal role in ensuring that government entities operate efficiently, transparently, and in alignment with legal obligations and public expectations. As governments worldwide face growing demands for accountability and effective resource management, the importance of robust internal audit practices has never been more critical. This article delves into the strategies for enhancing internal audit activities in the government sector, addressing existing challenges, and outlining best practices that can lead to significant improvements.

Internal audit functions in government serve several essential purposes, including:

1. *Risk Management:* Internal auditors are tasked with identifying and mitigating risks that could hinder the achievement of organizational objectives. This proactive approach helps to safeguard public resources and enhance decision-making processes.

2. *Compliance and Accountability:* The government must adhere to numerous regulations, laws, and policies. Internal auditors play a vital role in monitoring compliance and facilitating accountability, ensuring that public funds are used appropriately.

3. *Operational Efficiency*: By evaluating processes and systems, internal auditors can identify inefficiencies and recommend improvements. This focus on operational effectiveness can lead to better service delivery for citizens.

4. *Enhancing Public Trust*: Transparency is a cornerstone of public governance. Effective internal audits help build trust between government agencies and the public by demonstrating accountability and integrity.

Despite their critical role, internal auditors in the government sector face several challenges that impede their effectiveness:

1. Resource Constraints.
2. Limited Independence.
3. Inadequate Skill Development.
4. Resistance to Audit Findings.
5. Technological Challenges.

Many government agencies operate on limited budgets, often resulting in under-resourced internal audit departments. This scarcity restricts the capacity for comprehensive audits and may compromise audit quality. Internal auditors might encounter pressures from management that can influence their objectivity. These pressures may derive from political considerations or personal interests that compromise the impartiality of the audit process. Rapid changes in regulations, technology, and government operations can outpace the training and skill development of internal auditors. Consequently, auditors may lack the technical competencies required to conduct effective audits. Government organizations can be resistant to audit recommendations, viewing them as criticism rather than as constructive feedback. This resistance can hinder the implementation of necessary improvements. The integration of advanced technologies in auditing processes, such as data analytics and automation, is often underutilized. Many auditors may lack access to the tools or the training needed to leverage these innovations effectively. Improving internal audit activities within government entities is essential for enhancing transparency, accountability, and operational efficiency. By addressing the current challenges through strategic approaches such as strengthening audit frameworks, investing in auditor training, embracing technology, fostering a culture of collaboration, and ensuring leadership support, governments can significantly enhance their internal audit effectiveness. As public expectations continue to evolve, the integration of innovative practices and technologies will be crucial in shaping the future of internal auditing within the government sector. A commitment to continuous improvement will not only benefit government agencies, but will serve the wider public interest and promote trust in governmental operations. The improvement of internal audit activities in the government sector is vital to advancing good governance, accountability, and efficiency in public service delivery. By addressing the challenges faced, implementing

key strategies, and leveraging available resources effectively, government entities can enhance their internal audit functions. The result will be a more transparent, efficient, and responsible government that meets the expectations of its stakeholders and serves the public interest effectively. As government entities continue to navigate complex challenges, ongoing improvements in internal audit activities will be essential. Embracing technological advancements, promoting a culture of accountability, and fostering strong leadership commitment will form the foundation for building robust internal audit functions that can adapt to changing needs and expectations. By investing in the future of internal audits, governments can ensure better oversight, enhanced operational performance, and a stronger foundation of trust with their citizens.

The internal audit plays a pivotal role in enhancing accountability, transparency, and efficiency within the government sector. As public resources are limited and entrusted to government agencies for the benefit of citizens, it is imperative to ensure that these resources are utilized effectively. Improvement of internal audit activities in this sector can lead to better governance, increased public trust, and enhanced performance outcomes. One of the key ways to improve internal audit functions is by adopting modern auditing standards and methodologies. Traditional audit techniques, while still relevant, may not always address the complex challenges faced by government entities today. By integrating risk-based auditing approaches, internal auditors can focus their efforts on the most critical areas of operations. This means identifying potential risks associated with governmental activities and prioritizing audits accordingly. Risk assessments should be conducted regularly to adapt to the changing landscape of government operations and emerging risks. Moreover, internal audits must be viewed as a value-adding activity rather than a mere compliance exercise. To foster this perception, auditors should engage with management and staff to understand the operational ecosystems of their agencies. This collaboration can help identify areas for improvement and opportunities for innovative practices. Furthermore, auditors can provide insights that lead to operational efficiency, effective program implementation, and cost savings. Building a culture of continuous improvement will go a long way in enhancing the effectiveness of internal audit activities in the government sector. Training and development are essential components for improving internal audit activities. Auditors must be equipped with the necessary skill set to navigate the complexities of government operations, including financial management, compliance requirements, and technological advancements. Regular professional development opportunities, such as workshops, certification programs, and knowledge-sharing forums, can help auditors keep pace with industry best practices. This investment in human resources is critical for building capable audit teams that can deliver quality assurance and advisory services. Technology also plays a substantial role in the enhancement of internal audit functions. By leveraging data

analytics, internal auditors can access and analyze large datasets to uncover trends, identify anomalies, and provide more objective insights. This approach allows for more effective monitoring and evaluation of government programs, ultimately leading to improved decision-making. Additionally, the incorporation of automated auditing tools can streamline the audit process, reduce manual errors, and help auditors focus on higher-value tasks.

Furthermore, cooperation and communication among various governmental entities can strengthen internal audit functions. Establishing frameworks for inter-agency collaboration can create synergies where best practices can be shared and challenges addressed collectively. This not only improves consistency and reliability in audits but also fosters an environment of shared accountability. Securing the independence and objectivity of internal audit functions is crucial for their success. To truly serve as a check and balance within the government sector, auditors must operate without undue influence from management. This independence enables auditors to conduct thorough reviews and present findings without fear of repercussion, thereby upholding the integrity of the audit process. Legislative frameworks and organizational policies must be in place to protect auditors and enhance their credibility. The enhancement of internal audit activities in the government sector is not just a matter of administrative efficiency; it is a fundamental requirement for fostering accountability, transparency, and trust in public governance. As governments around the world face increasing scrutiny from the public, regulatory bodies, and international watchdogs, the role of internal auditors becomes critical in safeguarding public resources and ensuring that governmental operations align with established legal and ethical standards. To effectively improve internal audit functions, government entities must first acknowledge and address existing challenges. Resource constraints often hinder the effectiveness of audit teams, limiting their ability to conduct thorough reviews and implement necessary changes. A commitment to providing adequate funding and staffing is vital in overcoming these limitations. By empowering auditors with the necessary tools and human resources, governments can pave the way for a more robust audit framework that can confront contemporary challenges head-on. Moreover, fostering a culture of independence within internal audit functions is essential. This entails establishing clear protocols that protect auditors from undue influence, allowing them to perform their duties objectively. Senior leadership must champion audit independence, stressing its importance to the integrity of governmental operations. When auditors feel secure in their roles, they are more likely to provide candid assessments and actionable recommendations that benefit the organization and, ultimately, the public. Investing in ongoing training and professional development is another cornerstone for improvement in internal audit activities. The rapid evolution of technology and the increasing complexity of government regulations necessitate that

auditors advance their skills and knowledge continuously. Government agencies should prioritize professional education, ensuring that auditors are equipped with the latest tools and techniques for effective evaluation. This includes training in data analytics, compliance standards, and emerging audit methodologies—enhancing auditors' ability to identify and address risks proactively. Technology also plays a transformative role in internal auditing. Integrating advanced software and data analytics into audit processes allows for a more streamlined and effective approach to risk assessment and compliance verification. By automating routine tasks and leveraging analytical tools, auditors can focus their efforts on higher-risk areas, delivering deeper insights and facilitating informed decision-making. Governments that embrace these technological advancements will likely find improvements in efficiency and effectiveness, ultimately leading to better service delivery for citizens. Additionally, fostering a culture of collaboration and open communication between auditors and management is critical. By building bridges rather than barriers, government entities can ensure that audit findings are not viewed as mere reports but as valuable contributions to organizational improvement. Promoting a constructive dialogue surrounding audit outcomes—where recommendations are actively discussed and implemented—instills a shared commitment to accountability and continual enhancement.

Conclusion:

In conclusion, the improvement of internal audit activities within the government sector is a multifaceted endeavor requiring commitment, resources, and innovation. By prioritizing independence, investing in training, leveraging technology, fostering collaboration, and ensuring strong leadership support, governments can enhance their internal audit functions significantly. This transformation will not only streamline operations and improve compliance but also rebuild and enhance public trust in government institutions—an invaluable asset in today's democratic society. Improving internal audit activities in the government sector requires a multi-faceted approach, focusing on modern methodologies, continuous training, technological advancements, inter-agency collaboration, and independence. With these improvements, internal audit can better serve the government's objectives, leading to enhanced public accountability and trust, ultimately contributing to a more effective and efficient public sector. Investing in these areas will yield dividends in governance and public service delivery. Finally, the commitment of government leaders is the linchpin for the successful transformation of internal audit practices. Leaders who emphasize the importance of auditors' roles, advocate for necessary resources, and celebrate successes can cultivate an environment where internal auditing not only thrives but evolves. When the leadership actively supports and engages in the audit process, it sends a powerful message about the value placed on transparency and accountability.

Bibliography:

1. Abdulloyev, S. (2020). Internal Audit in the Government Sector of Uzbekistan: Current Challenges and Future Perspectives. *Journal of Public Administration*, 12(1), 45-59.
2. World Bank. (2021). *Enhancing Internal Audit Functions in Uzbekistan's Public Sector*. Washington, DC: World Bank Publications.
3. Ismoilov, A. (2019). Role of Internal Audit in Strengthening Governance in Uzbekistan. *Journal of Economic Studies and Research*, 23(4), 78-90.
4. Uzbekistan Ministry of Finance. (2022). *Strategic Framework for Strengthening Internal Audit in the Public Sector*. Tashkent: Ministry of Finance of Uzbekistan.
5. Dashkova, G. (2018). Best Practices in Government Auditing: Lessons for Uzbekistan. *International Journal of Public Sector Management*, 31(2), 132-145.
6. OECD. (2020). *Public Sector Integrity: A Framework for Assessment in Uzbekistan*. Paris: OECD Publishing.
7. Mansurov, F. (2023). The Impact of Internal Auditing on Financial Accountability in Uzbek Government Institutions. *Asian Journal of Public Affairs*, 15(1), 102-117.
8. Sattorov, D. & Rakhmatov, B. (2021). Evaluating the Effectiveness of Internal Audit Activities in Uzbek State Agencies. *Public Policy and Administration Review*, 9(3), 67-86.
9. National Audit Office of Uzbekistan. (2022). *Annual Report on Internal Audit Activities in Government Agencies*. Tashkent.
10. Yakubov, R. (2020). Strengthening Internal Audit Frameworks: A Case Study from Uzbekistan. *International Journal of Public Sector Accounting and Management*, 6(2), 145-159.
11. Tashkent State University of Economics. (2021). *Research on the Development of Internal Audit in the Government Sector of Uzbekistan*. Tashkent.
12. Khudoyberdiyev, U. (2019). Public Administration Reforms and Internal Audit in Uzbekistan: An Analysis of Policy Changes. *Journal of Governance and Regulation*, 8(4), 65-81.

HOMILADORLIKNI ANIQLASH USULLARI

Abbosova Marhabo Erkinovna

Asaka Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi

Kasbiy ta`lim bo`yicha direktor o`rinbosari

Annotatsiya: Mazkur maqolada ayollarda homiladorlikni aniqlash usullari hamda homiladorlikning ilk belgilari borasida fikr yuritildi.

**Kalit so`zlar:** belgilari, simptomlar, tuxum hujayra, gormonal o`zgarish.

Homiladorlik — urug`langan tuxum hujayraning ona organizmida rivojlanib, yetuk homilaga aylanishidan iborat fiziologik jarayon. Ayol tuxumdonida yetilib chiqqan tuxum hujayraning erkak jinsiy hujayrasi bilan qo`shilishi (urug`lanishi)dan boshlanadi va o`rta hisobda 280 kun, ya`ni 10 qamariy oy davom etadi. Urug`lanish bachadon nayida ro`y beradi. Urug`langan tuxum hujayra bachadon nayining chuvalchangsimon qisqarishi tufayli bachadon bo`shlig`iga qarab surilib boradi, shu vaqtda u mayin tuklar (vorsinkalar) bilan qoplanib, ko`p hujayrali embrionga aylanadi, o`sha tuklar yordamida bachadon shilliq pardasiga payvandlanib oladi. Shu vaqtdan boshlab homila shakllana boshlaydi va ayol organizmidagi ba`zi sistemalar funksiyasi tegishlicha o`zgarib boradi. Embriinning bachadonga payvandlangan joyida tuklar juda o`sib ketadi va ulardan platsenta, ya`ni yo`ldoshning tarkibiy qismi — bola o`rni hosil bo`ladi, u kindik orqali homila bilan tutashadi. Kindik qon tomirlari bo`ylab platsenta orqali ona organizmidan homilaga oziq moddalar, kislorod kelib turadi va homiladan keladigan almashinuv mahsulotlari chiqib ketadi. Bachadon naylarining turli kasalliklarida tuxum hujayraning bachadonga qarab surilib kelishiga to`sqinlik qiladigan o`zgarishlar oqibatida tuxum hujayra bachadon nayiga payvandlanib qolishi mumkin (qarang Bachadondan tashqari homiladorlik). Homiladorlik davrida ayol organizmida har xil funksional o`zgarishlar ro`y berib, homilaning yaxshi rivojlanib borishi uchun qulay sharoitlar yuzaga keladi. Bu davrda markaziy nerv sistemasi funksiyasi bir qadar o`zgarib, natijada orqa miyaning qo`zg`aluvchanligi pasayadi, bu — bachadon muskullarining bo`shashishi va uning tinch holatda bo`lishiga olib keladi. Homiladorlik paytida hosil bo`ladigan sariq tana va platsenta homilaning oy-kuni yetib tug`ilishi uchun zarur gormonlar ishlab chiqaradi; platsentadan ishlanib chiqadigan va boshqa gormonlar ta`sirida sut bezlari kattalashib, Homiladorlik oxiriga borganda, undan og`iz suti, chilla davrida esa sut kela boshlaydi. Bachadonda ham talaygina o`zgarishlar ro`y beradi: u ham bo`yiga, ham eniga qarab o`sib, platsentaga qon olib keladigan yirik va mayda qon tomirlari nihoyatda ko`payadi. Ayol chuqurroq nafas oladigan bo`lib qoladi, bu — qonning kislorod bilan ko`proq to`yinishini ta`minlaydi. Yurakning qisqarish xususiyati sezilarli darajada kuchayadi, natijada

kislorod bilan to‘yingan qon ayolning hayot uchun muhim a‘zolariga, jumladan bachadoniga tezroq yetkazib beriladi. Buyraklar ham zo‘r berib ishlab, ona organizmidagina emas, balki homilada ham paydo bo‘lgan almashinuv mahsulotlarini ajratib chiqarib turadi. Ko‘mikda eritrotsitlar hosil bo‘lishi tezlashadi, ya‘ni qon miqdori ko‘payadi, qon tomirlari kengayib, gaz almashinuvi kuchayadi. Shu bois homilador organizmidagi a‘zo va sistemalarning normal ishlab turishini ta‘minlash hamda homila rivojlanadigan qulay sharoit vujudga keltirish uchun oziq moddalar va kislorod ko‘p bo‘lishi kerak. Homiladorning ahvoli va o‘zini qanday tutishi ko‘p jihatdan Homiladorlikning normal kechishi, homilaning keyin qanday rivojlanib borishi va bo‘lg‘usi bolaning sog‘ligini belgilab beradi. Homilador ayolning biror kasallik (gripp, sil, rev-matizm, angina, qandli diabet, kamqonlik, jigar, buyrak, yurak kasalliklari va boshqalar) bilan og‘rishi, noto‘g‘ri ovqatlanish, kun tartibini buzishi, vrach buyurmagan dorilarni ichishi homila taraqqiyotiga yomon ta‘sir qilishi mumkin. Homiladorlik chog‘ida turli asoratlar bo‘lmasligi uchun mumkin qadar barvaqt (hayz to‘xtashi bilan) ayollar maslahatxonasiga borib, tekshiruvdan o‘tish va kerakli maslahatlar, zarur bo‘lsa, tegishli davo olish lozim. Homiladorlik davrida ayol o‘z badani va kiyim-kechaklari tozaligiga alohida e‘tibor berishi kerak. Homiladorlikka oid foydali kitob, jurnal, sayt va mobil ilovalardan foydalanishi lozim. Masalan, “Lalu — Homiladorlik maktabi” kabi mobil ilovalarni bepul yuklab olib, butun homiladorlik davri davomida kuzatiladigan o‘zgarishlarni haftama-hafta kuzatib borishi kerak.[1] Homiladorlik normal o‘tayotgan bo‘lsa, ayol odatdagi turmush tarzini o‘zgartirishi shart emas, u o‘z yumushlarini dam olib, dam olib bajaraverishi mumkin. Faqat og‘ir narsa ko‘tarmaslik, qaltis, keskin harakatlar qilmaslik maqsadga muvofiq. Tiniqib uxlashning ahamiyati bor, ayol kamida 8 soat uxlashi, kechqurun yotishdan oldin ochiq havoda bir oz sayr qilishi va xonani shamollatishi tavsiya etiladi. Sog‘lom homiladorlarning vrach tavsiyasiga ko‘ra havo va quyosh vannalari qabul qilishiga ruxsat etiladi. Homiladorlik normal o‘tayotgan bo‘lsagina ayol daryo va anhorlarda cho‘milishi mumkin. Homiladorlikning birinchi kunlaridan boshlab ochiq havoda imkoni boricha ko‘proq bo‘lishga harakat qilish lozim, chunki odam uy ichida o‘tiraversa kislorodga yolchimay qoli-shi, natijada har xil asoratlar yuz berishi mumkin. Homiladorlik belgilari, uning dastlabki alomatlari har bir ayolda turlicha bo‘ladi. Homiladorlikni orzu qilib yashayotgan ayol bu alomatlarni bilib, o‘zida tezroq his etishni istaydi. Axir homiladorlik bu juda ajoyib, o‘zgacha bir davrdir. Homiladorlik belgilari o‘ziga xos xarakterli simptomlar bilan o‘zini namoyon qiladi, bular homiladorlikning har qanday bosqichlarida turlichadir. Organizmning individual xususiyatidan kelib chiqqan holda har xil kechadi. Quyida homiladorlikning asosiy simptomlari haqida sizga ma‘lumot berib o‘tamiz. Ayol homiladorligini qancha erta aniqlasa shuncha ko‘proq vaqt malakali maxsuslashgan tibbiy tekshiruvlardan o‘tishga imkoni bo‘ladi. Tuxum hujayra urug‘langandan keyin ayol organizmida qator

gормонал o‘zgarishlar kuzatiladi, bularni organizmga quloq solib aniqlasa bo‘ladi. Hayz kelmasligi. Ushbu simptom haqida barcha ayollar bilishadi. Tuxum hujayra urug‘lanishidan hayz (menstrual) siklining cho‘zilishi kuzatiladi, chunki bachadon endometriysi endi homilaning platsentasi hosil bo‘lishi uchun sarflanadi. Ammo ayrim kasalliklarda ham hayz siklining uzayib ketishi mumkinligini unutmash lozim. Sut bezlarining kattalashishi va og‘riqli bo‘lishi. Sut bezlari gormonal o‘zgarishlarga juda sezuvchan bo‘ladi. Homiladorlikning ilk kunlarida bezlar kattalashgan so‘rg‘ichlar og‘riqli bo‘ladi. Ko‘p siyish. Homiladorlik boshlanganda ayol ko‘p siydik ajralishi kuzatiladi. Ushbu holat XGT (xorionik gonadotropin gormoni) ko‘p ishlab chiqarila boshlangandan dalolatdir. Siydik qopi to‘lmasa ham kechqurunlari ko‘p marta hojatxonaga chiqish kuzatiladi. Tam bilishning o‘zgarishi. Gormonlar ayol organizmining ta‘m bilish xususiyatlarini o‘zgartirib yuborishi natijasida, oldin yoqtirmagan ta‘mlarni yoqtirib qolishi mumkin. Bundan tashqari og‘izda metal mazasini sezish ham homiladorlik belgilaridan biridir. Holsizlik va uyquchanlik. Bu simptom organizmda moddalar almashinuvi tezlashganligi sababli organizm charchab qolishi va progesteron gormonining uyquchanlik chaqirishi sababli kuzatiladi. Ko‘ngil aynashi. Ushbu simptomlarning paydo bo‘lishi ko‘pincha homilaning 1,5 oylik davrlaridan boshlanadi, ba‘zi ayollarda urug‘langan so‘ng ham kuzatilishi mumkin. Shuni yodda saqlash zarurki, ko‘ngil aynashga sabab oshqozon ichak trakti kasalliklari ham sabab bo‘lashi mumkin. Homiladorlikni boshida kechirayotgan har bir ayol homiladorlikni ilk belgilari qanday ekanligini bilishi muhimdir. Bu muhimlik quyidagi sabablarga bog‘liq:

- Patologik rivojlanish (bachadondan tashqari homiladorlik) xavfi katta;
- Genetik va tug‘ma nuqsonlarni erta aniqlash;
- Tibbiy ko‘rsatma bo‘yicha homiladan qutulish;

Agar ayol organizmi homilaning yetilishiga tayyor bo‘lmasa yoki boshqa patologiyalar bo‘lsa homiladorlikni to‘xtatish ayol organizmini hayotini saqlashi va sog‘lig‘iga ziyon qilmasligi mumkin. Homiladorlikning eson-omon o‘tishi va homilaning yaxshi rivojlanib borishi uchun asosiy shartlardan biri yaxshi ovqatlanishdir; ovqat to‘yimli, xilma-xil, oqsillar va vitaminlar (foliy kislotasi, C vitamini) ga boy bo‘lishi kerak. Masalan, homiladorlikdan oldin va birinchi trimesterdan foliy kislotasini to‘g‘ri miqdorda, kuniga 400 mkg (0,4 mg) qabul qilib borish tug‘ma nuqsonlarning rivojlanish ehtimolini keskin kamaytiradi. Homiladorlikning oxirgi oylarida yog‘liq va xamir ovqatlarni ko‘p tanovul qilish yaramaydi, chunki bunday ovqat homilaning ancha kattalashib ketishi va tug‘ishning qiyinlashib qolishiga sabab bo‘lishi mumkin. Sog‘liq o‘zgargan ba‘zi hollarda, mas, badanga shish kelganida vrach odatda tuzsiz parhez buyuradi. Normada homilador ayol bir kunda maksimal 6 gr yodlangan osh tuzi iste‘mol qilishi mumkin. Homilador ayol yengil badan tarbiya mashqlarini qilib turishi lozim.

Homiladorlik davrlariga qarab maxsus gimnastika mashqlari kompleksi tavsiya etiladi (buni faqat vrach buyuradi).

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O`zbekiston milliy ensiklopediyasi 2000-2005
2. <https://avitsenna.uz/homiladorlik-belgilari/>
3. ↑ <https://www.verywellfamily.com/1-week-pregnant-4158813>
4. ↑ <https://www.aptaclub.co.uk/pregnancy/diet-and-nutrition/understanding-food-groups/why-is-salt-important.html>

ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ ГИГИЕНЫ ПОЛОСТИ РТА У СТУДЕНТОВ: ФАКТОРЫ РИСКА И ПРОФИЛАКТИКА

Расулова Дилдора Толиб кизи

Исмаилова Нодира Абдурахмановна

Самаркандский государственный медицинский университет

Аннотация

В данной статье рассматривается состояние гигиены полости рта среди студентов, а также факторы, влияющие на этот показатель и методы профилактики стоматологических заболеваний. Обзор включает анализ существующих методов оценки и их применение в исследованиях. Показано, что уровень осведомленности, пол, возраст и регион проживания студентов оказывают значительное влияние на гигиенические практики и состояние полости рта. Рассматриваются профилактические меры, включая образовательные программы, регулярные гигиенические процедуры и профилактические осмотры. Рекомендации для улучшения состояния полости рта студентов включают адаптацию профилактических мер к специфическим потребностям и повышение уровня осведомленности.

Ключевые слова: гигиена полости рта, стоматологические заболевания, профилактика, студенты, осведомленность, факторы риска, образовательные программы.

ASSESSMENT OF THE STATE OF ORAL HYGIENE IN STUDENTS: RISK FACTORS AND PREVENTION

Abstract

This article examines oral hygiene among students, exploring the influencing factors and methods for preventing dental diseases. The review includes an analysis of assessment methods and their application in research. It highlights that factors such as awareness level, gender, age, and regional residence significantly impact students' oral hygiene practices and oral health. Preventive measures discussed include educational programs, regular hygiene practices, and preventive check-ups. Recommendations for improving students' oral health involve tailoring preventive measures to specific needs and enhancing awareness.

Keywords: oral hygiene, dental diseases, prevention, students, awareness, risk factors, educational programs.

Введение. Гигиена полости рта играет ключевую роль в поддержании общего здоровья человека. Она включает в себя регулярный уход за зубами и деснами, что помогает предотвратить различные стоматологические заболевания, такие как кариес, гингивит, пародонтит и другие инфекции. Однако

значение гигиены полости рта выходит далеко за рамки стоматологических аспектов [3].

Исследования показывают, что плохая гигиена полости рта связана с развитием ряда системных заболеваний. Бактерии из полости рта могут попадать в кровоток, что может способствовать возникновению сердечно-сосудистых заболеваний, таких как атеросклероз и эндокардит. Также существует связь между плохой гигиеной полости рта и диабетом, заболеваниями дыхательных путей, и даже осложнениями при беременности [7].

Поддержание чистоты в полости рта снижает нагрузку на иммунную систему, позволяя ей более эффективно бороться с патогенами. Здоровая полость рта снижает вероятность инфекционных заболеваний, таких как пневмония и сепсис, которые могут развиваться в результате распространения бактерий из ротовой полости [22].

Гигиена полости рта напрямую влияет на качество жизни. Здоровые зубы и десны способствуют улучшению самооценки, социального взаимодействия и психологического состояния. Болезни полости рта могут привести к боли, дискомфорту, проблемам с жеванием и речью, что, в свою очередь, влияет на питание и общение, снижая общее качество жизни [10].

Процесс пищеварения начинается уже в ротовой полости. Здоровая полость рта позволяет более эффективно пережевывать пищу, что способствует лучшему перевариванию и усвоению питательных веществ. Проблемы с зубами и деснами могут нарушить этот процесс, что приводит к дополнительной нагрузке на пищеварительную систему и снижению общего здоровья организма [21].

Гигиена полости рта также важна для предотвращения распространения инфекционных заболеваний. Бактерии, вызывающие заболевания зубов и десен, могут передаваться через слюну, особенно при близком контакте, таком как поцелуй или совместное использование посуды. Регулярный уход за полостью рта снижает риск передачи патогенных микроорганизмов другим людям [4].

В итоге, поддержание гигиены полости рта является неотъемлемой частью заботы о здоровье всего организма, помогая предотвратить серьезные заболевания и улучшить общее самочувствие.

Цель. Целью исследования является оценка состояния гигиены полости рта у студентов и выявление основных факторов риска, влияющих на развитие стоматологических заболеваний. На основе полученных данных планируется разработка рекомендаций по улучшению профилактических мероприятий, направленных на повышение уровня гигиены полости рта в студенческой среде.

Гигиенические практики играют решающую роль в профилактике стоматологических заболеваний, таких как кариес, гингивит, пародонтит и другие патологии, связанные с зубами и деснами. Регулярный и правильный

уход за полостью рта способствует предотвращению накопления зубного налета, который является основным фактором риска развития многих стоматологических заболеваний.

Кариес развивается из-за действия кислот, образующихся в результате ферментации углеводов бактериями, которые обитают в зубном налете. Регулярная чистка зубов удаляет этот налет, уменьшая количество бактерий и предотвращая их способность разрушать эмаль зубов. Использование фторсодержащей зубной пасты усиливает этот эффект, помогая укрепить эмаль и сделать ее менее восприимчивой к кислотной эрозии [14].

Гингивит возникает вследствие воспаления десен, вызванного накоплением зубного налета. Если гингивит не лечить, он может прогрессировать в пародонтит, который может привести к разрушению тканей, поддерживающих зубы, и их потере. Ежедневная чистка зубов и использование зубной нити для удаления налета и остатков пищи из межзубных промежутков значительно снижают риск развития этих заболеваний. Полоскание рта антисептическими растворами также помогает уменьшить количество бактерий в полости рта, что дополнительно снижает риск воспалительных процессов [6].

Если зубной налет не удаляется, он может затвердеть и превратиться в зубной камень, который невозможно удалить с помощью обычной зубной щетки. Зубной камень служит местом накопления бактерий, что усиливает воспаление десен и способствует развитию пародонтита. Регулярные гигиенические процедуры, такие как профессиональная чистка зубов у стоматолога, позволяют удалить зубной камень и предотвратить дальнейшее его накопление [11].

Нарушение гигиенических практик может привести к развитию инфекций, таких как абсцессы зубов и десен, которые требуют серьезного лечения. Регулярная чистка зубов и десен, использование ополаскивателей и соблюдение гигиенических стандартов снижают риск развития таких инфекций, поддерживая здоровую микрофлору полости рта [5].

Регулярное соблюдение гигиенических норм повышает эффективность профессиональных стоматологических процедур, таких как пломбирование, установка коронок или имплантатов. Здоровая полость рта способствует быстрому заживлению и уменьшает риск осложнений после процедур.

Состояние гигиены полости рта у студентов является важной проблемой, которая затрагивает не только стоматологическое здоровье, но и общее благополучие молодежи. Этот вопрос требует особого внимания, так как студенческая жизнь часто сопровождается изменениями в образе жизни, стрессом и нехваткой времени, что может негативно сказываться на гигиенических привычках.

Одной из основных проблем является недостаточная осведомленность студентов о важности регулярного ухода за полостью рта. Многие студенты не осознают связь между плохой гигиеной и развитием серьезных стоматологических заболеваний, таких как кариес, гингивит и пародонтит. Недостаток знаний о правильных методах чистки зубов и использования зубной нити также является распространенной проблемой [17].

Студенческая жизнь часто связана с плотным графиком, который может включать учебу, работу и социальные мероприятия. В условиях стресса и недостатка времени студенты могут пренебрегать регулярным уходом за полостью рта, ограничиваясь лишь минимальными гигиеническими процедурами. Нерегулярность чистки зубов и использование зубной нити могут привести к накоплению налета и развитию стоматологических проблем [8].

Студенты часто склонны к употреблению быстрой пищи, сладких напитков и закусок, которые содержат большое количество сахара и способствуют развитию кариеса. Плохие пищевые привычки в сочетании с недостаточной гигиеной полости рта создают идеальные условия для размножения бактерий, что усугубляет проблемы со здоровьем зубов и десен [9].

Многие студенты сталкиваются с финансовыми трудностями, которые могут ограничивать их доступ к качественным средствам ухода за полостью рта, таким как фторсодержащие зубные пасты, зубная нить и ополаскиватели. Кроме того, из-за финансовых ограничений студенты могут реже посещать стоматолога для профилактических осмотров и профессиональной чистки зубов, что увеличивает риск развития заболеваний [18].

Учебная нагрузка, экзамены и социальные ожидания могут вызывать стресс у студентов, что негативно сказывается на их здоровье в целом, включая гигиену полости рта. Стресс может снижать мотивацию к соблюдению регулярных гигиенических процедур, а также способствовать развитию вредных привычек, таких как курение, которое ухудшает состояние полости рта [12,16].

Среди студентов распространены курение и употребление алкоголя, которые оказывают негативное воздействие на здоровье полости рта. Курение способствует накоплению налета, развитию гингивита и увеличению риска рака ротовой полости. Алкоголь, особенно в сочетании с газированными и сладкими напитками, также оказывает вредное воздействие на зубы и десны [20].

Социальные и культурные факторы также могут влиять на состояние гигиены полости рта у студентов. В некоторых культурах гигиеническим процедурам может уделяться меньше внимания, что сказывается на уровне осведомленности и приверженности гигиеническим нормам. Влияние сверстников и социальные сети также могут способствовать распространению неправильных представлений о гигиене полости рта. Во многих

образовательных учреждениях отсутствуют специализированные программы по профилактике стоматологических заболеваний и пропаганде гигиены полости рта. Недостаток таких программ может привести к тому, что студенты не будут осознавать важность регулярного ухода за зубами и деснами, что приведет к ухудшению стоматологического здоровья [2].

В целом, проблематика состояния гигиены полости рта у студентов требует комплексного подхода, включающего образовательные инициативы, доступ к качественным гигиеническим средствам и профилактическим программам, а также поддержку на уровне образовательных учреждений.

Развитие гигиенических практик и их влияние на стоматологическое здоровье — это важная тема, которая демонстрирует, как изменения в подходах к уходу за полостью рта на протяжении времени способствовали снижению заболеваемости стоматологическими заболеваниями и улучшению общего состояния здоровья.

Образование играет решающую роль в формировании гигиенических привычек, особенно в контексте здоровья полости рта. Школы, предлагающие программы гигиены, обучают учащихся правильной технике ухода за зубами и подчеркивают важность регулярного ухода. Эти программы рассказывают о технике чистки зубов, об опасности вредных привычек, таких как курение и чрезмерное потребление сахара, а также о способах профилактики стоматологических заболеваний. Осведомленность также играет важную роль в соблюдении гигиены. Когда студенты понимают возможные последствия плохого ухода за полостью рта и узнают о существующих профилактических мерах, они с большей вероятностью будут придерживаться рекомендованных правил гигиены. Такие факторы, как образовательные программы и курсы, информационные кампании, влияние семьи и сверстников, способствуют повышению уровня образования и осведомленности учащихся. Для оценки эффективности образовательных программ важно оценить изменения в гигиенических привычках, уровне осведомленности и результатах охраны здоровья полости рта. Кроме того, инновационные подходы и технологии, такие как мобильные приложения и виртуальные симуляции, могут улучшить понимание и внедрение студентами гигиенических практик [1,19].

Для оценки состояния гигиены полости рта и уровня стоматологических заболеваний используются различные методики и индексы. Они позволяют объективно измерить и оценить состояние зубов и десен, а также эффективность гигиенических практик [13,15].

Таблица 1. Основные индексы для оценки состояния гигиены полости рта и стоматологических заболеваний

№	Название Индекса	Описание	Методика	Шкала	Применение
1	Gingival Index (GI) - Индекс Гингивы	Оценивает состояние десен и степень воспаления	Визуальный осмотр десен, оценка покраснения, отека, кровоточивости	0 - Здоровые десны; 1 - Легкое воспаление; 2 - Явное воспаление; 3 - Явное воспаление с отеком	Оценка состояния десен в клинических исследованиях и практике стоматолога
2	Plaque Index (PI) - Индекс Налета	Измеряет количество зубного налета	Визуальная оценка налета на зубах	0 - Нет налета; 1 - На краях зубов; 2 - До 1/3 поверхности; 3-Более 1/3 поверхности	Оценка гигиенического состояния полости рта
3	Community Periodontal Index (CPI) - Индекс Пародонтального Здоровья	Оценивает состояние пародонта	Измерение глубины карманов десен зондированием	0-Здоровый пародонт; 1 - Легкий гингивит; 2-Умеренный гингивит; 3-Модератный пародонтит; 4-Тяжелый пародонтит	Эпидемиологические исследования заболеваний пародонта
4	Silness and Loe Plaque Index (PLI) - Индекс Налета Силнесса и Лёе	Оценивает наличие и степень накопления налета	Оценка налета на каждом зубе	0 - Нет налета; 1 - Виден при близком рассмотрении; 2 - На поверхности зубов; 3 - Покрывает большую часть поверхности	Оценка гигиенического состояния полости рта
5	Modified O'Leary Plaque Control Record (MOPCR)	Оценивает уровень чистоты зубов и выявляет проблемные области	Проверка наличия налета на каждом зубе	Наличие или отсутствие налета	Разработка индивидуальных планов гигиены полости рта
6	Risk Caries Assessment (CRA) - Оценка Риска Кариса	Определяет вероятность возникновения кариеса	Анализ анамнеза, состояния полости рта, диеты и других факторов риска	Оценка на основе факторов риска: диета, состояние зубов и десен и др.	Разработка планов профилактики кариеса

Каждый из этих индексов и методик играет важную роль в оценке состояния полости рта и эффективности гигиенических практик. Правильное использование этих инструментов позволяет выявить проблемы на ранней стадии, разработать адекватные планы лечения и профилактики, а также повысить общий уровень стоматологического здоровья.

Использование индексов и методик для оценки состояния гигиены полости рта среди студентов позволяет исследователям выявлять закономерности, анализировать влияние различных факторов на здоровье полости рта и разрабатывать рекомендации для улучшения гигиенических практик.

Применение различных индексов и методик для оценки состояния гигиены полости рта среди студентов позволяет получать важные данные о влиянии различных факторов на здоровье полости рта и эффективности гигиенических практик. Эти исследования помогают разрабатывать более эффективные профилактические программы и рекомендации для улучшения гигиенического состояния полости рта среди студентов.

Сравнение результатов по половым, возрастным и региональным признакам в исследованиях состояния гигиены полости рта позволяет выявить специфические паттерны и различия, которые могут быть полезны для разработки целевых профилактических и образовательных программ.

Сравнение результатов по половым, возрастным и региональным признакам предоставляет ценную информацию о том, как различные факторы влияют на состояние полости рта и гигиенические практики. Это позволяет исследователям и практикующим стоматологам разрабатывать более точные и эффективные профилактические меры и образовательные программы, адаптированные к специфическим потребностям различных групп студентов.

Профилактика стоматологических заболеваний среди студентов является ключевым аспектом поддержания здоровья полости рта и предотвращения развития таких проблем, как кариес, гингивит и пародонтит. Эффективные меры профилактики включают как индивидуальные, так и коллективные подходы.

Заключение

Гигиена полости рта представляет собой важный аспект общего здоровья студентов, поскольку плохие гигиенические практики могут приводить к стоматологическим заболеваниям, негативно влияющим на качество жизни. Факторы риска, такие как пол, возраст, регион проживания и образ жизни, существенно влияют на состояние полости рта. Оценка состояния полости рта с использованием индексов, таких как Gingival Index (GI) и Plaque Index (PI), предоставляет важные данные для разработки целевых профилактических мероприятий. Эффективные профилактические меры включают образовательные программы, регулярные гигиенические процедуры,

профилактические осмотры и здоровый образ жизни. Адаптация профилактических мер в зависимости от специфических потребностей студентов и повышение осведомленности о гигиене полости рта будут способствовать улучшению их общего здоровья и состояния полости рта.

Литература:

1. Ахмедова М. К. ОБЩИЕ ПРИЧИНЫ КАРИЕСА ЗУБОВ //Лучшие интеллектуальные исследования. – 2024. – Т. 14. – №. 4. – С. 77-85.
2. Бычкова Е. В., Козырев М. А. Мотивация врачей-стоматологов к реализации программ профилактики стоматологических заболеваний //Сборник материалов научно-практической конференции в рамках IX Всероссийской студенческой олимпиады с международным участием по терапевтической стоматологии. – 2018. – С. 33-34.
3. Валиева Р. М. и др. О роли гигиены полости рта //Вестник Казахского национального медицинского университета. – 2017. – №. 1. – С. 230-232.
4. Калущкая Н. С. Индивидуальная гигиена полости рта как метод профилактики заболеваний пародонта //Здравоохранение Югры: опыт и инновации. – 2015. – №. 3. – С. 13-18.
5. Камолова Л. ИЗМЕНЕНИЯХ В ПОЛОСТИ РТА У ДЕТЕЙ С ХРОНИЧЕСКИМ ПИЕЛОНЕФРИТОМ //Евразийский журнал медицинских и естественных наук. – 2023. – Т. 3. – №. 12. – С. 16-20.
6. Копецкий И. С., Побожьева Л. В. Современные лечебно-профилактические средства для индивидуальной гигиены полости рта //Лечебное дело. – 2012. – №. 3. – С. 29-32.
7. Копецкий И. С., Побожьева Л. В., Шевелюк Ю. В. Взаимосвязь воспалительных заболеваний пародонта и общесоматических заболеваний //Лечебное дело. – 2019. – №. 2. – С. 7-12.
8. Котельникова О. В. Основные правила ухода за полостью рта у тяжелобольных //Pallium: паллиативная и хосписная помощь. – 2021. – №. 1. – С. 38-45.
9. Кравченко В. А. и др. Сравнительная характеристика пораженности постоянных зубов кариесом в зависимости от состояния гигиены полости рта у школьников городской и сельской местности //Научный послы высшей школы-реальные достижения практического здравоохранения. – 2018. – С. 727-733.
10. Лещева Е. О., Чиркова Н. В. Оценка качества жизни пациентов с отсутствием зубов и проявлениями красного плоского лишая полости рта перед ортопедическим лечением. – 2021.

11. Макеева М. К. Применение ополаскивателей для полости рта в комплексе индивидуального гигиенического ухода //Институт стоматологии. – 2011. – №. 3. – С. 74-75.
12. Маслак Е. Е. и др. Развитие кариеса зубов и гигиена полости рта у детей раннего возраста //Волгоградский научно-медицинский журнал. – 2010. – №. 1. – С. 48-50.
13. Обидова И. К., Ризаева С. М., Алиева Н. М. ИНДЕКСНАЯ ОЦЕНКА ГИГИЕНЫ ПОЛОСТИ РТА ПРИ ПРОТЕЗИРОВАНИИ СЪЕМНЫМИ ПРОТЕЗАМИ С ОПОРОЙ НА ИМПЛАНТАТЫ //Журнал" Медицина и инновации". – 2021. – №. 3. – С. 214-219.
14. Родионова А. С. и др. Современный подход к профилактике кариеса на популяционном уровне //Проблемы стоматологии. – 2015. – №. 3-4. – С. 25-31.
15. Рубцова Н. Г., Сирак С. В., Сирак А. Г. Индивидуальная гигиена полости рта и микроскопическая оценка структуры щетинок зубных щеток при их ежедневном использовании //Эндодонтия Today. – 2013. – Т. 11. – №. 3. – С. 68-72.
16. Семелева Е. В., Кирюхина С. В., Горшков А. А. Стресс как фактор возникновения стоматологических заболеваний //Психология. Историко-критические обзоры и современные исследования. – 2012. – С. 267.
17. Таганиязова А. А. и др. АНАЛИЗ ИНФОРМИРОВАННОСТИ ПОДРОСТКОВ 11-12 ЛЕТ О РОЛИ ГИГИЕНЫ ПОЛОСТИ РТА //Editorial board. – 2022. – С. 127.
18. Ушницкий И. Д., Рогалева А. С., Чижов Ю. В. Клиническая характеристика состояния органов и тканей полости рта у лиц пожилого возраста Республики Саха (Якутия) //Клиническая геронтология. – 2013. – Т. 19. – №. 1-2. – С. 48-52.
19. Флейшер Г. Гигиена полости рта. Монография. – Litres, 2022.
20. Халилова Б. Р., Мусаева О. Т. РАСПРОСТРАНЕННОСТЬ ЗАБОЛЕВАНИЙ ПОЛОСТИ РТА В УЗБЕКИСТАНЕ И ИХ ПРОФИЛАКТИКА //RESEARCH AND EDUCATION. – 2023. – Т. 2. – №. 9. – С. 212-216.
21. Царева Е. В., Пономарева А. Г., Царев В. Н. Фитокомпозиция для гигиены полости рта. – 2017.
22. Царинский М. М., Царинская Н. М. Современные представления о механизмах поддержания иммунитета в полости рта //Кубанский научный медицинский вестник. – 2012. – №. 2. – С. 183-186.

ТАФАККУР ВА НУТҚ БУЗИЛИШЛАРИ

Burasheva Nodira Qobiljonova

*Asaka Abu Ali Ibn Sino nomidagi jamoat salomatligi texnikumi
tibbiyot psixologiyasi va shaxslar aro muloqot fani o'qituvchisi*

Аннотация: Psixologiyada nutq fikr yuritish faoliyatining vositasi ekanligi. Bolaning nutqi kattalar nutqi asosida rivojlanib boradi. Nutqning tog'ri shakllanishi atrofdagilar nutqiga, nutqiy tajribaga, tog'ri nutq muhiti va ta'lim-tarbiyaga bog'liq. Nutq tug'ma qobiliyat emas, balki hayot davomida bolaning jismoniy va aqliy rivojlanishi bilan parallel ravishda shakllanib boradi. Ushbu maqolada bolalarda nutq tempining buzilishi taxilaliya va bradilaliya nutq nuqsonlari va uni bartaraf etishning korreksion usullari haqida ma'lumotlar bayon etilgan. Buyuk o'zbek shoirlari, yozuvchi va dramaturglarining fikr va mulohazalari, mantiqiy xotira turlari, tafakkur turlariga muayyan ijtimoiy muhitda turmush kechirayotgan odamlarning ehtiyojlari, xatti-harakat motivlari, narsalarga qiziqishlari, intilishlari, mayllari, aqliy qobiliyatlari, hatto faoliyatlari ham turli- tumanligi haqidagi fikrlar bayon qilingan.

Калит со'злар: nutq tempi, korreksiya, usul, bradilaliya, taxilaliya, umumiy grammatik qoidalar, ta'lim jarayoni, psixik jarayon, xotira, nutq fikr yuritish faoliyatining vositasi, progress-inson, aql-zakovat, idrok, abstrakt tushuncha, tarixiy taraqqiyot, inson tafakkuri, fan va texnika.

Аннотация: В психологии речь это средство мышления, мысли и мнения великих узбекских поэтов, писателей и драматургов, типы логической памяти, типы мышления, потребности, мотивы, интересы, стремления, склонности, умственные способности людей, живущих в особой социальной среде, высказываются даже мнения о разнообразии их деятельности.

Ключевые слова: общие правила грамматики, учебный процесс, мыслительный процесс, память, инструмент речевого мышления, прогресс-человек, интеллект, познание, абстрактное понимание, историческое развитие, человеческое мышление, наука и техника.

Тafakkur — inson aqliy faoliyatining yuksak shakli; obyektiv voqelikning ongda aks etish jarayoni. Tafakkur atrof muhitni, ijtimoiy hodisalarni, voqelikni bilish quroli, shuningdek, inson faoliyatini amalga oshirishning asosiy sharti sanaladi.

Нутq — tilning fikr ifodalash va almashish jarayonlarida amal qilishi, tilning alohida ijtimoiy faoliyat turi sifatidagi muayyan yashash shakli. Nutq deganda uning og'zaki (ovozli) va yozma ravishda namoyon bo'lishidagi jarayonlar, ya'ni so'zlash jarayoni va uning natijasi (xotirada saqlangan yoki yozuvda qayd etilgan nutqiy fikrlar, asarlar) tushuniladi.

Ta'lim jarayonida maktab o'quvchilari umumiy qoida va qonunlarni yakka yoki uzviy hollarga tatbiq etish orqali hamma vaqt deduktiv yo'l bilan fikr yuritadilar. Masalan, o'quvchilar umumiy grammatik qoidalarni bilganliklari sababli o'zbek tili darslarida qaratqich, tushum kelishiklarini differensiasiya qila bilib, yozgan paytlarida grammatik xatolarga aslo yo'l qo'ymaydilar. Yoki o'quvchilar "ko'pburchaklar ichki burchaklarning yiqindisi $2d (n-2)$ ga teng" degan umumiy qoidani, teoremani o'zlashtirib olgan bo'lsalar, uni sira qiynalmasdan istalgan ko'pburchakka tatbiq eta olishlari mumkin. Idrok qilingan narsa va hodisalarni yoki inson tajribasida bor bo'lgan narsalarni esda qoldirish hamda zarur vaqtda esga tushirishdan iborat psixik jarayon xotira deyiladi, Mantiqiy xotira turi ham psixik jarayondir. Demak, u ham esda qoldirish va esga tushirish xususiyatiga egadir. Shuningdek, o'qish jarayonida oliy va o'rta maktab o'qituvchilari bayon qilib, izohlab bergan teorema, qonun va qoidalarni, murakkab xossalarni ayrim, juzviy hollarga ko'chirish paytida talabalar, o'quvchilar hamma vaqt deduksiya usulidan foydalanib fikrlaydilar hamda mulohaza yuritadilar.

Psixologiyada nutq fikr yuritish faoliyatining vositasi deb yuritiladi. Odatda nutq tafakkur jarayonida hukmlar, xulosa chiqarish va tushunchalar shaklida ifodalanib keladi. Shuning uchun hukm, xulosa chiqarish va tushunchalar tafakkurning spesifik shakllari deb ataladi. Misol uchun: Alisher Navoiy nomli Katta opera va balet teatri respublika faxridir, Hamza Hakimzoda Niyoziy buyuk o'zbek shoiri, yozuvchisi va dramaturgidir, Toshkent O'zbekiston Respublikasi poytaxtidir; Amudaryo sersuv daryolardan biridir.

Abstrakt tushunchalarning yuqorida qayd qilib o'tilgan tushunchalardan farqi shuki, ular idrok yoki tasavvurga bevosita asoslanmaydi abstrakt tushunchaga misol tariqasida "qiymat" tushunchasini keltirib o'tadi: siz har bir ayrim tovarni ushlab va qo'lingizda aylantirib ko'rishingiz, uni xohlaganingizcha ishlatishingiz mumkin, ammo shu tovarni qiymat tariqasida olib qaraganimizda uni aslo ushlab bo'lmaydi.

Tushuncha bilan so'z munosabati bir tekis bo'lmaydi, ayrim paytlar so'z bilan tushuncha aynan mos tushudi (olma-so'z, olma-tushuncha), qolgan paytlarda tushuncha o'z ko'lami jihatidan kengdir. Yapon psixologlarining ko'rsatishiga qaraganda, yuqorida tahlil qilib chiqilgan tafakkur sifatleri ularning asosiy xususiyati bilan uzviy bog'liqdir. Tafakkurning asosiy va eng muhim belgisi, xususiyati bu moddiy voqelikdagi muhim jihatlarini ajratib, mustaqil ravishda yangi mazmundagi umunlashmalarni keltirib chiqarishdir. Inson oddiy narsalar to'g'risida fikr yuritganda ham ularning tashqi belgilari bilan chegaralanib qolmaydi, balki hodisa mohiyatini ochishga intiladi, oddiy turmush haqiqatidan umumiy qonuniyat yaratishga harakat qiladi. Shubhasiz, inson tafakkuri hali izlanmagan, to'la foydalanilmagan rezerv va imkoniyatlarga ega. Tafakkur psixologiyasining asosiy vazifasi ana shu rezervlarni to'la ochish, fan va texnika progressini intensivlashdan iborat. Chunki har qanday

kashfiyot, yangilik, progress-inson aql-zakovatining mahsulidir. Shu boisdan sham fan va texnika progressi insonshunoslik fanining rivojiga ko'p jihatdan bog'liqdir.

Tafakkur turlariga muayyan ijtimoiy muhitda turmush kechirayotgan odamlarning ehtiyojlari, xatti-harakat motivlari, narsalarga qiziqishlari, intilishlari, mayllari, aqliy qobiliyatlari, hatto faoliyatlari ham turli-tumandir. Xuddi ana shu boisdan, ularning tafakkuri ham har xil holatlarda, vaziyatlarda turlicha tarzda vujudga keladi, namoyon bo'ladi. Bundan oldingi boblarda ta'kidlab o'tkanimizdek, bilish jarayonida, amaliy va nazariy vazifalarni hal etishda, o'zga kishilarning nutq orqali ifodalangan fikrlarini uqib olishda muomalaga kirishishda, fikrlarini tushunib olishda inson fikr yuritadi. Psixologiya fanida tafakkur shakliga, topshiriq xususiyatiga, fikr yoyiqligiga, fikran originallik darajasiga qarab quyidagicha shartli klassifikatsiya qilinadi.

Ko'rgazmali-harakat tafakkuri tarixiy taraqqiyot bosqichida odamlar ijtimoiy turmushda voqe bo'lgan muammolarning aksariyati amaliy yo'l bilan hal qilingan, shuningdek, ularga nisbatan munosabat ham amaliy faoliyatidan kelib chiqqan holda amalga oshirilgan. Narsa va hodisalar yuzasidan nazariy fikr bildirish esa tarixiy taraqqiyotning bir muncha keyingi davriga to'g'ri keladi. Yer yuzasida fanlarning kelib chiqishi haqidagi bizgacha yetib kelgan ma'lumotlar mazkur mulohazamizga dalil bo'la oladi. qadimgi avlod va ajdodlarimizda yer maydonini qadam bilan o'lchash, ko'z bilan chamalash bo'yicha amaliy bilimlarning to'planishi natijasida geometriya fani kashf qilingan. Kishilarning barmoq bilan hisoblash turmush talabini qondira olmaganidan so'ng narsa va hodisalarning tasviri, shartli belgilarni qoldirilishi yakuni sifatida tarix fani kabilar vujudga kelgan. Shuning uchun insonning amaliy va nazariy faoliyati o'zaro uzviy aloqada bo'lib, hamisha biri-ikkinchisini taqozo etadi. Genetik kelib chiqishi nuqtai nazaridan amaliy faoliyat birlamchi hisoblanib, obrazlar tasavvurlar va fikrlarni aks ettiruvchi nazariy faoliyat esa amaliy faoliyatning ma'lum taraqqiyot cho'qqisiga chiqqandan so'ng ajralib chiqqan. Mazkur jarayon bir necha o'n ming yo'llar davomida yuzaga kelgan.

Ko'rgazmali obrazli tafakkur inson tomonidan bevosita idrok qilinayotgan predmetlar emas, balki faqat tasavvur qilinayotgan narsa va hodisalar haqida fikrlashdan iborat tafakkur turi ko'rgazmali-obrazli-tafakkur deb ataladi. Tafakkurning mazkur ko'rinishi 4-7 yoshgacha bo'lgan bolalarda namoyon bo'ladi. Bog'cha yoshidagi bolalarda ko'rgazmali harakat tafakkurning amaliy elementlari ko'rgazmali obrazli tafakkur bosqichiga o'tgandan so'ng ham saqlanib qoladi, lekin u o'zining yetakchi rolini yo'qota boshlaydi. Ushbu yoshdagi kichkintoylar jism va predmetlar bilan tanishayotganda analitik-sintetik faoliyatdan foydalanib ish ko'rayotganda ularni qo'l bilan ushlab ko'rishga, ichki tuzilishi bilan amalda tanishishga intilmaydilar. Chunki ko'p hollarda ulardan amaliy harakat qilish talab qilinmaydi. Lekin bu ular jism va predmetlarni, ob'yektlarni aniq va to'liq idrok qilish, yaqqol tasavvur etish

imkoniyatidan mustasno qilinadi, degan so'z emas, albatta. Bog'cha yoshidagi bolalar ilmiy tushunchalarga ega bo'lmaganliklari uchun bilish faoliyatida asosan ko'rgazmali-obrazlarga suyanib fikr yuritadilar, mulohaza bildiradilar, hukm chiqaradilar. Yuqoridagi fikrimizni tasdiqlash uchun shvesariyalik psixolog Jan Piaje tajribalariga murojaat qilamiz. U 6-7 yoshdagi bolalarga xamirdan bab-baravar qilib yasalgan ikkita zuvalachani ko'rsatadi, shu zashotiy oq tekshiriluvchilar ularning bir-biriga teng ekanligiga ishonch hosil qiladilar.

Tajribaning ikkinchi bosqichida zuvalachaning bittasi non shakliga keltiriladi, bu holatni o'z ko'zlari bilan kuzatib turgan bolalardan so'ralganda, ular zuvalacha hajmining o'zgarishiga qarab tenglik buzilgan deb javob berganlar. Ushbu holat bog'cha yoshidagi bolalarda ko'rgazmali-obrazli tafakkur bevosita va batamom ularning idrok jarayonlariga bog'liq ekanligini ko'rsatadi. Shuning uchun ular narsa va hodisalarning, jism va predmetlarning ko'zga yaqqol tashlanib turuvchi alomatiga, xususiyatiga, tashqi belgisiga e'tibor qiladilar. Lekin ularni ichki bog'lanishlari, o'zaro munosabatlarini bildirib keladigan muhim, asosiy sifatlariga ashamiyat bermaydilar. Ob'yektlarni fazoda joylashgan o'rni, tashqi nomuhim belgisi ularning ko'rgazmali-obrazli tafakkurini vujudga keltiradi. Masalan, ularning nazarida odamlar bo'yining baland va pastligi ularning yoshini (ulug'ligini) belgilaydilar.

K. K. Platonov fikriga ko'ra vazifaning shal qilinishi tafakkur harakatini yakunlaydi. Biroq topilgan masala yechimi yangi tafakkur harakatlarini vujudga keltirishi, beto'xtov fikr yuritish jarayonlari bilan ta'minlaydigan yangi savollarni tug'dirishi ehtimol. Ijodiy tafakkur jarayoni mavjud bilimlarga, bog'liqdir. Shu narsani alohida qayd qilib o'tish kerakki, o'zaro aloqa qilishda tafakkur muhimroq, mavqeliroq o'rin tutadi. Hozirgi zamon ta'limi oldida turgan asosiy maqsad, o'quvchi yoki talaba shaxsini bilimlar bilan qurollantirish emas, balki ularni fikr yuritish faoliyatiga o'rgatishdan iboratdir.

Bola nutqining rivojlanish jarayoni oz vaqtida tog'ri kechishi uchun, bola ruhiy va jismoniy jihatdan sog' bolishi, normal aqliy, eshitish va ko'rish qobiliyatiga, yetarli darajada ruhiy aktivlikka hamda tog'ri nutq muhitiga ega bolishi lozim. Bolada nutqning normal rivojlanishi, unga doimo yangi tushunchalarni ozlashtirib olishga, tevarak-atrof haqidagi bilim va tasavvurini kengaytirishga imkoniyat yaratadi. Nutqning rivojlanishi tafakkurning rivojlanishi bilan uzviy bog'liqdir. Bola nutqidagi kamchiliklar, o'zgalar nutqini tushunishidagi qiyinchilik ularni atrofdagilar bilan muloqotda bo'lishiga, hamda fikrlash va boshqa ruhiy jarayonlariga keskin ta'sir qiladi, natijada bolaning o'zlashtirish qobiliyati bilan birga uning shaxsi ham rivojlanishdan orqada qoladi. Nutq tempi sur'at va tezligining rivojlanishi ifodali gapirish va o'qish malakasini normal shakllanishiga o'z ta'sirini ko'rsatadi. Odatda, kishi shoshilmasdan gapirganida bir sekundda 9 tadan 14 tagacha, tez gapirayotganda

esa 15—20 tovush talaffuz etadi va har bir tovush aniq, anglab bo'ladigan darajada eshitaladi.

Nutq sur'ati, ya'ni gapirish, so'zlash tezligining buzilishi ikki xil holatda bo'ladi: nihoyatda sekinlashgan nutq va tezlashgan nutq. Nihoyatda sekinlashgan nutq nuqsoni bradilaliya deb ataladi. Bradilaliyaning nutqiy xarakteristikasi (simptomatika) turlichadir: tashki (ekspressiv) va ichki nutq tempining sekinlashuvi, o'qish va yozuv jarayonlarining sekinlashuvi, ovoz monotonligi, inter va intraverbal sekinlashuv (so'zlar orasidagi pauzalarning cho'zilib ketishi yoki nutq tovushlarini sekin, cho'zib talaffuz etish va so'z tovushlari orasidagi pauzalarning cho'zilishi). Bradilaliyada ovoz monoton bo'lib, modulatsiyasi yo'qoladi, doimo bir xil balandlikda, gohida burunlashgan ko'rinishda bo'ladi. Bradilaliya nuqsoni nasliy va ekzogen omillar hamda ijtimoiy-psixologik sabablar natijasida kelib chiqadi. Nutq muskullari ishining buzilishi natijasida tormozlanish jarayoni qo'zg'alish jarayonidan ustun turadi.

Nutq sur'atining patologik tezlashishi, haddan tashqari bidirlab, tez gapirish — taxilaliya deb yuritiladi. Taxilaliya nutq tezligi buzilishining mustaqil shakliekanligini birinchi marta Y.A.Florenskaya 1934 yilda isbotlab bergan. Taxilaliyaning nutqiy simptomatikasi quyidagi belgilar bilan xarakterlanadi: keskin fonetik va simptomatik buzilishlarsiz, nutqning nonormal tezlashgan tempi (bir sekundda 10-20 tovush o'rniga 20-30 tovush talaffuz qilinadi). Nutq xaddan tashqari tezligi bilan ajralib turadi. Shoshilinchda nutqiy diqqat buzilishi, tutilishlar, takrorlashlar, ichida qolib ketishlar, so'z, bo'g'inlar o'rnini almashtirishlar, gaplarni buzish, jummalarni noaniq talaffuz qilish va shu kabilar yuzaga kelishi mumkin. Taxilaliyaga, odatda, tashqi va ichki nutqning tezlashuvidan tashqari umumiy motorika va boshqa ruhiy fikrlashlarning tezlashishi, odatdan tashqari aktivlik, jonsaraklik ham xos bo'ladi. Taxilaliya bilan kasallangan kishilar nutqi bahslashish yoki tez gapirish zarur bo'lib qolgan vaqtlarda ayniqsa tezlashadi va shoshqoloqlik avjiga chiqib, so'zlayotgan kishining diqqati ham sochila boshlaydi. Gapda tutilib qolish, iboralarni qaytarish, qo'shimchalar o'rnini almashtirib yuborish, gapni buzib gapirish va fikrlarni noaniq ifodalash kabi kamchiliklar ko'p uchraydi. Lekin gapirayotgan kishi nutqiga e'tibor beriladigan bo'lsa, u tezda to'g'ri gapira boshlashga qaytadi, tutilib gapirish yo'qoladi, ammo so'zlash tezligi boshqalarnikiga nisbatan yuqoriligicha qolaveradi. Shunday qilib, nutq sur'ati, ravonligidagi nuqsonlar — bradilaliya va taxilaliya murakkab, bolaning umumiy rivojlanishiga salbiy ta'sir etuvchi nutq nuqsonidir.

Bradilaliyani bartaraf etishda logopedik usullar quyidagicha:

- nutq jarayonida birmuncha tez va aniq nutqiy harakatlarni tarbiyalash;
- tezlashgan nutqiy reaksiyalarni tarbiyalash;
- ichki nutq tempini tarbiyalash;
- o'qish va yozuv tempini tarbiyalash;
- sahnabop o'qish va dramalashtirilgan nutqning ifodali shakllarini tarbiyalash;

- nutqning to'g'ri prosodik tomonini tarbiyalash: temp, ritm, ohang, pauza, urg'un. Yaqqol ifodalangan bradikineziyada birinchi navbatda umumiy motorikani normallashtirish muhim bo'lib, birmuncha tezlashgan tempda umumiy harakatlar ritmi, maqsad sari yo'nalganligi, koordinatsiyasi, so'ng qo'l praksisini shakllantirish; eshituv, ko'ruv diqqatini, bir obyektidan ikkinchisiga diqqatni ko'chirish tempining birmuncha tezlashuvini, ritmni idrok qilish va amalga oshirish va hokazolarni rivojlantirish muhimdir. Korreksion ishning barcha ko'rinishlari turli xil nutqiy mashqlarga asoslanadi. Asosiy mashqlar: turlicha murakkablikdagi nutqiy materialni talaffuz qilish (bo'g'inlarni, so'zlarni, qisqa jummalarni, tez aytishlarni va h.k.); Barcha nutq terapiyasi mashg'ulotlari biroz tezlashtirilgan nutqda o'tkaziladi. Ammo ular bu ishni juda asta-sekin va ehtiyotkorlik bilan logoped talaffuz qilish oson bo'lgan iborani talaffuz qilish orqali oddiy sur'at namunasini beradi. Bunday holda, bolalarning ortiqcha ishlamasligiga ishonch hosil qilish kerak, chunki ularning imkoniyatlari juda cheklangan. Keyingi bosqichda bolalar yodlangan she'rni satr bo'yicha tez (navbat) aytishga mashq qilinadi. Nutq terapevti bolaga ishora qiladi va u tezda keyingi qatorni talaffuz qiladi. Darsning hissiy muhiti mahoratni yaxshiroq o'zlashtirishga yordam beradi, diqqatni rivojlantiradi. Keyin ular turli xil dramatizatsiya, rollar bo'yicha hikoyaqilishni amalga oshiradilar. Ishning so'nggi bosqichlarida bolalar tilning burmalarini talaffuz qilishga o'rgatiladi va normal nutq qobiliyatlarini mustahkamlaydi. Taxilliyani bartaraf etish bo'yicha nutq terapiyasi va psixologik ishning asosiy bosqichi - sukunat rejimi. Nutq terapevti jamoaviy muloqot sharoitida har bir kishi nutqining o'ziga xos xususiyatlari bilan tanishadi. Nutq terapevti bilan mashg'ulotlarda sekin sur'atni o'zlashtirish eng oddiy nutq materialidan boshlanadi. Ikkinchi bosqich - baland ovozda o'qish materialida sekin sur'atni o'zlashtirish bo'yicha ishlar boshlanadi. Birinchidan, nutq terapevti o'qish namunasini beradi, keyin bolalar birgalikda o'qiydilar, o'z navbatida aks ettiradilar, so'ngra har birining o'qishini tahlil qiladilar. Har bir dars nutq mashqlari (30 yoki 50 gacha sanash) bilan boshlanadi, so'ngra o'quvchilardan birining rahbarligida individual va guruhli (4-5 kishi) mustaqil nutq ishi olib boriladi. Uchinchi bosqich - bildirilgan fikrlarni tahrirlash, iboraning ko'zda tutilgan mazmunga muvofiqligi ustida ishlash. To'rtinchi bosqich - jamoaviy hikoya ustida ishlash. Bu bosqichda o'z-o'zidan sekin o'qish joriy etiladi. Darsda qollaniladigan metodlar: taqlid, konjugatsiyalangan-aks ettirilgan talaffuz, ritmik oqish, qol, oyoq zarbasi bilan belgilab qoyiladigan nutq mashqlari, chapak chalish va hokazolar, magnitafonga yozilgan to'g'ri nutqni yozib olish va tinglash; va boshqalar. Beshinchi va yakuniy bosqich - ommaviy nutqqa tayyorgarlik. Buning uchun material talabalarning individual xususiyatlarini hisobga olgan holda tanlanadi. Xulq-atvor, nutq tempi mustaqil individual va frontal tadqiqotlar jarayonida ishlab chiqiladi. Bolalarda nutq tempining buzilishi va uni bartaraf etishning korreksion mashg'ulotlarga nafas olish, ovozli mashqlar, mushaklar ohangini tartibga

soluvchi, harakatni muvofiqlashtirish va harakat xotirasini yaxshilaydigan mashqlar, diqqatni faollashtirish, ritm tuyg'usini tarbiyalash, sekin harakatda hisoblash mashqlari, harakat va musiqa bilan so'zlarni muvofiqlashtirish uchun nutqiy mashqlarnirivojlantirish qaratilgan mashqlar kiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Muzaffarova, X. (2021). AQLI ZAIFLIK TUSHUNCHASI TALQINIDAGI NAZARIY XATOLARNING SALBIY OQIBATLARI. Журнал Педагогики и психологии в современном образовании, (2).
2. Muzaffarova, X. (2020). OQUVCHILAR SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA DIDAKTIK OYIN VA MASHQLARNI TANLASH TEXNOLOGIYASI. Архив Научных Публикаций JSPI.
3. Muzaffarova, X. (2020). Мактабгача таълим жараёнига мультимедиа технологиясини татбиқ этиш. Архив Научных Публикаций JSPI.
4. Muzaffarova, X. (2020). Pedagogik texnologiyalar va ularni maxsus ta'lim mussasalariga tadbıq etish. Архив Научных Публикаций JSPI.
5. G'oziyev E.G". "Umumiy psixologiya" Toshkent - 2002 y.
6. Qurbonova G.A. "Psixologiya" Toshkent-2016y.
7. Томас Гоббс Philosophicall Rudiments concerning Government and Society (публикация английского перевода с латинского «De Cive») (1651)

GIPERTONIYA (XAF AQON) KASALLIGI

*Amirova Lobar Qodirjon qizi
Fazliddinova Sarvinoz Bakirovna
Yusupova Idrisaxon Baxtiyorovna*

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi

Annotatsiya: Ushbu maqola gipertoniya (xafaqon) kasalligi kelib chiqish sabablari, klinikasi davolash, bu kasallikda zamonaviy davolash usullarini qo'llash, zamonaviy texnikalardan foydalanishga muljallangan.

Kalit so'zlar: gepirtoniya, yuqori qon bosimi, puls.

Abstract: This article is intended to describe the causes of hypertension, its clinical treatment, the use of modern methods of treatment in this disease, and the use of modern techniques.

Key words: hypertension, high blood pressure, pulse.

Gipertenziyani muvaffaqiyatli davolash uchun qulay mehnat va yashash sharoitlarini yaratish, markaziy asab tizimining qo'zg'aluvchanligiga ta'sir qiluvchi salbiy omillarni bartaraf etish kerak. Shuningdek, chekish va spirtli ichimliklarni istisno qilish uchun juda sho'r ovqatlar va ortiqcha suyuqlik iste'mol qilmaslik tavsiya etiladi. Klinikamizning eng yangi tadqiqot uskunalari mutaxassislarimizga gipertoniya sabablarini aniqlashga yordam beradi. Farmakologiya va kardiologiyaning so'nggi yutuqlaridan foydalangan holda, bizning klinikamizda gipertenziyani davolash faqat antihipertenziv dorilarning xavfsiz kombinatsiyasiga asoslangan.

Gipertenziya - bu qon bosimining ko'tarilishi natijasida yuzaga keladigan yurak-qon tomir tizimining kasalligi. Tibbiy tadqiqotlarga ko'ra, shahar aholisi ko'pincha gipertoniya bilan og'riydilar, ularning ishi asabiy zo'riqish va faol miya faoliyati bilan bog'liq. Erkaklar 40 yoshdan oldin, ayollar esa 40 yoshdan keyin gipertoniya bilan aziyat chekishadi. 50 yoshga yaqinlashganda, gipertenziya bilan og'riyan erkaklar va ayollarning nisbati taxminan bir xil bo'ladi.

Gipertenziya belgilari va oqibatlari

- qon bosimi ortishi;
- Bosh og'rig'i;
- quloqlarda shovqin;
- yurak mintaqasida og'riq;
- ko'zlar oldida "chivinlar";
- kardiopalmus;
- boshning orqa qismidagi bosim.

Davolash va uning xususiyatlari Gipertenziv inqirozni davolash tarixga va o'tkir shaklda yoki surunkali patologiyalarda (yurakning perkussiyasi, yurak, o'pka, yirik tomirlarning auskultatsiyasi, gemorragik insult, buyrak etishmovchiligi) boshqa holatlar mavjudligiga qarab belgilanadi. og'ir miokard ishemiyasi). Hujum vaqtida bemorga tibbiy yordam kerak. Bu qon bosimini pasaytirish uchun.

Shundan so'ng, dori terapiyasi buyuriladi. Dori-darmonlarni tayinlashda ular maksimal 20-30 daqiqadan so'ng harakat qilishlari muhim va ta'sir kamida 4-6 soat davom etadi. Inqirozlarni davolashda xavf nazoratsiz gipotenziya paydo bo'lishida yotadi. Shu sababli, bunday tashxis bilan o'z-o'zini davolash preparatning qulashi xavfini keltirib chiqaradi. Yo'ldosh kasalliklar tarixi bo'lgan bemorlar uchun maxsus tibbiy nazorat zarur. Arterial gipertenziyani to'g'ri davolash bilan inqirozlar juda kam uchraydiganligini tushunish muhimdir. Gipertenziyani davolash. Gipertenziyani dori bilan davolash prot uchun doimiy bo'lishi kerak.

Kasallikning dastlabki bosqichlari yashirin kechganligi bois, ko'pchilik bemorlar shifokor huzuriga kech tashrif buyurishadi. Kasallikni butunlay davolash juda mushkul hisoblanadi, shuning uchun bemorlar sabr-toqatga ega bo'lishlari kerak, zero kasallik ularga qolgan butun umrlari davomida hamrohlik qilishi mumkin. Shuning uchun kasallikni o'z vaqtida oldini olish, shubhali belgilar paydo bo'lsa shifokor ko'rigidan o'tish zarur.

Uy sharoitida har bir inson o'z qon bosimini muntazam o'lchab turishi kerak, eng optimal ko'rsatkich 120/80 mm sim.ust (quyida birlik deb keltiriladi) ga teng, yoshi kattalar uchun 130/90. Atrof-muhit ta'siri yoki jismoniy faollik natijasida bosim 5-10 birlikka ortishi mumkin. Quyi va yuqori bosim o'rtasidagi juda katta farq ham havotir uchun belgi bo'ladi — odatda bu ko'rsatkich 50 birlikdan oshmasligi kerak. Agar qon bosimining tez-tez o'zgarishi kuzatilsa, shifokor bilan uchrashish tavsiya etiladi.

NAFAS OLIISH AZOLARINING ANATOMO-FIZIOLOGIK XUSUSIYATLARI

*Umarova Ra'nogul Olimjm qizi
Ravshanova Qorako'z Uchqun qizi
Ergashova Iroda Akbarali qizi*

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi

Anotatsiya: Ushbu maqola nafas olish azolarining anatomo-fiziologik xususiyatlarini to'liq ochib berish, nafas olish azolaridagi kasalliklar va bu kasalliklar yechimi uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: Nafas olish azolari, o'pka kasalliklari, astma kasalligi, allergik kasalliklar.

Annotation: This article is intended to fully reveal the anatomo-physiological features of the respiratory tract, diseases of the respiratory tract and the solution of these diseases.

Key words: respiratory diseases, lung diseases, asthma, allergic diseases.

Nafas olish tizimi burun va og'izdan bir oz tashqaridagi nafas olish zonasidan bosh va ko'krak qafasidagi o'tkazuvchi havo yo'llari orqali alveolalargacha cho'ziladi, bu erda alveolalar va ularning atrofida oqayotgan kapillyar qon o'rtasida nafas olish gazlari almashinuvi sodir bo'ladi. Uning asosiy vazifasi kislorod yetkazib berishdir (O_2) o'pkaning gaz almashinadigan hududiga, u erda ish yoki faoliyatning keng diapazonida zarurat tug'ilganda alveolalar kapillyarlari orqali o'tadigan qonni kislorod bilan ta'minlash uchun alveolalar devorlariga va orqali tarqalishi mumkin. Bundan tashqari, tizim quyidagilarni ham bajarishi kerak: (1) alveolyar kapillyarlardan o'pkaga kiradigan karbonat angidridni teng miqdorda olib tashlash; (2) o'pkaning havo yo'llarida tana harorati va suv bug'ining to'yinganligini ushlab turish (yuzaki suyuqliklar va hujayralarning hayotiyiligi va funktsional imkoniyatlarini saqlab qolish uchun); (3) bepushtlikni saqlash (infektsiyalarni va ularning salbiy oqibatlarini oldini olish uchun); va (4) nafas olish zarralari va qarigan fagotsitik va epiteliya hujayralari kabi ortiqcha sirt suyuqliklari va qoldiqlarini yo'q qilish. U butun umri davomida ushbu talabchan vazifalarning barchasini uzluksiz bajarishi va buni ishlash va energiyadan foydalanish nuqtai nazaridan yuqori samaradorlik bilan bajarishi kerak. Tizim sigaret tutuni va sanoat changining yuqori konsentratsiyasi yoki uning himoya mexanizmlariga hujum qiladigan yoki yo'q qiladigan yoki ularning ishlamay qolishiga olib keladigan o'ziga xos patogenlarning past konsentratsiyasi kabi jiddiy haqoratlar tufayli suiste'mol qilinishi va uni bosib ketishi mumkin. Odatdagidek, bunday haqoratlarni engish yoki qoplash qobiliyati uning tuzilishi va funktsiyasining nafis kombinatsiyasidan dalolat beradi. Inson nafas olish yo'llarining murakkab tuzilishi va ko'plab funktsiyalari 1994-rasmda ko'rsatilganidek, Xalqaro Radiologik Himoya Komissiyasining (ICRP 1) Vazifalar guruhi tomonidan qisqacha tavsiflangan. taxminan 0.2 litr. Ular nafas olayotgan havoni tartibga soladi va uni konvektiv (ko'p) oqim orqali terminal bronxiolalarga olib boradigan taxminan 65,000 XNUMX nafas olish yo'llariga tarqatadi. To'lqinlar hajmining oshishi bilan konvektiv oqim nafas olish

bronxiolalariga chuqurroq gaz almashinuvida hukmronlik qiladi. Qanday bo'lmasin, nafas olish yo'llarining konvektiv old qismidan alveolyar yuzalargacha bo'lgan masofa etarlicha qisqa, shuning uchun samarali CO₂-O₂ almashinuvi molekulyar diffuziya orqali sodir bo'ladi. Bundan farqli o'laroq, diffuziya koeffitsientlari gazlarga qaraganda kichikroq bo'lgan havodagi zarrachalar to'lqinlar havosida to'xtatib turishga moyil bo'lib, ularni cho'ktirmasdan chiqarishi mumkin.

Bronxial astma – bu inson nafas olish tizimining surunkali yallig'lanishi.

Kasallik bolalik davrida (o'n yoshgacha) rivojlanishi mumkin, lekin to'g'ri davolash usullari qo'llanilganda butunlay sog'ayib ketish mumkin.

Astma to'rt bosqichda sodir bo'ladi: intermittiv, ya'ni davriy (kasallikning kuchayishi va astmatik xurujlar oyiga bir yoki ikki marta sodir bo'lishi mumkin); yengil darajadagi persistiv (kasallikning kuchayishi va astmatik xurujlar har hafta sodir bo'ladi); o'rta darajadagi persistiv (kasallikning kuchayishi har kuni, xurujlar esa kechasi bir necha marta sodir bo'ladi); og'ir darajadagi persistiv (kasallik kun davomida kuchayadi, kechasi doimiy ravishda xuruj bo'lib turadi).

Kasallik bronxlar yallig'lanish, shish yoki balg'am quyqalari tufayli torayib ketganda paydo bo'ladi. Astma turli sabablarga ko'ra paydo bo'lishi mumkin: irsiy moyillik; allergiya (chang va gulchanglar, hayvon junlari, oziq-ovqat va kimyoviy moddalarga nisbatan); noqulay muhit (tamaki tutuni, bezovta qiluvchi gazlar); bakterial va virusli turdagi infeksiyalar (bronxit,); dori vositalari (yallig'lanishga qarshi, harorat tushiruvchi, og'riq qoldiruvchi vositalar); stress, qo'rquv, boshqa hissiy kechinmalar; me'yordan ortiq jismoniy faollik.

O'pkaning surunkali obstruktiv kasalligi nafas olishda qiyinchiliklarga olib keladigan o'pka kasalliklari guruhining nomi.

Bunga quyidagilar kiradi:

- — o'pka havo qoplarining(alveolalarining) shikastlanishi
- surunkali bronxit — nafas yo'llarining uzoq muddatli yallig'lanishi

O'SOK — bu asosan chekuvchi o'rta yoki katta yoshdagi odamlarga ta'sir qiladigan keng tarqalgan kasallik. Ko'p odamlar ular borligini tushunmaydilar.

Nafas olish bilan bog'liq muammolar vaqt o'tishi bilan asta-sekin kuchayib boradi va normal faoliyatingizni cheklashi mumkin, ammo davolanish vaziyatni nazorat ostida saqlashga yordam beradi.

О՛PKANING YIRINGLI KASALLIKLARI

To՛xtayeva Intizor Anvarovna

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi

Annotatsiya: Ushbu maqola O՛pkaning yiringli kasalligi kelib chiqish sabablari, klinikasi davolash, bu kasallikda zamonaviy davolash usullarini qo՛llash , zamonaviy texnikalardan foydalanishga muljallangan .

Kalit so՛zlar: Nafas olish azolari, o՛pka, o՛pkaning yiringli kasalliklari

Abstract: This article is intended to describe the causes of purulent lung disease, its clinical treatment, the use of modern methods of treatment in this disease, and the use of modern techniques.

Key words: respiratory tract, lung, purulent lung diseases

O՛pka absessi bilan gangrenasi kelib chiqishida o՛tkir krupoz pnevmoniyalar, yuqumli narsalarning — shilimshiq yiring, qusuq massalari va shu kabilarni mayda bronxlarga tushib qolishi katta rol o՛ynaydi. Bu kasalliklar qon oqimi bilan o՛pkaga infeksiyalar tushganda hamda ko՛krak qafasi jarohatlanganda ham paydo bo՛lishi mumkin. Absess keltirib chiqaruvchi sabablarga va infeksiyaning o՛pka to՛qimasiga kirish yo՛llariga qarab aspiratsion, obturatsion, metapnevmonik, gemotogen, embolik, limfogen va travmatik absesslarni farqlaydilar.

Aspiratsion absessning rivojlanishiga yordam beruvchi omillarga hushsiz holat, masalan, og՛ir yuqumli kasalligi bo՛lgan bemor- lar, spirtli ichimliklar ichib mast bo՛lish, ba՛zan umumiy narkoz ostida o՛tkazilgan operatsiyalar kiradi. Metapnevmonik absesslar keyingi yillarda ancha kam uchraydi, chunki pnevmoniyalar sulfanilamid preparatlar va antibiotiklar bilan yaxshi davolanmoqda.

Gemotogen-embolik absesslar ko՛pincha septikopiyemiya bilan birgalikda kechadigan kasalliklarda kuzatiladi. Ko՛pincha o՛pkaning embolik yiringlanishi tromboflebitda, septik endokarditda, osteo- miyelitda, tug՛ishdan keyingi sepsisda uchraydi.

Limfogen absesslari — ko՛ks organlarining yiringli yallig՛lanishi bilan og՛riyotgan shaxslarda, shuningdek, o՛pkaga infeksiya limfogen yo՛l bilan kirgan yiringli fibrinoz plevritlarda yuz berishi mumkin.

Klinikasi. O՛pka yiringlaganda ikki davr farq qilinadi: birinchisi, absess yorilguncha bo՛lgan davr, ikkinchi, absess yorilgandan keyingi davr.

Birinchi davr absess yorilguncha bo՛lgan davr og՛ir kechishi bilan xarakterlanadi. Bu davrda bemor tana harorati 40°C ga ko՛tarilishi, qaltirash, hansirash, bo՛shashish, ishtaha yo՛qolishi, bosh og՛rig՛i, ba՛zan yonboshda og՛riq paydo bo՛lishi kabi belgilardan noliydi, tez-tez yuza nafas oladi. Kasal tomoni

nafasdan orqada qoladi. Perkussiyada shikastlangan soha ustida og‘riq aniqlanadi, bu sohadagi qovurg‘alar orasini stetoskop bilan bosilganda yo‘tal refleksi kuchayadi. Bu plevraning yallig‘lanish jarayoniga tortilishining ilk belgisidir. Puls tezlashgan — minutiga 120 tagacha, yurak tonlari bo‘g‘iqroq, auskultatsiyada qattiq, ba‘zan bronxial nafas, quruq va nam xirillashlar eshitiladi. Rentgenologik yo‘l bilan tekshirib ko‘rilganda, infiltratsiyasi bor joy qorayib turadi.

Ikkinchi davr yiringli bronxlar bo‘shlig‘iga yorilishidan boshlanadi. Bemorlardan bir talay (1 l.gacha va bundan ko‘proq) yiringli yoki chink balg‘am chiqadi. Absessda balg‘am yashil rangli, hidsiz bo‘ladi. Gangrenada esa balg‘am shokolad tusida va qo‘lansa hidli bo‘ladi. Sutka ichida ajralib chiqadigan balg‘am miqdori ortishi bilan bemorlarning umumiy ahvoli sezilarli darajada yaxshilanib boradi, tana harorati esa pasayadi, intoksikatsiya holatlari asta-sekin pasayib, ishtaha asl holiga keladi, qonda leykotsitlar soni kamayadi va EChT sekinlashadi. Ayrim hollarda kuchli yo‘talda o‘pka ichidagi bosim anchagina oshishi natijasida absess plevra bo‘shlig‘iga yorilib plevropulmonal shok (piopevmotoraks) yoki yiring ko‘ks oralig‘i bo‘shlig‘iga yorilganda (kamdan kam) yiringli mediastenit rivojlanishi mumkin. Balg‘am miqdori va uning xarakteri bo‘shliq hajmiga, yiring miqdoriga, qo‘zg‘atuvchisiga va absess joylashgan sohaga bog‘liq bo‘ladi.

O‘pka gangrenasi og‘ir kasallik hisoblanadi. Uning klinik kechishi, asosan, o‘tkir absessni eslatadi, biroq hamma alomatlari birmuncha yaqqol ifodalangan. Balg‘am «og‘iz to‘lib» ajraladi, u badbo‘y hidga ega, gungurt-shokolad rangli, suyuq, ko‘p miqdorda turli-tuman, jumladan, anaerob mikroblarni saqlaydi. O‘pka absessidagidek xarakterga ega bo‘lgan harorat reaksiyasidan tashqari, o‘pka gangrenasining dastlabki alomatlaridan biri jarayonga plevra ham jalb etilganligini ko‘rsatuvchi yonboshdan og‘riqni paydo bo‘lishidir. Og‘riq uzoq vaqt saqlanib qoladi. Ayniqsa, yo‘tal paytida og‘izdan keluvchi qo‘lansa hid gangrenaning doimiy va dastlabki alomatlaridir.

Tufdonda balg‘am uch qavatga ajraladi: yuqoridagisi suyuq, ko‘piruvchi, o‘rtadagisi — seroz, pastdagisi — uvoqsimon, undan Ditrix probkalari va o‘pka to‘qimasi parchalari topiladi. Balg‘am, ayniqsa, ertalab ko‘p miqdorda ajraladi (sutkasiga 500—800 ml). Gangrena bo‘shlig‘idagi narsa bronxga tushayotganda bemor ko‘krak qafasining kasal bo‘lagidan qattiq og‘riq bilan o‘tuvchi yo‘tal paydo bo‘ladi. Balg‘am mikroskop ostida tekshirilganda parchalangan holatdagi yiring hujayralari, yog‘ kislotalari, yog‘ tomchilari, elastik tolalari va turli bakteriyalar ko‘p miqdorda topiladi. Obyektiv tekshirilganda o‘pkaning shikastlangan joyi ustida perkutor tovushning o‘tmaslashganligi, tovush titrashining kuchayishi va ko‘p miqdordagi quruq va ho‘l xirillash eshitiladi.

Rentgenologik tekshirish o‘pka absessidagi dastlabki davrida butun, yaxshi chegaralangan o‘pka to‘qimasini ko‘rsatadi. Ikkinchi davrda qorong‘ilashgan joyning yuqori qismida yorishgan yer, uning pastida esa tana haroratlanganda o‘zgaradigan

erkin suyuqlikning gorizontol joylashgan oʻrni koʻrinadi. Ancha keyinroq yorishgan yer yana ham aniq boʻladi, atrofdagi soya halqasi yana ham torayadi.

Xronik abscess oʻzgargan oʻpka toʻqimasi atrofida fibroz tolalari soyasi koʻrinadi. Rentgenda abscessni oʻpka gangrenasidan farqlash deyarli mumkin emas. Parchalanayotgan boʻshliq ichki devorning notekis, shokilasimon qirralari atrofida sekvestrlar borligini koʻrsatadi va ayniqsa, zaif, biror ogʻir kasallik bilan ogʻrigan shaxslarda gangrenoz abscess borligini taxmin qilishga imkon beradi.

Bemorning 2—3 oy davomida tuzalmasligi oʻpka abscessi xronik tus olganini koʻrsatadi.

Oʻpkaning yiringli kasalliklarida quyidagi asoratlar kuzatilishi mumkin: abscessning plevra boʻshligʻiga teshib chiqib, piopnevmo- toraks hosil boʻlishi, gangrenada — ogʻir ixoroz plevrit, oʻpkaning shikastlangan joyida yangi abscesslarning paydo boʻlishi, oʻpkadan qon ketishi, miyaning metastatik abscesslari.

Davolash. Bemorlarni kasalxonaga yotqizish, oʻrinda yotish, ovqatlanish, uyqu tartiblariga amal qilish, ularni tegishli par- varishlash, ovqat oqsillarga, A, C, D va B guruh vitaminlariga boy boʻlishini taʼminlash lozim.

Oʻpka abscessini konservativ davolashda boʻshliqni uni ichidagi narsadan boʻshatish katta ahamiyatga ega. Shu maqsadda bemorni sutkasiga V_2 —1 soat davom etadigan va bir necha marta qaytariladigan drenaj holat deb ataluvchi holatda yotqizib qoʻyadilar. Bemor sogʻ yonboshiga boshi pastroq, oyoq qismi yuqoriroq qilib yotqiziladi. Boʻshliq yetarli boʻshamagan hollarda bronxoskopiya oʻtkazilib, bronxoskopda balgʻam vakuum — apparat yordamida soʻrib olinadi.

Bronxoskop yoki kateter yordamida avval yiring suyuqligi tortib olinadi, keyin biron antibakterial preparat yuboriladi. Antibakterial terapiya bemorning antibiotiklarga sezuvchanligini aniqlab olgandan keyin oʻtkaziladi. Intoksikatsiyaga qarshi kurashish maqsadida, gemodez, poliglukin, plazma, 5 % li glukoza eritmasi va fiziologik eritmalar tayinlanadi.

BUYRAK YETISHMOVCHILIGI

Sirojiddinova Nigora Kamariddinovna

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi

Anotatsiya: Ushbu maqola bugungi kunda dolzarb bo'lgan buyrak yetishmovchiligi kelib chiqish sabablari, klinikasi davolash, bu kasallikda zamonaviy davolash usullarini qo'llash, zamonaviy texnikalardan foydalanishga muljallangan.

Kalit so'zlar: O'tkir buyrak yetishmovchiligi, surunkali buyrak yetishmovchiligi.

Annotation: This article is intended to discuss the causes of kidney failure, clinical treatment, use of modern methods of treatment in this disease, and the use of modern techniques.

Key words: Acute kidney failure, chronic kidney failure.

Buyrak yetishmovchiligi - bu buyrak faoliyati asta-sekin yoki to'satdan buzilishi bilan paydo bo'ladigan alomatlar majmuasidir. U o'tkir va surunkali shaklda davom etishi mumkin, ular alomatlari va malakali tibbiy yordam ko'rsatishga yondashuvlari bilan farq qiladi. Buyrak yetishmovchiligini o'tkir shakli faqatgina tibbiy muassasada davolanadi va quyidagi belgilar bilan tavsiflanadi: siydik chiqarishning buzilishi - u umuman bo'lmasligi yoki oz miqdorda bo'lishi mumkin; ovqat hazm qilish tizimining buzilishi - ko'ngil aynish, qusish, ishtaha buzilishi; oyoq va qo'llar shishishi; qon bosimi ortishi; taxikardiya; uyquchanlik;

Buyrak yetishmovchiligini o'tkir shaklini davolash patologik holat rivojlanishining sababini aniqlashdan boshlanadi - bu mustaqil kasallik emas, balki mavjud kasalliklarning asoratidir. O'tkir buyrak yetishmovchiligini qo'zg'atadigan omillardan tezda xalos bo'lish uchun shifokorlar kasallikka qarab turli choralarni ko'rishlari mumkin: qon yo'qotilishini yo'q qilish, yurakning normal faoliyatini tiklash va qon o'rnini bosuvchi moddalarni tomir ichiga yuborish. Agar siydik oqishi uchun mexanik to'siqlar mavjud bo'lsa, ular faqat jarrohlik yo'li bilan olib tashlanadi - masalan, ureteral kateterizatsiya, nefrostomiya.

Davolash jarayonida birinchi navbatda siydik ishlab chiqarishni tiklash kerak; buning uchun diuretiklar va maxsus eritmalar qat'iy belgilangan dozada kapelnitsa orqali qo'llaniladi. Buyrak yetishmovchiligini o'tkir shaklini davolash, shuningdek, buyraklardagi mikrosirkulyatsiyani yaxshilaydigan, metabolizmni faollashtiradigan va ularning faoliyatini tiklaydigan dorilarni qo'llashni nazarda tutadi.

O'tkir buyrak yetishmovchiligida shoshilinch tibbiy yordam o'tkir hodisalarni bartaraf etishdan iborat bo'lib, bu holat zaharlanish yoki ba'zi dorilar natijasida ham yuzaga kelishi mumkin. Bunday holda, detoksifikatsiya choralarni tezda amalga oshirish muhimdir - oshqozonni yuvish, ovqat hazm qilish tizimiga ko'p miqdorda sorbentlar kiritish, antidotlardan foydalanish kerak. Shuningdek, shifokorlar bemorga gemodializ yoki gemosorbtsiya berishlari mumkin - aksariyat hollarda shoshilinch yordam ko'rsatishning ushbu usullari bemorning omon qolish uchun yagona imkoniyatidir.

Yaxshiyamki, bolalar ham, kattalar ham davolanishi mumkin. O'tkir buyrak yetishmovchiligi ko'pincha tiklanadi va har bir bemorda omon qolish imkoniyati mavjud.

Surunkali buyrak yetishmovchiligi . Ushbu sindrom hech qachon "o'z-o'zidan" paydo bo'lmaydi, bu deyarli barcha buyrak kasalliklarining asoratidir. O'tkir va surunkali yetishmovchilikda alomatlar farqlanadi. Masalan, surunkali shaklda bel mintaqasida joylashgan shish va og'riq sindromi bilan ajralib turadi. alomatlar kuchli bo'lmaydi, shuning uchun ular ko'pincha bemorlar tomonidan e'tiborga olinmaydi. Bolalarda surunkali buyrak yetishmovchiligini tashxislashda asosiy muammo - otanalar siydikning pasayishi va yengil og'riqni sezmasligi mumkin. Ushbu alomatlar umumiy zaiflik, charchoqning kuchayishi, uyqusizlik bilan kechishi mumkin - bu belgilar o'ziga xos emas, shuning uchun faqatgina ularga asoslanib to'g'ri tashxis qo'yish mumkin emas; to'liq tekshiruv talab qilinadi.

Davolashni shifokorlar nazorati ostida amalga oshirish kerak. Surunkali buyrak yetishmovchiligida, quyidagi alomatlar rivojlanishi mumkin: siydik chiqarishni to'xtatishi sababli keng shish; yoki ichakdan qon ketish; yuqori qon bosimi; asab tizimining shikastlanishi; depressiya; atsidoz; nafas olish faoliyatini buzish;

Buyrak yetishmovchiligini terminal bosqichida davolash oldindan aytib bo'lmaydigan natijaga olib keladi, bunday bemorlarning hayoti soatlab hisoblab chiqiladi.

Surunkali buyrak yetishmovchiligini davolashning aniq algoritmi mavjud: asosiy kasallik terapiyasi; kunlik rejimga rioya qilish va tibbiy ovqatlanish; suv muvozanatining buzilishini tuzatish; arterial gipertenziyani davolash; anemiyani davolash; yuqumli kasalliklar asoratlarini davolash.

Surunkali buyrak yetishmovchiligini har bir holatda qanday davolashni shifokor hal qiladi - bemorning ahvolini tahlil qilish, barcha aniq va yashirin kasalliklarni aniqlash, OIVni istisno qilish va chuqur tekshiruvdan o'tkazish kerak. Ayniqsa og'ir holatlarda bemorga gemodializ buyurilishi mumkin - bu ba'zida omon qolish imkoniyatini oshiradi.

Ushbu kasallik xavfli deb hisoblanadi, shuning uchun tashxis qo'yilgandan so'ng bemorlar darhol ro'yxatga olinadi - ular muntazam ravishda mutaxassislar ko'rigidan o'tishlari kerak, vaqti-vaqti bilan davolanish uchun kasalxonada bo'lishlari kerak. Surunkali buyrak yetishmovchiligining patogenezi shuki, dorilarni davolash masalasiga qanday javob berishni aniq bilishning iloji yo'q - barchasi juda individualdir. Natija va davolash ushbu holatga qaysi patologiya turi sabab bo'lganligiga bog'liq bo'ladi. Og'ir buyrak yetishmovchiligida bemorlar organ transplantatsiyasini o'tkazishlari mumkin. Ba'zida transplantatsiya omon qolish uchun yagona imkoniyat, operatsiyadan keyin bemorlar 10 yildan ortiq umr ko'rishadi.

МИОКАРД ИНФАРКТИ

Muxtarova Nargiza Tohirovna

Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi Jamoat salomatligi texnikumi

Annotatsiya : Ushbu maqola Miokard infarkti kasalligi kelib chiqish sabablari , klinikasi davolash, bu kasallikda zamonaviy davolash usullarini qo'llash , zamonaviy texnikalardan foydalanishga muljallangan .

Kalit so'zlar: infarkti, yurak kasalliklari, yurak eshimik kasalliklari, streslar.

Abstract: This article is intended to describe the causes of myocardial infarction, its clinical treatment, the use of modern methods of treatment in this disease, and the use of modern techniques.

Key words: heart attack, heart disease, ischemic heart disease, stress

Ushbu holat ko'p miqdordagi yurak hujayralarining o'limiga (nekroziga) olib keladi. Yurakning ishi buziladi, natijada umumiy tananing qon ta'minoti tizimi zarar ko'radi. Bu to'qimalar va organlarda o'tkir ravishda kislorod yetishmasligiga, bo'g'ilishga, miyadagi disfunktsiyaga va og'ir holatlarda yurak toxtab qolishga olib keladi. Miyokard infarkti yurakda qaytarilmas o'zgarishlarni keltirib chiqaradigan xavfli kasallikdir. Kasallik asosan 50 yoshdan oshgan odamlarda uchraydi. Statistik ma'lumotlarga ko'ra, umuman olganda, 65 yoshdan oshgan odamlarning taxminan 60 foizi yurak xurujiga uchragan. Shunga qaramay, yosh odamlar kasallik xavfi ostida. Miyokard infarktining birinchi shubhasi va alomatlari namoyon bo'lganda, inson hayotiga tahdid soladigan holatni bartaraf etish uchun darhol tez yordam chaqirish kerak.

Infarkt dan oldingi holat. Bemorlarning taxminan 45 foizida kuzatiladi, qolganlarida kasallik to'satdan boshlanadi. Ushbu davrda ko'krak qafasi chap soxasida kuchli og'riq bilan kechadigan stenokardiya takroriy xurujlari bilan tavsiflanadi. Umumiy holat o'zgaradi-psixo-emotsional fon pasayadi, zaiflik va qo'rquv hissi paydo bo'ladi. Angina xurujlarini engillashtiradigan dorilar ushbu bosqichda samaradorligini pasaytiradi. Yurak xurujining eng o'tkir bosqichi. Yarim soatdan bir necha soatgacha davom etishi mumkin. Bemor ko'krak qafasi orqasida kuchli og'riq , bosim og'rig'ini boshdan kechiradi, bu tananing chap yarmiga (qo'l, bilak va elka, kurak, interkapular mintaq, elka suyagi, son) tarqaladi. Og'riq bir necha daqiqada eng yuqori darajaga etadi, bu to'lqinlarda bir soat yoki undan ko'proq davom etadi. O'tkir davr. 2 kungacha saqlanadi. 10 kungacha yoki undan ko'proq vaqt davomida takrorlanish bo'lishi mumkin. Ushbu bosqichda odatda bosim og'rig'i susayadi. Yurak ritmining buzilishi, qon bosimining pasayishi davom etadi. Agar kuchli og'rig' pasaymasa, bu yurak xurujining uzoq davom etishini yoki yurakning seroz membranasining yallig'lanishi (epistenokardik perikardit) ko'rinishidagi asoratni ko'rsatadi. O'tkir osti davr. U bir oygacha davom etishi mumkin va tana holatining umumiy yaxshilanishi, tana haroratining normallasishi, nafas olish va yurak ritmining tiklanishi bilan tavsiflanadi.

Kasallikning oldini olish chora tadbirlari

Jismoniy faollikni etarli darajada ushlab turish. Harakatchan turmush tarzini olib borish juda muhim, bunda yurak mushagi etarli darajada chiniqadi va jismoniy mashqlar bilan shug'ullanadi.

Yomon odatlardan (alkogol va tamaki) voz kechish. Tamaki va alkogol ko'rinishidagi zararli narsalarga haddan tashqari ishtiyoq qon tomirlarining torayishi va tromblar tiqilib qolishiga, tananing toksinlar bilan to'lib borishga sabab bo'ladi, bu esa yurak ishiga salbiy ta'sir qiladi.

Sog'lom ovqatlanish. Ratsiondan yog'li va achchiq moddalarni chiqarib tashlash va ko'p miqdorda protein, xom sabzavot va mevalarni iste'mol qilish kerak.

Muntazam kardiolog maslahati. 40 yoshdan keyin muntazam ravishda tibbiy ko'rikdan o'tish tavsiya etiladi, shu jumladan EKG tekshiruvlari.

Miokard infarktini shifoxonada davolash uchta asosiy muammoni hal qiladi.

- Birinchisi, mushak to'qimalarining nekrozidan kelib chiqadigan og'riqni yo'qotishdir.

- Ikkinchisi - antikoagulyant preparatlar va trombolitiklarni kiritish orqali nekroz zonasini cheklash.

- Uchinchisi - maxsus dorilar yordamida og'ir asoratlar (o'tkir yurak etishmovchiligi, aritmiya va boshqalar) rivojlanishining oldini olish.

O'z vaqtida tibbiy yordam ko'rsatilmaganda yoki uyda miyokard infarktini xalq davolanish usullari bilan davolashga harakat qilganda, asoratlar xavfi sezilarli darajada oshadi va hatto o'limga olib keladi.

Ba'zi sa'y-harakatlar bilan har bir kishi bunday jiddiy kasallikning rivojlanish xavfini sezilarli darajada kamaytirishi mumkin. Miyokard infarktining oldini olish choralari juda oddiy: siz dietada yog'li ovqatlar va qizarib pishgan ovqatlar miqdorini cheklashingiz, chekishni to'xtatishingiz va spirtli ichimliklar miqdorini kamaytirishingiz, xolesterin va qon shakarini nazorat qilishingiz kerak. Mumkin va muntazam bo'lishi kerak bo'lgan jismoniy faoliyat haqida unutmasligimiz kerak. Bundan tashqari, jismoniy va hissiy jihatdan ortiqcha stressdan qochish kerak. Keksalikkacha salomatlikni saqlash butunlay o'z qo'limizda.

Miokard infarkti quyidagi davrlarni o'z ichiga oladi: o'tkir davri, o'rtacha o'tkirdavri, miokard infarktidan keyingi davr. Miokard infarktining o'tkir davrida og'riq kuchli bo'ladi. Taxekardiyakuzatiladi. Arterial qon bosim kasallikning ilk kunida biroz ko'tariladi, keyin pasayadi. Yuraktonlaribo'g'i q eshitiladi. Ba'zan tana haroratining 37-38C gacha ko'tarilishi kuzatiladi. O'rtacha o'tkir davri bir haftadan 30 kungacha davometadi. Bemorningahvolyaxshilana boshlaydi, qon bosimi me'yorida bo'ladi. Ba'zan stenokardiya xurujlari kuzatiladi. Miokard infarktidan keying davr 1 oydan 3 oygacha davometadi va bemorningbarchako'rsatkichlari (puls, qon bosim, stenokardiya) me'yorlashadi.

VITAMIN YETISHMOVCHILIGI

*Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi
Jamoat salomatligi texnikumi
Ro'ziyeva Feruza Beknazar qizi
Namozova Umeda Abdurafiq qizi
Pulatova Dilshoda Akmal qizi*

Annotatsiya: Ushbu maqola hozirgi kunda bolalarda , kattalarda paydo bulayotgan vitamin yetishmovchiligini bartaraf etish , foydali vitamin va moddalarni kupaytitish uchun muljallangan .

Kalit so'zlar: vitamin A, vitamin B, vitamin 12

Annotation: This article is intended to eliminate the vitamin deficiency that appears in children and adults, and to supplement useful vitamins and substances.

Key words: vitamin A, vitamin B, vitamin 12

Vitamin yetishmovchiligi odam istemol qiladigan ovqat tarkibida vitaminlarning yetarlicha bo'lmashligi, ularni o'zlashtirishning buzilishi yoki ichak mikroorganizmlari tomonidan vitaminlar sintiz qilishining pasayishi sababli kelib chiqadigan kasallik holati. Vitaminlar bu - odamlar uchun muhim bo'lgan organik past molekulyar moddalardir. Kam molekulyar birikmalar kimyoviy jihatdan beqaror, shuning uchun ko'pgina vitaminlar, masalan, qizdirilganda yoki havo bilan aloqa qilganda oksidlanish jarayonida osonlikcha yo'q bo'ladi. Shu bilan birga, vitaminlar turli xil metabolik jarayonlarda ishtirok etadi va ularning yetishmasligi yoki yo'qligi metabolik kasalliklarga va jiddiy patologiyalarning rivojlanishiga olib keladi. Vitamin yetishmovchiligining namoyon bo'lishi (gipovitaminoz) qanday vitamin yetishmasligiga bog'liq.

Vitamin A (retinol) yetishmovchiligi - birinchi navbatda oftalmologik va dermatologik patologiyalar ko'rinishida namoyon bo'ladi. "Shapko'rlik" rivojlanadi - yetarli yorug'lik bo'lmasa, ko'rish qobiliyati buziladi. Yorqin kun yorug'ligi yomon qabul qilinadi. Konyunktiva ta'sirlanadi (konyunktivit rivojlanadi) va shox parda (u yumshaydi, teshilishi mumkin). quriydi va infeksiyaga qarshi himoyasiz bo'ladi (furunkulyoz rivojlanadi). A vitamini yetishmasligida nafas olish yo'llari kasalliklarini (rinit, bronxit) rivojlanish ehtimoli ham oshadi. *Vitamin B1 (tiamin) yetishmovchiligi* - beri-beri kasalligi deb ataladigan alomatlar majmuasi shaklida namoyon bo'ladi. Eng tipik kasalliklari quyidagilardir: bosh og'rig'i, charchoq, aqliy va umumiy zaiflik, yurish paytida noaniqlik, karaxtlik va bo'g'imlar tortishishi hissi. Yurakdagi og'riq, taxikardiya, ko'ngil aynish, ich qotishi va boshqa ba'zi bir ko'rinishlarning paydo bo'lishi ham mumkin. *Vitamin B2 (riboflavin) yetishmovchiligi* - lablarning

shikastlanishida namoyon bo'ladi (lablar yorilib, og'iz burchaklarida yoriqlar paydo bo'ladi), og'iz shilliq qavati zararlanadi (stomatit rivojlanadi). Quruq teri ham kuzatiladi; vazn yo'qotish va mumkin.

Vitamin B6 yetishmovchiligi - teri va nevrologik tizimiga ta'sir qiladi. Eng tipik alomatlar terining qurishi, seboreik dermatoz (bosh terisi, yuz, bo'yin), tilning qizarishi, og'iz burchaklaridagi yoriqlar, uyquchanlik va bo'g'imlar tortishishi hissiyotlari (qo'llar va oyoqlar), kamqonlik va kichik bolalarda tutilish bo'lishi mumkin. *Vitamin B12 yetishmovchiligi* - anemiyaning keng tarqalgan sabablaridan biri bo'lib, uning fonida ko'pincha umumiy zaiflik, terining rangarligi, nafas qisilishi, taxikardiya, bosh aylanishi kabi alomatlar kuzatiladi. *Vitamin C (askorbin kislotasi)* - yetishmovchiligi kasalligi tarixda qoraquloq (milk kasalligi) kasalligi deb atalgan. Odatiy alomatlar: tish go'shtining qizarishi, shishishi va qon ketishi (og'ir holatda tishlar tushishi mumkin), mushaklarning kuchsizligi, yurish paytida oyoqlarning og'rig'i va terida ko'karishlar. *Vitamin D yetishmovchiligi* - raxit va osteoporozni keltirib chiqarishi mumkin, chunki bu suyak to'qimalarida o'zgarishlarga olib keladi. Suyaklarning deformatsiyasi bolalarda kuzatilishi mumkin, kattalar (ayniqsa qarilikda) ko'pincha sinishdan aziyat chekadi. Boshqa ko'rinishlar: zaiflik, charchoqning kuchayishi, qo'l va oyoqlarda mushak tortishishi, uyqusizlik, vazn yo'qotish va ishtahani yo'qotish. *Vitamin E yetishmovchiligi* - gemolizni (qizil qon hujayralarining parchalanishini) keltirib chiqaradi, bu esa reproduktiv funktsiya buzilishiga olib keladi. Asosiy alomatlar: mushaklarning distrofiyasi, harakatlarning muvofiqlashtirilish imkoniyati sustligi, ko'rishning buzilishi. Teri elastikligini yo'qotadi, xiralashadi va sinishni boshlaydi.

Vitamin K yetishmovchiligi - qon ketishining buzilishiga va qon ketishining kuchayishiga olib keladi (burun, teri osti va oshqozon-ichak organlaridan qon ketishi mumkin).

Gipovitaminoz va avitaminozni davolash tanadagi yetishmayotgan vitaminni to'ldirishga qaratilgan. Avitaminozni davolashdan oldin albatta laborator tahlillarni topshirish kerak. O'zboshimcha vitaminlarning ko'p miqdordagi qabuli gipervitaminozga olib kelishi mumkin.

Tanadagi vitaminlarning ko'pligi - gipervitaminoz ham xavfli holat bo'lib, turli xil tartibsizliklarga va buzilishlarga olib kelishi mumkin.

BRONXIAL ASTMA

*Eshmurodova Dilrabo Xudoyberdi qizi
Mavlanova Nargiza Olimovna
Axmedova Yulduz Mamiraliyevna
Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi
Jamoat salomatligi texnikumi*

Annotatsiya: Ushbu maqola Bronxial astma kelib chiqish sabablari , klinikasi davolash, bu kasallikda zamonaviy davolash usullarini qo'llash , zamonaviy texnikalardan foydalanishga muljallangan .

Kalit so'zlar: astma, bronxlar , allergic kasalliklar.

Abstract: This article is intended to discuss the causes of bronchial asthma, its clinical treatment, the use of modern methods of treatment in this disease, and the use of modern techniques.

Key words: asthma, bronchi, allergic diseases..

Bronxial astma – bu inson nafas olish tizimining surunkali yallig'lanishi. Kasallik bolalik davrida (o'n yoshgacha) rivojlanishi mumkin, lekin to`g`ri davolash usullari qo`llanilganda butunlay sog`ayib ketish mumkin.

Astma to'rt bosqichda sodir bo'ladi: intermittiv, ya`ni davriy (kasallikning kuchayishi va astmatik xurujlar oyiga bir yoki ikki marta sodir bo'lishi mumkin); yengil darajadagi persistiv (kasallikning kuchayishi va astmatik xurujlar har hafta sodir bo'ladi); o`rta darajadagi persistiv (kasallikning kuchayishi har kuni, xurujlar esa kechasi bir necha marta sodir bo`ladi); og`ir darajadagi persistiv (kasallik kun davomida kuchayadi, kechasi doimiy ravishda xuruj bo`lib turadi).

Kasallik bronxlar yallig'lanish, shish yoki balg'am quyqalari tufayli torayib ketganda paydo bo'ladi. Astma turli sabablarga ko'ra paydo bo'lishi mumkin: irsiy moyillik; allergiya (chang va gulchanglar, hayvon junlari, oziq-ovqat va kimyoviy moddalarga nisbatan); noqulay muhit (tamaki tutuni, bezovta qiluvchi gazlar); bakterial va virusli turdagi infeksiyalar (bronxit,); dori vositalari (yallig'lanishga qarshi, harorat tushiruvchi, og'riq qoldiruvchi vositalar); stress, qo'rquv, boshqa hissiy kechinmalar; me`yordan ortiq jismoniy faollik.

Bronxial astma belgilari . Ushbu kasallik uchun xos belgilar: yo'tal xurujlari (kechasi); nafas olish muammolari, nafas qisilishi; balg'am ajralishi; xirillab nafas olish; ko'krak qafasidagi og'irlik hissi

Agar sizda ham shunga o`xshash belgilar borligini aniqlasangiz, darhol . Kasallikning oqibatlarini bartaraf etishdan ko`ra oldini olish osonroq.

Diagnostika Astmani tashxislash va davolash uchun quyidagi tahlillar va tekshiruvlarni buyuradi:

dastlabki umumiy ko`rik; pikfloumetriya; allergenni aniqlash uchun tahlil; jismoniy faollik bilan testlar. Bronxial astmani davolash Bronxial astmani davolash quyidagilarni o'z ichiga oladi: kortikosteroid preparatlar: ingalyatsiya; bronxospazmolitik dorilar; mukolitik preparatlar; nafas olish uchun mashqlar; immunitet tizimini mustahkamlash uchun terapiya.

Xavfli jihatlari Tez-tez astma xurujlari quyidagilarga sabab bo'lishi mumkin: pnevmotoraks (plevra bo'shlig'ida havo to'planishi); o'pkaning emfizematoz buzilishlari; o'tkir turdagi nafas yetishmovchiligi. Xavf guruhi Xavf guruhiga quyidagilar kiradi: tez-tez O`RVI, bronxit va pnevmoniya bilan og'riydigan bemorlar; adenoid va poliplari olib tashlangan bemorlar; allergiyaga moyil kishilar; eshakemi, neyrodermit . bilan og'riyan bemorlar.

Profilaktika Bronxial astma rivojlanishining oldini olish uchun shifokorlarning tavsiyalari: kamharakat turmush tarzini olib bormang, ko'proq vaqtingizni uydan tashqarida, toza havoda o'tkazing; allergiya keltirib chiqaradigan oziq-ovqatlarni iste'mol qilmang; davolovchi mashqlar darslarida qatnashing; atrof muhitni zaharlaydigan qo`zg`atuvchilardan saqlaning (masalan, tamaki tutuni).

Kasallikning individual xususiyatlarini, birga keladigan patologiyani va diagnostik tadqiqotlar natijalarini hisobga olgan holda pulmonolog: uzoq muddatli parvarishlash (asosiy) terapiya va simptomlarni bartaraf etish uchun dorilarni tanlash; nafas yo'llariga dori yuborish usulini tanlashga yordam beradi (changli ingalyator, o'lchovli dozali aerzolli inhaler, spacerli aerzolli inhaler, nebulizer), to'g'ri inhalatsiya texnikasini o'rgatadi; Pik oqim o'lchagich va o'z-o'zini nazorat qilish jurnali yordamida o'z holatingizni mustaqil ravishda nazorat qilishni o'rgating (shunda siz yaqinlashib kelayotgan kuchayishni o'z vaqtida sezishingiz va oldini olishingiz, shuningdek davolash samaradorligini baholashingiz mumkin); astma nazorati yomonlashganda yoki kasallik kuchaygan taqdirda individual harakatlar rejasini ishlab chiqish.

QANDLI DIABET KASALLIGIDA PARHEZ

Yo'ldosheva Dildora Rustamovna
Siyob Abu Ali ibn Sino nomidagi
Jamoat salomatligi texnikumi

Anotatsiya: Ushbu maqola qandli deabed kassigi bilan kasallangan bemorlar ovqatlanish ratsionida mavjud buligan taomlar ruyxatini to'g'ri taqsimlash uchun mo'ljallangan.

Kalit so'zlar: Diabet, nordon mevalar, qand miqdori , glyukoza , innsulin,

Annotation: This article is intended for the correct distribution of the list of foods available in the diet of patients with diabetes mellitus.

Key words: Diabetes, sour fruits, sugar content, glucose, insulin,

Qandli diabetni davolash tamoyillari quyidagi tadbirlardan iborat:

Parhez ovqatlanishga amal qilish;

Jismoniy mashqlar bilan shug'ullanish;

Qonda qand miqdorini tushiruvchi tabletkalar qabul qilish;

Insulin yordamida davolash.

Qayd etilganlar orasida qandli diabet taomnomasi asosida parhez ovqatlanish yetakchi o'rinlardan birini egallab, bemor qandni tushiruvchi tabletkalar yoki insulin qabul qilganda ham unga amal qilishi lozim. Aks holda, olib borilgan muolajalar yetarlicha samara bermaydi. Shuning uchun qandli diabetga moyilligi bo'lgan yoki unga chalingan kishilar tavsiya etilgan ovqatlanish tartibiga amal qilishlari shart.

Parhezga amal qilish qandli diabet ta'sirida yuzaga keladigan qator ichki a'zoldagi (yurak, buyrak, asab tizimi, , oyoqlar va boshqalar) jiddiy o'zgarishlarning oldini olish imkonini yaratadi.

Yuqorida ta'kidlaganimizdek, qand kasalligi turli asoratlar berishi bilan xavfli hisoblanadi. Shuning uchun asoratlar yuzaga kelmasligi uchun organizmni nazorat qilib, a'zolar parvarishiga ham ahamiyat berish lozim. Jumladan, qandli diabetda ayrim bemorlar oyoqlarining og'rishiga shikoyat qilishadi, vaholanki, qandli diabetda ovqatlanish tartibiga amal qilish hamda oyoqlarni to'g'ri parvarishlash orqali bu kabi muammodan forig' bo'lish mumkin. Tibbiyotda qandli diabetga chalingan kishilar uchun parhez taomnoma tuzishda non birligidan foydalaniladi. Ushbu birlik uglevodlarni o'lchash imkonini beradi.

Oziq – ovqat mahsulotlarining tarkibi va sifatidan qat'iy nazar (olma, non yoki boshqa mahsulotlar) 1 non birligida 12-15 gramm yengil hazm bo'ladigan uglevod saqllovchi ozuqa mahsuloti bo'ladi.

Qandli diabet taomnomasi bo'yicha tavsiya etiladigan mahsulotlar

Qandli diabetga chalingan bemorlarga quyidagi oziq-ovqatlar tavsiya etiladi:

Qora yoki diabetlar iste'mol qiladigan maxsus non – kunda 200 gr;

Yog'siz mol go'shti, baliqli yoki sabzavotli sho'rvalar — haftada 2 marta;

Yog'siz mol yoki terisidan ajratilgan tovuq go'shti (kunda 100 gr) yoki baliq mahsulotlari (kunda 150 gr) qaynatilgan yoki dimlangan holda;

Boshoqli, dukkakli va makarondan tayyorlangan taomlar iste'molini chegaralash (ularni iste'mol qilgan kunlarda non miqdorini keskin kamaytirish). Boshoqli mahsulotlardan javdar va grechka (grechixa), ba'zan bug'doy, perlovka yoki guruchli taomlar (ulardan tayyorlangan bo'tqalar yog' almashinuvini yaxshilaydi va jigar faoliyatini me'yorlashtirib, unda yog' o'tirishini kamaytiradi). Manna yormasi bundan istisno.

Sabzavotlar va ko'katlar — kartoshka, lavlagi, sabzi kunda 200 gr dan. Karam, salat bargi, rediska, bodring, pomidor va ko'katlar istalgan miqdorda yangi uzilgan, qaynatilgan holda;

Tuxum — chala pishgan, omlet ko'rinishida yoki boshqa taomlarga qo'shilgan holda haftada 2 donagacha;

Nordon, shirin — nordon mevalar, apelsin, olxo'ri, maymunjon, na'matak va boshqalar kunda 200-300 gr gacha;

Sut va sut mahsulotlarini (qatiq, prostokvasha, shirin bo'lmagan yogurt, tvorog) shifokor ruxsati bilan kunda 2 piyoladan. Haftaning ba'zi kunlarida chegaralangan miqdorda pishloq, qaymoq, smetana; Tvorog — kun ora turli taomlar ko'rinishida kunda 100-200 gr.

Qandli diabet bilan xastalangan bemorlar taomnomasi quyidagi oziq – ovqat mahsulotlaridan to'liq holi bo'lishi shart:

Oshirma va qavatli xamirli mahsulotlar; Tortlar; Yog'li sho'rvalar; Manna yormali sutli bo'tqalar;

Ugra oshi, yog'li go'sht, o'rdak, g'oz go'shti va qazi — qarta; Dudlangan mahsulotlar; Kolbasalar, yog'li va tuzlangan baliq; Yog'li baliq konservalari; Ikra, sho'r pishloq, qaymoq, tuzlamalar; Uzum, banan, anjir murabbo, konfetlar, turshak, ananas, mayiz, xurmo, o'rik, qovun; Muzqaymoq, shirin sharbatlar, gazlangan ichimliklar va limonadlar; Spirtli ichimliklar.

2-tip qandli diabet bilan kasallangan bemorlar uchun qandli diabet taomnomasi glikemik indeks jadvalidan foydalanilgan holda tuziladi. Ushbu jadval u yoki bu ozuqa mahsulotini qaysi darajada qonda qand miqdorini oshirishi mumkinligini ko'rsatadi.

Glikemik indeks deganda, mahsulotlar tarkibidagi uglevodlarning glyukozaga aylanish tezligi tushuniladi. Glikemik indeksi 30 % kam bo'lgan mahsulotlarni qandli diabetga chalingan bemorlar taomnomasiga istalgancha qo'shish mumkin; Indeksi 30 – 50 % bo'lgan mahsulotlarni – har kuni zarur miqdorda qabul qilish lozim; Glikemik

индекси 50 – 70 % bo‘lgan mahsulotlar — chegaralangan miqdorda tavsiya etiladi; Indeks 70 – 90 % bo‘lgan mahsulotlarni – iste’mol qilish chegaralanishi kerak, chunki ular qisqa vaqtda qonda qand miqdorini oshiradi;

Glikemik indeks 90 – 100 % bo‘lgan mahsulotlarni — qandli diabetga chalingan bemorlar iste’mol qilishi taqiqlanadi. Chunki ularni qabul qilish kasallikning jiddiy asoratlari rivojlanishiga sabab bo‘ladi. Tabiiyki har xil meva – sabzavotlar va oziq – ovqatlar turlicha glikemik indeksga ega.

Olma, nok va tropik sharoitda o‘sadigan ba’zi mevalarning glikemik indeksi past bo‘lganligi sababli ularni qandli diabetga chalingan bemorlar chegaralanmagan miqdorda iste’mol qilishlari mumkin. Olcha, shaftoli, olxo‘rining glikemik indeksi kam bo‘lganligi tufayli, qandli diabetda tavsiya etiladigan parhez dasturxoniga qo‘shish zararsiz hisoblanadi. Tarvuz, ananas, mango kabi o‘rta glikemik indeksga ega bo‘lganlarni kam miqdorda iste’mol qilish tavsiya etiladi.

THE ROLE OF BIOTECHNOLOGY IN ADDRESSING GLOBAL HEALTH CHALLENGES

Olimova Intizor - student of Academic lyceum

Introduction

In the modern era, biotechnology has emerged as a powerful tackling global health challenges. From vaccine development to gene therapy, biotechnology plays a pivotal role in improving healthcare outcomes. This article delves into the ways biotechnology is revolutionizing global health, highlighting key innovations and their impact on the fight against diseases.

Vaccine development and disease prevention

One of the most significant contributions of biotechnology to global health is the field of vaccines. The traditional approach to vaccine production was often slow and costly. However, with advances in genetic engineering and molecular biology, biotechnology has accelerated vaccine development. For instance, the rapid development of Covid-19 mRNA vaccines demonstrated the potential of biotechnology to combat pandemics. These vaccines, created using biotechnological tools, were produced in record time, proving that biotechnology can play a crucial role in responding to global health crises.

Gene therapy and genetic diseases

Gene therapy is another breakthrough that has the potential to transform healthcare. Biotechnology allows for the modification or replacement of faulty genes that cause diseases. This technique has shown promise in treating genetic disorders like cystic fibrosis, sickle cell anemia and hemophilia. Moreover, CRISPR_Cas9, a biotechnological tool for gene editing, has opened new possibilities for treating inherited diseases. By precisely targeting and editing genes, CRISPR offers hope for permanent cures, marking a major advancement.

Personalized medicine

Biotechnology has also ushered in the era of personalized medicine, where treatments are tailored to individual patients based on their genetic makeup. By analyzing a patient's genome, healthcare providers can predict which treatments will be most effective, thus reducing the trial-and-error approach in medicine. Personalized medicine has proven to be particularly effective in treating cancers. Through biotechnological techniques like next-generation sequencing, oncologists can identify specific mutations driving a patient's cancer and select treatments that directly target those mutations. This approach not only improves outcomes but also minimizes side effects.

Biopharmaceuticals and therapeutics

The rise of biopharmaceuticals, which are drugs produced using living organisms, is another example of biotechnology's impact on global health. These therapies, which include monoclonal antibodies and recombinant proteins, are revolutionizing the treatment of chronic diseases such as rheumatoid arthritis, diabetes and multiple sclerosis. Biopharmaceuticals have also played a crucial role in managing infectious diseases. For example, monoclonal antibodies are being developed to treat conditions like HIV and Ebola, offering new hope for patients in regions with limited access to healthcare.

Addressing antimicrobial resistance

Antimicrobial resistance (AMR) poses a growing threat to global health, as bacteria evolve to resist existing antibiotics. Biotechnology offers innovative solutions to this crisis, such as the development of bacteriophages – viruses that target and kill bacteria. In addition, advances in synthetic biology allow researchers to design novel antibiotics or modify existing ones to overcome resistance. By leveraging these biotechnological tools, scientists are better equipped to combat AMR and ensure that effective treatments remain available for bacterial infections.

Global health equity

While biotechnology offers remarkable innovations, one of the major challenges is ensuring that these advancements are accessible to populations in low and middle-income countries (LMICs). The high cost of biotechnological treatments often limits their availability in resource-poor settings. To address this, global health organizations are working to promote technology transfer and capacity-building in LMICs. By developing local biomanufacturing capabilities, these regions can produce essential medicines and vaccines at lower costs, improving access to life-saving treatments.

Conclusion

Biotechnology has become an indispensable tool in addressing global health challenges, offering solutions that were unimaginable just a few decades ago. From revolutionizing vaccine development to offering new treatments for genetic disorders and infectious diseases, the impact of biotechnology on healthcare is profound. However, to fully realize its potential, it is crucial to ensure that these advancements are accessible to all, particularly in low-resource settings. Through international collaboration and equitable distribution of biotechnological innovations, we can move closer to a future where everyone has access to high-quality healthcare.

References

1. Plotkin, S.A., Orenstein, W.A., & Offit, P.A. (2017). Vaccines.
2. Doudna, J.A., & Sterenberg, S.H. (2017). A Crack in Creation: Gene editing and unthinkable power to control evolution.
3. Collins, F.S., & Varmus, H. (2015). Initiative on precision medicine.
4. Walsh, G. (2014). Biopharmaceutical benchmarks 2014.

KREOL TIL

Tursunov Mirzohid Ikromjon o'g'li

O'zbek tili, adabiyoti va folklori instituti ilmiy xodimi

Annotatsiya

Mazkur maqolada pijindan rivojlanishni boshlab, mustaqil til darajasiga qadar rivojlana olgan kreol til haqida nazariy ma'lumotlar beriladi. Shuningdek, Afrika, Osiyo qit'alarida joylashgan davlatlarda hozirgi kunda kreol tillarining qanday shakllaridan foydalanilayotganligi, kreollashuv va kreolsizlashuv hodisalari haqida ham ma'lumotlar berib o'tilgan.

Kalit so'zlar: kreol til, pijin, substrat lison, kreollashuv, bislama, tok-pisin.

Kreol til sotsiolingvistikaning muhim tadqiqot obyektlaridan biri hisoblanadi. Kreol terminining kelib chiqishi "Amerikada tug'ilgan afrikalik qul" ma'nosini beruvchi *portugalcha* "*crioulo*" so'ziga bog'lanadi¹. Hozirgi vaqtda dunyoda oltmishdan ortiq kreol tillari mavjud bo'lib, ular mavjud pijinlar sonidan bir necha baravar ko'pdir. Tilshunos A.Berdaliyevning "O'zbek sinxron sotsiolingvistikasi" darsligida 10 millionga yaqin kreol tilida so'zlashuvchi aholi mavjudligini qayd qilib o'tgan. Boshqa bir manbada esa 30 millionga yaqinligi haqida ma'lumotlar mavjud. Hozirgi vaqtda kreol tilida so'zlashuvchilarning umumiy soni doimiy ravishda o'sib bormoqda. Asosiylari ingliz, fransuz, ispan va portugal tilida so'zlashadigan pijinlardan tashkil topgan kreol tillaridir.²

Kreol til pijin tilga ma'lum darajada o'xshaydi. Masalan, bu ikki tilning asosiy vazifasi kundalik so'zlashuvda qo'llanishidir. Biroq kreol til va pijin tillari o'ziga xos muhim tomonlari bilan o'zaro farq qiladi. Masalan, pijin tilga asos bo'luvchi *substrat lison* ayrim savdogarlar va migratsion tabaqalarga mansub bo'lib, biror-bir etnik jamoaning ona tili hisoblanmaydi³. Kreol til esa unday emas. U shakllangan lug'at tarkibi (leksikasi) va mukammallashgan grammatik qurilishga ega bo'lgan to'laqonli tildir. Ma'lumki, tillar jamiyat bila birgalikda rivojlanib boradi. Kreol tili ham jamiyatning ichki omillari asosida rivojlanadigan mustaqil tildir.

Kreol tilning kommunikativ vazifasi pijin tildan boshlangan bo'lsa-da, lisoniy qurilishi jihatidan mustaqillikni qo'lga kiritgan me'yoriy tildir⁴. Kreol tildan farqli ravishda pijin hech qachon biror-bir etnik guruhning ona tilisi bo'la olmaydi, kreol

¹ Беликов В. И., Крысин Л. П. Социоллингвистика. – Москва.: РГГУ, 2001. – С. 91.

² См.: Теоретические проблемы социальной лингвистики. — М.: Наука, 1981. – С.301-302.

³ Бердалиев А. Ўзбек синхрон социоллингвистикаси. – Тошкент, 2019, 50-бет.

⁴ Бердалиев А. Кўрсатилган асар, 50-бет.

til esa muayyan bir etnik jamoaning ona tilisi sifatida shakllana oladi. U hatto xalqaro til maqomini ham olishi mumkin.

Bikerton farazicha, pijinda so‘zlashgan mustamlakachilar farzandlari kreol tilining yaratuvchilaridir. Ular mustamlaka sharoitida faqat pijin til amal qiladigan jamiyatda tug‘ilib o‘sgani sababli sun‘iy pijinni tabiiy kreol tilga aylantirganlar, ya‘ni ajdodlari uchun pijin hisoblangan tilni ona tili sifatida o‘zlashtirganlar.

Aksar kreol tillar Afrika, Amerika va Sharq mamlakatlari xalqlari tillariga Yevropa mustamlakachilari tillari xususiyatlarining singishidan hosil bo‘lgan, ammo negizi Yevropa tillariga mansub bo‘lmagan ma‘lum miqdordagi pijinlar ham mavjud. Misol uchun, Zairda kituba kreol tili (so‘zlashuvchilari soni 5 million) va Kongo Xalq Respublikasida munukutuba kreol tili (so‘zlashuvchilar soni 1,5 million) mavjud bo‘lib, bu kreol tillarining ikkasi ham Kongo tiliga asoslangan. Kreollashuv jarayonlari Afrikaning eng yirik suaxili tilining rivojlanish tarixida muhim rol o‘ynadi.⁵

Hozirgi vaqtda dunyoning ko‘p joylarida kreol tilga o‘tish harakati avj olgan. Xususan, Karib havzasi atrofi, Afrika, Hind kontinentlari, Malayziya arxipelagi va Sharqiy Hind orollari atrofi, Makka, Gongkok, Shanxay shaharlari etnik jamoalari kreol tilni o‘zlarining ona tili sifatida rasmiylashtirmoqdalar.

Kreol tillari katta sotsiolingvistik ahamiyatga ega, chunki ular ko‘pincha ma‘lum ijtimoiy guruhlar, millatlar yoki mintaqalar bilan bog‘liq bo‘ladi. Ular kichik xalqlarning madaniyati va ijtimoiy o‘ziga xosligini saqlash vositasi bo‘lib xizmat qilishi mumkin. Biroq barcha afzalliklarga qaramay, pijinlar va kreol tillari ko‘pincha adabiy tilda so‘zlashuvchilar tomonidan kamsitish va nafratga duch kelishadi. Buning sababi shundaki, ular o‘tmishda qullar yoki mustamlaka qilingan xalqlarning yordamchi tillari sifatida ishlatilgan.

Pijinlarning kreollashuv jarayoni turli xil hududlarda va ijtimoiy sharoitlarda yuz berdi. Masalan, Yevropaning qirg‘oq istehkomlarida, plantatsiyalarda, shuningdek, turli hududlardan kelgan qochoq qullar orasida tuzilgan aralash oilalarda bu holat kuzatilgan.

Muayyan vaziyatda pijin til bir-biri bilan chambarchas bog‘liq bo‘lgan jamiyatning yagona tiliga aylanishi mumkin va ma‘lum vaqtdan so‘ng ushbu jamiyatning barcha lisoniy ehtiyojlarini to‘la qondira boshlaydi. Natijada o‘z leksik manbasiga ega va grammatik qurilishli mustaqil tilga aylanishi kuzatiladi. Sotsiolingvistikada bu jarayon kreollashuv jarayoni deb ataladi. Masalan, ingliz pijin asosida Surinam Respublikasi uchdan bir qism aholisining ona tili hisoblangan sranan tilining shakllanishi kreollashuvga misol bo‘ladi.

Aksariyat yevropaliklar kreol va pijin tillarini ingliz, fransuz va boshqa tillarning buzilgan ko‘rinishi deb hisoblaydilar. Bunday qarash uzoq vaqt davomida kreol

⁵ Дьячков М.В. Креольские языки. М., 1987. С. 69.

tillarning vazifaviy rivojlanishiga, pjinlarning tarqalishiga, mazkur tillarda badiiy asarlar yaratilishiga, ta'lim sohasida va rasmiy doiralarda ulardan foydalanishga to'sqinlik qilib keldi.

Kreol tillarining oziga xos xususiyatlari mavjud bo'lib, kreol tilidagi so'zlar ko'plikni yoki intensivlikni ifodalash uchun takror qo'llanadi va bu orqali yangi tushuncha ifodalanishi ham mumkin. Masalan, *grande-grande* – juda katta, *amigo-amigo* – do'stlar, *china-china* – Xitoy xalqi, *dulce-dulce* – juda shirin kabilar. Yana shuningdek, tilining fonologik tizimini soddalashtirish natijasida shakldoshlik xususiyati vujudga kelishi ham mumkin. Masalan, ingliz tili asosida shakllangan *krio* kreol tilida so'zlarning fonetik-leksik qiyofasini o'zgartirilishi natijasida at I “yurak” (ing. heart), at II “shlyapa” (hat), at “zarar yoki ziyon keltirmoq” (ing. hurt) shakldosh so'zlari hosil bo'lgan.⁶

Amerikadagi Kyurasao, Aruba, Bonayre orollarida negr va ispan tillari aralashuvidan tashkil topgan papiyamento tilining grammatikasi sodda: otlar turlanmaydi, fe'l faqat bir xil shaklda qo'llanadi, gazeta va darsliklar chiqariladi. Kreol tilidagi badiiy ijodiyot, asosan folklor xarakteridadir.⁷ Bu kreol tilning o'ziga xos xususiyatlaridan biridir.

Kreol tillariga misollar

1. Bislama – Tinch okeanning janubi-g'arbiy qismida joylashgan Yangi Gebrid orollaridagi Vanuatu davlatida ishlatiladigan kreol tili. Ushbu kreol tilida uchta tilning (ingliz, fransuz va turli Melaneziya tillari) grammatik qoidalari va leksikidan foydalanadi. Bislama – Vanuatu davlatining rasmiy tili.

2. Tok-pisin – ushbu kreol mahalliy aholi va mustamlakachi davlatlar o'rtasidagi aloqa natijasida rivojlangan til hisoblanadi. Tok-pisin kundalik hayotda va rasmiy hujjatlarda ham qo'llanadi. Boshqa ko'plab kreollar singari tok-pisin ham oddiy grammatikaga ega va turli tillardan, shu jumladan ingliz va Polineziya tillaridan so'z o'zlashtirib, o'z tilining leksik manbasini boyitadi va so'zlashuv jarayonida qo'llaydi. Masalan, ingliz tilida mavjud bo'lgan “Good morning” birikmasi tok-pisin kreol tilida “Gut monin” shaklida qo'llanadi.

Tok-pisin kreol tilida qo'llanadigan ingliz tilidan o'zlashgan so'zlarga misollar:

Good bay – Gutbai! – Ko'rishguncha!

Merry Christmas – Meri krismas! – Rojdestvo bayrami bilan tabriklayman!

I like swim – Mi laik suim – Men suzishni yaxshi ko'raman.

I am sorry – Mi sori – kechiring.

3. Solomon orollari kreol tili – ingliz tili asosidagi kreol tili bo'lib, tarkibi bo'yicha tok-pisin va bislam tiliga juda yaqin.

⁶ Бондалетов. В.Д. Социальная лингвистика. М.:Просвещение,1987.С.61.

⁷ Irisqulov M.T. Tilshunoslikka kirish. – T:”Yoshlar matbuoti”, 2009, 172-bet.

4. Krio (Syerra-Leone kreoli) – Syerra-Leonening milliy tili. Mamlakatning deyarli butun aholisi (u yoki bu darajada) shu tilda so‘zlashadi.

5. Yamayka kreol tili – asosi ingliz tili bo‘lgan kreol tili hisoblanadi.

J.Siyegel koynelashish, pijinlashish va kreollashish jarayonlari o‘rtasida quyidagicha farqlar mavjudligi haqida alohida ta’kidlaydi.

1. Pijinlashish va kreollashish turli tillarda so‘zlashuvchilar o‘rtasida cheklangan, koynelashish esa cheklanmagan ijtimoiy vazifa natijasida yuzaga keladi. Pijinlashuv va kreollashuv jarayonida so‘zlashuvchi guruhlar o‘zaro muloqot uchun har ikkisiga tushunarli bo‘lgan, yangi umumiy til shakllanishi lozim, ammo koynelashishda so‘zlashuvchilar o‘z lahjalaridan foydalanishlari mumkin.

2. Koynelashuv lingvofranka va adabiy til oralig‘idagi tushuncha hisoblanadi. Chunki koynelar vaqt o‘tishi, ilm-fan, ta’lim va ommaviy axborot vositalarining tiliga aylanib borishi bilan adabiy tilning shakllanishida asos vazifasini bajarishi mumkin. Masalan, London koynesi London dialekti bilan birgalikda ingliz adabiy tiliga asos bo‘lib xizmat qilgan. Kreol tili ham vaqt o‘tishi bilan biror-bir davlatning milliy tili yoki rasmiy tiliga aylanishi mumkin. Buni yuqoridagi kreol tillar misolida ko‘rib chiqdik.

Xullas, kreol tillar mahalliy tillardan ikki yoki undan ortiq tillarning bir-biriga qo‘shilib, aralashishi natijasida shakllanganligi bilan farq qiladi. Mazkur til pijin tillar asosida shakllangan, ma’lum bir etnosning so‘zlashadigan va davlatning milliy tili yoki rasmiy tiliga aylanishi ham mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Беликов В. И., Крысин Л. П. Социоллингвистика. – Москва.:РГПУ, 2001. – С. 317.
2. Бердиалиев А. Ўзбек синхрон социоллингвистикаси. – Тошкент, 2019, – В. 129.
3. Бондалетов В.Д. Социальная лингвистика. М.:Просвещение,1987. С.154.
4. Дьячков М.В. Креольские языки. М., 1987. С. 69.
5. Irisqulov M.T. Tilshunoslikka kirish. – T.: “Yoshlar matbuoti”, 2009.
6. См.:Теоретические проблемы социальной лингвистики.—М.:Наука, 1981.

REGISTR TUSHUNCHASINING IJTIMOYIY-LISONIY XUSUSIYATLARI SOCIO-LINGUISTIC FEATURES OF THE CONCEPT OF REGISTER

Qudratova Sayyora Ziyadulla qizi

O‘z FA O‘zbek tili, adabiyoti va folklori instituti ilmiy xodimi*

sayyoraqudratova18@gmail.com

Tel: +99891 903 96 01

Annotatsiya. Ushbu maqolada jamiyat a’zolarining muayyan maqsad yoki nutqiy vaziyat talabiga ko‘ra tilning turli ko‘rinishlarini o‘z ichiga oluvchi registr tushunchasi haqida so‘z boradi. Shuningdek, registrning dunyo tilshunosligida tadqiq qilinishi hamda ijtimoiy-lisoniy xususiyatlari haqida fikr-mulohazalar yuritilgan.

Kalit so‘zlar: tilshunoslik, muloqot, nutqiy vaziyat, til vaziyati, ijtimoiy maqom, ijtimoiy rol.

Annotation. This article talks about the concept of register, which includes different forms of language according to the requirements of the members of the society for a specific purpose or speech situation. In addition, the research of the register in world linguistics and the socio-linguistic features were discussed.

Key words: linguistics, communication, speech situation, language situation, social status, social role.

Ma’lumki, jamiyat a’zolari ijtimoiy vaziyatga ko‘ra muloqot qiladi. Muloqot jarayonida til imkoniyatlaridan keng foydalanadilar. So‘zlovchilarning muloqot jarayonida nutqiy vaziyatga ko‘ra tildan foydalanishi tilning turli ko‘rinishlarini namoyon qiladi. Ijtimoiy lingvistikada ushbu holat registr atamasi ostida o‘rganiladi. Shu boisdan “Sotsiolingvistika terminlarining izohli lug‘ati”da registrga quyidagicha izoh keltirilgan: “registr muloqot ishtirokchilarining muayyan nutqiy vaziyatda qanday sotsial maqom va rolda ishtirok etayotganligini ko‘rsatadigan tushuncha. Registrlar muloqot joyi, muloqot tarzi va muloqot usuliga ko‘ra farqli qo‘llanadi”.

Registr atamasi dastlab 1956-yilda T.B.Reid asarlarida tilga olingan bo‘lib, olim uni matn xilma-xilligini ifodalashda qo‘llagan [1; 75]. XX asrning 50-yillari oxiri va 60-yillarning boshida shu mavzu doirasida bir qator maqola va kitoblar paydo bo‘lgan. 60-yillarning o‘rtalarida Ch.A.Ferguyson, J.Gumperz, M.Hallidey va D.Xayms kabi bir qator tadqiqotchilar registr tushunchasini yoritishda ijtimoiy vaziyat, muloqot jarayoni va so‘zlashuvchi jamoalar orasidagi lisoniy o‘zgarishlarni o‘rganib chiqadilar [2; 5]. Shuningdek, yana bir guruh tilshunoslar foydalanuvchiga bog‘liq bo‘lgan til ko‘rinishlari (ya’ni so‘zlovchining yoshi, jinsi, ijtimoiy kelib chiqishi, hududiy mansubligi) hamda foydalanishga, qo‘llanishga bog‘liq bo‘lgan til ko‘rinishlarini farqlamoqchi bo‘ladilar. Ya’ni har bir so‘zlovchiga ikki va undan ortiq til variantlari

va ulardan turli vaziyatlarda qanday foydalanish bo'yicha tanlov bo'ladi. Asosiy diqqat tildan aniq vaziyatda qanday foydalanilishiga qaratiladi. Masalan, yuridik sohada, biologik tadqiqot laboratoriyasida tildan qanday foydalanish kabilar [3].

Registr tushunchasini boshqa yondosh tushunchalar bilan qorishtirish yoki tushunchalarning farq chegaralarini belgilashda tilshunoslar yakdil emaslar. Masalan, Ch.A.Fergyson esa registrning tildagi o'zgarishlarni qulay tarzda qamrab olishiga urg'u berib, "til tuzilishi qo'llanish holatlariga qarab o'zgarib turadigan registr inson tilida hamma narsani qamrab olishi mumkinligi" [4; 154] haqida fikr bildirgan. V. Mixaelchenkoning fikricha: "Har bir shaxs ko'plab registrlardan foydalanadi va tilni registrning to'liq to'plami sifatida talqin qilish mumkin" [5; 182].

Registr tushunchasiga tanqidiy qarashlar ham mavjud bo'lgan. Masalan, D.Kristal va D.Davi registr tushunchasini quyidagicha izohlaydi: "til variantlari deyarli farqlanmasdan qo'llangan, u vaziyat nuqtayi nazaridan ajralib turadigan til bo'laklariga nisbatan qo'llanishi kerak edi" [6; 61]. Ular barcha til ko'rinishlarini bitta atama ostida birlashtirish xato ekanligini ta'kidlab, o'z ishlarida registr atamasi o'rniga uslub atamasidan foydalanishgan. Shuningdek, tilshunos J.Fers fikricha: "registr "cheklangan til" bo'lib, tilning ma'lum bir faoliyat sohasida qo'llanadigan va o'ziga xos leksik-grammatik mazmuni bilan ajralib turadigan til variantidir" [1; 25]. Yuqoridagi tanqidiy fikrlarda registr imkoniyatlari tor ma'noda izohlangan. Bizningcha, o'zbek sotsiolingvistikasida registr tushunchasi V.Mixaelchenko va Ch.A.Fergysonlar izohlaganidek, jamiyat a'zolarining barchasi uchun umumiy bo'lgan, muayyan maqsad yoki aniq nutqiy vaziyat talabidan kelib chiqib qo'llaydigan til ko'rinishini ifodalaydi.

Registr tushunchasi jamiyat bilan bevosita bo'g'liqligi sababli D.Xayms registr shakllarini tahlil qilish sotsiolingvistik tadqiqotlarning asosiy yo'nalishi bo'lishi kerakligini ta'kidlaydi. Uning fikricha: "jamiyat a'zolari har doim bir xil tarzda so'zlashmaydi, hech bo'lmaganda registrning turli shakllarini va til uslublarni muloqot jarayonida qo'llaydigan o'zi ham duch keladi" [7; 45]. Shuningdek, registr turlaridan foydalanishda mavzu, maqsad, joy hamda tinglovchi omillari muhim ahamiyatga ega. Muloqot jarayonida jamiyat a'zolari muayyan maqsad, joy, nutqiy vaziyat taqazosi bilan registrning turli ko'rinishlaridan foydalanishadi. Masalan:

Zebi ikki konvoyning yalang'och qilichi o'rtasida zalga kirib keldi; ...
Tilmoch hukmnomani to'rt og'izgina qilib eshittirdi: —
Aybdor Zebinisa Razzoq so'fi qizi harbiy sudning hukmi bilan yetti yil Sibir qilindingiz.
Norozi bo'lib ariza bersangiz mumkin. ("Kecha va kunduz" A.Cho'lpon)

Yuqoridagi misolda sud jarayonidan parcha keltirilgan bo'lib, so'zlovchining o'rnini, nutqiy vaziyati yuridik birliklardan foydalanishga majbur etadi. Bu holat yuridik registrni yuzaga chiqaradi.

Registrilar ba'zan ijtimoiy maqomi, yoshi, jinsiga ko'ra bir xil bo'lgan shaxslar

orasida umumiy muloqot vositasi vazifasini bajaradi. Masalan, shifokorlar orasidagi suhbatni har doim ham rasmiy deb bo'lmaydi. Ular foydalanayotgan til registri faqat bir-birini tushunishga qoliplashgan umumiy muloqot vositasi hisoblanadi. Jamiyat a'zolarining qaysi til registrlaridan foydalanishi ularning qanday ijtimoiy qatlamga mansubligini ko'rsatib beradi. Shuningdek, bu holat ijtimoiy tabaqalanish jarayonini ham yuzaga keltiradi.

Dunyo tilshunosligida registr tuzilishiga ko'ra oddiy va aralash turlari farqlanadi. Oddiy registr quyidagi uch tarkibiy komponentdan tashkil topadi: registrning vaziyatga doir xususiyatlarini tasvirlash; lisoniy xususiyatlarini tasvirlash; vaziyat va lingvistik xususiyatlar oralig'idagi aloqa va vazifalarni tahlil qilish [8; 33]. Shuningdek, globallashtayotgan dunyoda oddiy registrlardan tashqari aralash registrlar ham mavjud bo'lib, ular ko'proq ikki tilli mamlakat hududlarida turli xil ijtimoiy-madaniy omillarning ta'sirlashuvi natijasida turli tuman til shakllari aralashuvida yuzaga keladi. Misol tariqasida ingliz va ispan tili ta'sirlashuvi natijasi hosil bo'lgan "Spanglish" tilini keltirish mumkin.

Registr til ko'rinishining bir turi bo'lib, bitta fikrni turli tarzda tinglovchiga yetkazishni ham ifodalaydi. U shaxslarning xohishi bilan emas, nutqiy vaziyat taqozosi bilan qo'llanadi. Shu boisdan registr muayyan maqsad yoki aniq nutqiy vaziyat uchun qo'llangan til shakli, ko'rinishini hisoblanadi. Masalan, ingliz tilida rasmiy yoki jamoat joylarida so'zlayotgan kishi rasmiy uslub normalariga amal qiladi. Ya'ni dada o'rniga ota, aya o'rniga ona, ena o'rniga buvi so'zini qo'llaydi. Umuman, rasman umumqabul qilingan til birliklaridan foydalanadi [3]. Shuningdek, ma'lum bir shaxs nutqiy vaziyat talabi bilan bir vaqtning o'zida rasmiy va norasmiy registr turlaridan foydalanishlari mumkin. Ushbu holat tilda kod almashtirishning bir shakli sifatida qaraladi

Tilning boshqa variantlari singari registr turlari o'rtasida ham aniq farqlanish mavjud emas. Odatda registrning rasmiy, norasmiy va neytral turlari farqlanadi. M.Jus ingliz tilshunosligida turg'un, rasmiy, norasmiy, maslahat va shaxsiy registr turlari mavjudligini aniqlaydi [9; 7]. Ingliz tilshunosligida mavjud bo'lgan registr turlarini o'zbek tilshunosligida ham kuzatish mumkin. Masalan:

Turg'un registr: Davriy o'zgarish ushbu registrning ijtimoiy-lisoniy xususiyatlariga ta'sir etmaydi. Unda qo'llangan lisoniy shakllar o'zgarimas shaklga egaligi bilan boshqa registr turlaridan farqlanadi. Masalan, *turg'un registrga o'zbek xalqida azaldan qo'llanib kelayotgan Qur'on oyatlari, mavsumiy qo'shiqlardagi lisoniy shakllarning xalqning o'tmishi va bugungi kunida ham o'zgarimasdan qo'llanib kelayotganini keltirish mumkin.*

Rasmiy registr: jamiyat a'zolari ushbu registr turidan rasmiy sharoitlarda ish yuritish hujjatlarini yozish va sud-huquq tizimida faol foydalanadi. Bu registr og'zaki va yozma shakllarga ega bo'lib, asosan yozma shaklida sleng va qisqartmalardan chekinadi. Rasmiy registrga qonun, farmon va boshqa rasmiy ish yuritish hujjarlarini

misol keltirish mumkin. Masalan, “4-sex muhandisi xayrixon Qodirova shtat jadvalidagi maosh bilan 2-sexga boshliq qilib tayinlansin”. (“Davlat tilida ish yuritish” kitobidan)

Norasmiy registr: shaxslarning har qanday ijtimoiy sharoitda yaqin do‘stlari yoki tanishlari bilan bo‘lgan muloqot jarayonida namoyon bo‘luvchi registr turi hisoblanadi. Bu tur boshqa registr turlariga qaraganda erkindir.

Bu orada telefon jiringladi. Sanjar turubkani qulog‘iga olib keldi-yu, birdan tund chehrasi yorishib ketdi.

– Da, papul, vse v poryadke, – dedi u mayorga tikilgan holda, – prosto oshnalar bilan o‘tiruvdik. Nichego ploxo. Net, papul, ne boldeli. Te je rebyata. Xo‘p, – u mayorni imlab chaqirdi, – sizni so‘rayapti, dadam. (“Alvido bolalik” T.Malik)

Maslahat registri: rasmiy va professional sharoitlarda jamiyat a‘zolarining o‘zaro maslahat olish yoki maslahat berish kabi ijtimoiy almashinuv jarayonlarida qo‘llanadigan til o‘zgaruvchanligi hisoblanadi. Bu registr turida vaqt va joy alohida ahamiyat kasb etadi. Masalan, ustoz va shogird suhbatlashuvi:

– Boshqa narsaga gustohlik qilsang qil, illo hozirg‘i inoding ayni hamoqat! – dedi qo‘lini paxsalab, – agar men senga ustoz va ota bo‘lsam, bu ishka quloq qoqma, illo o‘zing bil, tuzukmi?! (“Mehrobdan chayon” A.Qodiriy).

Shaxsiy registr: bu turdagi registr ma‘lum bir jamiyat yoki jamoaga emas, balki shaxsga tegishli bo‘ladi. Ya‘ni shaxsiy vaziyat nuqtayi nazaridan faqatgina shaxsning oila a‘zolari va yaqinlari bilan bo‘ladigan muloqot jarayonida qo‘llanadigan registr turi hisoblanadi. Bu turda noverbal vositalar faol qo‘llanadi. *Yusufbek hoji bir so‘z demasdan sallasini olib tizzasiga qo‘ydi, bosh qashinib yana sallasini kiydi. Dadasining salla olib bosh qashinishi keyinidan ko‘pincha o‘zini tergov ostida ko‘rar edi. Shuning uchun yana bir martaba dadasiga qarab qo‘ydi.* (“O‘tkan kunlar” A. Qodiriy)

Registr og‘zaki va yozma shaklga ega. Ko‘plab adabiyotlarda registr va uslub, registr va dialekt, registr va diglossiya atamaları o‘rtasida o‘xshashlik yuzaga keladi. Ammo ular orasida bir qancha farqlar mavjud.

Registr va uslub. Registr so‘zlovchining ma‘lum vaziyat nuqtayi nazaridan qo‘llaydigan til ko‘rinishi bo‘lsa, uslub nisbatan keng tushuncha bo‘lib, registrni o‘z ichiga oladi.

Registr va dialekt. Muayyan sotsium ma‘lum bir ma‘muriy-siyosiy hududda vaziyat talabi bilan adabiy til yoki shevadan foydalanadi. Vaziyat talabidan kelib chiqib qo‘llanishi bois dialekt registrga o‘xshaydi. Ammo ular orasida ma‘lum bir farqlar mavjud. Masalan, registr ijtimoiy vaziyatdan kelib chiqib jamiyat a‘zolarining turli til ko‘rinishlaridan foydalanishi bo‘lsa, dialekt ko‘rinishlariga e‘tibor qaratmaydi. U so‘zlovchiga qarab foydalaniladigan tilning yashash shakli hisoblanadi. Shu boisdan

ham registr atamasi sotsiolingvistikada “foydalanuvchiga ko‘ra turlar” deb ataluvchi dialektlardan farqli ravishda “foydalanishga ko‘ra turlar” deb ataluvchi kasbiy yoki ijtimoiy guruh bilan bog‘liq til elementlari to‘plami [10; 48] sifatida qaraladi. Shuningdek, registr muayyan soha yoki nutqiy vaziyat bilan bog‘liq bo‘lsa, dialekt muayyan mintaqa yoki ijtimoiy qatlam bilan bog‘liq. Registrda so‘zlovchining tildan nima maqsadda foydalanayotganligi bilinib tursa, dialektda so‘zlovchi foydalanayotgan tildan uning qaysi mintaqaviy hududga tegishli ekanligi sezilib turadi. Registr va dialekt muayyan lisoniy elementlar to‘plamidan foydalanish natijasida yuzaga keladi. Faqatgina registrda ma’lum bir vaziyat hisobga olinsa, dialektda jamiyat a’zolari mansub bo‘lgan hudud va qatlam hisobga olinadi.

Registr va diglossiya. Lisoniy jamoa a’zolari nutqiy vaziyat talabi bilan muloqot jarayonida turli til shakllaridan foydalanadilar. Shu jumladan, bir tilning ikki yashash shakli hisoblangan diglossiya nutqiy vaziyat talabidan kelib chiqib rasmiy va norasmiy doiralarda qo‘llanadi. Shu jihatdan registr tushunchasiga o‘xshash. Ammo farqli jihati shundaki, diglossiyada jamiyat a’zolari ijtimoiy vaziyatdan kelib chiqib, bir tilning faqat ikki yashash shaklidan muloqot jarayonida foydalanishlari mumkin. Registrda esa jamiyat a’zolari ma’lum bir ijtimoiy guruh orasida nutqiy vaziyat taqazosi bilan bir tilning turli ko‘rinishlaridan foydalanishadi va ularning yuzga chiqishida ijtimoiy maqom va ijtimoiy rol yetakchi o‘rin egallaydi.

Bugungi kunda registrga bo‘lgan yondashuv turlichaligi bois registr tushunchasining o‘zi ham, u bilan bog‘liq terminlar ham sotsiolingvistika, stilistika, pragmatika, sistem-funksional grammatika sohalarida o‘rganib kelinmoqda [3].

Xulosa qilib aytadigan bo‘lsak, registr o‘zbek sotsiolingvistikasida o‘rganilayotgan tushunchalardan biri bo‘lib, jamiyat a’zolarining muloqot jarayonida nutqiy vaziyatga ko‘ra tilning turli ko‘rinishlaridan foydalanishni ifodalaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Beaugrande Robert de. Register in discourse studies: A concept in search of a theory // In Mohsen Ghadessy (ed.), Register Analysis: Theory and Practice. London: Pinter, 1993. – P. 7-25.
2. Sociolinguistic Perspectives On Register. Oxford University Press, 1994. – P. 5.
3. [https://ru.wikibrief.org/wiki/Register\(sociolinguistics\)](https://ru.wikibrief.org/wiki/Register(sociolinguistics)).
4. Ferguson, Ch. A. “Sports Announcer Talk: Syntactic Aspects of Register Variation”. Language in Society, 1983. – P.12:154.
5. В.Ю.Михальченко. Словарь социолингвистических терминов. Москва – 2006. С.182.
6. C.David., D.Davy. 1969. Investigating English Style. New York: Longman.– P.61.
7. Hymes D. “Sociolinguistics: Stability and Consolidation”. International Journal of the Sociology of Language, 1984. – P. 39-45.
8. D.Biber. E.Finegan. Sociolinguistic Perspectives On Register. Oxford university press: 1994. – P. 33.
9. A.K.Mahmood. Registr and style. University of Bagdad: 2013. – P. 7.
10. Wardhaugh R. An Introduction to Sociolinguistics. UK: Blackwell Publishing Ltd, 2010. – P. 48

THE IMPORTANCE OF THERAPY IN NURSING

Bozorova Rukhsat Sultonovna

Afshona Abu Ali Ibn Sina Public Health Technical School, Department of Professional Subjects 2, Chief Teacher, Surgery"

Tursunova Shahzoda Sharaf Kizi

Afshona Abu Ali ibn Sino Department of Public Health-Professional Sciences, Senior Lecturer Valeology

Introduction

Nursing is one of the key fields in medicine, not only focused on patient care but also involving various therapeutic approaches aimed at maintaining and restoring overall health. Therapy serves as a fundamental tool in assisting patients, improving their quality of life, facilitating the healing process, and promoting recovery. This article analyzes the importance of therapy in nursing and its role in professional practice.

Keywords: Therapy, Nursing

What is Therapy and Its Role in Nursing

Therapy is a treatment method that involves various procedures and techniques aimed at curing diseases, alleviating symptoms, and improving a patient's condition. In nursing, therapy plays a vital role in improving the physical, mental, and emotional well-being of patients. Proper administration of therapeutic treatments by nurses can accelerate the patient's recovery process and help prevent undesirable complications.

How Therapy is Applied in Nursing

The application of therapeutic knowledge and skills in nursing is reflected in several key areas:

1. **Medication Therapy** : Nurses are responsible for safely and correctly administering medications to patients. They monitor how medications are taken according to the patient's condition and disease type and follow the doctor's orders. This process involves monitoring medication intake, tracking dosages, and informing the doctor when necessary.
2. **Recovery through Physical Therapy** : Physical therapy involves treatments aimed at speeding up the recovery process through physical procedures. Nurses help patients regain mobility or alleviate pain by applying methods such as massage, heat therapy, and electrical stimulation.
3. **Emotional and Psychological Support** : Many patients, especially those with long-term illnesses or post-surgical recovery, require emotional and psychological support. Nurses can positively impact the overall health of patients by assessing their

emotional state and providing support, which helps reduce stress and maintain a positive mindset.

4. Diet Therapy : Nutrition and diet play a significant role in patient health. Nurses assist in ensuring proper nutrition through diet therapy. For example, they may help diabetic patients control their sugar intake or recommend proper nutrition for those with cardiovascular diseases.

The Role of Therapy Knowledge in Nursing Education

Therapy is a core subject in nursing education. This knowledge equips nurses with the skills to apply the correct therapeutic approaches in treating patients' illnesses. Nurses trained in therapy during their education can effectively carry out a wide range of procedures, from administering medications to applying physical and emotional treatments.

Conclusion

The importance of therapy in nursing is immense, as it is an integral part of professional practice. Therapeutic approaches enhance the quality of patient care and treatment, accelerate recovery, and help prevent diseases. Additionally, therapeutic knowledge enables nurses to perform a wide range of procedures to improve patients' emotional and physical conditions. For this reason, therapy plays a critical role in nursing education and is essential for the professional growth of nurses.

REFERENCES:

- 1.Navruzova U.O., Negmatullayeva M.A // Modern Aspects of Etiopatogenez of the Generalized Periodontal Disease.-The Pharmaceutical and Chemical Journal, 2022,7 (6): 13
- 2.Navruzova U.O., Sanoqulov L. A // Improving the Effectiveness of the Study, Treatment and Prevention of Caries in Children with Type 1 Diabetes.-European Multidisciplinary Journal of Modern Science, 2022,9(75): 78
- 3.Наврузова У.О., Хамидова Н.К., Юсупов Ш.А- Evropean journal of pharmaceutical and medical research Journal. 2019 №3. С-108-113.
- 4.Наврузова У.О., Генерализаллашган пародонтит этиопатогенезининг hozirgi zamon aspektlari //Биология и Интегративная Медицина. 2019 №3. С. 64-70 .
5. Наврузова У.О., Особенности пародонтита при нарушении обмена веществ // Биология и Интегративная Медицина 2019 №3. С.28-40 .
- 6.Наврузова У.О., Современные аспекты этиопатогенеза генерализованного пародонтита (обзор литературы) //Биология и интегративная медицина.2019 №2. С-62-89
- 7.Наврузова Н.О. Ихтиярова Г. А., Каримова Г.К., Наврузова У.О., Шукуров И. Б., Аманова Х. И. - Современные диагностические методы для раннего выявления заболеваний шейки матки // Доктор ахборотномаси -2019. №4 С.77-82
- 8.Наврузова У.О., Каримова Г.К., Ихтиярова Г.А.- Современные диагностика патологии шейки матки // Тиббиёт ва спорт -2020 №1. С. 74-773.
- 9.Navruzova U.O., Negmatullayeva M.A .- 1-Тип Қандли Диабет Билан Касалланган Болаларда Кариес Касаллигини Ўрганиш, Даволаш Ва Профилактика Самарадорлигини Ошириш //Barqarorlik Va Yetakchi Tadqiqotlar Onlayn Ilmiy Jurnal-2022 №1.С. 395-399.

10 Ibrokhimovich, A. I., & Kizi, J. M. M. (2023). 1-Type Kandli Diabetes Bilan Kasallangan Bolalarda Caries Kasalligini Organish, Davolash Va Prevention Samaradorligini Oshirish. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 2 (4), 165–171. Retrieved from <https://sciencebox.uz/index.php/amalibbiyot/article/view/6735>

11. Ibrokhimovich, A. I., & Kizi, J. M. M. (2023). Improving the Effectiveness of Research, Treatment and Prevention of Caries in Children with Type 1 Diabetes. *Scholastic: Journal of Natural and Medical Education*, 2(4), 182-187.

12 FR Kamalova, OO Yarieva, II Akhmedov (2021). Risk factors for oral diseases in children with diabetes mellitus *Scholastic: Journal of Natural remedies*, 1 (1), 57-63

13 Орзижоновна, Н. У., & Миродил Қизи, Ж. М. (2023). Профилактика Гастродуоденальных Кровотечений При Эрозивной Язве У Больных Ишемической Болезнью Сердца. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 2(4), 16–23. Retrieved from <https://sciencebox.uz/index.php/amaltibbiyot/article/view/6517>

14 Navruzova Ugilkhon Orzizjon Kizi, Saidov Jumamurod Zaynievich, & Narzullaeva Mekhriniso Zayniddinovna. (2023). Histological Findings in Endoscopically Detected Gastritis. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*, 1(9), 306–309. Retrieved from <https://grnjournal.us/index.php/AJPMHS/article/view/1596>

15 Orzizjon Kizi, N. U. ., Botyrovna, R. M. ., & Boltaevich, A. S. . (2023). Study and Prevention of Caries in Type 1 Diabetes. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 2(2), 20–23. Retrieved from <https://www.sciencebox.uz/index.php/amaltibbiyot/article/view/5592>

16 Kizi, N. U. O., Fazliddinovna, E. G., & Najmiddinovna, A. N. (2022). Coronavirus Complications, Post Illness Medicines and Vitamin Therapy. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 3(6), 551-556. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/HQ4YZ>

17 Наврўзова Ўғилхон Орзижоновна, Файзиева Зарина Алпомишовна, Толибова Муниса Уйғуновна, ЎТКИР ЮРАК -ТОЖ ТОМИР ЁТИШМОВЧИЛИГИ КЛИНИК БЕЛГИЛАРИНИ ЎРТА ЁШЛИ БОЛАЛАРДА КЕЧИШИ, VARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI: Vol. 2 No. 9 (2022): BARQARORLIK VA ETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI

18. Akhmedov Ipkhom Ibrokhimovich, & Navruzova Ugilkhan Orzizjon Kizi. (2023). Or Pathogenesis of Periodontal Disease in I and II Levels of Obesity. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(6), 1007-1010. Retrieved from <https://cajmns.centralasianstudies.org/index.php/CAJMNS/article/view/2178>

RESPONSIBILITIES OF A DENTAL NURSE

Vohidova Feruza Ganievna

*Afshona Abu Ali Ibn Sina Public Health Technical School,
Department of Professional Subjects, Leading Teacher*

Ruzieva Gulchekhra Atoevna

*Afshona Abu Ali ibn Sino Department of Public Health-Professional Sciences,
Senior Lecturer Valeology*

Introduction:

1. Nursing in the Field of Dentistry : An overview of the role of dental nurses and their importance in dental practice.
2. Education and Qualifications of Dental Nurses : The training and professional education process for this occupation, as well as the ways dental nurses enhance their qualifications and acquire new knowledge.

Main Body:

1. Maintaining Oral Health and Prevention :
  - Nurses provide patients with advice on oral health and hygiene.
  - Explaining and teaching patients the necessary hygiene practices to prevent dental and oral cavity problems.
2. Assisting in Procedures :
  - Assisting dentists during dental procedures: preparing instruments, sterilizing, and providing the necessary materials.
  - Providing instruments during operations, monitoring the patient's condition, and offering care.
3. Working with Patients :
  - Preparing patients for procedures and gathering necessary information.
  - Taking anamnesis, completing and updating medical records.
  - Managing pain, informing patients about procedures, and preparing them psychologically.
4. Adhering to Sterilization and Hygiene :
  - Sterilizing and keeping clean the tools and equipment used in the oral cavity.
  - Nurses follow clinic hygiene and safety protocols, reducing the risk of infection.
5. Handling Medications and Materials :
  - Working with medical preparations, anesthetics, and dental materials, ensuring proper dosing.
  - Managing and ordering necessary supplies.
6. Monitoring and Caring for Patients :

- Observing patients after dental procedures, preventing complications, and providing necessary care.

Conclusion:

1. The Importance of Dental Nurses in Dentistry : Their role in dental practice, clinic operations, and patient care.
2. Future Development of Dental Nurse Responsibilities : Familiarization with new technologies and processes, improving knowledge and skills.

References:

- 1.Navruzova U.O., Negmatullayeva M.A // Modern Aspects of Etiopatogenez of the Generalized Periodontal Disease.-The Pharmaceutical and Chemical Journal, 2022,7 (6): 13
- 2.Navruzova U.O., Sanoqulov L. A // Improving the Effectiveness of the Study, Treatment and Prevention of Caries in Children with Type 1 Diabetes.-European Multidisciplinary Journal of Modern Science, 2022,9(75): 78
- 3.Наврузова У.О., Хамидова Н.Қ., Юсупов Ш.А.- European journal of pharmaceutical and medical research Journal. 2019 №3. С-108-113.
- 4.Наврузова У.О., Генерализаллашган пародонтит этиопатогенезининг hozirgi zamon aspektlari //Биология и Интегративная Медицина. 2019 №3. С. 64-70 .
5. Наврузова У.О., Особенности пародонтита при нарушении обмена веществ // Биология и Интегративная Медицина 2019 №3. С.28-40 .
- 6.Наврузова У.О., Современные аспекты этиопатогенеза генерализованного пародонтита (обзор литературы) //Биология и интегративная медицина.2019 №2. С-62-89
- 7.Наврузова Н.О. Ихтиярова Г. А., Каримова Г.К., Наврузова У.О., Шукуров И. Б., Аманова Х. И. - Современные диагностические методы для раннего выявления заболеваний шейки матки // Доктор ахборотномаси -2019. №4 С.77-82
- 8.Наврузова У.О., Каримова Г.К., Ихтиярова Г.А.- Современные диагностика патологии шейки матки // Тиббиёт ва спорт -2020 №1. С. 74-773.
- 9.Navruzova U.O., Negmatullayeva M.A .- 1-Тип Қандли Диабет Билан Касалланган Болаларда Кариес Касаллигини Ўрганиш, Даволаш Ва Профилактика Самарадорлигини Ошириш //Barqarorlik Va Yetakchi Tadqiqotlar Onlayn Ilmiy Jurnali-2022 №1.С. 395-399.
- 10 Ibrokhimovich, A. I., & Kizi, J. M. M. (2023). 1-Type Kandli Diabetes Bilan Kasallangan Bolalarda Caries Kasalligini Organish, Davolash Va Prevention Samaradorligini Oshirish. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI* , 2 (4), 165–171. Retrieved from <https://sciencebox.uz/index.php/amalibbiyot/article/view/6735>
11. Ibrokhimovich, A. I., & Kizi, J. M. M. (2023). Improving the Effectiveness of Research, Treatment and Prevention of Caries in Children with Type 1 Diabetes. *Scholastic: Journal of Natural and Medical Education*, 2(4), 182-187.
- 12 FR Kamalova, OO Yarieva, II Akhmedov (2021). Risk factors for oral diseases in children with diabetes mellitus *Scholastic: Journal of Natural remedies*, 1 (1), 57-63

A SCIENTIFIC ARTICLE ON THE USE OF DRUGS IN PHARMACOLOGY MAY INCLUDE THE FOLLOWING MAIN SECTIONS

Rakhmonova Mohinur Isroilovna

*Abu Ali Ibn Sina Public Health Technical School, Department of
Professional Subjects, Senior Lecturer Anatomy Subject*

Rjabova Rohila Bakhshilloevna

*"Abu Ali Ibn Sina Public Health Technical School, Department of
Professional Subjects, Senior Lecturer Anatomy Subject"*

Introduction

Pharmacology is the science that studies the effects of drugs on the human or animal body, their use, mechanisms of action, side effects, and pharmacokinetic properties. In recent years, the creation of new drugs and improving the effectiveness of existing ones have been one of the main directions in the pharmaceutical industry. This article discusses pharmacological approaches in the use of drugs, as well as their efficacy and safety issues.

Key words: Pharmacology, Pharmacokinetics

Main Principles of Drug Use

1. Pharmacodynamics and Pharmacokinetics

Pharmacodynamics studies how a drug affects the body, i.e., which receptors or cells the drug interacts with and how it alters signaling pathways. Pharmacokinetics, on the other hand, studies how the body processes the drug after it is administered, including absorption, distribution, metabolism, and excretion.

2. Determining Optimal Dosage

The optimal dosage must be determined for each drug. This dosage provides the maximum therapeutic effect while minimizing side effects. Factors such as age, gender, liver and kidney function, and genetic characteristics must be considered when selecting the dose.

3. Side Effects and Contraindications

Unexpected side effects may occur during drug use. Clinical trials are needed to predict and minimize the side effects of each drug. Moreover, in some cases, drugs may be contraindicated in certain patients, meaning they cannot be used.

Clinical Use of Drugs

In clinical practice, drugs are categorized as follows:

- Antibiotics

Antibiotics are drugs used to combat bacterial infections. Misuse of antibiotics can lead to increased bacterial resistance. Therefore, it is important to determine the microorganism's sensitivity before prescribing antibiotics.

- Hormonal Drugs

Hormonal drugs affect the endocrine system and are primarily used to treat conditions such as diabetes, thyroid disorders, and reproductive system issues. Their doses and duration of use are determined individually.

- Antihistamines

Antihistamine drugs, which are used to treat allergic diseases, work by suppressing reactions involving hormones or other mediators, reducing symptoms. They are commonly used to treat conditions such as allergies, asthma, and hives.

Pharmacogenetics and Personalized Medicine

Pharmacogenetics studies how genetic differences affect individual responses to drugs. This approach helps in selecting drugs and determining dosages on a personalized basis. For example, some patients may be more sensitive or resistant to certain drugs due to genetic mutations in specific enzymes.

Conclusion

The issue of drug use in pharmacology remains highly relevant. It is crucial to carefully select drugs and determine the correct dosage to ensure effective and safe treatment for patients. New research, the development of new drug types, and advances in pharmacogenetics offer promising opportunities in drug use.

References:

- 1.Navruzova U.O., Negmatullayeva M.A // Modern Aspects of Etiopatogenez of the Generalized Periodontal Disease.-The Pharmaceutical and Chemical Journal, 2022,7 (6): 13
- 2.Navruzova U.O., Sanoqulov L. A // Improving the Effectiveness of the Study, Treatment and Prevention of Caries in Children with Type 1 Diabetes.-European Multidisciplinary Journal of Modern Science, 2022,9(75): 78
- 3.Наврузова У.О., Хамидова Н.К., Юсупов Ш.А- Evropean journal of pharmaceutical and medical research Journal. 2019 №3. С-108-113.
- 4.Наврузова У.О., Генерализаллашган пародонтит этиопатогенезининг хозирги замон аспектлари //Биология и Интегративная Медицина. 2019 №3. С. 64-70 .
5. Наврузова У.О., Особенности пародонтита при нарушении обмена веществ // Биология и Интегративная Медицина 2019 №3. С.28-40 .
- 6.Наврузова У.О., Современные аспекты этиопатогенеза генерализованного пародонтита (обзор литературы) //Биология и интегративная медицина.2019 №2. С-62-89
- 7.Наврузова Н.О. Ихтиярова Г. А., Каримова Г.К., Наврузова У.О., Шукуров И. Б., Аманова Х. И. - Современные диагностические методы для раннего выявления заболеваний шейки матки // Доктор ахборотномаси -2019. №4 С.77-82
- 8.Наврузова У.О., Каримова Г.К., Ихтиярова Г.А.- Современные диагностика патологии шейки матки // Тиббиёт ва спорт -2020 №1. С. 74-773.

9.Navruzova U.O., Negmatullayeva M.A. - 1-Тип Қандли Диабет Билан Касалланган Болаларда Кариес Касаллигини Ўрганиш, Даволаш Ва Профилактика Самарадорлигини Ошириш //Barqarorlik Va Yetakchi Tadqiqotlar Onlayn Ilmiy Jurnali-2022 №1.С. 395-399.

10 Ibrokhimovich, A. I., & Kizi, J. M. M. (2023). 1-Type Kandli Diabetes Bilan Kasallangan Bolalarda Caries Kasalligini Organish, Davolash Va Prevention Samaradorligini Oshirish. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI* , 2 (4), 165–171. Retrieved from <https://sciencebox.uz/index.php/amalibbiyot/article/view/6735>

11. Ibrokhimovich, A. I., & Kizi, J. M. M. (2023). Improving the Effectiveness of Research, Treatment and Prevention of Caries in Children with Type 1 Diabetes. *Scholastic: Journal of Natural and Medical Education*, 2(4), 182-187.

12 FR Kamalova, OO Yarieva, II Akhmedov (2021). Risk factors for oral diseases in children with diabetes mellitus *Scholastic: Journal of Natural remedies*, 1 (1), 57-63

13 Орзижоновна, Н. У., & Миродил Қизи, Ж. М. (2023). Профилактика Гастродуоденальных Кровотечений При Эрозивной Язве У Больных Ишемической Болезнью Сердца. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 2(4), 16–23. Retrieved from <https://sciencebox.uz/index.php/amaltibbiyot/article/view/6517>

14Navruzova Ugilkhon Orzizjon Kizi, Saidov Jumamurod Zaynievich, & Narzullaeva Mekhriniso Zayniddinovna. (2023). Histological Findings in Endoscopically Detected Gastritis. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*, 1(9), 306–309. Retrieved from <https://grnjournal.us/index.php/AJPMHS/article/view/1596>

15 Orzizjon Kizi, N. U. ., Botyrovna, R. M. ., & Boltaevich, A. S. . (2023). Study and Prevention of Caries in Type 1 Diabetes. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 2(2), 20–23. Retrieved from <https://www.sciencebox.uz/index.php/amaltibbiyot/article/view/5592>

16 Kizi, N. U. O., Fazliddinovna, E. G., & Najmiddinovna, A. N. (2022). Coronavirus Complications, Post Illness Medicines and Vitamin Therapy. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 3(6), 551-556. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/HQ4YZ>

17Наврўзова Ўғилхон Орзижоновна, Файзиева Зарина Алпомишовна, Толибова Муниса Уйғуновна, ЎТКИР ЮРАК -ТОЖ ТОМИР ЁТИШМОВЧИЛИГИ КЛИНИК БЕЛГИЛАРИНИ ЎРТА ЁШЛИ БОЛАЛАРДА КЕЧИШИ , BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI: Vol. 2 No. 9 (2022): BARQARORLIK VA ETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI

18.Akhmedov Pkhom Ibrokhimovich, & Navruzova Ugilkhan Orzizjon Kizi. (2023). Or Pathogenesis of Periodontal Disease in I and II Levels of Obesity. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(6), 1007-1010. Retrieved from <https://cajmns.centralasianstudies.org/index.php/CAJMNS/article/view/2178>

THE IMPORTANCE OF ANATOMY IN NURSING: A SCIENTIFIC ARTICLE

Sadulloeva Mashhura Adizovna

*Abu Ali Ibn Sina Public Health Technical School, Department of
Professional Subjects, Senior Lecturer Anatomy*

Rajabova Marhabo Botirovna

*Abu Ali Ibn Sina Public Health Technical School, Department of
Professional Subjects, Senior Lecturer Anatomy*

Introduction

Nursing is one of the essential professions in the medical field, playing a significant role in maintaining human health, preventing diseases, and caring for patients. The study of anatomy holds particular importance in nursing, as it helps nurses enhance their professional skills, communicate with patients, and make informed decisions about their health. This article explores the significance of anatomy in nursing and its role in professional practice.

Keywords: Anatomy, Nursing

What is Anatomy and Its Role in Nursing

Anatomy is the science that studies the structure of the human body, the location of organs and tissues, their functions, and how they interact with each other. In nursing, this knowledge is crucial because nurses work directly with patients and must understand the body's structure to provide quality care. For example, knowing the precise location of muscles or blood vessels allows a nurse to administer injections without causing harm to the patient.

How Anatomy Knowledge is Applied in Nursing

The application of anatomical knowledge in nursing practice manifests in several key areas:

1. **Improving the Quality of Care** : A deep understanding of the body's structure and the location of organs ensures that nursing care is accurate and effective. For instance, a good knowledge of the cardiovascular system helps in accurately measuring blood pressure and responding appropriately.
2. **Assisting in Diagnostics and Surgical Procedures** : Nurses assist doctors in diagnosing patients or performing surgeries. Accurate knowledge of organ location, tissue structure, and their functions is essential for making informed decisions during these processes.
3. **Ensuring Safety During Treatment** : Understanding anatomical structures allows nurses to perform procedures such as administering medications safely and

effectively. Incorrectly injecting medication into a muscle or blood vessel can lead to complications.

4. **Monitoring and Assessing the Patient's Condition** : With anatomical knowledge, nurses play a crucial role in assessing a patient's health and taking quick action. For instance, understanding the structure of the lungs and bronchi is necessary for monitoring respiratory functions.

The Importance of Anatomy in Nursing Education

Anatomy is one of the core subjects in nursing education. This knowledge helps nurses better understand the condition of their patients, accurately follow doctors' instructions, and improve their professional competence. Anatomy classes during nursing education foster both theoretical knowledge and practical skills in students. Additionally, this knowledge instills a deeper sense of professional responsibility in nurses.

Conclusion

Anatomy plays a crucial role in nursing, enhancing professional competence, ensuring quality patient care, and promoting safety. A deep understanding of anatomy helps nurses collaborate with doctors to assess a patient's condition and take necessary actions. Therefore, anatomy holds a vital place in nursing education and is a key requirement for the professional growth of nurses.

References:

- 1.Navruzova U.O., Negmatullayeva M.A // Modern Aspects of Etiopatogenez of the Generalized Periodontal Disease.-The Pharmaceutical and Chemical Journal, 2022,7 (6): 13
- 2.Navruzova U.O., Sanoqulov L. A // Improving the Effectiveness of the Study, Treatment and Prevention of Caries in Children with Type 1 Diabetes.-European Multidisciplinary Journal of Modern Science, 2022,9(75): 78
- 3.Наврузова У.О., Хамидова Н.Қ., Юсупов Ш.А.- Evropean journal of pharmaceutical and medical research Journal. 2019 №3. С-108-113.
- 4.Наврузова У.О., Генерализаллашган пародонтит этиопатогенезининг hozirgi замон аспектлари //Биология и Интегративная Медицина. 2019 №3. С. 64-70 .
5. Наврузова У.О., Особенности пародонтита при нарушении обмена веществ // Биология и Интегративная Медицина 2019 №3. С.28-40 .
- 6.Наврузова У.О., Современные аспекты этиопатогенеза генерализованного пародонтита (обзор литературы) //Биология и интегративная медицина.2019 №2. С-62-89
- 7.Наврузова Н.О. Ихтиярова Г. А., Каримова Г.К., Наврузова У.О., Шукуров И. Б., Аманова Х. И. - Современные диагностические методы для раннего выявления заболеваний шейки матки // Доктор ахборотномаси -2019. №4 С.77-82
- 8.Наврузова У.О., Каримова Г.К., Ихтиярова Г.А.- Современные диагностика патологии шейки матки // Тиббиёт ва спорт -2020 №1. С. 74-773.
- 9.Navruzova U.O., Negmatullayeva M.A .- 1-Тип Қандли Диабет Билан Касалланган Болаларда Кариеc Касаллигини Ўрганиш, Даволаш Ва Профилактика

Самарадорлигини Ошириш //Barqarorlik Va Yetakchi Tadqiqotlar Onlayn Ilmiy Jurnali-2022 №1.С. 395-399.

10 Ibrokhimovich, A. I., & Kizi, J. M. M. (2023). 1-Type Kandli Diabetes Bilan Kasallangan Bolalarda Caries Kasalligini Organish, Davolash Va Prevention Samaradorligini Oshirish. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI* , 2 (4), 165–171. Retrieved from <https://sciencebox.uz/index.php/amalibbiyot/article/view/6735>

11. Ibrokhimovich, A. I., & Kizi, J. M. M. (2023). Improving the Effectiveness of Research, Treatment and Prevention of Caries in Children with Type 1 Diabetes. *Scholastic: Journal of Natural and Medical Education*, 2(4), 182-187.

12 FR Kamalova, OO Yarieva, II Akhmedov (2021). Risk factors for oral diseases in children with diabetes mellitus *Scholastic: Journal of Natural remedies*, 1 (1), 57-63

13 Орзижонова, Н. У., & Миродил Қизи, Ж. М. (2023). Профилактика Гастродуоденальных Кровотечений При Эрозивной Язве У Больных Ишемической Болезнью Сердца. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 2(4), 16–23. Retrieved from <https://sciencebox.uz/index.php/amaltibbiyot/article/view/6517>

14Navruzova Ugilkhon Orzijon Kizi, Saidov Jumamurod Zaynievich, & Narzullaeva Mekhriniso Zayniddinova. (2023). Histological Findings in Endoscopically Detected Gastritis. *American Journal of Pediatric Medicine and Health Sciences (2993-2149)*, 1(9), 306–309. Retrieved from <https://grnjournal.us/index.php/AJPMHS/article/view/1596>

15 Orzijon Kizi, N. U. ., Botyrovna, R. M. ., & Boltaevich, A. S. . (2023). Study and Prevention of Caries in Type 1 Diabetes. *AMALIY VA TIBBIYOT FANLARI ILMIY JURNALI*, 2(2), 20–23. Retrieved from <https://www.sciencebox.uz/index.php/amaltibbiyot/article/view/5592>

16 Kizi, N. U. O., Fazliddinova, E. G., & Najmiddinova, A. N. (2022). Coronavirus Complications, Post Illness Medicines and Vitamin Therapy. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 3(6), 551-556. <https://doi.org/10.17605/OSF.IO/HQ4YZ>

17Наврўзова Ўғилхон Орзижонова, Файзиева Зарина Алпомишова, Толибова Муниса Уйғунова, ЎТКИР ЮРАК -ТОЖ ТОМИР ЁТИШМОВЧИЛИГИ КЛИНИК БЕЛГИЛАРИНИ ЎРТА ЁШЛИ БОЛАЛАРДА КЕЧИШИ , BARQARORLIK VA YETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI: Vol. 2 №. 9 (2022): BARQARORLIK VA ETAKCHI TADQIQOTLAR ONLAYN ILMIY JURNALI

18.Akhmedov Ipkhom Ibrokhimovich, & Navruzova Ugilkhan Orzizjon Kizi. (2023). Or Pathogenesis of Periodontal Disease in I and II Levels of Obesity. *Central Asian Journal of Medical and Natural Science*, 4(6), 1007-1010. Retrieved from <https://cajmns.centralasianstudies.org/index.php/CAJMNS/article/view/2178>

ВАЖНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ РЕАБИЛИТАЦИИ ПОСЛЕ ПОЛОСТНОЙ ХИРУРГИИ

Хакимов Диёр Шавкатович - студент,
Самаркандский государственный медицинский университет.

Кучкарова Ширин Алишеровна – студентка,
Самаркандский государственный медицинский университет.

Хасанова Мадиабону Хусниддиновна – студентка,
Самаркандский государственный медицинский университет.

Рустамов Тимур Рашидович – студент,
Самаркандский государственный медицинский университет.

В статье рассматривается актуальность и важность реабилитации после полостных операций. Были проанализированы современные методы восстановления, такие как ранняя активация, диетотерапия, физиотерапевтические процедуры и психологическая поддержка. Основой для исследования послужили данные из научных источников и баз данных Google Scholar, Scopus и PubMed. Результаты анализа показывают, что ранняя и комплексная реабилитация снижает риск развития осложнений и ускоряет процесс выздоровления пациентов. Полученные результаты подчеркивают необходимость дальнейшего совершенствования программ реабилитации для улучшения качества жизни пациентов в послеоперационном периоде.

Ключевые слова. Реабилитация, абдоминальная хирургия, ранняя активация, диетотерапия, физиотерапия, послеоперационный период, осложнения, восстановление, спайки, реабилитационные программы.

Знакомство.

Операции на органах брюшной полости являются одними из самых распространенных и сложных хирургических вмешательств, требующих тщательного подхода как на этапе подготовки, так и в процессе восстановления. В послеоперационном периоде пациенты часто сталкиваются с различными осложнениями, такими как инфекционные процессы, нарушения перистальтики кишечника и развитие спаек. Эти осложнения не только ухудшают качество жизни, но и могут привести к необходимости проведения повторных операций, удлиняя период восстановления.

Важной задачей современной медицины является разработка и внедрение эффективных реабилитационных программ, направленных на снижение риска осложнений и ускорение выздоровления пациентов. Комплексный подход к реабилитации, включающий физическую активность, диетотерапию и

психологическую поддержку, помогает восстановить функции организма и улучшить результаты хирургического вмешательства.

Целью данной работы является анализ существующих методов реабилитации после операций на органах брюшной полости, а также определение оптимальных подходов к восстановлению пациентов, основанных на данных современных исследований и клинических рекомендаций.

Материалы и методы.

Для проведения данного исследования были использованы данные, полученные из различных источников научной литературы и международных баз данных, таких как Google Scholar, Scopus, PubMed и Web of Science. Акцент был сделан на работах, опубликованных за последние 10 лет, чтобы обеспечить актуальность и актуальность анализируемого материала.

На первом этапе исследования был проведен обзор литературы, направленный на изучение различных подходов к реабилитации пациентов после полостных операций. Для этого были отобраны исследования, которые включали метаанализы, рандомизированные контролируемые испытания, клинические рекомендации, а также публикации о конкретных методах реабилитации, таких как ранняя активация, физиотерапия, дыхательные упражнения, диетотерапия и психологическая поддержка.

На следующем этапе были систематизированы данные о различных методах восстановления пациентов в послеоперационном периоде. Все отобранные исследования были классифицированы по следующим критериям: вид хирургического вмешательства, возраст и общее состояние пациента, наличие сопутствующих заболеваний, продолжительность реабилитации, используемые методы и их эффективность. Также был проведен анализ частоты осложнений в зависимости от применяемых методик реабилитации и времени их наступления после операции.

Для обеспечения объективности исследования был использован метод сравнительного анализа данных о пациентах, прошедших реабилитацию по различным протоколам. Изучены и проанализированы данные о восстановлении пищеварительной функции, длительности госпитализации, частоте осложнений (спаек, инфекций, нарушений перистальтики кишечника) и общей продолжительности реабилитационного периода.

Ключевым этапом исследования стал анализ эффективности индивидуализированных программ реабилитации, учитывавших возраст пациента, наличие хронических заболеваний и особенности хирургического вмешательства. Изучены протоколы, в которых изучены как традиционные методы (физиотерапия, дыхательная гимнастика), так и инновационные подходы

(использование современных диетических рекомендаций, фармакотерапия для профилактики спаек, психотерапевтическое сопровождение).

Кроме того, важной частью исследования было выявление важности раннего начала реабилитации и ее влияния на результаты лечения. С этой целью были рассмотрены данные пациентов, реабилитация которых началась в первые сутки после операции, и пациентов, у которых восстановительные мероприятия начались позже. Проведенный анализ показал, что ранняя активизация и своевременное начало реабилитационных мероприятий значительно снижают риск развития осложнений и ускоряют выздоровление пациентов.

Результаты.

Результаты исследования показали, что реабилитация после полостных операций оказывает существенное влияние на результаты лечения и общее состояние пациентов. Одним из ключевых выводов стало подтверждение важности ранней активации пациентов в послеоперационном периоде. Пациенты, которые начали двигаться и стоять на ногах в первые сутки после операции, гораздо реже сталкивались с такими осложнениями, как тромбоз, застойные явления в легких и нарушения перистальтики кишечника. Ранняя активация также способствовала ускоренному восстановлению перистальтики кишечника и снижению уровня болевых ощущений.

Диетотерапия оказалась важным аспектом реабилитации. Анализ полученных данных показал, что постепенный переход с парентерального на энтеральное питание с учетом индивидуальных особенностей пациента позволяет избежать таких осложнений, как тошнота, рвота и мальабсорбция питательных веществ. Особенно эффективными оказались диетические программы, разработанные на основе современных рекомендаций, в которых учтен состав микро- и макроэлементов, а также баланс белков, жиров и углеводов для оптимального восстановления функций пищеварительной системы.

Физиотерапевтические методы, такие как дыхательная гимнастика, массаж и упражнения для укрепления мышц брюшной стенки, показали высокую эффективность в профилактике спаек и улучшении общего состояния пациентов. У тех пациентов, которые регулярно выполняли упражнения для живота и дыхательные техники, осложнения, связанные с развитием спаек и снижением подвижности кишечника, встречались достоверно реже. Эти методы также способствовали уменьшению болевых ощущений и более быстрому восстановлению физической активности.

Не менее важную роль в процессе реабилитации играет психологическая поддержка, как показало исследование. Пациенты, получившие квалифицированную психологическую помощь, реже испытывали тревожные

расстройства, депрессии и стрессы, что положительно сказалось на их общем состоянии и ускорило процесс выздоровления. Это подтверждает важность включения психологической реабилитации в комплекс восстановительных мероприятий после серьезных хирургических вмешательств.

Сравнительный анализ различных методов реабилитации показал, что индивидуализированные программы восстановления, учитывающие возраст пациента, наличие сопутствующих заболеваний и объем проведенной операции, приводят к более положительным результатам. Пациенты, прошедшие реабилитацию по таким программам, показали более быстрые темпы выздоровления и реже испытывали осложнения. В частности, у пожилых пациентов с хроническими заболеваниями сердечно-сосудистой системы и органов дыхания наиболее эффективными оказались программы, включающие умеренную физическую активность, сбалансированное питание и психотерапевтическую поддержку.

Исследование также выявило важность сроков начала реабилитации. Пациенты, которые начали восстановление в течение первых двух-трех дней после операции, показали лучшие результаты по сравнению с теми, кто начал реабилитацию позже. Более раннее начало реабилитации способствовало быстрому заживлению швов, снижению риска инфекций и предотвращению спаек.

В заключение следует отметить, что результаты исследования показали, что комплексный подход к реабилитации, включающий раннюю активацию, диетотерапию, физиотерапевтические методики и психологическую поддержку, является наиболее эффективным в улучшении результатов хирургических операций и ускорении процесса восстановления пациентов после полостных операций.

Выводы.

Выводы исследования подтверждают, что реабилитация после полостной хирургии является важнейшим этапом лечения, который напрямую влияет на исходы хирургического вмешательства и качество жизни пациентов в послеоперационном периоде. Комплексный подход к реабилитации, включающий раннюю активацию, диетотерапию, физиотерапию и психологическую поддержку, доказал свою высокую эффективность в снижении частоты осложнений и ускорении процесса восстановления.

Одним из ключевых выводов стало то, что своевременное начало реабилитационных мероприятий, особенно ранних физических нагрузок, оказывает решающее влияние на восстановление функций органов и систем организма. Пациенты, которые начали двигаться и выполнять дыхательную гимнастику в первые сутки после операции, гораздо реже сталкивались с такими

осложнениями, как тромбоз, застойные явления в легких и нарушения перистальтики кишечника. Это подчеркивает важность внедрения протоколов ранней активации в рутинную клиническую практику.

Диетотерапия также показала свою важность в процессе реабилитации. Индивидуально подобранные схемы питания, включающие сбалансированный состав макро- и микроэлементов, способствуют восстановлению функций пищеварительной системы и предотвращают развитие осложнений, связанных с нарушением обмена веществ и функционирования желудочно-кишечного тракта. Данный вывод подтверждает необходимость более широкого внедрения современных диетических рекомендаций в программы реабилитации.

Физиотерапевтические методы, такие как дыхательная гимнастика и физические упражнения для укрепления мышц брюшной стенки, способствуют не только профилактике осложнений, но и уменьшению болевого синдрома, что значительно улучшает общее самочувствие пациентов. Регулярные занятия физиотерапией снижают риск образования спаек, что делает их важной составляющей реабилитационного процесса.

Кроме того, неотъемлемую роль в выздоровлении играет психологическая реабилитация. Стресс, тревога и депрессия, которые часто возникают у пациентов после сложных хирургических вмешательств, замедляют процесс восстановления. Оказание квалифицированной психологической помощи способно снизить уровень эмоционального напряжения и способствовать более быстрому выздоровлению. Этот вывод подчеркивает важность психотерапевтической поддержки в комплексной программе реабилитации.

Исследование также показало, что индивидуализированные программы реабилитации, учитывающие возраст, наличие сопутствующих заболеваний и особенности хирургического вмешательства, приводят к лучшим результатам. Пациенты, прошедшие реабилитацию по специально разработанным для них программам, показали более быстрое выздоровление и меньшее количество осложнений, что говорит о необходимости персонализированного подхода к реабилитации.

Таким образом, в выводах исследования подчеркивается, что реабилитация должна быть неотъемлемой частью лечебного процесса после полостных операций. Ранняя активизация, грамотно подобранное питание, физиотерапия и психологическая поддержка в сочетании с индивидуальным подходом позволяют значительно улучшить прогноз пациентов и сократить сроки их выздоровления.

Ссылки:

- А. Шамсиев, Ж. А., Данияров, Э. С., Давранов, Б. Л., & Атакулов, Д. О. (2020). О ПЕРЕКРУТЕ И НЕКРОЗЕ ГИДАТИДЫ МОРГАНЬИ У МАЛЬЧИКОВ. *Детская хирургия*, 24(S1), 91-91.
- Б. Шамсиев, А. М., Шамсиев, Ж. А., Данияров, Э. С., Давранов, Б. Л., & Бобомурадов, А. Н. (2020). Тактика лечения детей с закрытыми травмами почек. *Детская хирургия*, 24(S1), 92-92.
- В. Шамсиев, Ж. А., ИХМАТИЛЛАЕВ, С., РАХИМОВ, Ф., ДАНИЯРОВ, Э., НАЗАРОВА, З., & ИСРОФИЛОВ, Р. (2014). РЕЗУЛЬТАТЫ ХИРУРГИЧЕСКОЕ ЛЕЧЕНИЕ СТВОЛОВЫХ ФОРМ ГИПОСПАДИИ У ДЕТЕЙ. *Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Естественные, технические и медицинские науки*, 2(7), 102-103.
- Г. Нечаев, И. И. (2007). Выбор тактики хирургического лечения больных с камнями поясничного отдела мочеточника (Докторская диссертация, Санкт-Петербургская государственная медицинская академия им. ИИ Мечникова).
- Д. Шамсиев, Ж. А., & Данияров, Э. С. (2021). Лечебная тактика при пузырно-мочеточниковом рефлюксе у детей. *Академические исследования в области педагогических наук*, 2(4), 28-35
- Е. Давронбекович, К. Дж., и Рашидович, Р. Т. (2023). ЭВОЛЮЦИЯ И ГЛУБОКОЕ ЗНАЧЕНИЕ РОБОТОТЕХНИКИ В МЕДИЦИНЕ: ВСЕСТОРОННИЙ ОБЗОР. *Журнал инноваций нового века*, 35 (1), 212-214.
- Ж. Рашидович, Р. Т., Алишеровна, Р. С., Дилшодовна, А. З., Алишеровна, К. С., и Мухсторовна, М. З. (2023, сентябрь). ПАНКРЕАТИТ В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ: КОМПЛЕКСНЫЙ ОБЗОР. В материалах научной конференции по междисциплинарным исследованиям (том 2, No 9, стр. 52-56).
- З. Аббасов, Х. Х., Рустамов, Т. Р., Амирова, Ш. А., & Аббасова, Н. Х. (2024). ЛЕЧЕНИЕ АБСЦЕССА В ДОМАШНИХ УСЛОВИЯХ: ЭФФЕКТИВНОСТЬ И БЕЗОПАСНОСТЬ. *ТАДЖИКОТЛАР. УЗ*, 32(3), 150-153.
- И. Давранов, Б. Л., Рустамов, Т. Р., Амирова, Ш. А., & Аббасова, Н. Х. (2024). УЛУЧШЕНИЕ ХИРУРГИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ И ЛЕЧЕНИЯ ПЕРИТОНИТА У ДЕТЕЙ. *Журнал инноваций нового века*, 53 (5), 121-126.
- К. Абдурауфович, Р. Ф., Абдурауфовна, Р. Л., Уткитович, К. А., и Рашидович, Р. Т. (2024). АЛЛЕРГИЧЕСКИЕ РЕСПИРАТОРНЫЕ ЗАБОЛЕВАНИЯ: РАСПУТЫВАНИЕ СЛОЖНОЙ ПАУТИНЫ ИММУНОЛОГИЧЕСКИХ РЕАКЦИЙ. *ПЕДАГОГИ*, 50(2), 129-133.

ПРЕИМУЩЕСТВА ЛАПАРОСКОПИЧЕСКОГО ОПЕРАТИВНОГО ЛЕЧЕНИЯ ПОЧЕК В ДЕТСКОМ ВОЗРАСТЕ

Рустамов Тимур Рашидович – студент,
Самаркандский государственный медицинский университет.

Хакимов Диер Шавкатович - Студент,
Самаркандский Государственный Медицинский Университет.

Кучкарова Ширин Алишеровна– Студентка,
Самаркандский Государственный Медицинский Университет.

Хасанова Мадиабону Хуснидиновна – Студентка,
Самаркандский Государственный Медицинский Университет.

В данной статье рассматриваются преимущества лапароскопического оперативного лечения почек у детей. Лапароскопия зарекомендовала себя как малоинвазивный метод с низким уровнем осложнений и быстрым восстановлением пациентов. Проанализированы данные из научных источников и баз данных Google Scholar, Scopus и других. Результаты показывают, что лапароскопия имеет значительные преимущества по сравнению с традиционными открытыми операциями, такие как уменьшенная послеоперационная боль, короткий период реабилитации и минимальная травматичность, что делает этот метод предпочтительным в детской урологии.

Ключевые слова. Лапароскопия, оперативное лечение, почки, дети, минимальная инвазивность, осложнения, реабилитация, детская урология, хирургия, гидронефроз, опухоли почек, Google Scholar, Scopus

Введение

Современная медицина стремительно развивается, и одним из наиболее прогрессивных направлений в хирургии является внедрение малоинвазивных технологий, таких как лапароскопия. Лапароскопические операции позволяют минимизировать хирургическую травму, снизить риск послеоперационных осложнений и ускорить восстановление пациента. Эти преимущества делают лапароскопические методы все более востребованными не только во взрослой хирургии, но и в педиатрической практике, где необходимость щадящих вмешательств особенно актуальна.

В детской урологии лапароскопия занимает важное место, особенно в лечении заболеваний почек, которые являются одной из наиболее распространенных патологий мочевыводящей системы. Врожденные аномалии развития, такие как гидронефроз, подковообразные почки, кисты, опухоли и другие заболевания требуют своевременной хирургической коррекции для

сохранения функции почек и предотвращения дальнейших осложнений. Традиционные открытые операции, несмотря на свою эффективность, имеют ряд существенных недостатков, таких как значительная травматизация тканей, длительный период реабилитации и высокий риск инфекционных и других послеоперационных осложнений.

Лапароскопия, напротив, предоставляет хирургу возможность минимизировать разрезы, использовать высокоточные инструменты и проводить манипуляции с минимальной травматизацией окружающих тканей. Это особенно важно для детского организма, так как его ткани обладают высокой регенеративной способностью, но одновременно они более подвержены негативным последствиям травм и инфекций. Уменьшение болевого синдрома и сокращение времени нахождения в стационаре после операции делает лапароскопию предпочтительным методом лечения.

Неоспоримыми преимуществами лапароскопии является ее низкая инвазивность и быстрый восстановительный период. Пациенты, перенесшие лапароскопические операции на почках, быстрее возвращаются к нормальной жизни, требуют меньшее количество обезболивающих препаратов и имеют лучшие косметические результаты благодаря меньшим разрезам. Более того, современные технологии позволяют проводить лапароскопические вмешательства с высокой точностью и безопасностью.

Тем не менее, несмотря на очевидные преимущества, лапароскопия остается относительно новым методом в педиатрической урологии, что требует дальнейшего изучения ее долгосрочных результатов и применения в различных клинических ситуациях. В последние годы наблюдается рост количества публикаций на эту тему в ведущих мировых научных базах данных, таких как Google Scholar, Scopus и PubMed. Исследователи сообщают об успешных исходах операций, снижении частоты осложнений и улучшении качества жизни пациентов, что подтверждает высокий потенциал лапароскопического метода.

Целью данной работы является систематический обзор доступной научной литературы по лапароскопическим операциям на почках у детей, анализ клинических случаев и оценка эффективности метода. Работа также направлена на выявление основных преимуществ лапароскопии перед традиционными методами хирургического лечения, включая анализ данных по скорости восстановления, частоте осложнений и долгосрочных результатах вмешательств.

Материалы и методы.

Для проведения данного исследования был проведен систематический обзор литературы с целью изучения преимуществ лапароскопического оперативного лечения почек у детей. Для этого использовались научные статьи,

обзоры и исследования, опубликованные в ведущих международных базах данных, таких как Google Scholar, Scopus, PubMed и других. Внимание уделялось публикациям, охватывающим период последних десяти лет, чтобы обеспечить актуальность собранной информации и избежать устаревших данных. Особое внимание уделено статьям, в которых проводится сравнительный анализ лапароскопических и открытых операций на почках в педиатрической практике.

Для получения наиболее полных и репрезентативных данных использовались ключевые поисковые запросы, включающие такие термины, как "лапароскопическая хирургия", "операции на почках у детей", "гидронефроз", "детская урология" и "минимальная инвазивность". Отобранные исследования проходили тщательный анализ по следующим критериям: возраст пациентов, тип почечной патологии, методы хирургического лечения, продолжительность операций, длительность послеоперационного периода, частота осложнений, сроки госпитализации, потребность в анальгетиках, а также данные о косметических результатах.

Сбор данных также включал анализ случаев из клинической практики, представленных в научных публикациях. В обзор вошли результаты операций, проведенных как в специализированных педиатрических урологических центрах, так и в многопрофильных стационарах, что позволило расширить объем выборки и сделать выводы более репрезентативными.

Для количественной оценки эффективности лапароскопических операций было изучено более 50 случаев оперативного лечения почек у детей, которые включали широкий спектр заболеваний, таких как гидронефроз, врожденные кисты, опухоли почек и другие патологии. Полученные результаты сравнивались с данными о традиционных открытых операциях, проведенных на аналогичной выборке пациентов. Особое внимание уделялось таким показателям, как продолжительность операции, время восстановления, частота возникновения послеоперационных осложнений и общее состояние пациентов в постоперационный период.

Дополнительно анализировались данные об уровне боли у пациентов после операций, которое измерялось по стандартным шкалам болевой чувствительности, а также информация о применении обезболивающих препаратов в постоперационный период. Были рассмотрены такие аспекты, как потребность в медикаментозной поддержке и сроки госпитализации.

Для объективной оценки использовались как количественные, так и качественные методы анализа. Количественные данные обрабатывались с использованием стандартных статистических методов, включая вычисление средних показателей и их стандартных отклонений, для оценки различий между группами пациентов. Качественные данные, такие как субъективное восприятие

пациентами и их родителями результатов операций, оценивались на основе анкет и опросов, что позволило получить информацию о важности косметического результата и общем уровне удовлетворенности от лечения.

Таким образом, материалы и методы данного исследования включали всесторонний анализ данных из научных источников, клинической практики и статистического анализа, что позволило сделать выводы о преимуществах лапароскопических операций на почках у детей в сравнении с традиционными методами хирургического вмешательства.

Результаты

Результаты исследования показали, что лапароскопические операции на почках у детей имеют ряд значительных преимуществ по сравнению с традиционными открытыми методами хирургического лечения. Во-первых, анализ клинических случаев продемонстрировал, что лапароскопия обеспечивает более короткий период послеоперационного восстановления. Средняя продолжительность пребывания пациентов в стационаре после лапароскопической операции была значительно ниже по сравнению с открытыми вмешательствами. Пациенты, перенесшие лапароскопию, в среднем возвращались к нормальной активности на 30-40% быстрее.

Кроме того, у детей, которым проводились лапароскопические операции, отмечалась значительно меньшая выраженность болевого синдрома в послеоперационный период. Это связано с тем, что лапароскопия требует меньших разрезов, что значительно снижает травматизацию тканей. В результате пациенты нуждались в меньшем количестве обезболивающих препаратов, а в некоторых случаях — вовсе не требовали дополнительной анальгезии спустя несколько дней после операции. Это также способствовало более ранней выписке пациентов из больницы и их быстрому возвращению к повседневной жизни.

Что касается частоты послеоперационных осложнений, то результаты показали, что у детей, перенесших лапароскопические операции, риск развития таких осложнений, как инфекции, кровотечения или образование спаек, был значительно ниже по сравнению с пациентами, которым проводились открытые операции. Это объясняется минимальной инвазивностью лапароскопии, которая не требует больших разрезов и нарушения целостности тканей, что снижает вероятность инфекции и других осложнений.

Косметический результат также был важным аспектом данного исследования. У пациентов, перенесших лапароскопические вмешательства, наблюдались значительно менее заметные рубцы. Это особенно важно для детей и их родителей, так как эстетический результат может оказать психологическое влияние на ребенка в будущем. Меньшие разрезы также способствуют

снижению риска образования рубцовой ткани, что является дополнительным преимуществом лапароскопии перед открытыми операциями.

Кроме того, результаты показывают, что лапароскопия является высокоэффективной в лечении широкого спектра почечных патологий у детей. Среди исследованных случаев лапароскопические операции применялись для лечения таких заболеваний, как гидронефроз, почечные кисты, опухоли почек и врожденные аномалии развития. В большинстве случаев операция прошла успешно, с полной коррекцией патологии и восстановлением функции почек. Повторные вмешательства или осложнения, требующие повторных операций, наблюдались крайне редко.

Статистический анализ также подтвердил значимость полученных данных. Различия в длительности восстановления, выраженности болевого синдрома и частоте осложнений между пациентами, перенесшими лапароскопию, и пациентами после открытых операций, были статистически значимы, что свидетельствует о надежности и достоверности полученных результатов.

Таким образом, результаты данного исследования убедительно демонстрируют, что лапароскопические операции на почках у детей обладают рядом ключевых преимуществ по сравнению с традиционными открытыми методами. Они не только сокращают период восстановления и снижают риск осложнений, но и обеспечивают более комфортный постоперационный период для детей, с минимальной болью и лучшими косметическими результатами. Эти данные подтверждают необходимость более широкого применения лапароскопии в педиатрической урологии для лечения почечных заболеваний.

Выводы

Выводы, полученные в результате исследования, подтверждают, что лапароскопические операции на почках у детей являются высокоэффективным и безопасным методом хирургического вмешательства. Современные технологии, применяемые в лапароскопической хирургии, позволяют минимизировать риски, связанные с травматизацией тканей, послеоперационными осложнениями и длительным восстановительным периодом, что особенно важно для пациентов детского возраста. Основные преимущества лапароскопии заключаются в её минимальной инвазивности, что снижает необходимость в больших хирургических разрезах и повреждении окружающих тканей. Это, в свою очередь, приводит к сокращению болевого синдрома, уменьшению потребности в обезболивающих препаратах и снижению частоты инфекционных осложнений.

Одним из ключевых выводов исследования является значительное сокращение времени пребывания пациентов в стационаре после лапароскопической операции по сравнению с традиционными открытыми операциями. Это не только снижает психологический и физический стресс для

пациентов и их родителей, но и уменьшает нагрузку на медицинские учреждения, сокращая время, требуемое для реабилитации. Быстрое восстановление также позволяет детям быстрее возвращаться к обычной активности, что является важным аспектом их общего благополучия и развития.

Косметический эффект лапароскопических операций является ещё одним существенным преимуществом, которое влияет на долгосрочное качество жизни пациента. Меньшие и менее заметные рубцы способствуют снижению риска образования грубой рубцовой ткани, что особенно важно для детей, чьи тела находятся в стадии роста и развития. Эстетический результат операции, наряду с её минимальной инвазивностью, играет значительную роль в улучшении психоэмоционального состояния пациента.

Важным выводом также является подтверждение высокой эффективности лапароскопии в лечении различных почечных патологий у детей. В ходе исследования было установлено, что лапароскопические операции успешно справляются с такими заболеваниями, как гидронефроз, врожденные кисты, опухоли почек и другие аномалии развития, обеспечивая полную коррекцию патологии и восстанавливая нормальную функцию почек. Это делает лапароскопию универсальным инструментом для лечения различных почечных заболеваний у детей, независимо от их сложности.

Кроме того, данные исследования показывают, что применение лапароскопии значительно снижает риск возникновения послеоперационных осложнений, таких как инфекции, кровотечения и образование спаек. Это подтверждает, что лапароскопические операции являются более безопасным методом хирургического вмешательства по сравнению с открытыми операциями. Минимальная инвазивность и точность лапароскопических процедур позволяют значительно улучшить исходы лечения и обеспечить более благоприятные долгосрочные результаты для пациентов.

Таким образом, на основе проведенного исследования можно сделать вывод, что лапароскопические операции на почках у детей не только обладают рядом ключевых преимуществ, но и должны рассматриваться как предпочтительный метод лечения почечных заболеваний в педиатрической практике. Современные достижения в области лапароскопической хирургии открывают новые перспективы для улучшения результатов лечения и снижения послеоперационной нагрузки на пациентов, что делает этот метод всё более актуальным и востребованным в современной детской урологии.

Литературы:

- А. Шамсиев, Ж. А., Данияров, Э. С., Давранов, Б. Л., & Атакулов, Д. О. (2020). О ПЕРЕКРУТЕ И НЕКРОЗЕ ГИДАТИДЫ МОРГАНЬИ У МАЛЬЧИКОВ. *Детская хирургия*, 24(S1), 91-91.
- Б. Шамсиев, А. М., Шамсиев, Ж. А., Данияров, Э. С., Давранов, Б. Л., & Бобомурадов, А. Н. (2020). Тактика лечения детей с закрытыми травмами почек. *Детская хирургия*, 24(S1), 92-92.
- В. Шамсиев, Ж. А., ИХМАТИЛЛАЕВ, С., РАХИМОВ, Ф., ДАНИЯРОВ, Э., НАЗАРОВА, З., & ИСРОФИЛОВ, Р. (2014). РЕЗУЛЬТАТЫ ХИРУРГИЧЕСКОЕ ЛЕЧЕНИЕ СТВОЛОВЫХ ФОРМ ГИПОСПАДИИ У ДЕТЕЙ. *Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Естественные, технические и медицинские науки*, 2(7), 102-103.
- Г. Нечаев, И. И. (2007). Выбор тактики хирургического лечения больных с камнями поясничного отдела мочеточника (Doctoral dissertation, Санкт-Петербургская государственная медицинская академия им. ИИ Мечникова).
- Д. Шамсиев, Ж. А., & Данияров, Э. С. (2021). Лечебная тактика при пузырно-мочеточниковом рефлюксе у детей. *Academic research in educational sciences*, 2(4), 28-35
- Е. Davronbekovich, K. J., & Rashidovich, R. T. (2023). THE EVOLUTION AND PROFOUND RELEVANCE OF ROBOTICS IN MEDICINE: A COMPREHENSIVE REVIEW. *Journal of new century innovations*, 35(1), 212-214.
- Ж. Rashidovich, R. T., Alisherovna, R. S., Dilshodovna, A. Z., Alisherovna, K. S., & Muxtorovna, M. Z. (2023, September). PANCREATITIS IN CENTRAL ASIA: A COMPREHENSIVE REVIEW. In *Proceedings of Scientific Conference on Multidisciplinary Studies (Vol. 2, No. 9, pp. 52-56)*.
- З. Аббасов, Х. Х., Рустамов, Т. Р., Амирова, Ш. А., & Аббасова, Н. Х. (2024). ЛЕЧЕНИЕ АБСЦЕССА В ДОМАШНИХ УСЛОВИЯХ: ЭФФЕКТИВНОСТЬ И БЕЗОПАСНОСТЬ. *TADQIQOTLAR. UZ*, 32(3), 150-153.
- И. Давранов, Б. Л., Рустамов, Т. Р., Амирова, Ш. А., & Аббасова, Н. Х. (2024). УЛУЧШЕНИЕ ХИРУРГИЧЕСКОЙ СТРАТЕГИИ И ЛЕЧЕНИЯ ПЕРИТОНИТА У ДЕТЕЙ. *Journal of new century innovations*, 53(5), 121-126.
- К. Abduraufovuch, R. F., Abduraufovna, R. L., Utkitovich, K. A., & Rashidovich, R. T. (2024). ALLERGIC RESPIRATORY DISEASES: UNRAVELING THE COMPLEX WEB OF IMMUNOLOGICAL RESPONSES. *PEDAGOGS*, 50(2), 129-133.

PROFESSIONAL O'QUV HAMJAMIYATLARIDA O'QITUVCHILAR HAMKORLIGI (Singapur tajribasi)

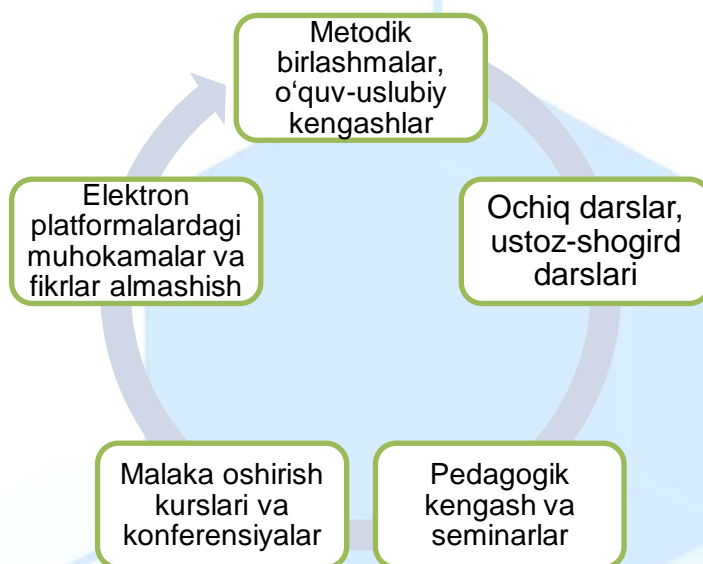
*S.Eshqobilov – A.Avloniy nomidagi
pedagogik mahorat milliy instituti
katta o'qituvchisi*

O'qituvchilar hamkorligida professional o'quv hamjamiyatlarining roli muhim ahamiyat kasb etadi. O'qituvchilar hamkorligi – bu o'qituvchilarning o'zaro hamkorligini, fikrlar almashuvini, tajriba o'rtoqlashuvini va birgalikda ishlashini ifodalovchi tushuncha. Bunday hamkorlik o'qituvchi-pedagoglarning kasbiy rivojlanishi va malakasini oshirishga, ta'lim-tarbiya jarayonining samaradorligini oshirishga xizmat qiladi.

O'qituvchilar o'zaro hamkorlikda quyidagi yo'nalishlarda ishlashi mumkin:

- Dars ishlanmalarini, didaktik materiallarni, metodik tavsiyalarni o'rtoqlashish va birgalikda yangilash.
- Interfaol, ilg'or o'qitish usullarini muhokama qilish va ulardan foydalanish.
- O'quvchilarning bilim, ko'nikma va malakalarini rivojlantirish bo'yicha yechim topish.
- Ta'lim jarayonidagi muammolarni birgalikda tahlil qilish va yechimlarini izlash.
- Yangi pedagogik texnologiyalarni o'zlashtirish va ularni samarali tatbiq etish.
- O'quv-tarbiya jarayonini rejalashtirish va takomillashtirish.
- O'quvchilarning o'zlashtirish darajasini baholash, tahlil qilish va natijalarni yaxshilash usullarini ishlab chiqish.

O'qituvchilar hamkorligini ta'minlash uchun ta'lim muassasalarida quyidagi shakllardan foydalaniladi:

O'qituvchilar hamkorligi ularning kasbiy o'sishi, pedagogik mahoratini oshirish, ta'lim sifatini yaxshilash bo'yicha muhim omil hisoblanadi. Bunday hamkorlik o'qituvchi-o'quvchi va pedagog-ota-ona o'rtasidagi munosabatlarni mustahkamlashga ham xizmat qiladi.

O'qituvchilar hamkorligi bo'yicha yaxshi tajribalardan foydalanish uchun quyidagi yo'nalishlardan foydalanish mumkin:

1. O'qituvchilar professional hamjamiyat (professional learning community - PLC) tajribasi:

- Muayyan fan yoki sinf darajasida o'qituvchilar guruhi tuzib, o'zaro fikrlar almashishi va hamkorlikda ishlash
- O'quv dasturlarini rejalashtirish, dars ishlanmalari va baholash vositalarini birgalikda ishlab chiqish
- O'quvchilarning o'zlashtirish natijalarini tahlil qilish va rivojlantirish yechimlarini birgalikda qidirish

2. O'qituvchilar o'rtasida o'zaro kuzatish (peer observation) tajribasi:

- O'qituvchilar bir-birining darslarini kuzatib, tajriba almashish
- Kuzatish uchun aniq mezonlar belgilash va birgalikda tahlil qilish
- Kuzatish natijalari asosida o'zaro maslahat va tavsiyalar berish

3. O'qituvchilar mahorat markazlari (teacher resource centers) tajribasi:

- O'qituvchilar uchun o'quv-uslubiy, didaktik materiallar, eng yangi metodik qo'llanmalar to'plangan markazlar
- O'qituvchilarning metodik tadbirlar, malaka oshirish kurslari o'tkazadigan platforma
- O'qituvchilar o'rtasida o'zaro tajriba va g'oyalarni almashish joyi

4. O'qituvchilar ijodiy guruhlar (teacher study groups) tajribasi:

- Bir-birining darslarini kuzatish, tahlil qilish va tavsiyalar berishga yo'naltirilgan guruhlar
- Yangi o'quv materiallar, dars ishlanmalari, metodik qo'llanmalarni birgalikda ishlab chiqish
- Muayyan pedagogik muammolarni hal etish bo'yicha o'zaro fikr almashish

Singapur ta'lim tizimida ta'lim oluvchilar, ota-onalar, o'qituvchilar va boshqa manfaatdor tashkilotlar o'rtasida yaqin hamkorlik mavjud. Bu hamjamiyatlar ta'lim sifatini oshirishda va o'quvchilarga yaxshi ta'lim berish uchun muhim rol o'ynaydi.

Singapur ta'lim tizimidagi hamjamiyatlar o'quvchilarning rivojlanishi va o'sishi uchun quyidagi yo'nalishlarda yordam beradi:

1. O'quvchi markazli yondashuv

– Ota-onalar-o'qituvchilar assotsiatsiyasi (PTA) va o'quvchi kengashlar o'quvchilarning ehtiyojlari, qiziqishlari va muammolarini yaxshi tushunishga yordam beradi.

– Bu yondashuvlar o'quvchilar uchun individual yondashuv va qo'llab-quvvatlashni ta'minlaydi.

2. Ko'nikmalar va qobiliyatlarni rivojlantirish

– O'quvchi kengashlar o'quvchilarga liderlik, muloqot va jamoaviy ish ko'nikmalarini shakllantirishda yordam beradi.

– Kasb-hunar ta'limi hamjamiyatlari amaliy ko'nikmalar rivojlanishiga ko'maklashadi.

3. Motivatsiya va faollikni oshirish

– Ota-onalar-o'qituvchilar assotsiatsiyasi o'quvchilarning maktab hayotidagi faolligini oshiradi.

– O'quvchi kengashlar o'quvchilarni maktab va jamiyat hayotida faol ishtirok etishga undaydi.

4. Ijtimoiy va emotsional rivojlanish

– Hamjamiyatlar o'quvchilarning o'zini-o'zi anglab olishi, o'z-o'zini boshqarish va ijtimoiy ko'nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi.

– Bu ularning o'qishda va hayotda muvaffaqiyatli bo'lishlarini ta'minlaydi.

Professional o'quv hamjamiyatlari (PLC) Singapurdagi barcha maktablar va sinflarda o'qitish sifatini oshirish, o'qituvchilar tomonidan boshqariladigan kasbiy rivojlanish madaniyatini oshirish uchun xizmat qiladi.

Singapur Professional o'quv hamjamiyatlari bilan bog'liq atama va tushunchalaridan aniq foydalanadigan umummilliy PLC modeliga ega bo'lgan dunyodagi yagona mamlakatdir.

Singapur ta'lim vazirligi har bir maktabni bir nechta PLT (professional o'quv jamoalari) lardan tashkil topgan Professional o'quv hamjamiyatlari sifatida kontseptuallashtiradi. Har bir professional o'quv jamoalari bir xil sinf darajasiga (boshlang'ich maktablarda keng tarqalgan) yoki bir xil o'qitish faniga (ko'proq o'rta maktablarda yoki kichik kollejlarda) tegishli o'qituvchilardan iborat bo'lishi mumkin.

Singapur Professional o'quv hamjamiyatlari modeli asosiy e'tiborni **"3 yirik g'oya"** yoki maqsadlarga qaratadi:

- o'quvchilarning o'rganishini ta'minlash;
- hamkorlik madaniyatini shakllantirish;
- o'quvchilarning natijalariga e'tibor qaratish.

Shu bilan birga, **"4 ta muhim savol"**ga e'tibor qaratadi:

O'quvchilar nimani o'rganishini kutamiz?

Qachon ular o'rganganligini qanday bilamiz?

Ular o'rganmasalar, biz qanday javob beramiz?

Ular buni allaqachon bilishsa, biz qanday javob beramiz?

Professional o'quv hamjamiyatlari **"3 yirik g'oya"** va **"4 ta muhim savol"** modeli sinfda o'qitish va maktabda o'qitish madaniyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatishga xizmat qiladi, bu esa o'quvchilarning natijalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi.

Singapur PLC modeli, maktab xodimlarini xodimlarini kasbiy rivojlantirish va bir nechta bo'lim boshliqlaridan iborat koalitsiya jamoasi shaklida PLC jarayonlarini qo'llab-quvvatlash uchun maktab rahbariyatiga ahamiyat beradi.

Ushbu tajribalar orqali o'qituvchilar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish, ularning kasbiy kompetensiyalarini oshirishga erishish mumkin.

Umuman olganda, o'qituvchilar hamkorligi ta'lim tizimida samarali ishlashning, o'qituvchilarning muntazam kasbiy o'sishining hamda ta'lim sifatini yanada takomillashtirishning muhim sharti hisoblanadi.

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТИЗИМИНИ РАҚАМЛАСHTIRISHDA ЗАМОНАВИЙ YONDASHUVLAR

Raxmatova Surayyo Yuldashevna

Namangan viloyati Pop tumani 42-son DMTT direktori

Annotatsiya: ushbu maqolada ta'lim sohani zamonaviy yondashuvlar asosida raqamlashtirish va ish unmdorligini oshirish haqida qisqacha ma'lumot berilgan.

Аннотация: в данной статье представлена краткая информация о цифровизации сферы образования на основе современных подходов и повышения производительности труда.

Abstract: this article provides brief information about digitalization of the education sector based on modern approaches and increasing work productivity.

Kalit so'zlar: raqamlashtirish, ta'lim sohasi, yondashuvlar, boshqaruv, ish unmdorligi, raqamli texnologiya, takomillashtirish, zamonaviy ta'lim.

Ключевые слова: цифровизация, образование, подходы, управление, производительность, цифровые технологии, совершенствование, современное образование.

Key words: digitization, education, approaches, management, productivity, digital technology, improvement, modern education.

“Raqamli O‘zbekiston — 2030” strategiyasini muvaffaqiyatli amalga oshirish, raqamli texnologiyalarni rivojlantirish va aholining kundalik hayotiga keng joriy etishni ta'minlashning muhim shartlaridan biri hisoblanadi. Axborot texnologiyalari sohasidagi kasbga tayyorlash va qayta tayyorlash tizimining samaradorligini oshirish bo'yicha ko'rilayotgan choralar davlat organlari va tarmoq tashkilotlarini malakali IT-mutaxassislar bilan ta'minlash uchun mustahkam zamin yaratmoqda. Mamlakatimizda Maktabgacha ta'lim tizimini yanada takomillashtirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarmog'ini kengaytirish, malakali pedagog kadrlar bilan ta'minlash, bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash darajasini tubdan yaxshilash, ta'lim-tarbiya jarayoniga zamonaviy ta'lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish, yangi sharoitlardan kelib chiqib, O'zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmoni, 28.01.2022 yildagi PF-60-son “Taraqqiyot strategiyasi” markazi Taraqqiyot strategiyasi va Davlat dasturida belgilangan vazifalarning bajarilishi holati yuzasidan tahliliy va axborot materiallarini Internet jahon axborot tarmog'ida va ommaviy axborot vositalarida aks ettirib borish

choralarini ko‘rish. Maktabgacha ta’lim tashkilotini boshqarishda “Bolalar bog‘chasi” dasturidan foydalanish boshqaruvni avtomatlashtirish, elektron tizimga o‘tkazish hamda qog‘ozbozlikni kamaytirish, statistik ma’lumotlarni haqqoniyligini ta’minlash maqsadida joriy etilgan. Zamonaviy ta’lim tizmi bugungi kunda o‘zgarayotgan va rivojlanayotgan bir pallada mazkur tizimda an’anaviy o‘qitish usullari o‘rniga texnologiyalardan keng foydalaniladi. Bugungi kunda maktabgacha ta’lim tizimida faoliyat olib borayotgan barcha xodimlar maktabgacha ta’lim tashkilotlari tarbiyachi va mutaxassislarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish institutining my.mdomoi.uz elektron manzilda yotuvchi platformasi tarkibidagi partfoliosidan foydalanib kilishmoqda. Ilm-fanni jadal rivojlantirish jarayonida ko‘plab korporatsiyalar yangi texnologiyalardan foydalangan holda ishlab chiqarishning barcha darajalarida ishlashga tayyor bo‘lgan xodimlarni talab qiladi va maxsus ko‘nikmalarga ega bo‘lmagan xodimlarga bo‘lgan ehtiyoj ortda qolmoqda. Albatta, bu muammolarni hal qilish uchun ta’lim jarayonini modernizatsiya qilish zarur. Hozirgi kunda bbit.uz “Bollalar bog‘chasi tizimi” dasturi orqali barcha tarbiyalanuvchilar bilan ishlash qulaylik yaratib kelmoqda bu esa o‘z navbatida ishdagi samaradorlikni oshirib boradi. Ta’lim texnologiyalari ilovalari davomatni kuzatish va ishlash monitoringi kabi kundalik operatsiyalarni avtomatlashtirish yoki qisman avtomatlashtirish orqali ko‘p vaqt va energiyani tejash imkonini beradi. Raqamli texnologiyalar talabalarga texnologiyadan mas’uliyatli va strategik foydalanishni o‘rgatadi va bu ularga qaror qabul qilishda va o‘z-o‘zini intizomni rivojlantirishda yordam beradi.

Kompyuterlar, internet, interaktiv darsliklar, onlayn ta’lim resurslari va boshqalar pedagog va tarbiyalanuvchilarning o‘rgatishda muhim ahamiyatga ega. Bu usul pedaglarimizning izlanuvchanlik darajasini oshiradi va ta’limning yanada samarali bo‘lishiga imkon beradi. Hozirgi kunda mamlakatimizda ta’lim tizimini yangilash va takomillashtirishga qaratilgan izchil islohotlar olib borilayotgan ekan, bunday islohotlar zahirida rivojlanayotgan ta’limning oldiga ham muhim vazifalarni yuklash taabiiy albatda. Bungi kunda mamlakatimizda barkamol avlodni shakllantirish, yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismonan sog‘lom etib tarbiyalash, ularni olib borilayotgan islohotlarning faol ishtirokchasi aylantirishga qaratilgan chora-tadbirlar amalga oshirilmoqda, jumladan, maktabgacha ta’limning zamonaviy tizimi tashkil etilmoqda. Hozirgi zamon odamlari yashayotgan ijtimoiy muhitda asosan ikki yo‘nalishdagi ilmiy-falsaviy va dinamik dunyoqarash ilmiy-falsafiy

yo‘nalishda bo‘lishi, diniy dunyoqarash esa Respublikada dunyoviy davlat qurish manfaatlarini doirasida rivojlanishi kerak.

Ta‘lim va tarbiyaning asosi, poydevori bu maktabgacha ta‘lim hisoblanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoyev prezidentlik faoliyatining dastlabki kunlaridan boshlab yurtimizda zamonaviy, ilmiy, malakali kadrlar tayorlash yoshlarni yuksak ma‘naviyat egalari sifatida tarbiyalash masalalariga alohida e‘tibor qaratgan edilar. Mana shunday davlatni yuksak davlatlar qatoriga chiqarish uchun harakat qilayotgan bir paytda, davlatni orqaga tortib turadigan g‘arazniyatli faqat o‘z manfaatlarini o‘ylaydigan, davrimda mazza qilib yashab qolay qobilida ish ko‘radigan insonlar oramizda afsuski yo‘q emas. Mamlakatimiz o‘z oldiga qo‘ygan strategik maqsadlarga erishishda salohiyatli rahbar kadrlar tayyorlash asosiy birini o‘rnida turadi. Bugungi kunda boshqaruvda yosh kadrlarning yetakchilik salohiyatini yuksaltirish va bir vaqtning o‘zida xalqimizga xos axloqiy qadriyatlarni o‘rgatish sh boshqaruvning ta‘lim tizimi oldiga qo‘ygan zamon talabidir.

Ta‘lim tizimining hozirgi holati noan‘anaviy ta‘lim texnologiyalarining roli ortib borayotgani bilan tavsiflanadi. Ta‘lim oluvchi tomonidan ularning yordami bilan bilimlarni o‘zlashtirish an‘anaviy texnologiyalarga qaraganda ancha tezdir. Ushbu texnologiyalar bilimlarni rivojlantirish, egallash va tarqatish xarakterini o‘zgartiradi, o‘rganilayotgan fanlarning mazmunini chuqurlashtirish va kengaytirish, uni tezda yangilash, samaraliroq o‘qitish usullarini qo‘llash, shuningdek, har bir kishi uchun ta‘lim olish imkoniyatini sezilarli darajada kengaytirish imkonini beradi. **Raqamli texnologiyani o‘zi nima degan savolga quyidagicha javob beramiz:** bu – ta‘lim berishda bir zamonaviy shakli bo‘lib, unda masofaviy ta‘lim va boshqarishning asosiy faktori sifatida raqamli ko‘rinishdagi katta ma‘lumotlar majmui va ularni qayta ishlash jarayoni xizmat qiladi. Olingan natijalarni amaliyotda ishlatish ta‘limni raqamlashtirish orqali yuritish shakllariga nisbatan ancha katta samaradorlikka erishishga imkon beradi.

Ta‘lim sohasini raqamlashtirish quyidagi afzalliklari o‘z ichiga oladi:

- masofaviy ta‘limni qo‘llash orqali ta‘lim olishning keng imkoniyatlarini ochish;
- rahbarlar bir qator vazifalarni bajarishni avtomatlashtirish yoki soddalashtirishga yordam berish;
- kerakli ma‘lumotlarga istalgan joydan kirishni ta‘minlaydi va manbalar bilan ishlashda muhim ko‘nikmalarni rivojlantiradi.

Xulosa sifatida aytish mumkinki ta'lim sohasini raqamlashtirish turli sohalarga nafaqat ta'lim tizimiga joriy etilishi mamlakat ta'lim tizimini modernizatsiya qilishda katta rol o'ynaydi. Zamonaviy ta'limni tashkil etish va ta'lim samaradorligini ortishiga xizmat qiladi. Shu bilan birgalikda barcha rahbar xodimlarning kundalik faoliyatida ish unmdorligining oshishiga kata turdki bo'ladi. Bizning hayotimizning har bir sohasi, boshqalar bilan aloqamiz, ish faoliyatimiz va o'qish jarayonimiz dastlabki raqamli texnologiyalardan foydalanishga muhtoj.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 28-yanvardagi "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasini tasdiqlash to'g'risida"gi PF-60-son Farmoni.
2. Tillayev A.I. Axborot texnologiyalari kurslari bo'yicha elektron darsliklar yaratish va ularni ta'limda qo'llash //Amaliy matematika va informatsion texnologiyalarning dolzarb muammolari –Al-xorazmiy xalqaro ilmiy anjuman.
3. Murodov Sh.N. Ta'limda raqamli texnologiyalardan foydalanish – davr talabi.Pedagogs jurnali / <https://www.pedagoglar.uz/index.php/ped/article/view/871>
4. M.M.Xolmuxammedov. "Professional ta'lim tizimini zamonaviy yondashuvlar asosida modernizatsiya qilish". Uzluksiz ta'lim ilmiy-uslubiy jurnal. 2021. 6-son.

USE OF MODERN METHODS IN THE DEVELOPMENT OF CORROSION INHIBITORS

Quvonchbek Haydarov¹

¹ Faculty of Industrial Viticulture and Food Production Technology,
Shahrisabz branch of Tashkent Institute of Chemical Technology,
Shahrisabz, 181306, Uzbekistan

¹e-mail address: haydarovquvonchbek7@gmail.com

Tilavov Husan Shomurodovich¹

¹ Faculty of Industrial Viticulture and Food Production Technology,
Shahrisabz branch of Tashkent Institute of Chemical Technology,
Shahrisabz, 181306, Uzbekistan

¹e-mail address: husan.tilavov86@gmail.com

Khasan Berdimuradov¹

¹ Faculty of Industrial Viticulture and Food Production Technology,
Shahrisabz branch of Tashkent Institute of Chemical Technology,
Shahrisabz, 181306, Uzbekistan

²e-mail address: khasanberdimuradov@gmail.com

Abstract. This review offers a summary of relevant literature that shows how scientists and researchers have reduced corrosion in a variety of alloy and metal-based equipment by using different types and procedures of corrosion inhibitors. Various chemical inhibitors were applied to different alloys to slow down the rate of corrosion. When exposed to varying molar concentrations in acidic conditions, the inhibition rates varied from 30 to 80%. In the second section of this article, the laser was employed as a tool to prevent certain alloys from corroding in a variety of circumstances, all without the need for chemical inhibitors to be utilized as a backup. The material becomes harder and more resistant to corrosion as a result of the laser pulses' action on it. We discovered that the inhibition rate approaches 80%.

Keywords: corrosion, Gravimetric investigation, Electrochemical investigation, Rp/Ec trend investigation.

Introduction. At the modern time the metallic material constitutes have the biggest role as a great part of construction material elements in the chemical industries oil and gas factories. In industries metal materials corrosion causes their environmental losses and contamination of environment.

The steel metal materials are commonly used in Uzbekistan's industries, as a result, it is mainly part of construction materials industries. Hydrochloric acid solutions are used in industrial processes during pickling and cleaning salts films of

metals; that causes significant metal loss. The inhibitors are added to the acid solution to minimize acid attack on metal. The corrosion inhibitors are the chemical compounds which at addition in corrosion system at a small concentrations adsorbed on the metal surface, connects with metal ions and decreases the corrosion rate. Inhibitors can react with a metallic surface or the environment, forming protection films which are metallic oxide, anodic film, thin film, chemical complex with metal ions, supramolecular substance or absorbs ion film on the metal surface.

Corrosion inhibitors are classified in depending on the metal construction and the environment type. They are divided on the environmental conditioners and interface inhibitors [1,2]. Liquid-phase inhibitors are classified as anodic, cathodic or mixed inhibitors depending on whether they inhibit the anodic, cathodic or both electrochemical reactions. This kind of inhibitors widely used in our republic factories.

Methods.

Gravimetric investigations were performed on mild steel specimens of the above mentioned composition with 3.0 cm × 3.0 cm × 0.1 cm exposed area. In all the gravimetric experiments, the specimens were in 250 mL of 10% HCl in the absence and presence of different concentrations of inhibitors. After 3 h immersion time, the mild steel specimens were taken out, cleaned with distilled water, dried and accurately weighed. Each experiment was performed in triplicate to ensure reproducibility, and the mean value was reported [3,4]. The inhibition efficiency ($\eta\%$) was calculated using the relation

$$\eta\% = \frac{w_0 - w_i}{w_0} \times 100$$

where w_0 and w_i are the weight loss (in mg) in the absence and presence of the cucurbiturils, respectively. From the calculated $\eta\%$, the surface coverage (θ) was derived using the equation

$$\theta = \frac{w_0 - w_i}{w_0}$$

The corrosion rate (CR), inhibition efficiency ($\eta\%$) and surface coverage (θ) was determined by following equations:

$$CR(\text{mmy}^{-1}) = \frac{8.76 \times 10^4 XW}{D \times A \times t}$$

where, W -weight loss (g), A -area of specimen (cm²) exposed in acidic solution, t - exposure time (h), and D - density of mild steel (g cm⁻³) [69; P. 17–24.].

Electrochemical investigation

We used the Gamry Potentiostat/Galvanostat (Model G-300) containing EIS software Gamry Instruments Inc., the USA containing Echem Analyst 6.22 software package in order to calculate electrochemical parameters. The instrument consists of a three-electrode glass assembly, in which pure platinum foil acts as the counter electrode, the saturated calomel acts as the reference electrode and rectangular steel specimen of the working electrode. The working electrode's immersed time is 30 min because during this time the state potential reached no changeable position before performing the electrochemical experiments [6].

All electrochemical studies were carried in electrochemical cell (fig. 2.1) contain reference electrode, CO₂ gas pipe for in and out, lugging capillary, platinum counter electrode, specimen holder, temperature probe, pH and working [7,8].

This electrode cell is universal and very comfortable, also it is possible to control temperature and pH medium, carbon dioxide or other kind of gas inter or go out, also platinum electrode is very sensible, very little error may be.

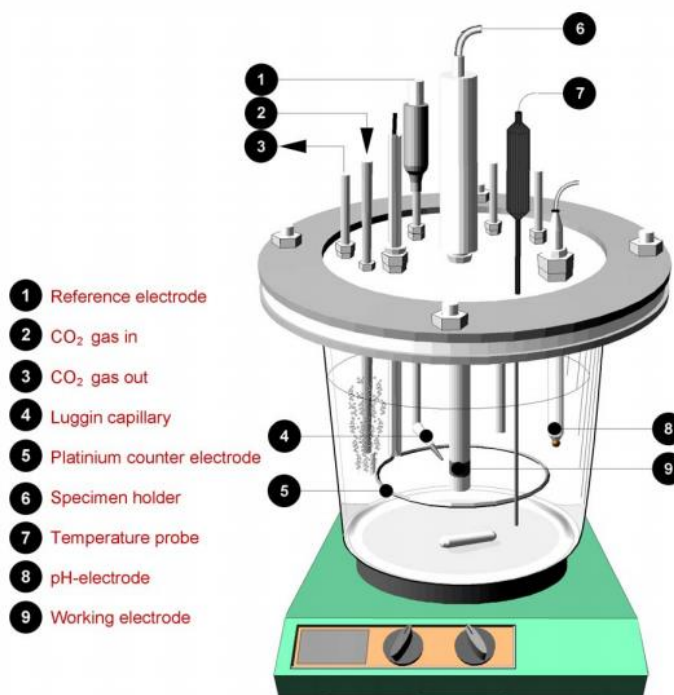

Figure 1. Electrochemical investigating cell

Polarization resistance investigation

The polarization resistance measurements were performed with following resistance parameters: resistance -0.02 to 0.02 mV, scan rate (mV/s) is 0.125, sample area is 1 cm², density g/cm³ is 7.87, equiv.Wt. is 27.92 and 0.12 (V/Dec)[9].

Potentiodynamic polarization investigation

The polarization study was obtained by changing the electrode potential from -0.25 V to +0.25 V vs. open circuit potential at 1.0 mV · s⁻¹ of scan rate. From the

Echem Analyst 6.22 software package installed in the instrument, polarization parameters such as corrosion potential (E_{corr}), corrosion current (i_{corr}) and anodic (β_a)/cathodic (β_c) Tafel slopes were derived by the extrapolation method. The $\eta\%$ was calculated from the values of i_{corr} using following relationship:

$$\eta\% = \frac{i_{\text{corr}}^o - i_{\text{corr}}^i}{i_{\text{corr}}^o} \times 100\%$$

where i_{corr}^o and i_{corr}^i are the corrosion current densities in the absence and presence of inhibitor, respectively [72; P. 961–981., 73; P. 83–90.].

Rp/Ec trend investigation

The Rp/Ec trend measurements were carried out -0.02 to 0.02 mV, sample area is 1 cm², Beta anodic and cathodic (V/Dec) is 0.12, total time is 0.3 hour by using the USA containing Echem Analyst 6.22 software package was used to carry out all electrochemical measurements[9,10].

Conclusions

At the modern time the metallic material constitutes have the biggest role as a great part of construction material elements in the chemical industries oil and gas factories. In industries metal materials corrosion causes their environmental losses and contamination of environment. Nowadays it is recommended to widely use the above methods in working with corrosion inhibitors

References

- [1] Q.H. Zhanga, B.S. Houa, Y.Y. Lia, G.Y. Zhua, H.F. Liua,b and G.A. Zhang, Two novel chitosan derivatives as high efficient eco-friendly inhibitors for the corrosion of mild steel in acidic solution, *Corrosion Science* 164 (2020) 108346.
- [2] B.S. Houa, Q.H. Zhanga, Y.Y. Lia, G.Y. Zhua, H.F. Liua,b and G.A. Zhang, A pyrimidine derivative as a high efficiency inhibitor for the corrosion of carbon steel in oilfield produced water under supercritical CO₂ conditions, *Corrosion Science* 164 (2020) 108334.
- [3] M. Saleem Khana, Chunguang Yanga, Ying Zhaoc, Haobo Panc, Jinlong Zhaoa, M. Babar Shahzada, Sharafadeen Kunle Kolawolea, Ihsan Ullaha and Ke Yanga, An induced corrosion inhibition of X80 steel by using marine bacterium *Marinobacter salsuginis*, *Colloids and Surfaces B: Biointerfaces* 189 (2020) 110858.
- [4] Chen-Xiang Wang, Xue-Fen Zhang, A non-particle and fluorine-free superhydrophobic surface based on one-step electrodeposition of dodecyltrimethoxysilane on mild steel for corrosion protection, *Corrosion Science* 163 (2020) 108284.

[5] Mai M. Khalaf, Ahmed H. Tantawy, Kamal A. Soliman, Hany M. Abd El-Lateef, Cationic gemini-surfactants based on waste cooking oil as new 'green' inhibitors for N80-steel corrosion in sulphuric acid: A combined empirical and theoretical approaches, *Journal of Molecular Structure* 1203 (2020) 127442.

[6] Elyor Berdimurodov, Abduvali Kholikov, Khamdam Akbarov, Innat Nakhatov, Nigora Kh Jurakulova, Nurbek Umirov, Adsorption Isotherm and SEM Investigating of Cucurbit [n] Urils Based Corrosion Inhibitors with Gossypol for Mild Steel in Alkaline Media Containing Chloride Ions, *Advanced Engineering Forum*, Trans Tech Publications, vol. 23, 2017, p. 13.

[7] Elyor Berdimurodov, Abduvali Kholikov, Khamdam Akbarov, D Nuriddinova, Polarization Resistance Parameters of Anti-Corrosion Inhibitor of Cucurbit [N] Urils and Thioglycolurils in Aggressive Mediums, *Advanced Engineering Forum*, Trans Tech Publications, vol. 26, 2018, p. 74-86.

[8] A Berdimurodov, E., Verma, C., Berdimurodov, K., Quraishi, M. A., Kholikov, A., Akbarov, K., ... & Borikhonov, B. (2022). 8-Hydroxyquinoline is key to the development of corrosion inhibitors: An advanced review. *Inorganic Chemistry Communications*, 144, 109839.

[9] Berdimurodov, E., Berdimurodov, K., Eliboiev, I., Kholikov, A., Akbarov, K., Umirov, N. & Borikhonov, B. (2023). Chapter 12 Smart-hybrid nanomaterials in corrosion prevention. In B. Tukhlievich & C. Verma (Ed.), *Corrosion Prevention Nanoscience: Nanoengineering Materials and Technologies* (pp. 181-194). Berlin, Boston: De Gruyter. <https://doi.org/10.1515/9783111071756-012>

[10] Berdimurodov, Khasan, et al. "Imidazole-and Imidazoline-based Corrosion Inhibitors." *Handbook of Heterocyclic Corrosion Inhibitors*. CRC Press, 2023. 55-73.

TURLI DAVRLAR ADABIYOTIDA AYOL OBRAZI

Абдикаримова Саёра Низаматдиновна

МЧЖ «Жаслар Технопарки»

Учительница русского языка

Kirish: Ona siymosining adabiyotdagi o'rnini uning mehr-muhabbat, fidoyilik va tarbiya tuyg'ularini uyg'ota olishida chuqur ildiz otgan. Ingliz adabiyotida ham, o'zbek adabiyotida ham ona siymosi obrazi ko'pincha hikoya chizig'ida markaziy o'rin tutadi, uning cheksiz kuchi va mehrini aks ettiradi.

Ingliz adabiyotida ona siymosi Virjiniya Vulfning "Mayoqqa" asaridagi Ramzi xonimning himoya va mehribon tabiatidan tortib, Jon Steynbekning "G'azab uzumlari" asaridagi Ma Joadning chidamliligi va fidoyiligigacha bo'lgan turli shakllarda tasvirlangan. Ushbu tasvirlar onalik mehrining umumbashariy mavzularini va madaniy chegaralarni chetlab o'tib, farzandlarining farovonligi uchun qilingan qurbonliklarni ta'kidlaydi. Xuddi shunday, o'zbek adabiyotida ona siymosi ham muhim o'rin tutib, oila rishtalari, mehr-oqibat, donolik kabi asosiy qadriyatlarni ifodalaydi. Chingiz Aytmatovning "Jamila" asaridagi Bibinur kabi obrazlar atrofdagilar qadriyatini, taqdirini shakllantirishda ona siymosining kuchi va ta'sirini yaqqol namoyon etadi. Ularning tasviri orqali o'zbek adabiyoti onalarning e'zozlangan mavqeini ko'rsatib, ularning jamiyatdagi o'rnini bilan bog'liq madaniy ahamiyatini aks ettiradi.

Asosiy qism: Ingliz va o'zbek adabiyotida ona siymosi hikmat, tasalli va yo'l-yo'riq manbai bo'lib xizmat qiladi. Ularning tasviri til va madaniy farqlardan ustun turadigan tarbiyalovchi va qo'llab-quvvatlovchi tabiatni aks ettiradi. Yozuvchilar ko'pincha ona figurasidan nostalji, qadrlash va inson munosabatlarining murakkabliklarini tushunish tuyg'usini uyg'otish uchun foydalanadilar.

Bundan tashqari, ona siymosi ko'pincha so'zsiz sevgi va qurbonlikning timsolini ifodalaydi, bu erda uning doimiy mavjudligi o'quvchilarning madaniy kelib chiqishidan qat'i nazar, shaxsiy darajada aks sado beradi. Adabiy asarlar orqali ona siymosi ilhom va hayrat manbai bo'lib, hamdardlik, kuch va chidamlilik fazilatlarini o'zida mujassam etadi.

Dunyoning turli xalqlari madaniyatlari doimo bir-biri bilan chambarchas bog'lanib, adabiyot orqali ham madaniy, ham ma'naviy jihatdan boyib boradi va o'ziga xosligi bilan ajralib turadigan, ayni paytda bir-birini to'ldiradigan milliy adabiyotlar jahon adabiyotini tashkil etadi. Shunga ko'ra, xalqlar adabiyoti bir-biri bilan chambarchas bog'lanib, tobora ko'proq o'zaro aloqada bo'lish va o'zaro ta'sirni adabiy-tarixiy makonda o'rganish jahon adabiyotshunosligining har tomonlama rivojlanishi uchun alohida ahamiyat kasb etadi. Bu boradagi taniqli rus yozuvchisi

N.I.Kondradning “Bashariyatning madaniy qadriyatlari doimo bir-biri bilan uzviy aloqada bo’lgan va busiz taraqqiyot mavjud emas”degan so’zlarini ko’pchilik yaxshi biladi. Yuqoridagilardan kelib chiqib, qayd etish mumkinki, dunyodagi har bir millat va elatlarning madaniy, etnik tarixini bilish, madaniy-ma’naviy hayoti haqidagi tasavvurlar shakllanishida jahon adabiyotining o’rni beqiyosdir.

Ayol dunyo va insoniyatning boshlanishi hisoblanib, uning go’zalligi, jozibasi, boy ma’naviy dunyosi shoir va yozuvchilarni hamisha ilhomlantirgan. Go’zal ayol tasvirlari hali hamon kitobxonlar qalbini hayajonga solib kelmoqda. A.S. Pushkin adabiy aholisiga mansub ayollarning ilohiy go’zalliklari va Lev Tolstoyning maftunkor ayol obrazlari, I.S.Turgenev asarlaridagi qahramon ayol obrazlari, N.A.Nekrasovning oddiy dehqon ayollari obrazlari tasvirlangan asarlari bugungi kunda ham adabiy-estetik qiymatini yo’qotmagan. XX asr shoir va yozuvchilari ham o’z an’analariga amal qilib, hayratga sazovor ayol obrazlari tasvirlangan asarlar yaratganlar. Jahon adabiy tanqidida XX asr oxirida ayollar nasri o’zbek badiiy adabiyotida adabiy-madaniy yo’nalish sifatida e’tirof etildi. Shu davrda o’zbek adabiyotida ayol estetikasi, ayol qo’lyozmasi, ayol fenomeni, ayol ijodkorligi, ayol donishmandiligi, ayol sabri va toqati kabilarga alohida e’tibor qaratildi. XIX asr adabiy-badiiy tasvirlari esa ayolning zamonaviy qiyofasiga yo’naltirildi. Jahon adabiyotshunosligini kuzatar ekanmiz, adabiyot jamiyat qadriyatlarini aks ettirishi va ushbu qadriyatlarni amalga oshirishga oid g’oyalar ilgari surilganligini ko’ramiz. Ammo 1970-yillardagi feministik harakat Amerika madaniyatiga chuqur ta’sir ko’rsatgan bo’lsa-da, jamiyatda hali ham erkaklar hukmronlik qiladi va ayollar madaniy tenglikka erishishlari uchun ko’p harakat qilishlari kerak deb qaraladi. Shuning uchun adabiyotda ayollarning rolini qayta yaratish va qayta belgilash muhim vazifalardan biri sifatida qolmoqda. Shu bilan birga, yoshlar adabiyotida ayollar obrazining to’g’ri tasvirlanishi va unga tarix qanday ta’sir qilgani haqidagi yangicha qarashlar o’rtaga tashlanadi. “Hamma narsa taqqoslashda ma’lum” nazariy tamoyili voqelikning deyarli ko’plab hodisalariga nisbatan qo’llaniladi. Bu mashhur naql adabiy tanqid, adabiy hodisalar, badiiy asarlar, adabiy va badiiy obrazlar, mualliflar tarjimai holi va boshqa adabiy oqimlarni qiyosiy usulda tahlil qilishning asosiy nazariyalaridan biri sifatida namoyon bo’ladi.

Xulosa qilib aytadigan bo’lsak, ingliz va o’zbek adabiyotida ona siymosi mehr-muhabbat, fidoyilik va mehr-shafqat kabi qadriyatlarni ifodalovchi ardoqli mavqega ega. Ularning tasviri madaniy va lingvistik chegaralardan oshib, kuch va tarbiyaning universal ramzi bo’lib xizmat qiladi. Ular adabiy asarlarda doimiy ishtirok etishlari orqali o’quvchilarni ilhomlantirib, o’quvchilarni hayratda qoldirishda davom etib, onalik mehri va ona siymosining cheksiz donoligiga chuqur minnatdorlik uyg’otadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Eshmatova Y.B. Istiqlol davri o'zbek qissachiligida ayol ruhiyatining badiiy talqini. Fil. Fan.Nomz...diss. Toshkent, 2020.-167 b.
2. Ika M. Aditya P. Besh mamlakat ayol shoirining "Rahim she'riyati" she'riyat antologiyasida ayollar obrazi timsoli//1-chi.
3. O'tkir Hoshimov "Dunyoning ishlari" Ikki eshik orasi" International Seminar on Language. Literature and Education, KnE Social Sciences, pages 588-594.b
4. Qodirova G. Rus va ingliz adabiyotida ayollar obrazini taqqoslash. 2021 // Orange Technologies xalqaro jurnali.

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING KREATIV SALOHIYATINI SHAKILLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

Karimova Zuhra

*Kattaqo`rg`on shahar 19-DMTT tarbiyachisi
Samarqand Davlat Universiteti 5-kurs talabasi*

Annotatsiya. Mazkur maqolada maktabgacha ta`lim tarbiyalanuvchilarida kreativ kompetensiyalarni yuzaga keltirish hamda rivojlantirishning bir qator psixologik jihatlari muhokamaga tortiladi.

Kalit so`zlar: kreativ tafakkur, ijodiy faollik, kreativ hulq-atvor, shaxsining ijodkorligi, qobiliyat, istedod darajasi

KIRISH

Ta`lim-tarbiya – ota-onalar va murabbiylardan katta sabr, mehr va bola tarbiyasiga ilmiy asoslangan yagona yondashuvni talab qiladi. Fikrimizcha, maktabgacha ta`lim tashkilotlari tarbiyalanuvchilari tafakkurini kreativ rivojlantirish tizimini takomillashtirishda ta`lim mazmuniga mos, shuningdek, ta`lim jarayonining boshlang`ich bosqichida talab etilgan zamonaviy dunyoqarashga ega bo`lgan raqobatbardosh kadrlarni ish bilan ta`minlash muhim deb hisoblaymiz.

Bu esa, tarbiyachilarning kreativlik potensialini, kompetentligini takomillashtirish jarayonlarida har bir pedagog belgilangan ta`limiy maqsadiga erishish bo`yicha tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning o`zaro faoliyatini tartibli tashkil etish yo`lini tanlaydi degan ilmiy xulosaga kelishimizga sabab bo`ladi. Masalan, an`anaviy metodlar (uning asosida falsafiy va pedagogik tizimlar tashkil etadi), ko`rgazmali metodlar, aks ettiruvchi metodlar, kitob bilan ishlash metodi, video metodlar [1].

ADABIYOTLAR SHARHI

Kreativ yondashuv asosida maktabgacha yoshdagi bolalar tafakkurini rivojlantirishning pedagogik mazmuni o`quv uslubiy adabiyotlar va qo`llanmalar, darsliklar, DTS, namunaviy va ishchi dasturlarda o`z aksini topgan bo`lib, ta`limiy jarayonda zamonaviylikni ta`minlash ya`ni o`quv biluv faoliyatlarida ilmiy asoslangan va tajribada sinalgan ta`limiy mashg`ulotlarga oid yangiliklar, faol metodlar va shakllar, tartib qoidalarni joriy etishning majburiyiligiga, shuningdek ta`limning taraqqiyot darajasi uning mazmuniga kiritilayotgan fan- texnika yutuqlari bilan tavsiflanadi [2].

TADQIQOT METODOLOGIYASI VA EMPIRIK TAHLIL

Kreativ yondashuv asosida maktabgacha yoshdagi bolalar tafakkurini rivojlantirishda yuqoridagi metodlar o`ziga xos vazifalarni bajaradi, ya`ni:

qiziqtiruvchi, tashkillashtiruvchi, rivojlantiruvchi, bilim beruvchi (ta'lim beruvchi), tarbiyaviy, ta'limiy.

Demak, kreativ yondashuv asosida maktabgacha yoshdagi bolalar tafakkurini rivojlantirishda ta'lim metodlarini ham maqsadga muvofiq tanlash va o'z o'rnida qo'llash talab etiladi. Shuningdek, ta'limiy vositalar: tarbiyalanuvchilarning yosh xususiyatlarini inobatga olib mavzu mohiyatini yoritishga xizmat qiladigan tarbiyachi va tarbiyalanuvchi tomonidan ta'lim jarayonida qo'llanadigan turli ob'ektlar; ta'limiy jarayonni o'zlashtirishga xizmat qiladigan yordamchi vositalari va didaktik materiallar [3]:

- o'quv biluv jarayonini tushunish va eslab qolish; (bilish psixik jarayonlari: sezgi, diqqat, idrok, xotira, xayol, tafakkur.)

- ta'limiy materiallarni mustaqil tarzda mustahkamlash va qo'llash uchun imkoniyat yaratadi. (esda olib qolish va esga tushirish jarayonida nutq faolligi)

Kreativ yondashuv asosida maktabgacha yoshdagi bolalar tafakkurini rivojlantirishda "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari", «Ilk qadam», Davlat o'quv dasturi, maktabgacha ta'lim tashkilotlari tarbiyachilari uchun o'quv-metodik qo'llanmalar, metodik tavsiyalar, metodik ishlanmalar, o'quv dasturlari, o'quv rejasi, haftalik va kunlik rejalardan oqilona foydalanish muhim pedagogik omil bo'lib hisoblanadi.

Pedagogik nuqtai nazardan o'z kasbini sevmagan, o'z kasbiga qiziqmagan tarbiyachi ideal darajada kreativ faoliyat bilan shug'ullanadi deb aytish qiyin. Tarbiyachilardan kreativ yondashuv asosida bolalar tafakkurini rivojlantirish uchun zamonaviy kasb egasi va salohiyat sohibi bo'lishi bilan bir qatorda maktabgacha ta'lim tizimida ma'nau mukammal va intellektual rivojlangan shaxsni tarbiyalashdir.

Davlat talablarining vazifalari: maktabgacha yoshdagi bolalarning rivojlanishi, ta'lim-tarbiyasi mazmuni va sifatiga qo'yiladigan talablarni belgilash; milliy, umuminsoniy va ma'naviy qadriyatlar asosida bolalarga ta'lim-tarbiya berish, rivojlantirishning samarali shakllari va usullarini joriy etish; ta'lim-tarbiya jarayoniga pedagogik va zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish; kadrlarni maqsadli va sifatli tayyorlash uchun ta'lim, fan va ishlab chiqarishning samarali integratsiyasini ta'minlashdan iborat, deb belgilangan.

Aytish joizki, bola ta'limi va rivojlanishida innovatsion texnologiyalarni tashkil etuvchi asosiy struktura, uning komponentlari bilan pedagogik texnologiyaga qo'yiladigan talablar ham bugungi kunda kengayib bormoqda. Kuzatish va tahlillarimiz asosida aytishimiz mumkinki, maktabgacha ta'limning asosiy vazifasi bolalarni maktabga ta'lim olishga tayyorlashdan iboratdir. Bolalar maktabgacha ta'limda aniq bilimlarnigina emas, fikrlash ko'nikmasini egallashi, tengdoshlari va kattalarning nutqini tushunishi, ular bilan erkin fikr almashishi, hamkorlik asosida faoliyat ko'rsatishi talab etiladi. Bolalarning ona tilida obrazli va mantiqiy fikrlashi,

tasavvurlarini nutq orqali to'g'ri ifodalashi, o'zini nazorat qilishi, boshqarishi, kuzatish, eshitish, eslab qolish, umumlashtirish, solishtirish kabi tafakkur operatsiyalarini amalga oshirish muhim ahamiyatga ega. Bu vazifani bajarishda, albatta, nutq o'stirish va badiiy adabiyot mashg'ulotlarining ahamiyati kattadir.

Ta'lim jarayonidagi har qanday bilish faoliyati kesimida metod bilan birga usullardan ham birdek foydalaniladi. Ko'p hollarda bu ikki tushuncha aralashtirib yuboriladi. Biroq ular ikki hil faoliyatni ifodalaydi. Ta'lim usuli ta'lim metodining tarkibiy qismi, uning bir elementidir [4].

Ta'lim usullari ta'lim metodlaridan foydalanish jarayonida o'qituvchi va o'quvchilar, tarbiyachi va tarbiyalanuvchilarning birgalikdagi aniq faoliyatidir. Ta'lim usullari yordamida ta'lim metodi zamiridagi vazifalarning bir qismi bajariladi. Ayni usullardan turli metodlar negizida ham foydalanilishi mumkin. Yoki aksincha, ayni metod turli usullar ko'magida ochib berilishi ham mumkin. Usul ta'lim metodining tarkibiy qismi, uning muhim unsuri, metodnijoriy qilishdagi alohida qadam sifatida ta'riflanadi. Har bir ta'lim metodi muayyan ta'lim usullarini chog'ishtirish orqali joriy etiladi. Ta'lim usullari metoddan foydalanish asosidir. Har qanday metod bir qancha usullarni o'z ichiga qamrab oladi. Ta'lim amaliyotida, juda ko'p metodlar zamirida qamrab olinadigan, ko'p qo'llaniladigan usullar sifatida: namoyish etish, ko'rgazmali, tajriba, amaliy, aqliy harakatlar; masalani o'rganish; savol yoki topshiriq berish; yo'l-yo'riq ko'rsatish, xulosa chiqarishlarni ajratib ta'kidlash mumkin.

XULOSA VA MUNOZARA

Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, har qanday maktabgacha yoshidagi bolalarning kreativ fikrlashini rivojlantirishga qaratilgan fikrlar asosli va ular kreativlikni bolalarning shaxsiy fazilatlarini va ularning tasavvuri bilan, ijodiy tafakkur va ijodiy tasavvur orqali o'z samaradorligi bilan insonning ijodiy qobiliyatining muhim tarkibiy qismi sifatida rivojlanadi va shaxsiy fazilatlar tezkor shakllanadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Axloq-odobga oid hadis namunalari. – T., Navruz, 2019.
2. Abdullaev X. Yashil daftar hikmati. - T.: O'qituvchi, 2014 y.
3. Nishonova Z. O'quvchilarni kreativ fikrlashga o'rgatish. - T.: TDPU. 2015 y.
4. Klimov Ye.A. Psixologiya professionala. – M., 2017.
5. Komilov N. Tasavvur va komil inson axloqi. – T., Cho'lpon, 2016.
6. Xudoyqulov X.J. Tarbiyaviy ishlar metodikasi. - T.: Innovatsiya – Ziyo. 2020 y.

МАКТАБГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA INNAVATSION G'OYALAR

Yakubova Aziza Murodulloyevna
Samarqand viloyati Kattaqo'rg'on shahar
19-DMTT tarbiyachisi

ANNOTATSIYA

Ushbu maqola maktabgacha yoshdagi bolalarning savodxonligini oshirishda innovatsion g'oyalar va metodlarni ko'rib chiqadi. Innovatsion usullar orqali bolalarning savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantirish, ularning til rivojlanishi va intellektual salohiyatini oshirishga qaratilgan yangi yondashuvlar tahlil qilinadi. Maqolada innovatsion pedagogik texnologiyalar, o'yin metodlari, multimedia vositalari va interaktiv o'qitish usullari orqali savodxonlikni oshirish bo'yicha misollar va tajribalar keltiriladi.

Kalit so'zlar: *Maktabgacha yosh, Savodxonlik, Innovatsion g'oyalar, Pedagogik texnologiyalar, Multimedia vositalari, Interaktiv o'qitish, Til rivojlanishi.*

KIRISH

Maktabgacha yoshdagi bolalarning savodxonligi ularning kelgusi ta'lim va rivojlanishining asosiy omillaridan biridir. Ushbu yoshdagi bolalar uchun savodxonlikni rivojlantirish jarayoni maxsus pedagogik yondashuvlar va innovatsion metodlarni talab qiladi. Maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning savodxonligini oshirishda innovatsion g'oyalar va metodlarni ko'rib chiqamiz, ular orqali bolalarning til rivojlanishini, og'zaki va yozma savodxonlik ko'nikmalarini yaxshilash maqsad qilinadi.

ASOSIY QISM

1. Innovatsion Pedagogik Texnologiyalar

1.1. **Digital O'yinlar va Mobil Ilovalar** Digital o'yinlar va mobil ilovalar maktabgacha yoshdagi bolalarning savodxonligini rivojlantirishda samarali vosita hisoblanadi. Ushbu texnologiyalar bolalarga savodxonlik ko'nikmalarini o'yin tarzida o'rgatadi, ular interaktiv va qiziqarli tarzda bilim olish imkonini beradi.

1.2. **Multimedia Vositalari** Multimedia vositalari, jumladan, animatsiyalar, video materiallar va audiovizual materiallar bolalarning til rivojlanishini qo'llab-quvvatlaydi. Bu vositalar orqali bolalar yangi so'zlarni, jumalarni va til tuzilmalarini o'rganishi mumkin.

2. O'yin Metodlari

2.1. **Rol O‘yinlari va Drama** Rol o‘yinlari va drama usullari bolalarning til ko‘nikmalarini rivojlantirishda samarali metodlardir. Bolalar rol o‘ynash orqali so‘zlarni va jummalarni amaliyotda qo‘llashni o‘rganadilar, bu ularning savodxonligini oshiradi.

2.2. **O‘yinli Darslar** O‘yinli darslar orqali bolalarga savodxonlik ko‘nikmalarini o‘rgatish, ular uchun qiziqarli va motivatsion bo‘lishi mumkin. O‘yinlar bolalarning qiziqishini oshiradi va bilimlarni yanada mustahkamlaydi.

3. Interaktiv O‘qitish Usullari

3.1. **Interaktiv Ta'lim Platformalari** Interaktiv ta'lim platformalari bolalarga interaktiv va shaxsiylashtirilgan ta'lim tajribasini taqdim etadi. Ushbu platformalarda bolalar turli interaktiv mashqlar va o‘yinlar orqali savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirishi mumkin.

3.2. **Onlayn Resurslar va Veb-saytlar** Onlayn resurslar va veb-saytlar orqali bolalarga savodxonlikni rivojlantiruvchi ko‘plab materiallar va mashqlar taqdim etiladi. Bu resurslar bolalarning o‘z-o‘zini o‘rganish va rivojlanish imkoniyatlarini oshiradi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning savodxonligini oshirishda zamonaviy metodlar quyidagilarni o‘z ichiga oladi, har bir metod uchun misollar bilan aniq va mukammal tushuntirilgan:

1. Multimedia Texnologiyalari

1.1. Interaktiv O‘yinlar

Misol: "Lingokids" mobil ilovasi. Ushbu ilova maktabgacha yoshdagi bolalar uchun interaktiv o‘yinlar va mashqlarni taklif etadi, bunda bolalar so‘zlarni tanish, talaffuz qilish va ularni amaliyotda qo‘llash orqali savodxonlik ko‘nikmalarini oshiradilar. Ilova interaktiv va qiziqarli o‘yinlar yordamida bolalarga yangi so‘zlarni o‘rgatadi va ularning qiziqishini saqlaydi.

1.2. Digital Kitoblar va Animatsiyalar

Misol: "Storynory" veb-sayti. Ushbu sayt bolalar uchun audiokitoblar va animatsiyalarni taqdim etadi. Har bir hikoya bolalarga yangi so‘zlarni va grammatika qoidalarini o‘rgatish uchun tasvirlar, ovoz va matn yordamida yaratilgan. Bolalar bu usul orqali o‘qishni qiziqarli va jozibador tarzda o‘rganadilar.

2. O‘yinli O‘qitish Metodlari

2.1. Rol O‘yinlari

Misol: "Kuchli Yordamchilar" o‘yini. Ushbu o‘yin bolalarga turli rollarda o‘ynash imkonini beradi, masalan, do‘kon sotuvchisi yoki shifokor. Bolalar o‘z rollarida so‘zlarni va jummalarni amaliyotda qo‘llashadi, bu ularning til rivojlanishini qo‘llab-quvvatlaydi va savodxonlik ko‘nikmalarini oshiradi.

2.2. O‘yinli Mashqlar

Misol: "So‘zlarni Top" o‘yini. Bu o‘yinda bolalar ko‘rsatilgan tasvirlar orqali so‘zlarni tanish va to‘g‘ri yozishni o‘rganishlari kerak. Masalan, tasvirlar orqali "olma", "kitob", "it" kabi so‘zlar taniladi va ular bilan bog‘liq mashqlar bajariladi.

3. Interaktiv Ta'lim Platformalari

3.1. Onlayn Ta'lim Platformalari

Misol: "ABCmouse" onlayn ta'lim platformasi. Ushbu platforma bolalar uchun interaktiv mashqlar, video mashg‘ulotlar va o‘yinlar taqdim etadi. Bolalar raqamli platformada o‘z tezliklari bilan savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirishlari mumkin, bu o‘rganish jarayonini qiziqarli va shaxsiylashtirilgan qiladi.

3.2. Virtual Sinflar

Misol: "Zoom" orqali virtual sinflar. Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun maxsus dizayn qilingan virtual sinflar o‘tkaziladi, bunda o‘qituvchi bolalar bilan real vaqt rejimida o‘zaro aloqada bo‘ladi. Ushbu metod orqali bolalar masofadan ta'lim olish imkoniyatiga ega bo‘lishadi, bu esa ularning savodxonlik ko‘nikmalarini rivojlantirishda yordam beradi.

4.1. Kreativ Yozish Va Chizish

Misol: "Drawing and Storytelling" faoliyati. Ushbu metod orqali bolalarga tasvirlar chizish va ular asosida hikoyalar yozishni o‘rgatadi. Masalan, bolalar o‘z tasvirlarini chizishadi va shu tasvirlar asosida qisqa hikoyalar yaratadilar. Bu usul bolalar yaratish qobiliyatlarini rivojlantiradi va savodxonlik ko‘nikmalarini oshiradi.

4.2. Kreativ Qayta Yozish

Misol: "So‘zlar bilan Mo‘jiza" faoliyati. Bu metodda bolalarga mavjud hikoyalar yoki so‘zlar orqali yangi va kreativ hikoyalar yaratish taklif etiladi. Masalan, bolalar "Qizil boshli qush" hikoyasining yangi versiyasini yaratadilar, bu orqali ular yangi so‘zlarni o‘rganadilar va ularning ijodiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradilar.

XULOSA

Maktabgacha yoshdagi bolalarning savodxonligini oshirishda innovatsion g‘oyalar va metodlarni qo‘llash, bolalarning til rivojlanishi va savodxonlik ko‘nikmalarini yanada yaxshilashga yordam beradi. Digital texnologiyalar, o‘yin metodlari va interaktiv o‘qitish usullari bolalarning savodxonlik jarayonini qiziqarli va samarali qilishda muhim rol o‘ynaydi. Ushbu metodlarni qo‘llash orqali bolalar uchun sifatli ta'lim ta'minlanadi va ularning intellektual rivojlanishi qo‘llab-quvvatlanadi.

Zamonaviy metodlar orqali maktabgacha yoshdagi bolalarning savodxonligini oshirish, ularning til rivojlanishini qo‘llab-quvvatlash va ta'lim jarayonini qiziqarli qilish mumkin. Multimedia texnologiyalari, o‘yinli o‘qitish metodlari, interaktiv ta'lim platformalari va kreativ yondashuvlar bolalar uchun samarali ta'lim vositalarini taqdim

etadi. Ushbu metodlar orqali bolalarning savodxonlik ko'nikmalari yanada mustahkamlanadi va ularning intellektual rivojlanishi qo'llab-quvvatlanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Xolmatov, I. (2020). "Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun innovatsion ta'lim metodlari." Toshkent: O'zbekiston Milliy Universiteti.
2. Saidov, M. (2019). "O'yinli ta'lim: Maktabgacha yoshdagi bolalar uchun samarali metodlar." Buxoro: Buxoro Davlat Universiteti.
3. Muminova, N. (2021). "Multimedia vositalarining bolalar ta'limida qo'llanilishi." Samarqand: Samarqand Davlat Universiteti nashriyoti.
4. To'raev, A. (2018). "Interaktiv o'qitish usullari va ularning bolalar rivojlanishidagi o'rni." Qarshi: Qarshi Davlat Universiteti.
5. Fayzullayev, B. (2022). "Digital texnologiyalar va maktabgacha yoshdagi bolalar: Innovatsion yondashuvlar." Toshkent: Iqtisodiyot va huquq nashriyoti.

КАЛИЙЛИ ЎҒИТЛАРНИНГ ТУРЛАРИ ВА ТАРКИБИ

*Ҳайдаров Бекзод Ҳамза ўгли
Юсуфова Назокат Шухратжон кизи
Тошкент кимё-технология институти
Янгиер филиали ассистент ўқитувчи
Тошкент кимё-технология институти
Янгиер филиали НМКТ II-босқич талабаси*

Abstract: In this article, you will learn more about the types and composition of potash fertilizers

Keywords: assortment, coefficient, standard, potash, fertilizers, complex, fertilizers, ammophos, nitrophos, diamphos

Ишлаб чиқарилаётган минерал ўғитларнинг assortименти ўғитларнинг барча турларини ўз ичига олади: азотли, фосфорли, калийли, микроўғитлар, комплекс ўғитлар ва бошқалар. Ўғитлар сифатининг муҳим кўрсаткичи бўлиб, ундаги ўсимлик учун фойдали таъсир этувчи моддаларнинг миқдори ҳисобланади. Асосий таъсир этувчи моддалар бўлиб, азот, фосфор ва калий бирикмалари ҳисобланади. Уларнинг ўғитларидаги миқдори элементар азот, фосфор (V)-оксиди-фосфор ангидрид (P_2O_5) ва калий оксиди (K_2O)га ҳисоблаганда ўлчанади. Жаҳон матбуотида ўғитларнинг таъсир этувчи моддаларини ҳисоблашда (уларнинг миқдориниянада аниқ аниқлаш учун) оксидлардан элементларга: фосфор (V)-оксиди P_2O_5 дан-Р га, калий оксиди – K_2O дан К га ўтиш (қайта ҳисоблаш коэффицентлари иловада келтирилган) масаласи кўйилмоқда. Ўғитнинг ҳар бир турига стандарт – ДСТ ёки техник шартлар – ТШ билан битта ёки бир неча таъсир этувчи моддаларнинг минимал миқдори кўзда тутилган. Стандарт билан намлик ва ўсимлик учун зарарли аралашмаларнинг миқдори, шунингдек физик-кимёвий ва механик хоссалари, кўрсаткичлари қийматлари чегараланади. Намнинг керагидан ортиғи ўғитнинг ёпишиб қолиши ва кесак-кесак бўлиб қолишига олиб келади; нам ўғитларнинг озукавий моддалар миқдорини пасайтирадиган балласт ҳисобланади.

Калийли ўғитлар. Асосан сувда эрувчан калийли ўғитлар ишлаб чиқарилади. Уларга калий хлорид, калий сульфат, аралаш тузлар ва бошқалар киради.

Калийли ўғитлар ассортименти

Ўғит	Таркиби , % кам эмас			ДСТ ёки ТШ
	KCl	K ₂ O	Намлик, кўп эмас	
Хлорид калий, донатор (прессланган) ёки табиий йирик кристалл 1 - нав 2 – нав	95+1 91+1	60+0,6 57,5+0,6	1 1	ДСТ 4568-74
Йирик кристалл калий хлориди	85	53,7+0,6	1	ТШ 6-12-84-75
40% - калий тузи аралашмаси	63,3	40,0	2	ТШ 6-12-16-71
Хлоркалий – электролит ишлатилган кристалл марка А марка Б	72,0 50,0	45,5 31,6	4 4	ТШ 48-10-40-76
Қишлоқ хўжалиги учун калий сульфат	-	46+1	2	ТШ 6-12-14-74
Техник калий сульфат	-	48	2	ТШ 48-5-30-72
Ўғитсимон нордон калий сульфат: 1– нав 2 – нав	- -	50,0 46,0	0,3 0,3	ТШ 6-12-45-73
Куқун ҳолидаги калий магнезия (9+1% MgO)	-	29+1	5	ТШ 6-12-77-74
Грануланган калий магнийли концентрат (9+1% MgO)	-	18,5+1	7	ТШ 46-12-44-73
Табиий каинит	-	10+0,5	5	ТШ 6-12-23-70

Регион	Қувват, минг т/йил
Шимолий Америка	14762
Лотин Америкаси	1373
Ғарбий Европа	6529
СНГ	13248
Африка	50
Осиё	4345
Жами	40262

Комплекс ўғитлар. Ассортимент: мураккаб ўғитлар – икки ва уч озукавий элементлардан иборат (аммофос, диаммофос, нитрофос, нитроаммофос); аралаш, мураккаб – аралаш, суяқ комплекс ўғитларни ўз ичига олади.

Дунё бўйича калийли ўғит ишлаб чиқариш қуввати (2003-2004 йиллардаги IFA маълумоти)

Фирмалар	Қувват, минг т/йил
Поташ Совр (Канада)	12100
JMC (Канада)	7200
Беларус калий	6800
DSW	5200
Урал калий (Россия)	4300
Сильвинит (Россия)	3600
Араб Поташ (Иордания)	2000

Калий маъдани таркибига лой-карбонат жинслари, минераллар, қўшимчалар:галит – NaCl , гипс – $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$, кизерит – $\text{MgSO}_4 \cdot 4\text{H}_2\text{O}$ лар киради. Ернинг устки қаттиқ қатламида калий миқдори 1,5%га яқин. Калий кўп жинслардан таркиб тошган алюмосиликатлар, дала шпатлари, гранитлар, шенитлар, қаттиқ қазиб олинган туз қатламлари ва туз эритмалари таркибигакиради.Калий маъданлари – уларда у ёки бу минераллар миқдорининг кўплиги бўйича аниқланади.Калий маъданларининг қимматли аралашмалари – бром, йод, рубидий, мис,рух ва бошқалар.Калийнинг муҳим тузларидан – хлорид, сульфат ва улардан ҳосил бўладиган минераллар ҳисобланади. Денгиз ва океан сувларида тахминан 0,05% калий бор. Дунё океанидаги тахминан 1,370*10⁶ км миқдоридаги сувда 7 * 10¹⁴ тонна K₂O бор. Шундай қилиб дунё океани калийли бирикмаларнинг туганмас манбаидир. Калийнинг хлориди ва бошқа галогенидлари NaCl турдаги сувли эритмалардан кристалланади. 0°С дан юқорида ($\text{KF} \cdot 2\text{H}_2\text{O}$ дан ташқари) сувсизтузлар кристалланади. Эвтектик температура $\text{KCl} \cdot \text{H}_2\text{O}$ + муз = -9,8°С га тенг, -5,3°Сда эрийдиган $\text{KCl} \cdot \text{H}_2\text{O}$ кристаллогидрат мавжуд. KCl кристалларнинг зичлиги тахминан 2,0 г/см³, эриш иссиқлиги 26,86кЖ/моль; сублимация иссиқлиги (KCl қр.- KCl г.) 223,75 кЖ/моль. Калий галогенидларининг эриш ва қайнаш температураси I-F қатор бўйича ошиб Боради .Калий маъдани таркибига лой-карбонат жинслари, минераллар, қўшимчалар: галит – NaCl , гипс – $\text{CaSO}_4 \cdot 2\text{H}_2\text{O}$, кизерит –

$MgSO_4 \cdot 4H_2O$ лар киради. Ернинг устки қаттиқ қатламида калий миқдори 1,5%га яқин. Калий кўп жинслардан таркиб топган алюмосиликатлар, дала шпатлари, гранитлар, шенитлар, қаттиқ қазиб олиндиған туз қатламлари ва туз эритмалари таркибига киради. Калий маъданлари – уларда у ёки бу минераллар миқдорининг кўплиги бўйича аниқланади. Калий маъданларининг қимматли аралашмалари – бром, йод, рубидий, мис, рух ва бошқалар. Калийнинг муҳим тузларидан – хлорид, сульфат ва улардан ҳосил бўладиган минераллар ҳисобланади.

Денгиз ва океан сувларида тахминан 0,05% калий бор. Дунё океанидаги тахминан $1,370 \cdot 10^6$ км миқдоридаги сувда $7 \cdot 10^{14}$ тонна K_2O бор. Шундай қилиб дунё океани калийли бирикмаларнинг туганмас манбаидир. Калийнинг хлориди ва бошқа галогенидлари $NaCl$ турдаги сувли эритмалардан кристалланади. $0^\circ C$ дан юқорида ($KF \cdot 2H_2O$ дан ташқари) сувсиз тузлар кристалланади. Эвтектик температура $KCl \cdot H_2O + муз = -9,8^\circ C$ га тенг, $-5,3^\circ C$ да эрийдиган $KCl \cdot H_2O$ кристаллогидрат мавжуд. KCl кристалларнинг зичлиги тахминан $2,0 \text{ г/см}^3$, эриш иссиқлиги $26,86 \text{ кЖ/моль}$; сублимация иссиқлиги (KCl қр.- KCl г.) $223,75 \text{ кЖ/моль}$. Калий галогенидларининг эриш ва қайнаш температураси **I-F** қатор бўйича ошиб боради.

$100^\circ C$ да тўйинган эритмалар устидаги сув буғи босими KCl учун – $567,8 \text{ мм.симоб}$ устуни, K_2SO_4 учун – $723,8 \text{ мм. симоб}$ устуни. Калий тузлари, асосан, минерал ўғитлар сифатида қўлланилади. Калий саноати маҳсулотининг асосий турларидан бири калий хлорид ҳисобланади, унинг 95% минерал ўғитлар сифатида ишлатилади, қолган 5% ўювчи калий ва калийнинг бошқа бирикмаларига қайта ишланади. Калийли ўғитсимон тузларининг умумий миқдоридан 8-10%, сифати хлор иони таъсири остида ёмонлашадиган хлорофоб экинлари (табак, цитрусли ва бошқалар) экилган тупроқни ўғитлаш учун, калий сульфати ва калий ва магний сульфатининг иккиланма тузлари ($K_2SO_4 \cdot MgSO_4$), калиймагnezия турида ишлаб чиқилади. Техник мақсадлар учун ишлаб чиқариладиган калий хлорид – оқартирувчи препарат сифатида ва портловчи моддалар ишлаб чиқаришда қўлланиладиган – ўювчи калий, хлорат, калий перхлоратни, фармацевтика ва фотография саноатида қўлланиладиган – бромид ва калий йодидни, махсус ойна (шиша) ва сир олиш учун қўлланиладиган – калий карбонатни, ёғочга шимдириш, газламаларни оқартириш ва бошқа мақсадлар учун – калий силикати ($K_2Si_2O_5$)ни рудалардан олтинни ажратиш олиш учун реагент – калий цианидни, ҳавони регенерациялаш учун – калий пероксид (KO_2) ва бошқа пероксид бирикмаларини ва бошқа калий бирикмаларини олиш учун қўлланилади. KCl кристаллари инфрақизил нурлар учун жуда юқори шаффофликка эга бўлади, шунинг учун улар айрим оптик асбобларда ишлатилади.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Hakimov, & B. Haydarov (2023). IMPACT OF REAGENTS-REGULATORS ON FLOTATION. Science and innovation, 2 (A10), 19-22. doi: 10.5281/zenodo.841990
2. Haydarov, A. Mamirov, & Sh. Pardaboyeva (2023) SYNTHESIS OF NEW MULTIFUNCTIONAL IONITES AND THEIR APPLICATION IN SORPTION OF SOME METALS. Science and innovation, 2 (A7), 156-160. doi: 10.5281/zenodo.820009
3. Haydarov, G. Ibodullaeva, Sh. Pardaboyeva, & N. Ermamatova (2023). DRINKING WATER PURIFICATION METHODS. Science and innovation, 2 (D5), 178-184. doi: 10.5281/zenodo.7974073
4. Амирова А.М. Физико-химические исследования фосфоритов Центральных Кызылкумов и процессов их кислотной переработки. // Узб. хим. ж.- Ташкент, 1983. - № 1. - С. 18-26.5. Волынскова Н.В. Разработка и внедрение технологии производства экстракционной фосфорной кислоты из фосфоритов Центральных Кызылкумов. Дисс. ... канд. техн. наук. - Ташкент, 2010. - 172

ОБ ИЗУЧЕНИИ ФОРМЫ ЛИЧНЫЕ МЕСТОИМЕНИЯ ЕДИНСТВЕННОГО ЧИСЛА В СТАРОУЗБЕКСКОМ И СТАРОРУССКОМ ЯЗЫКАХ

*Пардаева Мадина Низомиддиновна – студентка
Ургутского филиала Самаркандского государственного университета*

Аннотация: в данной статье рассказывается о том, как в этот период использовались формы единственного числа личных местоимений в древнеузбекском и древнерусском языках.

Ключевые слова: местоимение, форма, староузбекский язык, старый русский язык, письменный источник.

Annotasiya: ushbu maqolada eski o‘zbek tili va eski rus tilida kishilik olmoshlarining birlik shakllari qanday qo‘llanganligi haqida so‘z boradi.

Kalit so‘zlar: olmosh, shakl, eski o‘zbek tili, eski rus tili, yozma manba.

Abstract: this article talks about how the singular forms of personal pronouns were used in Old Uzbek and Old Russian.

Keywords: pronoun, form, old Uzbek language, old Russian language, written source.

В древнерусском языке слово семейство местоимений представляло собой сложный пласт. В древнерусском языке они по морфологическим особенностям и синтаксическим функциям делятся на две части. Сгруппированы в:

1. Первую группу составляют местоимения 1-го и 2-го лица (**язь, ты**), а также (**себя**) состоящее из возвратное местоимений. Личные местоимения выступают в предложениях как подлежащее и дополнение, как и существительные сделал это. Они изменяются по падежам в единственном и множественном числе.

2. Ко второй группе относятся местоимения без лица, то есть указательные местоимения, относительные местоимения, вопросительные местоимения, отрицательные местоимения и т. д.

Местоимение употребляется вместо существительного, прилагательного, числа и других групп слов для обозначения наличия предмета и характерного для него признака. Местоимения выражают предмет или его признак не постоянно, а в определенных местах. В этом отношении местоимение не имеет четкого значения, если рассматривать его как самостоятельную группу слов. В староузбекском языке использовались нынешние узбекские типы местоимений: **kishilik olmoshlari, o‘zlik olmoshlari, ko‘rsatish olmoshlari, so‘roq olmoshlari, birgalik olmoshlari, belgilash olmoshlari, gumon olmoshlari, bo‘lishsizlik olmoshlari**. Но различия в формах этих типов местоимений имеют и свои

особенности староузбекского языка.

KISHILIK OLMOSHLARI. ЛИЧНЫЕ МЕСТОИМЕНИЕ.

Личные местоимения в староузбекском языке имели следующую форму:

В староузбекском языке личные местоимение 1-го лица men.

В некоторых источниках XV века и позже слова **faqir, banda, kamina** и сочетания **bu faqir, bu banda, bu kamina** употребляются в значении первого лица единственного числа личного местоимения, то есть вместо местоимения **men**. Когда эти слова и словосочетания употребляются в смысле от 1-го лица, выражается смирение говорящего и уважение к слушателю. В некоторых письменных источниках XIX века местоимение **ben** употреблялось вместо местоимения **men** как историко-диалектное явление.

Личные местоимение 1-го лица

Также в древнерусском языке личные местоимение 1-го лица **я** имело форму **азь**. Позже к XII веку оно изменилось на форму **язь**. Он долгое время употреблялся наряду с **язь** и **азь**, во всяком случае, такое зафиксировано в письменных памятниках. Вот пример из грамоты князя Мстислава 1130 г.: Се азь Мьстиславъ... А язь даль роукою своею... А се я Всеволодь.

Впрочем, такое употребление было далеко не всеобщим. Еще в XVI веке в некоторых текстах использовалось только местоимение **язь**, а **я** совершенно отсутствовало. Лишь в XVII столетии вариант **я** начинает преобладать, сначала в деловой письменности.

В староузбекском языке личные местоимение 2-го лица sen.

Аффикс множественного числа **-lar/-lär** обычно не прибавляется к формам 1-го и 2-го лица единственного числа личного местоимения (**men, sen**). Поскольку эти формы означают одного человека, существуют специальные формы для множественного числа этих лиц (**biz, siz**). Но в «**O'g'uznoma**» для значения 2-го лица множественного числа используется форма **senlär**, образующаяся добавлением аффикса **-lär** к форме 2-го лица единственного числа (**sen**): **Men senlärgä boldum qag'an**.

Употребление **senlar** для второго лица множественного числа личного местоимения теперь доступно и в некоторых узбекских диалектах, например в ташкентском диалекте.

Личные местоимение 2-го лица

В старорусском языке в качестве 2-го лица единственного числа личного местоимения употребляется форма **ты**, как и в современном русском языке.

В староузбекском языке личные местоимение 3-го лица ul.

3-е лицо единственного числа личного местоимения в староузбекском языке пишется в форме **alif-u vov-u lom**. Это местоимение может произноситься как **ol**, а в некоторых диалектах как **ul**. Но четкой информации по этому поводу нет.

Личные местоимение 3-го лица.

Древнерусском языке слова- указатели, выполняющие заместительную функцию, сформировавшие класс местоимений, выступали как личные и неличные.

При этом привычные местоимения третьего лица не относились к личным формам. В древнерусском языке при отсутствии личных местоимений эту роль играли указательные формы, различавшиеся по родам: и (местоимение мужского рода), я (женского рода), е (среднего рода). В истории русского языка создание личного местоимения 3-го лица было связано с объединением формы именительного падежа указательного местоимения он с формами косвенных падежей указательного местоимения и. Этот процесс хорошо отражен в памятниках русской письменности и описан в лингвистической литературе.

Таким образом, местоимение - это особый лексико- грамматический класс, лексемы которого ничего не называют, а лишь указывает на отношения тех или иных предметов или их свойств к речи. Местоимение занимает промежуточное положение между именем и глаголом.

Литература:

1. Г. В. Горшкова, Г. А. Хабургаев Историческая грамматика русского языка. М.: Высшая школа, 1981.
2. Колесов В.В. Историческая грамматика русского языка: Учебное пособие/ В. В. Колесов - М.: Академия, 2017. - 496 с.
3. Борковский В. И. Историческая грамматика русского языка. В. И. Борковский, П.С. Кузнецов: - М.: Ленанд, 2019. - 512 с.
4. Буслаев Ф. И. Историческая грамматика русского языка: Синтаксис/ Ф. И. Буслаев - М.: КД Либроком, 2015 - 344 с.
5. Abdurahmonov G'. Shukurov Sh. Mahmudov Q. O'zbek tilining tarixiy grammatikasi. Toshkent „O'zbekiston faylasuflari milliy jamiyati nashriyoti" - 2008
6. U. Tursunov, B. O'rinboyev, A. Aliyev O'zbek adabiy tili tarixi. Toshkent " O'qituvchi" - 1995.

O'ZBEK ADABIYOTIDA PAFOS TUSHUNCHASI VA UNING QO'LLANILISHI

Qayumova Sayyora Topvoldi qizi

Farg'ona davlat universiteti,

"Yuksalish" liderlar maktabi ingliz tili o'qituvchisi

Email:sayyoraqayumova96@mail.ru

Annotatsiya

Pafos, yunoncha "pathos" so'zidan kelib chiqqan holda, adabiyot va san'atda his-tuyg'ularni kuchli ifodalashni anglatadi. Bu tushuncha asar ichidagi dramatik va hissiy ta'sirni yaratishda muhim rol o'ynaydi. Pafos orqali o'quvchi yoki tomoshabin qahramonlarning ichki kurashlari, dardlari va sevgisi orqali chuqur hissiyotlarni his qiladi. Adabiyotda pafos, ko'pincha, qahramonlarning zaifliklari va kuchli his-tuyg'ulari bilan bog'liq voqealar orqali namoyon bo'ladi. Bu, o'z navbatida, o'quvchini fikr yuritishga undaydi va asarning umumiy mazmunini boyitadi. Pafos, shuningdek, dramalarda, she'rlarda va romanda hissiy chuqurlikni ta'minlash uchun zarur vosita sifatida xizmat qiladi. Shunday qilib, pafos adabiyotda inson ruhiyatining murakkabligini va his-tuyg'ularning kuchini aks ettirishda markaziy tushuncha hisoblanadi.

Annotation

Pathos, derived from the Greek word pathos, refers to a strong expression of emotion in literature and art. This concept plays an important role in creating dramatic and emotional impact within the work. through pathos, the reader or viewer feels deep emotions through the characters' inner struggles, pain, and love.

In literature, pathos is often expressed through events related to the weaknesses and strong feelings of the characters. this, in turn, encourages the reader to think and enriches the overall content of the work. Pathos also serves as a necessary tool for providing emotional depth in dramas, poems, and novels. Thus, pathos is a central concept in literature to reflect the complexity of the human psyche and the power of emotions.

Kalit so'zlar: His-tuyg'ular, Dramatik ta'sir, Adabiyot, San'at, Qahramonlar, Zaiflik, Hissiy chuqurlik, Emotsional, Kurash, Ijtimoiy kontekst, O'quvchi tomoshabin, Dard, Sevgi, Murakkablik, Estetika

Keywords: Emotions, Dramatic Impact, Literature, Art, Characters, Vulnerability, Emotional Depth, Emotional, Struggle, Social Context, Reader/Viewer, Pain, Love, Complexity, Aesthetics

Pafos (yun. pathos - His, ehtiros) - ijodkorning o'zi tasvirlayotgan voqelikka g'oyaviy-hissiy munosabati, avtor emotsionalligi. Pafos termini antik estetika va ritorikada ishlagan holda, keyinroq turli o'zgarishlarga uchragan. Jumladan, Arastu Pafos deganda inson qalbining xususiyati, kuchli ehtirosni nazarda tutadi. Unga ko'ra, Pafos notiqlik usullaridan bo'lib, uning yordamida notiq tinglovchilarda o'zi istagan hislarni uyg'otadi. Terminni tragediyaga nisbatan qo'llaganida, Arastu Pafosning qahramon fojiasi, ruxiy iztiroblari orqali nomoyon bo'lishi tomoshabinda ham shunga hos hislarni uyg'otishini ta'kidlaydi. Keyingichalik, xususan, Uyg'onish davridan boshlab Pafos Inson qalbining husu- siyati deb emas, balki asarning muayyan xis- tuyg'larni uyg'ota olish xususiyati sifatda tushunila bo'ldi, shu bois ham u ko'proq uslub, qahramon, ko'tarinkilik, tragiklik kabi tushunchalar bilan bog'liq holda ishlatildi. Gegel estetikasida Pafos juda muhim o'rin tutadi, u san'atning o'zogi, "san'at saltanati" ning asosi sifatida talqin qilinadi. Gegelga ko'ra, Pafos inson mohiyatini tashkil etuvchi ob'ektiv mavjudlik, qalbni harakatlantiruvchi qudratli kuch bo'lib, ijodkor o'z asarida uni yaratishni maqsad qiladi, ya'ni muayyan Pafosni ifodalash san'at asarining muddaosi, ijodning motividir. Shu asosda Gegel ijodiga turtki beruvchi motivlar, Pafos ko'rishlari sifatida "oila, vatan, davlat, cherkov, shon-sharaf, do'stlik, g'urur, nomus, muhabbat" kabilarni saqlashdi. Gegel ta'rifidagi Pafos, ko'proq asar personajlari bilan bog'liq bo'lsa, V.Belinskiy uni ijodkor shaxsi bilan bog'laydi. Unga ko'ra, Pafos "g'oya-ehtiros" bo'lib, u ijodkorning ma'naviy borlig'idan kelib chiqadi. Bu holda alohida olingangan asar Pafosi haqida ham, muayyan ijodkorga xos Pafos haqda ham gapirish mumkin. Pafosni buni tushunish sho'ro adabiyotshunosligida, jumladan, o'zbek adabiyotshunosligida ham ustuvorlik qildi. G.Pospelov Pafosni badiiy mazmunning mavzu, problematika, badiiy g'oya qatoridagi muhim uzvlaridan deb biladi va va uning qahramonlik, tragizm sentementalizm, romantika, dramatism, satira va yumor kabi turlarini ajratadi. Shuni qayd etish lozimki, G.Pospelov Pafos termini bilan bir qatorda, vokalikka g'oyaviy-hissiy munosabat terminini ham qo'llaydi. Adabiyot nazariyasiga oid ayrim manbalarda esa Pafos o'rniga avtor emotsionalligi, vokalikka munosabat turlari kabi terminlar ham ishlatiladi. Mazkur hol hozirgi adbiyotshunoslikda Pafos termini qo'llanishi jihatidan passivlashganidan dalolat beradi. Buning sababi esa uning hodisa mohiyatini to'la qamray olmayotgani bilan bog'liqdir. Agar Arastu-Gegal an'anasi bo'yicha Pafos ko'proq personajspar (ob'ekt) bilan, Belin- skiydan boshlanib ijodkor (sub'ekt) bilan bog'langan bo'lsa, hozirda subyekt - ob'ekt-adresat uchligini birlikda olib qarab, ularni qamrab oluvchi badiiylik moduslari termini faollashdi.

Pafos haqidagi dastlabki qarashlar Aristotelning "Poetika" asarida uchrab, u ehtirosdir degan to'xtamga keladi. XVIII asrga kelib Gegel o'zining —Estetikasida pafosni chuqur tadqiq etadi va uni san'at saltanatining mohiyatini ochib beruvchi kuch sifatida baholaydi. Dilmurod Quronov tuzgan "Adabiyotshunoslik lug'ati" da

ham pafos — ijodkorning voqelikka g`oyaviy-emotsional munosabati deb talqin qilinadi. Yuqorida tilga olingan asarlarning barchasida pafos adabiyotshunoslikka— notiqlik ( ritorika)dan o`tgan termin ekani qayd etiladi. (Arastuga ko`ra ham pafos notiqlik usullaridan bo`lib, uning yordamida notiq tinglovchilarga o`zi istagan hislarini uyg`otadi.) Pafos dastlab Aristotelning —”Poetika”sida muayyan estetik hodisani ifoda etuvchi istiloh sifatida qaror topgan: —Tragediyaning uchinchi qismini pafos— ehtiros tashkil etadi. Ehtiros esa halokat yoki iztirob keltiruvchi harakatdir. Aristotel pafosning tragediyada qahramonlar ruhiy iztirobi orqali yuzaga chiqishi va tomoshabinga ham shunga mos his uyg`otishiga asosiy e`tiborni qaratadi. O`zbek mumtoz adabiyotida ham mohiyatiga ko`ra pafosni ifodalagan fikrlar uchragan. Klassik adabiyotimiz vakillari ma`nosi jihatidan —pafos so`ziga yaqin —dard so`zini ishlatar hamda shoir —bedard bo`lishi mumkin emasligini tasdiq qililar. —Masalan, Alisher Navoiy “Farhod va Shirin” dostonida, she`riyatning dunyoda mavjud bo`lishidan maqsad so`z (yonish) va dardlarni ifodalashdan boshqa narsa emas, degan fikrni aytadi:

*Bu gulshanki, rashki naqshi Chindur,
Nasimi ham, guli ham otashindur.
Bo`lurdin dahr bo`stonida mavjud,
Emasdur g`ayru so`z-u dard maqsud.*

“Hozirgi o`zbek adabiyotida pafos muammosi” mavzusida tadqiqot olib borgan olim Mirzaahmad Olimov pafosni muammo sifatida o`rganar ekan, eng avvalo, uning hayotdagi ko`rinishini asosiy obyekt sifatida biladi va badiiy asardagi pafosni ham hayotdagi pafos in`ikosi sifatida biladi.

Adabiyotshunoslik lug`atlarida Belinskiygacha pafos faqat obyektga yo`naltirilgan bo`lsa, Belinskiydan boshlab u subyektini ham qamrab ola boshlagani aytiladi. Pafos haqidagi dastlabki qarashlar Aristotelning —Poetika asarida uchrab, u ehtirosdir degan to`xtamga keladi.

Pafos termininig tarixiga nazar tashlaydigan bo`lsak, yoki biz yunon tilidan tom ma'noda patos nima ekanligini tarjima qilsak, bu atama ehtiros, azob yoki ilhom degan ma'noni anglatadi. Aristotel birinchi bo`lib bu adabiy vositaga to'g'ri izoh berdi. Bu qahramonning kuchli harakati orqali qo`rquv hissi yoki boshqa kuchli his-tuyg'ularni uzatishdir. Ko'pincha, bu fojiali voqealar bo`lib, o'quvchini katarsis holatiga olib keladi, bu erda sodir bo'lgan voqealarni qayta ko'rib chiqish mumkin. Qahramonning azob-uqubatlariga uning o'z harakatlari va ulardan keyin sodir bo'ladigan voqealar ketma-ketligi sabab bo'ladi. Kuchli ishtiyoq yoki ilhom har doim qahramonni bunday harakatlarga undaydi va shuning uchun o'quvchilar yoki ijod tomoshabinlari uchun

kuchli tajriba kafolatlanadi. Zamonaviy yozuvchilar pafos haqida asar yoki kayfiyatning hissiy ohangi sifatida gapirishadi, bu navlar qaerdan paydo bo'lgan.

Har bir o'quvchi qahramonlik uslubining pafosi nima ekanligini biladi, bu yerda asosiy qahramonlar buyuk jangchilar, adolatli kurashchilar va shu kabi boshqa turlardir. Markaziy xarakter muhim harakatni amalga oshirishga intiladi va shuning uchun o'zi yoki yaqinlari uchun xavf-xatarni o'z zimmasiga oladi. Ushbu muhim xususiyatsiz qahramonlik pafosi bo'lishi mumkin emas. Xuddi shu rolni ba'zi muhim insoniy qadriyatlar yoki axloqiy tamoyillar o'ynashi mumkin. Texnikani qo'llashning ikkinchi sharti - bu ehtiyojerkina harakat qilish. Birovning majburlashi ostida mumkin bo'lgan qurbonlar bilan tavakkal qilish endi qahramonlik bo'lmaydi. Faqatgina dunyoni o'zgartirishga yoki o'z ideallarini yaratishga bo'lgan kuchli erkin intilish o'quvchiga qahramonlik pafosi nima ekanligini aniq tasavvur qilishi mumkin. Ushbu texnikaning yorqin misollari yunon mifologiyasi qahramonlarining ko'pchiligidir. Bu ro'yxatga Gerkules, Axilles, Gektor, Perseus va maqsadga erishish yo'lida o'zlarining tavakkalchiliklari bilan yodda qolgan boshqalar kiradi.

"Patos" so'zining ma'nosini dramatik uslub misolida tushunish mumkin, bu erda texnika ko'p hollarda qo'llaniladi. Uning ishtirokidagi asarlarda muallif qahramonlarning barcha ruhiy tashvihlari va iztiroblarini imkon qadar to'g'ri va hissiy tarzda etkazishga harakat qiladi. Bunday holda, bosh qahramonga yo'naltirilganlik yo'q, chunki kitob sahifalarida har bir kishi ichki kurashni, shaxsiy hayotidagi tushunmovchiliklarni, ichki g'oyalarni umumiy noto'g'ri tushunishni boshdan kechirishi mumkin. O'quvchi mohiyatni to'g'ri anglab yetishi uchun bu muammolar tafsilot prizmasida ko'rib chiqiladi. Yozuvchilar ushbu uslubni qahramonlarni xatti-harakatlari, noto'g'ri fikrlash tarzi yoki muammoga olib kelgan salbiy tendentsiyalari uchun qoralash bilan birga qo'llashlari odatiy hol emas. Ba'zida drama tashqi omillar ta'sirida paydo bo'ladi, bu hatto odamni qismlarga bo'lishi mumkin. Keyin drama allaqachon tragediyaga aylanadi, Bulgakov buni "Yugurish" romanida juda yaxshi ko'rsatgan.

Fojiali pafos adabiyotda keng tarqalgan emas va turli uslublarda qo'llaniladi. Bu ularning yo'qotishlarini to'liq anglash bilan belgilanadi, endi ularni qaytarib bo'lmaydi. Bo'layotgan voqealarning butun fojiasini ko'rsatish uchun bu yo'qotish, albatta, salmoqli bo'lishi kerak. Bular hayotiy qadriyatlar, axloqiy tamoyillarning qulashi, mafkuraning yolg'onligini namoyish etish, madaniy tendentsiyalarning eskirganligi va ko'pincha shunchaki o'lim bo'lishi mumkin. Bu markaziy belgilardan biri yoki sizga yaqin bo'lgan odam bo'lishi mumkin. Bunday yo'qotishlar, albatta, mojaro jarayonida tabiiy bo'lishi kerak. Agar bunday bo'lmasa, "patos" so'zining asosiy shaklidagi ma'nosi yo'qoladi. Texnikani qo'llashning fojiali uslubining yana bir muhim xususiyati - bu sodir bo'lgan muammoni majburiy hal qilish, ammo yuqorida tavsiflangan yo'qotishlar

bilan. Bunga Bulgakovning "Oq gvardiyachilar" yoki Ostrovskiyning "Momaqaldiroq" hikoyalari yorqin misol bo'la oladi.

Adabiyotda pafos nima ekanligini, satirik uslub misolida tushunish ba'zan qiyin. Chunki muallif odamlarning turli illatlarini, ularning kundalik hayotda borligini, turli mafkura va boshqa narsalarni jahl bilan masxara qiladi. Ko'pincha, syujetdagi xarakterning ma'lum bir turi satiradan foydalanish uchun namuna bo'ladi. Bunday odam hech narsani anglatmaydi, lekin ob'ektiv ravishda juda muhim, aqlli, tushunarli bo'lishga harakat qiladi. O'ziga xos bo'lmagan boshqa xususiyatlarni berish - bu satirik pafosning paydo bo'lishining asosiy xabaridir. Qachonodam bunday xarakterni hissiy jihatdan qayta ko'rib chiqa boshlaydi, keyin u ko'pincha bunday qarama-qarshilikdan g'azablanadi yoki kulgiga sabab bo'ladi. Gogol o'z davrining poytaxtida jamiyatning yuqori qatlamlarini tasvirlash uchun ishlatgan yolg'on maqtovli ohangda texnikaning qo'llanilishini mukammal ko'rsatdi. Bu holda istehzo va satira paradoksni ko'rsatish uchun mo'ljallangan, undan oddiy fikrlaydigan odam kulishni xohlaydi. Ko'pincha satira odamning bema'niligini ko'rsatadi, bu esa o'quvchilarda nafratlanishga olib keladi.

Adabiyotdagi pafos turlari har xil bo'lib, ular orasida sentimental o'rin egallaydi. Ushbu uslub mualliflar tomonidan juda mohirona qo'llaniladi, chunki sezgirlik har bir insonga xosdir. Bu so'z frantsuz tiliga tarjima qilingan va uslubning nomini bildiradi. Qabul qilish ko'pincha odamning muammolariga hamdardlik ko'rsatish uchun tasvirlangan, ammo bu erda hech qanday harakat ko'rsatilmagan. Sentimentallik haqiqiy jismoniy yordamning psixologik o'rnini bosuvchi rol o'ynaydi. Hatto ma'lum sabablarga ko'ra xafa bo'lgan yolg'iz qahramon ham o'z ichida bunday tajribalarni boshdan kechirishi mumkin. Buni Gyotening "Yosh Verterning iztiroblari" asarida ko'rish mumkin, unda bosh qahramon yosh bola zodagonlar jamiyatiga kirishga intilgan. U buni uddalaganida, ular yashayotgan tamoyillardan hayratda qoldi. Bu yarani qandaydir davolash uchun yigit o'zini qishloq hayotining soddaligidan izlaydi, kambag'allarga yordam beradi, tabiatga qoyil qoladi. O'z joniga qasd qilishga olib kelgan umumiy sentimental tuyg'ularga umidsiz sevgi qo'shildi.

Fuqarolik erkinligining romantik shaxs uchun harakatlarida yuksalishi bevosita xuddi shu nomdagi pafos uslubi bilan bog'liq. Qahramon o'ziga xos tarzda ma'lum ideallarni orzu qiladi, bu esa o'z ichida zavqlanish holatini keltirib chiqaradi. Romantik pafos namunalarini ko'rsatadigan personajlar har doim ma'naviy jihatdan boy bo'ladi, lekin ular bu xususiyatni namoyon qila olmaydi. Hayot har doim g'ildiraklariga g'ildiraklar qo'yadi, ularning to'liq ochilishiga yo'l qo'ymaydi, bu esa fojia eslatmalarini keltiradi. Jamiyat uchun his-tuyg'ularning o'ziga xos namoyon bo'lgan romantik shaxslar har doim tashqarida bo'lib, oddiy odamlar safiga qabul qilinmaydi. Yorqin romantik shaxs va ma'naviy boy odamning ideallarga intilishini tushunishni istamaydigan jamiyat o'rtasida ziddiyat mavjud.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. D. Quronov, Z. Mamajonov, M. Sheraliyeva “Adabiyotshunoslik lug’ati” 2010.
2. T. Boboyev “Adabiyotshunoslikka kirish kursi bo’yicha o’quv metodik qo’llanma” 1979.
3. A. Fitrat “Adabiyot qoidalari” 1995.
4. Aristotel “Poetika” G’ofur G’ulom nomidagi adabiyot va san’at nashriyoti 1980.
5. Abdulhamid Choqay "O'zbek adabiyoti tarixi"

THE ROLE OF EDUCATION IN WORLD CIVILIZATION

Guljahon Tilovova - teacher of Academic lyceum

Introduction

Education has been a cornerstone of human civilization, influencing social, economic, and cultural development throughout history. From the earliest forms of informal learning to today's structured educational systems, the role of education has evolved but remains fundamental to progress.

Historical Context

Historically, education served as a means of passing down knowledge and skills essential for survival. Ancient civilizations, such as Mesopotamia and Egypt, established formal education systems to train scribes and priests, vital for maintaining administrative and religious practices. This early emphasis on literacy and specialized knowledge laid the groundwork for more complex societal structures.

Social Development

Education plays a crucial role in social development. It fosters critical thinking, promotes civic engagement, and enhances social cohesion. Societies with higher education levels tend to experience lower crime rates and greater participation in democratic processes. Education empowers individuals, enabling them to advocate for their rights and contribute meaningfully to their communities.

Economic Impact

The economic benefits of education are profound. A well-educated workforce drives innovation and productivity. According to the World Bank, each additional year of schooling can increase a person's income by up to 10%. Furthermore, nations investing in education see greater economic growth and improved living standards. The Global Competitiveness Report highlights that countries with strong educational systems tend to have more resilient economies.

Cultural Significance

Culturally, education promotes the preservation and transmission of values, traditions, and languages. It encourages diversity and intercultural dialogue, essential in our increasingly globalized world. Educational institutions often serve as platforms for cultural exchange, helping to foster mutual understanding and respect among different groups.

Challenges and Future Directions

Despite its importance, education faces significant challenges, including inequity, access issues, and quality concerns. The COVID-19 pandemic exacerbated these challenges, highlighting the digital divide and the necessity for resilient

educational systems. Future efforts must focus on inclusive and equitable education, leveraging technology to reach marginalized populations.

Conclusion

In conclusion, education is a vital component of world civilization, impacting social, economic, and cultural dimensions. As we navigate the complexities of the modern world, prioritizing education is essential for fostering sustainable development and ensuring a prosperous future for all.

References

1. World Bank. (2020). *The Role of Education in Economic Development*.
  2. Global Competitiveness Report. (2021). *World Economic Forum*.
  3. UNESCO. (2015). *Education for Sustainable Development Goals: Learning Objectives*.
-

МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТАЙЙОРЛОВ GURUHIDA O'QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH

Abdunorova Iroda Ilxomjon qizi

Kattaqo'rg'on shahar 19-DMTT 1-tayyorlov guruh tarbiyachisi

Annotatsiya: Ushbu maqola bolaning ishonchli va malakali o'quvchi bo'lish yo'lidagi hal qiluvchi bosqichi bo'lgan maktabgacha ta'limning tayyorgarlik guruhida o'qish savodxonligini rivojlantirishning ahamiyati, asosiy ko'nikmalarni rivojlantirish, o'qishni tushunish strategiyalari, turli matnlar bilan tanishish, savodxonlikni kundalik faoliyatga integratsiyalash va individual o'rganishni o'z ichiga olgan yaxlit yondashuvlar to'g'risida to'liq bayon qilingan.

Kalit so'zlar: o'qish savodxonligi, maktabgacha ta'lim, tayyorgarlik guruhi, fonematik ong, fonetika, o'qishni tushunish, individual ta'lim, yaxlit yondashuv.

Kirish:

Maktabgacha ta'limdagi tayyorgarlik guruhi bolaning ishonchli va malakali o'quvchi bo'lish yo'lidagi hal qiluvchi bosqichini anglatadi. Bu davr fonemik tushuncha va harflarni tanib olishning asosiy ko'nikmalaridan yozma matnni dekodlash va tushunishning yanada murakkab jarayonlariga o'tishni anglatadi. Bu darajadagi o'qish savodxonligini rivojlantirish nafaqat o'qishning texnik jihatlarini o'zlashtirish, balki tilni chuqur qadrlash va kitobga muhabbatni rivojlantirishdir. Tayyorgarlik guruhida o'qish savodxonligiga yaxlit yondashuv ko'p qirralarni o'z ichiga oladi, ularning har biri bolaning umumiy rivojlanishiga sezilarli hissa qo'shadi.

Adabiyotlar tahlili va metodologiya:

Kuchli poydevor ko'nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyatga ega. Qofiyalash o'yinlari, tovush izolyatsiyasi va aralashish kabi tadbirlar fonematik ongni yaxshilashda davom etmoqda, bu esa bolalarga so'zlardagi tovushlarni aniqlash va boshqarish imkonini beradi. Grafema-fonema yozishmalarini joriy qilish, harflarni ularga mos keladigan tovushlar bilan juftlashtirish juda muhimdir. Ko'rgazmali qurollar, qo'shiqlar va interfaol o'yinlar orqali osonlashtirilgan bu jarayon bolalarga dekodlash uchun mustahkam poydevor yaratishga yordam beradi. Shu bilan birga, undosh tovushlar va digraflar kabi asosiy fonika qoidalarini joriy etish bolalarni oddiy so'zlarni dekodlash vositalari bilan jihozlaydi. Vizual, eshitish elementlarni o'z ichiga olgan ko'p sensorli yondashuvlar o'quv jarayonini kuchaytiradi.

Biroq, o'qishni tushunishni rivojlantirish shunchaki so'zlarni dekodlashdan tashqariga chiqadi. Bolalar ma'no uchun o'qishni, hikoyani tushunishni va matndan ma'lumot olishni o'rganishlari kerak. Bolalarni hikoyani bashorat qilish va tushunish uchun rasmlar maslahatlardan foydalanishga undash vizual savodxonlikni rivojlantiradi

va tushunishni kuchaytiradi. Taxmin qilish, so'roq qilish va takrorlash kabi o'qish strategiyalaridan foydalanish bolalarning matn bilan faol shug'ullanishiga yordam beradi.

Natijalar:

Bolalarni turli xil matnlar bilan tanishtirish, hikoyalar, she'rlar va axborot matnlariga bo'lgan muhabbatni oshirish juda muhimdir. Har kuni ovoz chiqarib o'qish ravon o'qish uchun namuna bo'lib, bolalarni turli janrlar va til uslublari bilan tanishtiradi. Yoshga mos turli kitoblar bilan qulay va jozibali o'qish maydoni yaratish mustaqil o'qishga undaydi. O'qish savodxonligini kundalik faoliyatga integratsiya qilish muhim ahamiyatga ega. Ob'ektlarni yorliqlash, diagrammalardan foydalanish va bolalar yozuvlarini ko'rsatish orqali nashrga boy muhit yaratish og'zaki va yozma til o'rtasidagi aloqani mustahkamlaydi. Bolalarni o'qish va yozishni o'z ichiga olgan mashg'ulotlarga jalb qilish, masalan, sinf kitoblarini yaratish, xat yozish va ro'yxatlar tuzish, faol o'rganishga yordam beradi va savodxonlik ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Bolalar turli sur'atlarda o'rganishlarini tan olish, individual ko'rsatma va yordam berish juda muhimdir. Farqlash, har bir bolaning ehtiyojlarini qondirish uchun moslashtirilgan ko'rsatmalar har bir bolaning rivojlanishini ta'minlaydi. Ota-onalar bilan hamkorlik uyda o'rganishni kuchaytirish va ularga bolaning o'qish rivojlanishini qo'llab-quvvatlash strategiyalari bilan ta'minlash uchun juda muhimdir. Doimiy baholash bolalarning taraqqiyotini kuzatish va ko'rsatmalarga rahbarlik qilish uchun juda muhimdir. Turli norasmiy va rasmiy baholashlardan foydalanish o'qituvchilarga yordam kerak bo'lgan sohalarni aniqlash va shunga mos ravishda faoliyat va o'qitish strategiyalarini o'zgartirish imkonini beradi.

Muhokama:

Ota-onalarning ishtiroki uyda o'qish savodxonligini oshirishning muhim elementidir. Ota-onalarni farzandlari bilan muntazam ravishda kitob o'qishga undash nafaqat ota-ona va bola rishtalarini mustahkamlaydi, balki savodxonlikning kundalik hayotdagi ahamiyatini ham oshiradi. Ota-onalar uchun o'qishning samarali strategiyalari va uyda savodxonlikni rivojlantirish yo'llari bo'yicha seminarlar o'tkazish oilalarga farzandlarining ta'lim olishida faol rol o'ynash imkonini beradi. Bundan tashqari, savod o'rgatishda o'yinga asoslangan o'rganishni kiritish maktabgacha yoshdagi bolalarni jalb qilishning dinamik usulini taklif qiladi. Bolalar kitoblardagi hikoyalar yoki qahramonlarni sahnalashtirgan rolli o'yinlar o'rganishni qiziqarli qilish bilan birga tushunishni kuchaytiradi.

Xulosa:

Xulosa sifatida shuni aytish mumkinki, bolalarning savodxonlik rivojlanishidagi muvaffaqiyatlarini muntazam ravishda baholash zarur. O'qish faoliyati davomidagi kuzatishlar bolalarning kuchli tomonlari va yaxshilanishi kerak bo'lgan sohalari haqida tushuncha berishi mumkin. Bolalar mehnati portfelini yuritish o'qituvchilarga vaqt

o'tishi bilan individual taraqqiyotni kuzatish va har bir bolaning ehtiyojlarini samarali qondirish uchun o'qitishni moslashtirish imkonini beradi. Ushbu keng qamrovli strategiyalarni maktabgacha ta'limning tayyorgarlik guruhida qo'llash orqali o'qituvchilar o'qishga bo'lgan muhabbatni rivojlantirishlari va bolalarni kelajakdagi akademik sayohatlari uchun zarur bo'lgan asosiy savodxonlik ko'nikmalari bilan jihozlashlari mumkin.

Adabiyotlar ro'yxati:

1. Sh. Fayzullayev. Bolalarni maktabga tayyorlash metodikasi. O'quvqo'llanma/ Samarqand- 2020.
2. S.S.Avezov, M.B.Sharipova, Sh.Sh.Nizomova, N.N.Hamroyeva. "Bolalar nutqini o'stirish" o'quv- uslubiy qo'llanma Buxoro-2019.
3. Berkinova C.I. Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida pedagog tarbiyachining nutqiy faolliyatini o'ziga xosligi // Academic research in educational sciences. – 2021.
4. Hamrayeva E. Maktabgacha talim tashkilotlari tarbiyalanuvchilarining tarbiyasida didaktik adabiyotlardan foydalanishning ahamiyati // Maktabgacha ta'lim jurnali. – 2022.

SINGAPUR TA'LIMINING NAMUNALI JIHATLARI

Jo'raqulova Ohista Odiljon qizi
Samarqand viloyati Toyloq tumani
33-umumiy o'rta ta'lim maktabi

Annotatsiya. Singapurdagi ta'lim o'quvchilarni nazariya orqali o'qitishga qaratilgan. Biroq ta'lim amaliyot bilan ularning bilimlarini real hayot tajribasiga qo'llash orqali ham o'rgatiladi. Maqsad - ularga turli vaziyatlarni hal qilish uchun zarur bo'lgan barcha ko'nikmalarni berishdir. Mazkur maqolada shular xususida so'z boradi.

Kalit so'zlar: ta'lim, dastur, boshlang'ich, oliy ta'lim, ko'nikma, malakalar, otana

ОБРАЗЦОВЫЕ АСПЕКТЫ СИНГАПУРСКОГО ОБРАЗОВАНИЯ

Тойлокский район Самаркандской области. 33-я общеобразовательная школа Джоракуловой Ахисты Одилджон кизи

Аннотация: Образование в Сингапуре ориентировано на обучение студентов посредством теории. Тем не менее, образование также преподается посредством практического применения их знаний в реальной жизни. Цель состоит в том, чтобы дать им все навыки, необходимые для решения различных ситуаций, и именно об этом рассказывается в этой статье.

Ключевые слова: образование, программа, начальное, высшее образование, навыки, навыки, родители.

EXEMPLARY ASPECTS OF SINGAPOREAN EDUCATION

Toyloq district, Samarkand region 33rd general secondary school
Jorakulova Ahista Odiljon kizi

Abstract: Education in Singapore focuses on teaching students through theory. However, education is also taught through practical application of their knowledge to real-life experiences. The goal is to give them all the skills they need to deal with different situations, which is what this article is about.

Keywords: education, program, primary, higher education, skills, skills, parents

Singapur dunyo mamlakatlariga o'rnak bo'lgan yuqori sifatli ta'lim uchun oxirgi yillarda xalqaro baholash dasturlari bo'yicha ko'rsatkichlarda eng yuqori o'rinni egallab turibdi.

Singapurda ta'lim majburiydir. 2003-yildan boshlab barcha bolalar maktabga yozilishi shart etib belgilandi. Bu boshlang'ich va o'rta ta'limgacha davom etadi. Majburiy ta'lim qoidasi ham fuqarolar, ham chet elliklar uchun amal qiladi. Agar ot-onalar o'z farzandlarini maktabga yoki uyda o'qitishga majburlamas, ular katta miqdorda jarimaga tortilishi yoki 12 oygacha qamoqqa tushishlari mumkin.

Singapur fuqarolari boshlang'ich ta'limni bepul olishadi. O'rta ta'lim oyiga taxminan 5 dollar turadi. Ta'lim bilan bog'liq boshqa xarajatlar mavjud bo'lsa-da, ular har ikkala holatda ham (boshlang'ich yoki o'rta ta'lim) oyiga 30 dollardan oshmaydi. U shunday tuzilganki, ta'lim olish barcha tabaqadagi singapurliklar uchun qulay.

Singapurda deyarli hamma savodli. CIA Factbook ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, 2016-yil holatiga ko'ra, 15 yoshdan oshgan aholining 97 foizi o'qish va yozishni biladi. 16 yoshga kelib, talabalar boshlang'ich va o'rta ta'limni tamomlagan bo'lishi kutiladi. O'quvchilar oliy ta'lim darajasini olishga yoki kasb-hunar egallash yo'liga borishga qaror qiladimi yoki yo'qmi, ular allaqachon professional dunyoga kirish uchun asosiy ko'nikmalar bilan ta'minlangan bo'ladi.

Yuqori sifatli ta'lim ota-onalarga emas, ta'lim oluvchilarga qimmatga tushadi. O'quvchilar maktab vazifasi yoki imtihon testlari bilan bog'liq stress va tashvishlardan azob chekadilar. OECD tashkilotining "Talabalar farovonligi" haqidagi hisobotida ta'kidlanganidek, Singapur o'quvchilarining 75 foizdan ortig'i imtihon topshirishdan oldin qattiq xavotirga tushadi. Qanchalik o'qiganlaridan qat'i nazar, o'quvchilarning yarmidan ko'pi o'qish paytida stressni his qilishadi.

Ta'limda haqiqiy ko'nikmalarga ustunlik beriladi. Singapurdagi ta'lim o'quvchilarni nazariya orqali o'qitishga qaratilgan. Biroq ta'lim amaliyot bilan ularning bilimlarini real hayot tajribasiga qo'llash orqali ham o'rgatiladi. Maqsad - ularga turli vaziyatlarni hal qilish uchun zarur bo'lgan barcha ko'nikmalarni berishdir. Bundan tashqari, Singapur yosh avlodlarga kelajak uchun kuchli qadriyatlarni shakllantirishga yordam berishni maqsad qilgan. Bu ularga globallashtirilgan dunyoda yashayotganliklari va turli madaniyatlarga moslashishlari, shuningdek, o'zlarining milliy an'analarini bilishlari kerakligini o'rgatishni o'z ichiga oladi.

Singapur ilm-fan hamda kitobxonlik sohasida yetakchi hisoblanadi. So'nggi yillarda Singapur PISA baholash dasturining ilm-fan va o'qish qobiliyatini baholashda barcha mamlakatlarni ortda qoldirishga muvaffaq bo'ldi. Bu ikkala sohada o'rtacha ball 493 ballni tashkil qiladi. Singapurning 556 ball birinchi, Yaponiya 538 ball bilan ikkinchi o'rinda. O'qish malakasiga kelsak, Singapur 535 ball to'plagan.

Singapur o'qituvchilari boshqa dunyo mamlakatlarida o'qituvchilarga belgilangan o'rtacha soatlardan ko'ra ko'proq ishlaydilar. Ular o'z o'quvchilari bilan deyarli ot-onalar farzandlari bilan vaqt o'tkazishlari kabi vaqt o'tkazishadi. Maqsad— sinfda o'qitilgan mavzularni mustahkamlash.

Singapurda har bir o'quvchining o'ziga xos manfaatlarini ta'minlash erkinligi mavjud. Bolalar jamiyat bilan bog'liq tadbirlar yoki birgalikdagi jamoaviy mashg'ulotlar bilan shug'ullanishga da'vat etiladi. Singapurda o'quv dasturi qisqa, bu o'quvchilar bo'sh vaqtlarida o'zlarini qiziqtirgan muayyan sohalarni o'rganishlari uchun ko'proq vaqt berilishi uchun shunday qilingan. Singapur ta'limi ham har tomonlama yondashuvni rag'batlantiradi. Maktablar elektronika, xorijiy tillar, san'at va musiqa kabi fanlarni taklif qiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. „Singapore: Organisation and control of education system“. National Foundation for Educational Research in England and Wales. 2013-yil 28-yanvarda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 1-may 2006-yil.
2. „Compulsory Education Act (Chapter 51)“. Singapore Statutes Online (2000). 2013-yil 28-yanvarda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 13-yanvar 2013-yil.
3. „Going back to the basics of effective English-language teaching“. The Straits Times (9-noyabr 2009-yil). 12-noyabr 2009-yilda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 23-dekabr 2010-yil.
4. „Subject-based Banding“. Ministry of Education Singapore. 2013-yil 28-yanvarda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 16-noyabr 2012-yil.
5. „The Desired Outcomes of Education“. Ministry of Education, Singapore (14-fevral 1998-yil). 5-fevral 2008-yilda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 29-noyabr 2012-yil.
6. Mika Yamashita. „Singapore Education Sector Analysis“. Education Resources Information Center (2002). 2013-yil 28-yanvarda asl nusxadan arxivlangan. Qaraldi: 13-yanvar 2013-yil.

УНИКАЛ БИНОЛАРНИ СЕЙСМИК БАРДОШЛИГИНИ КОМПЬЮТЕР ДАСТУРИДА ХИСОБЛАШ НАТИЖЛАРНИ ТАХЛИЛ КИЛИШ

Аннотация: Уникал биноларни сейсмик бардошлигини компьютер дастурида ҳисоблаш ҳамда натижаларни таҳлил қилиш учун матнни автоматик тарзда кўчириш мумкин. Масалан, бирор бинонинг сейсмик бардошилишини таҳлил қилганда, компьютер дастури унга мувофиқ алгоритмни қўллаб-қувватлайди ва натижаларни графиклар ёки таҳлилий маълумотлар сифатида ҳар хил намуналар билан ўғирмайди. Бу, сейсмологлар ва геологлар учун катта эътибор суратган мезон бўлиб, уларнинг аниқ маълумотларни таҳлил қилиш ва олдин аёниқлашда фаол қўлланадиган юқори сифатдаги асосий билим ва умумий кўмакни кўрсатади.

Калит сўзлар: сейсмик химоя, сейсмик изоляция, сейсмик изоляция тизими, бино, тасниф.

Зилзила -мантя ва ер қобиғида содир бўладиган геотектоник жараёнлар туфайли ер юзасининг тебранишлари шаклида намоён бўладиган хавфли табиий офат тури. Зилзилақурбонларининг улуши барча табиий офатлар қурбонларининг қарийб 60% ни ташкил қилади. Шунинг учун биноларни сейсмик юқлардан химоя қилиш масаласи, айниқса, Ўзбекистон Республикаси учун жуда долзарбдир, чунки улар сейсмик хавфли ҳудудларда жойлашган. Биноларни сейсмик химоя воситалари ва тизимларининг батафсил таснифи Биноларнинг конструктив мустаҳкамлигини ошириш орқали уларнинг сейсмик барқарорлигини оширишнинг анъанавий усуллари иқтисодий нуқтаи назардан ҳар доим ҳам самарали эмас, чунки улар капитал ва операцион харажатларни сезиларли даражада оширишни талаб қилади.

Бундан ташқари, структуранинг ортиб бораётган оғирлиги сейсмик таъсир пайтида инерциал юқларнинг ошишига олиб келади. Шундай қилиб, ўрганиш керак тузилмалар Уздин А.М. томонидан тузилган, қайта кўриб чиқилган ва тўлдирилган В.С. Семенов, Т.В. Веремченко сейсмик таъсирларни ташқи камайтиришнинг истикболли усуллари киритилганлиги сабабли. Биноларни сейсмик химоя воситалари ва технологияларини ишлаб чиқишнинг ҳозирги босқичида уларни қуйидаги таснифлаш мезонлари бўйича ажратиш мумкин. Ишлаш принципага кўра (сейсмик қаршиликни таъминлаш хусусиятлари) барча сейсмик химоя тизимларини икки гуруҳга бўлиш мумкин: • анъанавий (кесимларнинг кўпайиши ёки мустаҳкамлик хусусиятларига эга бўлган материаллардан фойдаланиш ҳисобида структуравий элементларнинг каттиклигини (кучлилигини) ошириш). • бинолар ва иншоотларга сейсмик юқларни камайтиришни таъминлаш учун янги тамойиллар ва ёндашувлардан

фойдаланган холда махсус тизимлар. Тебранишларни юмшатиш учун ташки энергия манбасининг мавжудлигига кўра, махсус сейсмик химоя тизимлари куйидагиларга бўлинади: фаол, тизимнинг антифазада тебранишларини яратиш учун ташки энергия манбасидан фойдаланган холда сейсмик таъсир ва пассив, ташки энергия манбасидан фойдаланмасдан динамик юкларни ва тебраниш амплитудаларини камайтиради.

Фаол тизимлар билан таккослаганда, пассив тизимларнинг афзалликлари дизайннинг соддалигини ўз ичига оладива юкори ишончлилик, ташки энергия манбасининг йўклиги ва доимий ишлашга тайёрлиги. Пассив тизимлар, ўз навбатида, куйидагиларга бўлинади: сейсмик изоляциялаш, мослашувчан тизимлар, тебраниш тўхтатувчиси бўлган тизимлар ва кучайтирилган дамнинг. Сейсмоизоляция тизимларига ташки (сурма асослар, хандаклар ва экранлар) ва ички сейсмик изоляциялаш тизимлари киради. Эластиккатламдаги пойдеворлар структуранинг хам, пойдеворнинг хам яхлитлигини таъминлашга имкон беради.

Вертикал экранлар -тебранишларни сусайтирадиган материал билан тўлдирилган кудуклар каторлари тўплами. Ушбу турдаги сейсмик химоянинг камчиликлари пойдевор остида жойлашган пойдеворда структуранинг сейсмик таъсирлардан химояланмаганлигини ўз ичига олади; назарий хисоблаш базасининг йўклиги; амалга оширишнинг юкори нархи ва моддий истеъмоли. Горизонтал экран -бу ўзгартирилган хусусиятларга эга бўлган сирт катлами бўлиб, пойдевор остидаги тупрокни реактив гроутинг оркали амалга оширилади. Вертикал тўсиклар билан таккослаганда, горизонталлар оддийрок ва арзонрок. Ўз-ўзидан изоляцион тизимлардан фойдаланиш химояланган объектдан ташкарида сейсмик таъсир пайтида шикастланишга дош беришга имкон беради. Ўз-ўзини изоляциялаш усули билан объектлардаги сейсмик юкларни моделлаштириш чекланган элементлар усули билан муваффақиятли амалга оширилиши мумкин. Ушбу химоя усулини кенг жорий этиш учун бундай тизимларнинг параметрларини окилона кабул қилиш имконини берадиган назарий ва экспериментал тадқиқотлар талаб қилинади.

Ички сейсмик изоляциялаш тизимларига осма пойдеворли, сурма ва эластик-дамнинг таянчлари бўлган тизимлар киради. Тўхтатилган таянчларда тизимларни куриш бўйича биринчи тажриба 60-йилларда Ашхободда қўлланилган. XX асрва техник амалга оширишнинг мураккаблиги туфайли хозирда кенг қўлланилмайди. Эластиктаянчли тизимлар бинонинг эр усти кисмининг пойдеворга нисбатан сирпанишини таъминлайди ва шу билан уларнинг структуравий элементларига горизонтал юкларни камайтиради. Кинетик энергия бардошли материаллар -флоропластик, тефлон ва бошкалар

билан копланган сиртлар орасидаги ишқаланиш натижасида тарқалади. Эластик таянчли тизимларнинг афзалликлари биноларни жойлаштиришга нисбатан паст сезгирликни ўз ичига олади. Уларнинг камчилиги паст частотали сейсмик таъсирлар остида вайрон бўлишидир. Республикада ҳам, хорижда ҳам биноларни қуришда кенг қўлланиладиган резина-металл (эластик-дампинг) таянчлар ёрдамида сейсмик изоляциялаш усулига алоҳида эътибор қаратиш лозим.

Амортизаторлар кучайган тизимлар тебраниш харақатларининг энергияни юқотиш принтсипига асосланади ва ёпишқок пистонли амортизаторлар, курук ишқаланиш амортизаторлари ёки энергия абсорберларининг пластик деформатсияси туфайли амалга оширилиши мумкин. Ушбу қурилмалар нисбатан ихчам ва агар керак бўлса, осонгина таъмирланиши ёки алмаштирилиши мумкин. Вибратсияли дамперли тизимлар энг кўп қўлланилади. Динамик тебраниш дамперининг ишлаш принтсипи энергияни бинодан дамперга ўтказишга асосланган бўлиб, у химоя объекти билан эластик алоқа билан боғланган масса ҳисобланади. Ушбу тизимларнинг афзалликлари дизайннинг соддалиги ва шунинг учун юқори ишончилиликни ўз ичига олади. Эластик элементнинг дизайни бўйича динамик амортизаторлар қуйидагиларга бўлинади: маятниковые, пружинные ва комбинированные: Кўрғошин ядросининг мавжудлиги таянчнинг дампинг коэффициентини 30% гача оширишга имкон беради. Ушбу таянчларнинг афзалликлари қуйидагилардан иборат: кичик ўлчамли; кўшимча амортизаторлардан фойдаланишнинг ҳожати йўқ, янги биноларни қуришда ҳам, мавжудларининг сейсмик чидамлилигини оширишда ҳам фойдаланиш имконияти. Мослашувчан тизимлар бинонинг динамик параметрларини тартибга солиш орқали резонансдан четга чиқишга имкон беради. Структуравий равишда, биноларнинг динамик параметрларини ўзгартириш эластик элементларнинг йўқ қилиниши туфайли амалга оширилиши мумкин. Бино ва иншоотларнинг анъанавий усуллари биноларнинг конструктив элементларини мустаҳкамлашга қисқартирилади, бу объект нархининг сезиларли даражада ошишига ва биноларнинг инерциал хусусиятларининг ошишига олиб келади. Ушбу мақолада сейсмик химоя қилишнинг замонавий усуллари кўриб чиқилди, уларнинг ишлаш принтсипи бўйича таснифи тақдим этилди. Сейсмик химоянинг асосий усуллари таҳлил қилинади ва уларнинг асосий афзалликлари ва камчиликлари шакллантирилади. Каучук-металл таянчлар ёрдамида пойдевор қуриш учун истикболли конструктив эчимнинг вариантлари кўриб чиқилади.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Бабаларян, А.О. Инновационные методы сейсмозащиты зданий / А.О. Бабаларян, Р.А. Польщиков, О.А. Усольцева // Научно-техническое и экономическое сотрудничество стран АТР в XXI веке. -2015 -Т.
2. -С.132-135.2. Уздин, А.М. Основы теории сейсмостойкости и сейсмостойкого строительства зданий и сооружений. СПб, -1993. -С.176.
3. Семенов, В.С. Современные системы сейсмозащиты зданий и сооружений. классификация, основные конструктивные решения / В.С. Семенов, Т.В. Веремченко // Вестник Кыргызско-Российского Славянского университета. - 2012. -Т. 12. № 6. -С. 65-70.
4. Бутырский, С.Н. О применении демпфирующих виброгасящих элементов в конструкции здания при сейсмическом действии / С.Н. Бутырский, О.А. Ковальчук // Промышленное и гражданское строительство. -2016. -№ 9. -С. 30-34.
5. Выскребенцева, М.А. Методы сейсмогашения и сейсмоизоляции с применением специальных устройств / М.А. Выскребенцева, Ву Ле Куен // Инженерный вестник Дона. -2019. -№1. -С. 23-53.
6. Подшивалов, М.Е. Активные системы сейсмической защиты / М.Е. Подшивалов, А.В. Изохватов // Worldscience: problems and innovations. Сборник статей победителей VII Международной научно-практической конференции

BINO INSHOOTLARNI LOYIHALASHDA BIM TEKNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH

Annotatsiya. Ushbu maqolada bino va inshootlarni loyihalashtirish va qurilish ishlarining samaradorligini oshirish, loyihalash jarayonlarida zamonaviy texnologiyasining imkoniyatlarini tahlil qilindi.

Kalit so'zlar: Bino va inshootlar, konstruksiyalar, CAD dasturiy ta'minoti, BIM texnologiya, Autodesk Building Systems, Autodesk Revit Structure.

Bino inshootlar bugungi dunyoda shahar hayotining chegaralarini o'zgartirib turib, shaharlarimizni arzon, samarali va ko'proq qulayroq o'qib yuborish imkonini beradi. Bu jarayonda texnologiyalar esa bino inshootlarini loyihalash, yaratish va boshqarish jarayonlarini samarali va innovatsion qilishda katta muhim ahamiyatga ega. Bino inshootlarini loyihalashda texnologiyadan foydalanishning bir qancha muhim foydalari bor. Birinchi navbatda, tasviriy modellashtirish texnologiyasi inshootlar ustida qizil takrorlash va boshqa hodisalarni tasavvurlashni osonlashtiradi. Bu, bino dizaynini yaxshilash va inshootlarni nazorat qilish jarayonlarini yengillatadi.

Ikkinchisi, 3D modellashtirish texnologiyalari bino inshootlarini 3D sifatida yaratish va ko'rsatish, bino ko'rinishini engil va qulayroq ko'rishga imkon beradi. Bu, bino inshootlarining loyihalash va qabul qilish jarayonlarini osonlashtiradi.

Uchinchi foyda, virtual va amentatsiya haqiqat (VR va AR) texnologiyalari, bino inshootlarini o'qitish, qurilishni nazorat qilish va muhiti baholash jarayonlarini osonlashtiradi. Bu texnologiyalar, bino inshootlarini o'qitish, bino muhiti baholash va ishchi qollab-quvvatlashni yaxshilashda katta qo'llab-quvvat beradi.

Bino inshootlarini loyihalashda texnologiyadan foydalanish, ishlab chiqarish jarayonlarini osonlashtiradi, bu esa yangi bino inshootlarini eng yaxshi sifat va samarali qilishga yordam beradi. Bu esa yangi texnologiyalar va yomoniyatlarni hisobga olib, har bir loyihani eng yaxshi sifat va samarali qilishga imkon beradi.

Bino inshootlarni loyihalashda texnologiyadan foydalanishning bir qancha muhim foydalari bor:

1. Tasviriy modellashtirish: Texnologiya, inshootlar ustida qizil takrorlash va boshqa hodisalarni tasavvurlashni osonlashtiradi. Bu, loyihalarni dizayn qilish va nazorat qilish jarayonlarini yengillatadi.

2. 3D yordam: Inshootlarni 3D sifatida yaratish va ko'rsatish, dizayn qilingan binoning engil va qulayroq ko'rinishini ta'minlashga yordam beradi.

3. Virtual va amentatsiya haqiqat: Virtual va amentatsiya haqiqat (VR va AR) texnologiyalari, inshootlarni o'qitish, qurilishni nazorat qilish va muhiti baholash jarayonlarini o'rganishni osonlashtiradi.

4. Texnologik qurilishlar: 3D printerdan boshqa texnologiyalar, inshootlarni osonlashtirilgan va barqaror ko‘rib chiqish uchun qulay vositalar taqdim etadi.

5. Qo‘llab-quvvatlash va monitoring: Sensorlar va ma'lumotlar analitikasi, inshootlarni monitoring qilish, energiya samaradorligini oshirish, va muddatli barqarorlikni ta'minlash uchun foydalanishni ta'minlaydi.

6. Jadval tashkil etish va loyihalashni tashkil etish: Bino inshootlarni qayta qurish va rivojlanish jarayonlari uchun texnologiyalar, jadval tashkil etish va loyihalashni osonlashtiradi, bu esa loyihalarni muddatlariga va mablag'lariga boshqarishda yordam beradi.

Bu foydalar bilan, bino inshootlar loyihalashda texnologiyadan foydalanish, jarayonni samarali, barqaror va to‘liq integratsiya qilishda yordam beradi.

Bino inshootlarni loyihalashda texnologiyadan foydalanishning qo'shimcha muhim foydalari quyidagilar bo'lishi mumkin:

12. O'rganish imkoniyatlari: Texnologiyalar, inshootlarni tahlil qilish, samarali muhiti yaratish va bino ishlab chiqarish jarayonlarini o'rganishga yordam beradi. Bu, yangi usullarni o'rganish va yangiliklarni kiritishga imkon beradi.

13. Ta'mirlash va boshqarishni avtomatlashtirish: Sensory va IoT texnologiyalari, inshootlarni monitoring qilish va avtomatlashtirilgan boshqarishni ta'minlashga yordam beradi. Bu esa ta'mirlash va qoldiqni kamaytirish jarayonlarini samarali va tezlashtiradi.

14. Yer joylashuvi va intizomini ta'minlash: GIS (Geographic Information System) va GPS texnologiyalari, bino inshootlarini joylashtirish va intizomini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Bu, bino va ularning infratuzilmasini rivojlantirish, harakatni nazorat qilish va xavfsizligini ta'minlashda yordam beradi.

15. Ko‘rsatuvchi muhitlar va qo'shimcha imkoniyatlar: San'at va dizayn texnologiyalari, inshootlarni ko‘rsatuvchi va aniqroq ko‘rsatish, shuningdek, boshqaruv va qo‘shimcha imkoniyatlarni ta'minlashga yordam beradi. Bu esa investitsiyalarni jalb qilish va mijozlar bilan kommunikatsiyani kuchaytirishga imkon beradi.

16. Tadqiqot va innovatsiyalar uchun manbalarni o‘rganish: Texnologiyalar, inshootlarni yaratish va boshqarish jarayonlarini yaxshilash uchun kerakli ma'lumotlarni to‘plash va tahlil qilishda yordam beradi. Bu esa yangi innovatsiyalar va tezliklarni kiritishga imkon beradi.

Texnologiyadan foydalanish, bino inshootlarini yaratish va boshqarish jarayonlarini samarali, barqaror va innovatsion qilishda katta muhim ahamiyatga ega. Bu esa yangi texnologiyalar va yomoniyatlarni hisobga olib, har bir loyihani eng yaxshi sifatli va samarali qilishga yordam beradi.

Xulosada aytilganidek, bino inshootlarini loyihalashda texnologiyadan foydalanishning ahamiyati juda yuqori. Texnologiyalar, tasviriy modellashtirish, 3D

modellash, virtual va aumentatsiya haqiqat, sensorlar, IoT texnologiyalari, GIS va GPS texnologiyalari kabi vositalar orqali bino inshootlarini loyihalash, yaratish va boshqarish jarayonlarini osonlashtiradi. Bu esa bino inshootlarini yaxshi sifat va samarali qilishda katta muhim ahamiyatga ega.

Qurilish konstruksiyalari — har qanday bino va sun'iy inshootlarni qurish, turar-joy binolari, jamoat, sanoat va qishloq xo'jalik binolari, ko'priklar, katta hajmli imoratlar, quvurlar va inshootlarning asosi hisoblanadi. Bino va inshootni qurish uchun sarflangan xarajatlarning asosiy qismi konstruksiyalarga to'g'ri keladi. Hozirgi kunda amalga oshirilayotgan katta hajmdagi kapital qurilishlar, qurilish konstruksiyalaridan samarali foydalanish rivojining juda tez jadallashuviga turtki bo'ldi — konstruksiyalarning turlari va ulardan tayyorlanadigan xomashyolar to'xtovsiz takomillashib bormoqda. Shu boisdan ularni hisoblash, loyihalash va tiklash usullari ham takomillashtirilmoqda. [1]. Shu tufayli mexanizatsiyalashtirilgan va avtomatlashtirilgan texnologik jarayonlarni qo'llash bilan bir qatorda qurilish maydonchalarida bajariladigan ishlarga keng imkoniyatlar ochib berildi. Bunda yanada aniqlikka erishish hamda sohada sifatni oshirish bilan estetik ko'rinishlarni zamonaviy usullarga keltirish, aniq hisob-kitoblarni amalga oshirish uchun ham ko'plab zamonaviy texnologiyalardan foydalanilmoqda. Quyida biz shularni ko'rib chiqamiz.

Bino va inshootlar konstruksiyalarini loyihalash oddiy, funktsional binolardan beri uzoq yo'lni bosib o'tdi. Bugungi kunda me'morlar va muhandislar nafaqat estetik jihatdan yoqimli, balki juda funktsional va xavfsiz tuzilmalarni yaratish uchun keng ko'lamli zamonaviy usullarga ega. So'nggi yillarda binolarni loyihalashdagi eng muhim yutuqlardan biri bu kompyuter yordamida loyihalash (CAD) dasturiy ta'minotidan foydalanishdir. Ushbu texnologiya arxitektorlar va muhandislarga binolarning juda batafsil va aniq raqamli modellarini yaratishga imkon beradi, ulardan strukturaning turli jihatlarini tahlil qilish va optimallashtirish uchun foydalanish mumkin.

Yana bir muhim ishlanma - bu qurilish ma'lumotlarini modellashtirish (BIM) dasturidan foydalanish bo'lib, u dizaynerlarga har bir komponent haqida batafsil ma'lumotni o'z ichiga olgan binoning 3D modelini yaratish imkonini beradi. Bu turli pudratchilarning ishini muvofiqlashtirish va qurilish boshlanishidan oldin yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni aniqlashni osonlashtiradi.

Zamonaviy binolarni loyihalashda ilg'or materiallardan foydalanish ham asosiy tendentsiya hisoblanadi. Ultra yuqori samarali beton, muhandislik yog'och mahsulotlari va uglerod tolasi bilan mustahkamlangan polimerlar kabi yangi materiallar po'lat va beton kabi an'anaviy materiallarga qaraganda ko'proq kuch, chidamlilik va moslashuvchanlikni ta'minlaydi. Bundan tashqari, ko'plab dizaynerlar hozirda matematik algoritmlarga asoslangan murakkab, yuqori darajada optimallashtirilgan shakllarni yaratishga imkon beruvchi parametrik dizayn vositalaridan foydalanmoqda. Ushbu yondashuv materiallardan yanada samarali

foydalanish va energiya samaradorligini oshirishga olib kelishi mumkin. Qayta tiklanadigan energiya manbalaridan foydalanish zamonaviy binolar dizaynidagi yana bir muhim tendentsiyadir. Quyosh panellari, shamol turbinalari va geotermal tizimlarning barchasi yoqilg'iga bog'liqligini kamaytirish va uglerod chiqindilarini kamaytirish uchun binolarga integratsiya qilinishi mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. N.J.To'ychiyev, "Bino va inshootlar konstruksiyasi" darslik Toshkent — 2010.
2. Yousefzadeh, S., Spillane, J. P., Lamont, L., McFadden, J., & Lim, J. (2015). "Building Information Modelling (BIM) Software Interoperability: A Review of the Construction Sector". Proceedings of the 31st Annual ARCOM Conference. (pp. 711-720). ARCOM.
3. Autodesk (2002). Building Information Modeling. San Rafael, CA, Autodesk, http://www.laiserin.com/features/bim/autodesk_bim.pdf
4. RuffleS. Architectural design exposed: from computer-aided-drawing to computer-aided design// Environments and Planning Buildings: Planning and Design. -1986. -March 7. -P. 385-3897.
5. Aish R. Building Modelling: The Key to Integrated Construction CAD//CIB 5th International Symposium on the Use of Computers for Environmental Engineering related to Building, 7-9 July, 1986.

REGIOLEKT

Annotatsiya: Mazkur maqolada sotsiolingvistika sohasining yangi atamalaridan biri bo'lgan regiolekt haqida so'z boradi. So'zlashuvchilarning muloqot jarayonida adabiy til va shevaga oid so'zlarini qo'llashi hamda shevaga xos talaffuz qilishi kabi til ko'rinishi regiolekt atamasi ostida o'rganilishiga oid fikr-mulohazalar yuritildi.

Annotation: This article will talk about regiolect, one of the new terms of the field of sociolinguistics. Feedback has been made regarding the language appearance being studied under the term regiolect, such as speakers use of literary language and dialect-specific words in the dialogue process and their dialect-specific pronunciation.

Key words: language, regional language, regiolect, literary language, dialect, communication, language situation, living form of language

Kalit so'zlar: til, mintaqaviy til, regiolekt, adabiy til, sheva, muloqot, til vaziyati, tilning yashash shakli.

Sotsiolingvistikada regiolekt atamasi yangi atamalardan biri bo'lib, kichik va uncha katta bo'lmagan shahar aholisi tiliga nisbatan qo'llanadi. Regiolektdan shahar aholisining ziyoli qatlami hamda muassasa xodimlari kundalik ehtiyojlari uchun og'zaki muloqotda foydalanadi. So'zlashuvchilar nutqida mahalliy sheva va oddiy so'zlashuv nutqiga xos jihatlar uchrashi regiolektning asosiy xarakterli xususiyatidir. Aynan shahar aholisining nutqiga ko'ra, regiolekt atamasi qo'llanishiga sabab shahar hududining qishloq hududidan katta ekanligi, asosan shahar aholisi ziyoli qatlam vakillari, muassasa xodimlaridan tarkib topganligidir.

O'zbek tilida mintaqaviy til tarzida ifodalanadigan ayni atama dastlab fransuz dialektologlari tadqiqotlarida qo'llana boshlaydi. Ular jamiyatning ijtimoiy-madaniy darajasini aniqlash maqsadida mintaqaviy til tiplarini tadqiq qiladi.¹

Regiolekt atamasi lotincha *region, regions – viloyat, o'lka, hudud, lectus – til* ya'ni viloyat tili degan ma'nolarni bildirib, XX asr o'rtalarida fransuz tilshunosligida adabiy tilga ham, xalq shevasiga ham mos kelmaydigan oraliq tilni ifodalashda qo'llana boshlagan. Tilning bu jihatiga ko'ra "mintaqaviy fransuz tili" (français regional) va "fransuz tilining mintaqaviy tiplari" (français régionaux) kabi atamalar ilmiy adabiyotlarda keltirilgan². Sotsiolingvistikada ba'zi terminlar tildan foydalanish xususiyatlariga ko'ra o'xshash va farqlidir. Regiolekt hamda regional til (mintaqaviy til) atamalarining ayrim jihatlari biri-biriga yaqinligi sababli bu atamalar tilshunoslar orasida ko'plab muhokamalarga uchraydi. Olimlar mintaqaviy til qo'llanishi jihatidan beqarorligi hamda uzluksiz tabiatga ega ekanligi bilan ajralib turishini ta'kidlashgan.

Fransuz tilshunosligidagi "mintaqaviy til" termini rus tilshunosligida "regiolekt" termini qo'llanadi. Tadqiqotlarda atamalarni sinonim tarzda qo'llanishi, noqulaylik hamda tushunishdagi qiyinchilikni keltirib chiqaradi. Shu sababli, o'zbek tilshunosligida ham regiolekt atamasidan foydalanishni maqbul deb bildik.

Fransuz tilshunosligida "mintaqaviy til" atamasining qo'llanilishi bilan bog'liq turli mulohazalar mavjud. Masalan, olim G.Tyuayon "mintaqaviy til" atamasidan

¹ Хорошева, Н.В. Региолект как промежуточный идиом во французском и русском языках / Н.В. Хорошева // Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология. – 2011. – Вып. 3 (15). – С. 31.

² O'sha manba, bet, 32-36.

foydalanishni ma'qullamaydi va fransuz tilining mahalliy til xususiyatlari hech qayerda yagona tizimni tashkil etmaydi. Mintaqaviy fransuz tili hech qayirda mavjud emas va hech kim so'zlashmaydi.³ Ayni paytda bu olim alohida regionalizmlarni tan oladi. Parij tiliga mutlaqo mos kelmaydigan, doimiy bo'lmagan noadabiy qo'llanishlarni regionalizmlar, deb tushunadi. G.Tyuayon mintaqaviy til tushunchasini ma'qullamasa ham ko'pincha fransuz tilining parij variantiga mos kelmaydigan, muntazam bo'lmagan noadabiy qo'llanishlarini regionalizmlar, deb ataydi. Ya'ni muayyan regionga xos til qo'llashlar deb tushunadi.

O.Bren "rasmiy muloqotda fransuz tili bilan Provans, Pikar, Lotaringiya dialektlarining o'rtasida o'ziga xos bir til rivojlanmoqda, uning nomi mintaqaviy fransuz tilidir"⁴, deb fikr bildirgan edi. Bundan anglashiladiki, regiolekt rasmiy muloqot doiralariga kirib borayotganini taxmin qilish mumkin. Bu haqida tilshunos Y.Odilov quyidagicha fikr bildiradi. Ayrim regional tillar keyinchalik til egalarining faolligi sababli qo'llanish va qamrov doirasini kengaytirishi, rasmiy til maqomini olishi mumkin. Masalan, katalon tili shunday yo'lni bosib o'tgan, hozir u Ispaniyaning Kataloniya muxtor viloyatida ispan tili bilan birga rasmiy til sifatida qo'llaniladi.⁵

Yuqoridagi regiolekt, regional til haqidagi ma'lumotlarning tahlilidan fransuz tilshunosligida "mintaqaviy til" atamasi bilan bog'liq til hodisalari farqlanmaganligi, tilshunoslar o'rtasida bu atamaga xos aniq bir qarashning yo'qligini ilg'ash mumkin.

Regiolektga oid tadqiqotlar dastlab fransuz tilshunosligida tadqiq qilingan, lekin rus tilshunosi A.S.Gerd tomonidan ilmiy termin sifatida foydalanish taklif qilindi. Olimning fikricha, regiolekt yagona (juda keng hudud bo'lsa ham) hududda ishlaydigan til iboralarini birlashtirgan va jamiyatda og'zaki muloqot vazifasini bajaradigan aralash idioma (Idiom—muayyan hududdagi mahalliy aholi qo'llaydigan til ko'rinishi)dir. Regiolekt og'zaki nutqning o'ziga xos shakli bo'lib, unda ko'pgina dialektning arxaik xususiyatlari uchramaydi, yangi xususiyatlar bilan shakllangan bo'ladi. Bu bir tomondan hali adabiy til maqomiga ko'tarilgan shakl bo'lsa, ikkinchi tomondan, ko'plab o'zgaruvchan xususiyatlar mavjudligi sababli u shahar xalq tiliga to'liq mos kelmaydi.⁶ Bundan anglashiladiki, regiolekt oddiy so'zlashuv va adabiy til o'rtasidagi yuzaga keladigan til. Oddiy so'zlashuv tili aholining kundalik ehtiyojlari uchun og'zaki shaklda qo'llanadi. Regiolekt ham aholining og'zaki nutqida qo'llanadi. Ammo oddiy so'zlashuv tili jamiyatning barcha a'zolari uchun tushunarli bo'lsa, regiolektni esa ma'lum bir hudud aholisining ziyoli qismi uchun tushunarli bo'lishi bilan farq qiladi. Regiolekt me'yorlashtirilmaganligi, yozma shaklga ega emasligi, jamiyatning barcha a'zolari uchun tushunarli bo'lmasligi kabi xususiyatlar bilan adabiy tildan ajralib turadi va so'zlashuv tiliga yaqin turadi.

V.I.Belikov, L.P.Krisinlarning "Sotsiolingvistika" o'quv qo'llanmasida regiolekt hududiy dialektdan nisbatan katta hududda keng tarqalganligi va geografik jihatdan yaqin shaharlar aholisining o'ziga xos adabiy til shakllari to'plami ekanligi

³ Tuaille G. Les régionalismes du français parlé à Vourey, village dauphinois (Matériaux pour l'étude des régionalismes du français). P.: Klicksiek, 1983. Vol.I. 383 p

⁴ Brun A. Parlers régionaux. France dialectale e unité française. P.-Toulouse: Didier, 1946, 157 p.

⁵ Odilov Y. Tillarning sotsiolingvistik tasnifi. /Jadid ma'rifatparvarlarining o'zbek adabiy tili rivojidadagi o'rni. – Toshkent, 2024. – B.120.

⁶ Герд А.С. Введение в этнолингвистику: курс лекций и хрестоматия / А.С. Герд. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2001. – 488 с.

билан farqlangan⁷. Ilk bor bu atamani rus tilshunosligida V.I.Trubinskiy “Hozirgi rus regiolekti”⁸ asarida qo‘llagan. Keyinchalik regiolekt atamasi E.A.Oglezneva, L.Gruzberg, N.V.Xorosheva asarlarida qo‘llanishi bilan ommalashib bordi.

T.V.Jerebilo esa “Bugungi kunda regiolekt atamasi mahalliy dialektlar va xalq tilining ta’siri seziladigan o‘rta va kichik shaharlar aholisining nutqini bildiradi. Regiolektning asosiy so‘zlashuvchilari mahalliy shahar ziyolilari, ma’muriy muassasa xodimlari ekanligi bilan ajralib turadi. Regiolekt birliklari ma’lum bir mintaqada keng tarqalgan leksemalardir”⁹, deb izohlaydi.

T.A.Kadolo regiolektni ma’lum bir hududning og‘zaki muloqotida qo‘llanadigan, adabiy tilning izohli lug‘atlarida qayd etilmagan, mahalliy va oddiy so‘zlashuv tilida uchraydigan so‘zlar¹⁰, deb ta’riflaydi.

S.Zvarikina regiolektga – “ma’lum bir mintaqqa aholisi tomonidan asosan og‘zaki muloqotda qo‘llanadigan, shuningdek lingvomadaniyatshunoslikka oid lug‘atlarda, publisistik adabiyotlarda uchraydigan leksik-frazeologik birliklardir”, deb izohlaydi. Regiolekt paydo bo‘lish sababini esa quyidacha ifodalaydi: muayyan ijtimoiy omillar sababli turli sheva vakillarining bir hududda istiqomat qilishi muloqotdagi tushunmovchilikni yuzaga keltiradi. Bunday ijtimoiy vaziyat turli sheva vakillarini adabiy tilda so‘zlashishini taqazo qiladi. Ammo turli sheva vakillari muloqot jarayonida adabiy tilda ham, shevada ham mavjud bo‘lgan so‘zlarni muloqot jarayonida qo‘llaydi. Og‘zaki muloqotning bu jihati regiolektni paydo qiladi¹¹. Demak, regiolektda so‘zlashuvchilar nutqida dialekt va adabiy tilga xos birliklar ham uchraydi. Regiolekt atamasi sotsiolingvistikada nisbatan yangi termin bo‘lganligi sababli, regiolektga oid mulohazalar turlichaligi kuzatiladi.

Regiolektda so‘zlashuvchilar nutqida dialekt va adabiy tilga xos birliklar ham uchraydi. Masalan, Toshkent shahri aholisining ziyoli qatlami rasmiy va norasmiy muloqot jarayonida qo‘llaydigan tilni regiolekt sifatida keltirishimiz mumkin. Toshkent shahriga kelgan viloyat vakili ham adabiy tilga yaqin muloqot qiladi. Ammo muloqot jarayonida so‘zlarni shevaga xos talaffuz qilishi kuzatiladi. Muloqotning bu jihati regiolekt hisoblanmaydi. Chunki regiolekt shahar aholisining muloqot jarayonida adabiy til va sheva oralig‘idagi til ekanligi bilan ifodalanadi.

O‘zbek tilshunosi Y.Odilovning “Sotsiolingvistika terminlarining izohli lug‘ati”da regiolekt so‘zlovchilarning miqdoriga ko‘ra, dialekt va adabiy tilning o‘rtasida turadi, degan izohga ko‘ra Toshkent shahri aholisining regiolekt so‘zlashuvchilarining miqdoriga nisbatan ham misol bo‘la oladi.

Xullas, regiolekt termini adabiy til va sheva oralig‘ida yuzaga kelgan til ko‘rinishiga nisbatan qo‘llanadi. Regiolektdan shahar aholisining ziyoli qatlami va

⁷ Беликов В.И. Крысин Л.П. Социоллингвистика. – Москва, 2001. – С.164.

⁸ Трубинский В.И. Современные русские региолекты: приметы становления / В.И. Трубинский // Псковские говоры и их окружение: Межвуз. сб. науч. тр. – Псков: Псков. гос. пед. ин-т, 1991. – С. 156-162.

⁹ Жеребило, Т.В. Региолект // Т.В. Жеребило. Словарь лингвистических терминов. – Назрань: Пилигрим, 2010. – С. 300.

¹⁰ Кадола, Т.А. Региональная лексика как проявление поликультурности / Т.А. Кадола // Язык и культура. – 2011. – № 2 (14). – С. 22–28.

¹¹ Зварыкина, И.С. К вопросу о соотношении диалектного и регионального в русском языке (на примере лексики Астраханского края) / И.С. Зварыкина // Гуманитарные исследования. – 2013. – № 2 (46). – С. 30-36.

muassasa xodimlari asosan ogʻzaki muloqotda foydalanadi. Regiolekt shahar aholining quyi qatlam vakillari nutqiga xos emas.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Brun A. Parlers régionaux. France dialectale e unité française. P.-Toulouse: Didier, 1946, 157 p.
2. Беликов В.И. Крысин Л.П. Социоллингвистика. – Москва, 2001. – С.164.
3. Хорошева, Н.В. Региолект как промежуточный идиом во французском и русском языках / Н.В. Хорошева// Вестник Пермского университета. Российская и зарубежная филология. – 2011. – Вып. 3 (15). – С. 31.
4. Tuailon G. Les régionalismes du français parlé à Vourey, village dauphinois (Matériaux pour l'étude des régionalismes du français). P.: Klicksiek, 1983. Vol.I. 383 p
5. Odilov Y. Tillarning sotsiolingvistik tasnifi. /Jadid maʼrifatparvarlarining oʻzbek adabiy tili rivojidadagi oʻrni. – Toshkent, 2024. – B.120
6. Герд А.С. Введение в этнолингвистику: курс лекций и хрестоматия / А.С. Герд. – СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 2001. – 488 с.
7. Трубинский В.И. Современные русские региолекты: приметы становления / В.И. Трубинский // Псковские говоры и их окружение: Межвуз. сб. науч. тр. – Псков: Псков. гос. пед. ин-т, 1991. – С. 156-162.
8. Жеребило, Т.В. Региолект // Т.В. Жеребило. Словарь лингвистических терминов. – Назрань: Пилигрим, 2010. – С. 300.
9. Кадола, Т.А. Региональная лексика как проявление поликультурности / Т.А. Кадола // Язык и культура. – 2011. – № 2 (14). – С. 22–28.
10. Зварыкина, И.С. К вопросу о соотношении диалектного и регионального в русском языке (на примере лексики Астраханского края) / И.С. Зварыкина // Гуманитарные исследования. – 2013. – № 2 (46). – С. 30-36.

TABLE OF CONTENTS / ОГЛАВЛЕНИЯ / MUNDARIJA

№	The subject of the article / Тема статьи / Maqola mavzusi	Page / Страница / Sahifa
1	MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR UCHUN BOG'CHADA PSIXOLOGIK MUHITNI TA'MINLASH	3
2	MENTAL DEVELOPMENT IN PRESCHOOL CHILDREN	6
3	USE OF ADVANCED TECHNOLOGIES OF FOREIGN COUNTRIES IN TEACHING ENGLISH LANGUAGE	9
4	CREATIVE METHODS IN EFFECTIVE TEACHING OF ENGLISH TO PRESCHOOL CHILDREN	13
5	INTERNATIONAL ASSESSMENT SYSTEM PISA	16
6	KASB-HUNAR MAKTABLARIDA "ELEKTROLIZDAN TURMUSHDA VA TEXNIKADA FOYDALANISH. GAZLARDA ELEKTR TOKI." O'QUV MASHG'ULOTINI SAMARALI TASHKIL ETISH	19
7	ВЗАИМОСВЯЗЬ РЕАЛИЗМА И ДЕКАДАНСА В АНГЛИЙСКОЙ ЛИТЕРАТУРЕ КОНЦА XIX — НАЧАЛА XX ВЕКА	23
8	FARMASEVTIK TERMINOLOGIYASI CHOG'ISHTIRMA TADQIQI	31
9	BOSHLANGICH FUNKSIYA VA ANIQMAS INTEGRAL TUSHUNCHASI	36
10	HOSILA. UNING GEOMETRIK VA FIZIK MA'NOSI	38
11	IMPROVEMENT OF INTERNAL AUDIT ACTIVITIES IN THE GOVERNMENT SECTOR	40
12	IMPROVEMENT OF INTERNAL AUDIT ACTIVITIES IN THE GOVERNMENT SECTOR	47
13	HOMILADORLIKNI ANIQLASH USULLARI	54
14	ОЦЕНКА СОСТОЯНИЯ ГИГИЕНЫ ПОЛОСТИ РТА У СТУДЕНТОВ: ФАКТОРЫ РИСКА И ПРОФИЛАКТИКА	58
15	TAFAKKUR VA NUTQ BUZILISHLARI	67
16	GIPERTONIYA (XAFAQON) KASALLIGI	74
17	NAFAS OLI SH AZOLARINING ANATOMO-FIZIOLOGIK XUSUSIYATLARI	76
18	O'PKANING YIRINGLI KASALLIKLARI	78
19	BUYRAK YETISHMOVCHILIGI	81
20	MIOKARD INFARKTI	83
21	VITAMIN YETISHMOVCHILIGI	85
22	BRONXIAL ASTMA	87
23	QANDLI DIABET KASALLIGIDA PARHEZ	89
24	THE ROLE OF BIOTECHNOLOGY IN ADDRESSING GLOBAL HEALTH CHALLENGES	92
25	KREOL TIL	94
26	REGISTR TUSHUNCHASINING IJTIMOY-LISONIY XUSUSIYATLARI SOCIO-LINGUISTIC FEATURES OF THE CONCEPT OF REGISTER	98
27	THE IMPORTANCE OF THERAPY IN NURSING	103

28	RESPONSIBILITIES OF A DENTAL NURSE	106
29	A SCIENTIFIC ARTICLE ON THE USE OF DRUGS IN PHARMACOLOGY MAY INCLUDE THE FOLLOWING MAIN SECTIONS	108
30	THE IMPORTANCE OF ANATOMY IN NURSING: A SCIENTIFIC ARTICLE	111
31	ВАЖНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ РЕАБИЛИТАЦИИ ПОСЛЕ ПОЛОСТНОЙ ХИРУРГИИ	114
32	ПРЕИМУЩЕСТВА ЛАПАРОСКОПИЧЕСКОГО ОПЕРАТИВНОГО ЛЕЧЕНИЯ ПОЧЕК В ДЕТСКОМ ВОЗРАСТЕ	120
33	PROFESSIONAL O‘QUV HAMJAMIYATLARIDA O‘QITUVCHILAR HAMKORLIGI (Singapur tajribasi)	127
34	МАКТАВГАЧА ТА‘ЛИМ ТИЗИМИНИ RAQAMLASHTIRISHDA ZAMONAVIY YONDASHUVLAR	130
35	USE OF MODERN METHODS IN THE DEVELOPMENT OF CORROSION INHIBITORS	134
36	TURLI DAVRLAR ADABIYOTIDA AYOL OBRAZI	139
37	МАКТАВГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING KREATIV SALOHİYATINI SHAKILLANTIRISHNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI	142
38	МАКТАВГАЧА YOSHDAGI BOLALARNING SAVODXONLIGINI OSHIRISHDA INNAVATSION G‘OYALAR	145
39	КАЛИЙЛИ ЎЎЎИТЛАРНИНГ ТУРЛАРИ ВА ТАРКИБИ	149
40	ОБ ИЗУЧЕНИИ ФОРМЫ ЛИЧНЫЕ МЕСТОИМЕНЕНИЯ ЕДИНСТВЕННОГО ЧИСЛА В СТАРОУЗБЕКСКОМ И СТАРОРУССКОМ ЯЗЫКАХ	154
41	O‘ZBEK ADABIYOTIDA PAFOS TUSHUNCHASI VA UNING QO‘LLANILISHI	157
42	THE ROLE OF EDUCATION IN WORLD CIVILIZATION	163
43	МАКТАВГАЧА ТА‘ЛИМ ТАЙЙОРЛОВ GURUHIDA O‘QISH SAVODXONLIGINI RIVOJLANTIRISH	165
44	SINGAPUR TA‘LIMINING NAMUNALI JIHATLARI	168
45	УНИКАЛ БИНОЛАРНИ СЕЙСМИК БАРДОШЛИГИНИ КОМПЮТЕР ДАСТУРИДА ХИСОБЛАШ НАТИЖЛАРНИ ТАХЛИЛ КИЛИШ	171
46	BINO INSHOOTLARNI LOYIHALASHDA BIM TEKNOLOGIYASIDAN FOYDALANISH	175
47	REGIOLEKT	179

***Напоминание!** — Образование наука и инновационные идеи в мире || Авторы несут персональную ответственность за правильность цифр и данных в статьях и планах занятий, включенных в мировой научно-методический журнал, и за правильность приведенных цитат.*

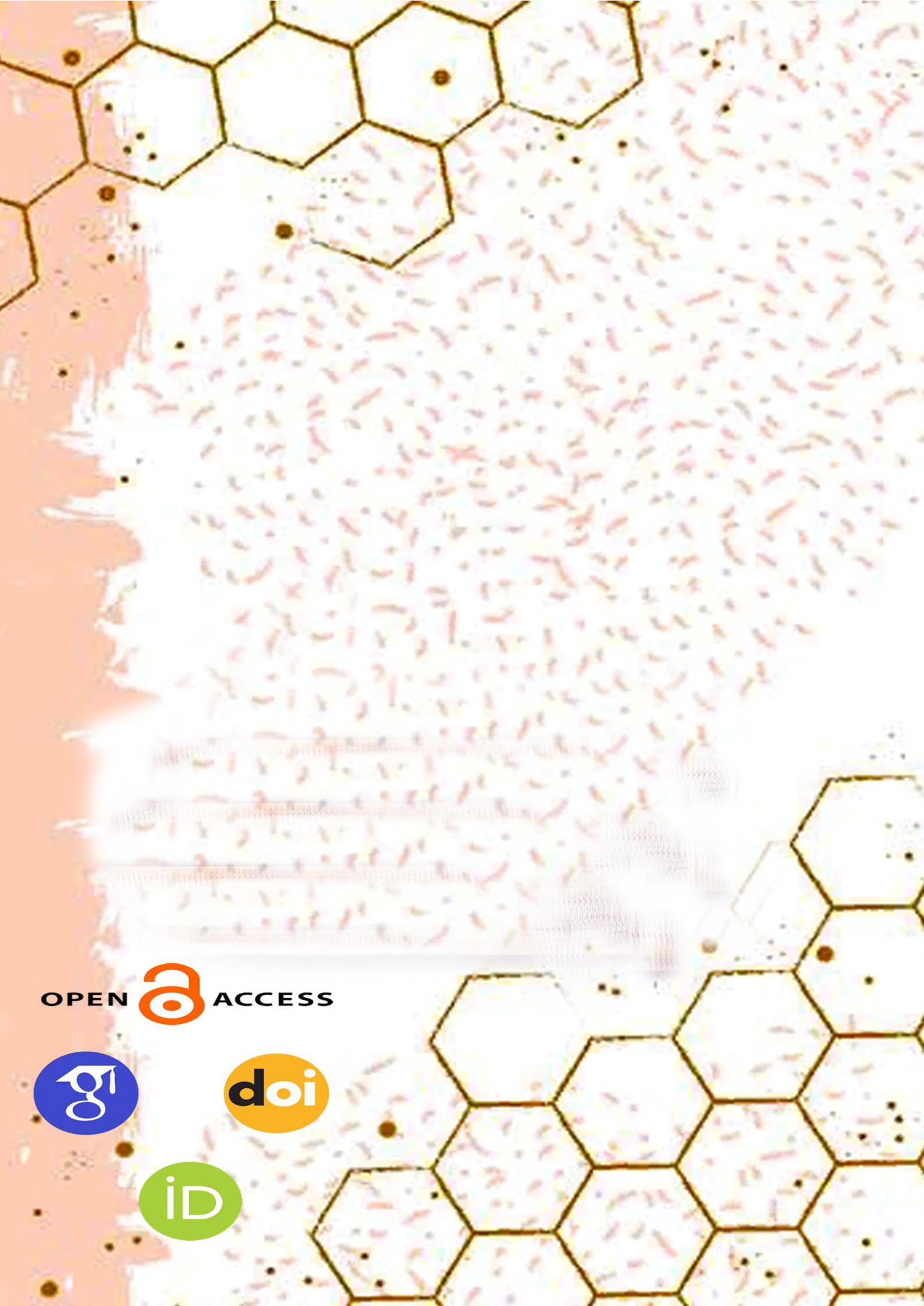
**Главный редактор:
Семёнов Владимир Львович**

**Помощник редактора:
Абдурахманов Бобуржон**

**Подготовитель к публикации:
Халиков Тохирджон Шавкатжонович**

— Образование наука и инновационные идеи в мире всемирный научно-методический журнал, 2024-г.

OPEN ACCESS

